İSLAM'DA İNANÇ SİSTEMİ

*** ***

Feriduddin AYDIN
feriduddin@gmail.com

***

Kahraman Yayınları
İstanbul-2010

İstanbul – 2014

İ Ç İ N D E K İ L E R

* Kadyânîlik
* Bahâîlik

2- Tamamen İslâm Dışı Çağdaş Fikir ve İnanç akımları
* Rasyonalizm
* Darwinizm
* Pozitivizm
* Sosyalizm

İMÂN KAVRAMI

* Sözlük anlamı
* İmânın, Toplumsal Disiplin Açısından Fonksiyonu
* İmân Sözcüğünün, Terimsel Anlamı ve İmân Vicdan Sorunu
* İmânın niceliği
-*İcmâlî imân.*
-*Tafsilî imân*
-*Taklidî imân*
-*Tahkıykî imân*
-*Makbul imân*
-*Merdud imân*
-*Masum imân*
-*Matbu imân*
-*Mevkuf imân*

* İmân ve Gayb, İnanabilme Yeteneği
* İmân ve diyalektik
* Kelâmcı Kampları
* İmân Açısından Kâinata Bakış
* Varlık Realitesi ve Kâinat Tablosunda İnsan
* Madde ve Hayat
* İmân-amel ilişkisi
* İmân amelin bir parçası mıdır, imân azalır mı çoğalır mı ?
* Kur'ân'ın Bütünlüğü İlkesi ve İmân
* İmân Şuuru
* Genel Çizgileriyle İmânsızlık

İMÂNIN KARŞITLARI

KÜFÜR KAVRAMI

KÜFRE NEDEN OLAN SÖZ, KANAAT VE DAVRANIŞLAR
a) Allah (cc) ile ilgili yanlış düşüncelerden kaynaklanan küfür suçları
b) Peygamberlerle ilgili yanlış düşüncelerden kaynaklanan küfür suçları
c) Semâvî kitapların birinci derecedeki gerçekleriyle ilgili yanlış düşüncelerden kaynaklanan küfür suçları:
d) Semâvî kitapların ikinci derecedeki gerçekleri ile ilgili yanlış düşüncelerden kaynaklanan küfür suçları
e) Meleklerle ilgili yanlış düşüncelerden kaynaklanan küfür suçları
f) Âhiret hayatı ile ilgili yanlış düşüncelerden kaynaklanan küfür suçlar:
g) Çeşitli konulardaki Yanlış Düşüncelerle ilgili küfür suçları

KUR'ÂN-I KERÎM KÂFİRLERİ VE KÜFRÜ NASIL ANLATIYOR

KÜFRÜN ÇEŞİTLERİ
1-Küfr-i Cehlî
2-Küfr-i İnâdî
3-Küfr-i Hükmî

ŞİRK KAVRAMI

* Şirkin İçyüzü
* Şirkin Tarihsel Kökeni
* Şirk Çeşitleri

1-ANİMİZM (Ruhlara tapma inancı)

2-FETİŞİZM (Büyü ve korku dini)
Fetişizmin içyüzü
Müslüman toplumlarda fetişist eğilimler
Batıl inançların kaynakları ve yayılma şekilleri
a) Her türlü büyü
b) Fal ve kehânet
c) Ermişliğe bağlanan kehânet
d) Faniyi tanrılaştırma
e) Eşya ve olaylardaki kutsal gizemlere inanma

3-DÜALİZM (Seneviyye = Çift tanrılı Din)
* KUR'ÂN-I KERÎM'de ŞİRK VE MÜŞRİKLER
Kur'ân-ı Kerîm'e göre şirk koşan insanın ruhsal yapısı
Kur'ân-ı Kerîm, müşriklerin kinci olduklarını haber veriyor
Kur'ân-ı Kerîm, müşrik anne ve babaların, mü'min çocuklarına ne diyor.
Kur'ân-ı Kerîm, çok açık bir ifade ile: "**MÜŞRİKLER SIRF PİSLİKTİR !**" diyor

NİFAK KAVRAMI

Nifak kelimesinin sözlük ve terimsel anlamı
«Nifak» ile **«Takiyye»** arasındaki fark
Takiyyenin meşrulaştığı şartlar var mıdır
İslâm Tarihinde İlk Münâfıklar
Kur'ân-ı Kerîm münâfıklar hakkında ne diyor
Nifakın içyüzü ve münâfık insanın kişiliği
Günümüzde nifak ve münâfıklar

ZENDEKA (Zındıklık) **KAVRAMI**

«Zındık» kelimesinin sözlük ve terimsel anlamı
Zındık sözcüğü İslâm tarihinde iİk defa ne zaman kullanıldı
«Zındıklık» sözcüğüne yüklenen farklı anlamlar
İslâm dünyasında zındıklık nasıl başladı, nasıl gelişti

* * *

Feriduddin AYDIN
Araştırmacı-Yazar

Siirt Eşrafından **Hazinoğulları** adıyla tanınan bir aileden gelmektedir. **Hz. Hasan**'ın 34'üncü kuşak torunlarındandır. **Haşimî Hanedânı**'nın bir kolu olan bu aile, 1258'de Moğol saldırısı üzerine **Bağdat**'tan **Siirt**'e göç etmiştir.

XIX'uncu yüzyılın ortalarından itibaren «Hazinzadeler» adıyla ünlenmiş bulunan bir ilim evinin çocuğu olarak yetişti. Hem modern, hem klasik sistemle eğitim alan yazar öğreniminin önemli kısmını ailesine ait Haziniye Medreselerinde gördü.

Önceleri **Kadirî**, daha sonra **Nakşibendî Tarîkatı**'nın kuşaklar boyu liderliğini yapmış olan bu ailenin çocuğu olarak yazar, 1945'de **Muş**'ta dünyaya geldi. Geleneklere göre **"Beşik Şeyhi"** sayılan **AYDIN**, yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra aile geleneğine uyarak 1968 yılında Şeyh Süleyman **El-Halidî**'nin denetiminde özel tasavvuf terbiyesi aldı ve şeyhlik makamına getirildi.

Yazar, özellikle tasavvuf üzerinde yıllarca sürdürdüğü derin araştırmaları sırasında Müslümanların inancına mistisizmin yaptığı etkileri fark etti. Bunun sonucu olarak 1975'te tasavvuf ve tarikatlara ilişkin kanaatleri değişti ve çok geçmeden şeyhlik makamından çekildi.

Gerek ilmî çalışmalarıyla gerekse uzun yıllara mal olan iş ve araştırma gezileriyle bilgi ve deneyim kazandı. Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızca gibi yabancı dillere olan aşinalığı ve ailesinin kültür birikimi üzerinde yaptığı incelemeler sayesinde çok yönlü çalışmalar yaptı. Yakın tarihin gerçeklerinden hareketle İslâm Dünyası'nın sosyal, toplumsal ve moral sorunlarına ilişkin çözüm arayışları kapsamında bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerinde bulundu. Ümmetin yeniden yapılanması sürecine katkıda bulunmak için çok yönlü kültürel hizmetler yaptı.

Birçok eseri arasında yazarın, özellikle **«Kendimi Oynadım»** adı altında yazdığı anıları ilginç gerçekler içermektedir. Felsefesinin ve dünya görüşünün son yıllarda Kur'an eksenli olarak önemli değişikliklere uğradığını ifade eden yazarın, Arapça ve Türkçe kaleme aldığı birçok çalışması bulunmaktadır. Bunlar şöyle özetlenebilir:

TÜRKÇE YAZDIĞI ESERLER:

1. Tercüme Sanatının Gerçekleri:

1984 yılında **Trablusgarp**'ta yazılan ve **İstanbul**'da yayınlanan bu kitapta yazar, Türkiye'de çeviri alanında yaşanan karmaşaya karşı duyduğu kaygı üzerine konuyu akademik olarak irdeledi. Kitabın kısa süre içinde nüshaları tükendi. Bu çalışma akademik çevrelerin dikkatini çekti. Nitekim **Prof. Dr. Hidayet Aydar** bu eseri inceledi ve onu **Kur'an Tercümesi Meselesi,** (İstanbul – 1996) başlıklı tezinde ele aldı. 2008-2011 yılları arasında, Avrupa İslam Üniversitesinde verdiği derslerin

bir semeresi olarak **Feriduddin AYDIN**, **«Tercüme Bilimine Giriş ve Tercüme Teknikleri»** adı altında bir eser daha verdi. Bu eser, adı geçen üniversitede ders kitabı olarak okutulmaktadır.

2. İslâm'da İnanç Sistemi:

Türkiye'de son yıllarda yaşanan din ve inanç anarşisi karşısında kaygılanan yazar, İslam'ın temel değerlerine ve özellikle iman kurumuna yönelik yıkıcı faaliyetlere karşı bu eseriyle bilinçlendirici bir akaid çalışması yaptı. Kitap, Kahraman Yayınları tarafından 1995 yılında yayınlandı, 2010 yılında da ikinci baskısı gerçekleştirildi.

3. Tarikatta Râbıta ve Nakşibendîlik:

Kur'ânın getirdiği evrensel düşünce ve yaşam biçiminin zaman içinde yozlaştırıldığını ifade eden yazar, bu eserinde Müslümanların inancını etkileyen tasavvuf ve tarikat konusunu belgesel ve çok yönlü olarak işlemiştir. Kitabın birinci baskısı Ekin Yayınları tarafından 1996 yılında gerçekleştirildi. Süleymaniye vakfı tarafından 2000 yılında yayınlanan ikinci baskısı da tükenmek üzere olan bu çalışma, bilim ve akademi çevrelerinde ilgi görmüştür. Fanatik çevrelerin, en hafif bir eleştiriyi yöneltme cesaretini bile gösteremediği bu güçlü ve belgesel eser, tevhidin Türkiye'de XXI. Yüzyılda kazandığı zaferi ilân eden ilk kitaptır.

4. Türkiye'de Yabancı Dil Sorununa Eleştirel Bir Yaklaşım: Yazarın tamamlanmış bulunan bu eseri henüz yayınlanmamıştır.

5. Arapça'nın Önemi ve Türkiye'de karşılaştığı Engeller: Yazarın bu eseri de henüz yayınlanmamıştır.

Feriduddin AYDIN'nın, çeşitli konularda Arapça olarak kaleme aldığı birçok çalışması daha vardır. Bunların da adları ve kısaca konuları şöyledir:

1. Et-Tarîqa'tun-Nakşebendiyye Beyne Madıyha wa Hadıriha «Geçmişten Günümü Nakşibendî Tarikatı»:

Yazarın, yukarıdaki isim altında Arapça kaleme aldığı bu kapsamlı eser, adı geçen örgütü, çok yönlü olarak irdelemekte, bilim adamları ve araştırmacılar için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Kitap tamamlanmış olmasına rağmen imkansızlıklar nedeniyle henüz yayınlanamamıştır.

2. Mawqif'u İbni Abidîn el-Faqîh Mine's-Sûfiyye wa't-Tasawwuf:

XIX. Yüzyılın en ünlü Nakşibendi Şeyhi **Halid Bağdadi**'yi, muhaliflerine karşı savunan Son dönem Fıkıq bilgini **Şamlı İbn Abidin**'e ait **«Sel'lul-Hisâm el-Hindî»** adlı risalesine eleştiri olarak Arapça kaleme alınmıştır. Bu çalışma da aynı sebepten dolayı henüz basılmamıştır.

3. et_Tarjama'tu bi'Muhtelif'i Jawanibi'ha fi'l-Alaqat'it-Turkiyye'til-Arabiyya:

Son yıllarda Arap ülkelerinin Türk işgücüne tanıdığı imkânlar üzerine bu ülkelerde faaliyet gösteren Türk firmaları ile muhatapları arasında ortaya çıkan tercüme ve dil sorunlarını yazar bu eserinde daha çok sosyolojik yönleriyle irdelemiştir. Bu kitap da henüz yayınlanmamıştır.

4. el-Ezmine'tu fi'l-Luga'ti-lArabiyya:

Yazar bu eserinde, (medreselerde yüzyıllardır –mazî hâl ve istikbal diye- üç olduğu ileri sürülen) zamanların on beş olduğunu ortaya koyarak, Arap dil tarihinde eksikliği hissedilen bir boşluğu doldurmuştur. Bu eser de henüz yayınlanmamıştır.

Yazar **Feriduddin AYDIN**, bu çalışmaların yanı sıra, ayrıca Türkiye'nin tarihsel arka planındaki deşilmemiş gerçekleri ele alarak, günümüzün sosyal, toplumsal ve moral sorunları hakkında çok yönlü bir inceleme gerçekleştirdi. Yazarın Birçok eseri henüz yayınlanmamıştır.

Feriduddin AYDIN, 1986 yılında yurda yaptığı kesin dönüşten sonra yüksek öğrenim gören gençlere, özel olarak **"Direct Action"** sistemi ile Arap Dili ve Edebiyatı yanında tefsir, hadis, akaid ve fıkıh gibi İslâmî İlimlerde dersler de verdi. Bir kitap olarak düzenlenen, **İslam Konferansı Teşkilâtı Yüksek Fıkıh Konseyi**'ne ait "**KARAR VE TAVSİYELER**"i Türkçe'ye çevirerek ödüllendirildi.

Yazarın çeviri alanında da çalışmaları vardır. Tarihçi **Mahmut Şakir**'in **İslam Tarihi** adlı eserini sekiz cilt halinde Türkçe'ye kazandırmıştır. Bu eser 1994 yılında yayınlanmıştır.

Ayrıca yazar 1991 yılında **İslâmî İlimler Araştırma Vakfı**'nda danışman olarak hizmet verirken, Mütevelli Heyeti Başkanı Prof. Dr. **Ali Özek**'in ricası üzerine, Vakfa ait **«Gençliğin Rûhî ve Manevî Problemleri»** adlı kitabı Arapça'ya çevirdi. Bu tercüme de henüz basılmış değildir.

Pakistanlı aydınlardan **Ahmet Mükerrem Han**'ın 1993 yılında yazar **Feriduddin AYDIN**'la yaptığı röportajı içeren kitapçıkta kendisi hakkında geniş bilgiler mevcuttur. Ayrıca Türk Yazarlar Ansiklopedisinde de yazara ait özet bir biyografi bulunmaktadır.

Merkezi Hollanda'da bulunan Avrupa İslam Üniversitesi'nin İstanbul'daki fakültelerinde, 2010 yılından beri ders vermekte olan yazar, evli ve beş çocuk babasıdır. Yazarın asıl adı, **Ferîduddin Aydın**'dır. Muhitinde kısaca **Ferit AYDIN** olarak tanınmaktadır.

***

SUNUŞ

Mü'minler arasındaki en önemli bağ imândır. Bunun sağlam ve güçlü kalabilmesi İslâm İnanç sisteminin çok iyi bilinmesine bağlıdır.

İslâm'a mansup milletler, Kur'ân gerçekleri hakkında yeterli bilgiye sahip bulundukları ve değerlerine bağlı oldukları çağlarda hep yükselmiş, aksine gittikçe de hep çözülmüş ve çökmüşlerdir. Çünkü mü'minlerin hem dünyada birlik ve beraberlik içinde güçlü ve mutlu yaşayabilmeleri, hem de âhirette ebedî kurtuluşa ermeleri ancak sağlam bir imânla mümkündür.

Hiç kuşku yok ki biz İslâm'ın bağlıları olarak bu konuda ayrıca insanlık dünyasına karşı da sorumluyuz. Gerçeklere en doğru şekilde inanmayı bütün insanlara anlatmakla, Kur'ân'ın mesajını, dünyanın en uzak köşelerine kadar ulaştırmakla mükellef bir ümmetiz.

Yayınevimiz bu büyük görevin idraki içinde şimdiye kadar verdiği hizmetlerin bir yenisini elinizdeki bu eserle sunmaktadır. Feriduddin AYDIN tarafından hazırlanan bu kitabın okuyucuya faydalı olmasını umuyoruz.

KAHRAMAN YAYINLARI

İKİNCİ BASKIYI SUNARKEN

Bir Kaynağın aranır olması, şüphesiz ona karşı duyulan rağbeti gösterir. Nitekim nüshalarının kısa bir süre içinde tükenmesi, bu kitabın toplumumuz tarafından kabul gördüğünü kanıtlamış ve akaid konusunda halkımızı bilgilendirici önemli bir eser olduğunu ortaya koymuştur.

Dolayısıyla kitaba bundan sonra da duyulacak ihtiyacı karşılamak için işbu ikinci baskı gerçekleştirilmiş ve değerli okuyuculara sunulmuştur.

İslâm'da İnanç Sistemi adlı bu çalışmamız ikinci baskıya hazırlanırken birinci baskıdaki küçük bazı dizgi hataları düzeltilmiş, birçok yerde ifadeler daha akıcı hale getirilmiş ve kitap, genel içeriği ile güncellenmiştir.

Bu konuda şimdiye kadar kaleme alınmış olan hemen bütün eserler, sadece **«Akaid»** adı altında yayınlanmış olmasına karşın bu kitaba verdiğimiz **«İslâm'da İnanç Sistemi»** ismi, dikkat çekmiş, ender de olsa bazı okuyucular tarafından temkinle karşılanmıştır. Bu tereddüdü gidermek için şu açıklamayı yapmakta yarar vardır:

Hiç şüphe yok ki; evrensel bir inanış, yaşam ve yönetim biçimi olan İslâm, bütüncül bir ilâhî sistem olarak gelmiştir. Bütün kurumları, kuralları ve ilkeleri sistematiktir. Yani birbiriyle sıkı ilintili ve birbirine bağlıdır. İslâmın temel kurumlarından olan imân da İslâm'ın aynen ameli ve tatbiki müesseseleri gibi kendi içinde mükemmel bir sistemdir. Şartlarının her biri, olmazsa olmazdır. Kişinin vicdanında imânın tekâmülü, bütün şartlarının sistematik olarak var olmasına bağlıdır.

Dolayısıyla, bu gerçeği çok öz ve çarpıcı bir ifadeyle vurgulayarak okuyucunun idrakine sunmak için bu isim uygun görülmüştür.

Bu ikinci baskının da tüm insanlığa hayırlı mesajlar vermesini, hidâyetin yaygınlaşmasında, ümmetin birlik ve beraberliğinin gerçekleşmesinde etkili olmasını Allah Tealâ'dan diliyoruz.

Feriduddin AYDIN

ÖNSÖZ

Aklın en büyük görevi, kendisini yaratan Allah'a inanmaktır. Çünkü **ALLAH** (cc) **«En Büyük Gerçek»**'tir. Bütün peygamberler tarih boyunca aklı bu göreve çağırmışlardır. Bu görevin Kur'ân'daki adı ise **«İmân»** dır.

İmân, birbirini tamamlayan temel prensiplerin, oluşturduğu bir inanç sistemidir. Bu sistem bir bütündür. Bilim dilinde inancın bir başka adı da **«akîde»** dir; Çoğulu **«Akâid»** dir.

İslâm Tarihinde ilmin, zihinden yazıya dökülmeye başladığı çağdan günümüze kadar çeşitli konularda olduğu gibi, akâid konusunda da değerli eserler verilmiştir. Bu kaynaklar, her zaman İslâm Ümmetine ışık tutmuş, Kur'ân ve Sünnet'in sınırları içinde onun, inançlarını korumasına yardım etmiştir.

Mükemmel bir süreklilikle birbirini izleyen söz konusu çalışmalarda çok yönlü ve hayırlı amaçlar güdülmüştür.

Bunlardan biri ezcümle; tarihin akışı içinde İslâm'ı kabul etmiş olan millet ve toplulukların, eski batıl inanışlarından tamamen sıyrılmalarına yardımcı olmak; kusursuz, güçlü ve tevhidî bir imana sahip olmalarını sağlamak; keza, tarih boyunca dış kültürlerin etkisi altında İslâm Ümmetinin zaman zaman yozlaşmaya yüz tutan anlayış, düşünce ve değer yargılarını ıslah etmek, bu suretle de toplumun İslâm'dan kopmasını önlemek olmuştur.

Bu çalışmamızın da temelinde aynı niyet ve gayretin bulunduğunu vurgulamak isteriz.

Çünkü son zamanlarda bazı odaklar, zihin bulandırıcı ve saptırıcı birtakım felsefi, mistik ve ideolojik düşünceler ortaya atarak, halkın vicdanı üzerinde yönlendirici etkiler bırakmaya çalıştılar. Çabalarını yoğunlukla sürdüren bu çevrelerin ısrarlı, sinsi ve yıkıcı eylemlerine karşı Mü'minleri uyarmak ve onları aydınlatmak, ilme hizmet edenlerin elbette kaçınılmaz görevidir. İşte buradan hareketle kaleme alınmış olan bu kitabın temel amacı: İslâm'ın ve Kur'ân'ın bir bütün olduğunu zihinlere kazımak ve bir insanın, eğer gerçekten bu bütünlüğe inanıyorsa ancak mü'min sayılabileceğini, aksi halde İslâm'la hiçbir ilişkisinin bulunamayacağını kanıtlamak ve bunu hatırlatmaktır.

Kitabın önemli bir amacı daha vardı; O da bir insanın, -*birbiriyle çelişen ve birbirini yalanlayan*- iki farklı inancı, iki farklı dini -*aynı zamanda*- kabul edemeyeceğini, bunu yapanların ise esasen bilinçsiz değil, bilâkis sinsi ve maksatlı olduklarını su yüzüne çıkarmaktır!

Belirtmek gerekir ki nifakın yeni bir türü olan bu eğilim son zamanlarda yaygınlık kazanmış ve imân konularında yeterli bilgiye sahip olmayanları tehlikeli yanılgılara düşürmüştür. Bu nokta göz önünde bulundurularak imânî ve felsefî kavramlar analitik açıklamalarla sunulmuş, böylece İslâm İnanç Sistemi'ne hiçbir hilenin asla karıştırılamayacağı bir kez daha ortaya konmuştur. Dolayısıyla

yüzyıllar önce İslâm'a bağlı toplulukların yaşamadığı çağdaş vicdânî sorunlara, tabiatıyla yer vermemiş bulunan eski akâid kitaplarının bu konudaki boşluğunu doldurmak kitabın temel amacıdır.

Ayrıca, Lâikçilik, Solculuk, Pozitivizm, Darvinizm ve Hümanizm gibi çağımızın materyalist sapkın akımları karşısında toplumun yaşadığı değişimler ve evrensel değerlerin uğradığı yıkımlar göz önünde bulundurularak kitapta, din sosyolojisine de yer verilmiş, önemli ilgiler ve çağrışımlarla doyurucu açıklamalar yapılmıştır.

Metod olarak üç bağlamdan oluşan kitabın her bölümü, temel konudan ayrıntılara doğru açılan bir yelpaze şeklinde sunulmuş, böylece okuyucunun, aradığını rahatça bulabileceği bir yöntem izlenmiştir.

Bu ana bölümlerin **birincisinde** din ve imân kavramları ile imânsızlığın çeşitli şekilleri olan **küfür**, **şirk**, **nifak**, **zındıklık** ve **İrtidâd** kavramları ele alınmış, bu terimlerin içerdiği çok yönlü anlamlar derinlemesine işlenmiştir. Özellikle **Darwinizm, Pozitivizm, Marksizm** ve **Mitüdizm** (Milli Türk Dini) gibi çağdaş, felsefî ve ideolojik düşünce akımlarının neden olduğu sapmalara yer verilerek bu yabancı ve tehlikeli akımların toplum psikolojisi üzerinde yaptığı etkiler ve birçok yanıltıcı noktalar açıklığa kavuşturulmuştur.

İkinci Bölümde kısaca **«Amentü»** olarak bilinen imânın altı ilkesi işlenmiş, gerçek tevhidin ne olduğu geniş açıklamalarla sunulmuştur.

Üçüncü Bölümde ise insan psikolojisini yönlendirmede etkili olan **büyü**, **kehânet** ve **meditasyon** gibi konularla **ruh**, **cin** ve **şeytan** gibi aklın izah edemediği metafizik gerçekler üzerinde bilgi vermeye çalışılmış, bu konuların imânla olan ilişkilerine açıklık getirilmiştir.

Bu çalışmanın herkese yararlı olmasını diliyoruz. Özellikle İslâm'ı (kısmen de olsa) inkâr edici bir düşünce ya da ideolojiye bağlanan, bununla birlikte Mü'min olduğunu sanan, ancak böyle bir inanış ve kanaat biçimiyle mü'min ve müslim olduğunu hiçbir zaman kanıtlayamayacak olan insanlar için bu kitabın iyi bir klavuzluk edeceğine inanıyor, vicdanlarda batıl inanışların değil, gerçeklerin yer alması için Allah'a dua ediyoruz.

Feriduddin AYDIN

BÖLÜM-I

İSLÂM İNANCINDA TEMEL KAVRAMLAR

İslâm'da inancın kaynağı **«vahiy»**[1] dir, özü ise **«Tevhid»**[2] dir; Temel prensipleri ve ayrıntılarının tamamıyla birlikte bir bütün oluşturur.

---

1. Vahiy : Allah (cc) tarafından peygamberlere metafizik olarak haber ve hükümlerin iletilmesidir.

2. Tevhid : Allah Tealâ'nın tek, eşsiz, benzersiz ve ortaksız olduğuna, Kur'ân-ı Kerîm'deki diğer nitelikleriyle bir bütünlük içinde inanmaktır.

Genel çizgileriyle, İslâm inancının tanımlanması, Kur'ân-ı Kerîm'in koyduğu ölçülerle sınırlıdır. Bu tanımlama ise en özet biçimde **«Kelime-i Tevhid»** [3] olarak bilinen cümlede ifadesini bulmaktadır.

Tevhid'e, *(Yani Allah Teâla'nın varlığı ve birliği inancına)* bağlı olarak İslâm'da üç temel kavram vardır. Bunlar: İmân, amel ve ahlâktır. Bu terimler **«Din»**'in kapsamı içinde birbirini tamamlayan üç önemli kurumun adıdır.

İslâm inanç sisteminin temel ilkeleri, **«İmân»**' ın konusudur ve *(ileride inceleneceği üzere)* altı tanedir. Bütünlük, evrensellik ve doğallık gibi ana özellikler içinde insanın aklına ve vicdanına hitap eden bu temel ilkeleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

1-Hak ve gerçek olduğuna inanılması gereken kutsal değerlerin tümü bir bütündür.

2-Bu değerlerin hepsi birden bir bütün olarak evrenseldir.

3-Sağduyuya uygundur, insan vicdanını tatmin eder.

Esasen İslâm'ı bu kurumlarıyla öğrenmek ve yaşamak çok basittir. Ancak bu konudaki bilgileri en ince ayrıntılarıyla, hikmetleriyle ve kanıtlarıyla kavrayabilmek, onları sistematik bir plan çerçevesinde incelemekle mümkündür. Özellikle imânın karşıtı olan **«Küfür», «Şirk», «ilhâd», «Nifak», «Zendeka»,** ve **«İrtidâd»** kavramlarını da çok iyi bilmek gerekir. Çünkü bunlar birer imânsızlık durumudur. Bu nedenle «İslâm inanç sistemi»'nin konusunu oluşturan bütün bilgiler arasında temel kavramlar ve onların karşıtları büyük önem taşır.

DİN KAVRAMI VE ÇOK YÖNLÜ AÇIKLAMASI

(Rûhânî ve seküler yaşam)

Kur'ânî bir kavram olarak **«din»** teriminin ifade ettiği orijinal anlam, felsefî yorumlarla veya avamın yoz anlayışıyla bu sözcüğe yüklenen yapay anlamdan çok farklıdır. Dolayısıyla Mü'min kişi dikkatini bu nokta üzerinde yoğunlaştırmak zorundadır. Aksi halde din kavramını, felsefe, tasavvuf ideoloji veya gelenek gibi kavramlarla karıştırma yanılgısına düşebilir.

«Din» sözcüğü, Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde anlam bakımından son derece ince farklarla geçmektedir.

Örneğin bir yerde: **«Kargaşa yok olup, ortada din olarak yalnızca Allah'ın dini kalıncaya kadar onlara karşı savaşın. »** [4] denilmekte; Bir diğer yerde: **«Zina eden kadının ve erkeğin her birine yüz değnek vurun; eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız Allah'ın dinini uygulamada sizi, onlara karşı acıma duygusu tutmasın. »** [5] diye geçmekte; Peygamber **Hz. Yusuf** (as)'la ilgili olarak bir başka yerde ise: **« İşte Yusuf'a böyle bir çözüm ilham ettik, yoksa kralın dinine göre kardeşini alıkoyamazdı. »** [6]diye ifade edilmektedir.

---

3. Kelime-i tevhid : ***«Lâilâhe İllallah Muhammedun Rasulullah»*** **cümlesine verilen addır. Anlamı şudur : Allah'dan başka ibadet edilmeye yaraşır bir ilâh yoktur, Muhammed (sav) O'nun elçisidir.**

4. Kur'ân-ı Kerîm 2/193

5. Kur'ân-ı Kerîm 24/2

6. Kur'ân-ı Kerîm 24/2

Dikkat edilecek olursa bu üç âyette de **«din»** sözcüğü *-mutlak olarak-*açıkça: düzen, rejim, yasalar manzumesi ya da yönetim biçimi anlamlarını vermektedir. Elbette ki bunun yanında- *terimsel olarak-* Allah Tealâ'nın, imân ve amel kapsamında insanlara yönelttiği yasaların tamamına da denir.

Oysa yaşanmakta olan kavram kargaşası içinde bu terimin anlamı saptırılmıştır. Arapça olan **«din»** sözcüğü, Avrupa dillerinde kullanılan **«Religion»** sözcüğünün, büyük olasılıkla bir tercümesi olarak düşünülmüştür. Halbuki bu yanlıştır. Çünkü **«religion»** sözcüğü ile anlatılmak istenen şey, Hristiyanlığın öngördüğü din biçimidir. Hristiyanlığın din anlayışı ise tamamen rûhânîdir. [7] Halbuki rûhânî yaşam, İslâm'da amaçlanan dinin, son derece geniş alanı içinde çok küçük bir yer işgal eder. İslâm'daki din kavramının kapsamı ise o kadar geniştir ki insanın yaşadığı hiçbir olay din çemberinin dışında cereyan edemez. Dolayısıyla **rûhânî** yaşam, **seküler** [8] yaşamla birlikte dinin bütünlüğü içinde birbirini tamamlarlar.

İslâm'da din kavramının ne kadar geniş bir kapsama sahip olduğunu anlayabilmek için mükellef bir insanın-*ne durumda olursa olsun* - tüm eylem, tutum ve davranışlarını belli kayıtlarla hükme bağlayan İslâm'ın temel kurallarını incelemek yeterlidir. Çünkü insan ne yapıyor olursa olsun İslâm, onun işlediği her eylemi, takındığı her tavrı, sergilediği her tutumu, belli bir isim altında hükme bağlamıştır. Bu hükümlere fıkıh dilinde **«Ef'âl-i mükellefîn»**[9] denir. Bunlar dokuzdur ve fıkıh literatüründe şu adlar altında sıralanır:

Farz, vâcip, sünnet, müstehab, mübah, haram, mekruh, sahih, batıl.

Onun için, bir Müslim ister ibadet gibi rûhânî bir eylem ve durum içinde bulunuyor olsun; ister yemek, içmek, alıp satmak, evlenmek, oy vermek, bilimsel bir çalışma yapmak, okumak, yürümek ve dinlenmek gibi *-sayılamayacak kadar çok-*ve tamamen seküler, meşru ya da gayrimeşru yaşamdan herhangi bir fiil ve hareket içinde bulunuyor olsun; ya da yasaklardan birini işlemekte olsun; onun bu eylemlerinden her biri yukarıda sayılan dokuz hükümden mutlaka birinin konusu olur. Dolayısıyla insanoğlu tarafından işlenen her fiil dinin kapsamı içindedir.

Aslında **«din»** kavramı bundan da öte en geniş anlamda, bütün kâinâtı kuşatan bir kapsam ifade eder. Din en öz tanımla: Allah'ın bütün varlıkları yaratıp yönettiği âlemşümûl sistemin adıdır. Bu sistem Kur'ân-ı Kerîm'in **«Sünnetullâh»** diye adlandırdığı [10] evrensel yasalarla işler. Materyalistlerce **«Doğa kanunları»** denilen bu yasalardan başka Allah Tealâ'nın, yeryüzünde uygulanmak üzere peygamberlere indirdiği vahiyler de vardır ki bunlara da **«teşrii yasalar»** denir. Örneğin **Tevrat, İncîl** ve **Kur'ân-ı Kerîm,** insanların yaşam ve yönetim biçimini belirlemek ve düzenlemek üzere Allah (cc) tarafından indirilmiş teşrii yasalardır. Bu yasalar - *genelde* - sanıldığı gibi insanların sırf rûhânî yaşamını değil, bilâkis dünyevi hayat tarzlarını da belli bir disipline bağlayan maddeler içerirler. Peygamberlere indirilen vahiyler, Allah'ın kelâm sıfatına bağlı **«tenzilî»** anayasalardır; Doğa kanunları ise O'nun irâde sıfatına bağlı **«Tekvînî»** bir anayasadır. Tenzîlî şerîatlerin her biri, indiği zamanın şartlarına göre insanların hayatını belli bir düzene oturturlar. Bunların içinde en kapsamlı ve en kalıcı olanı Kur'ân-ı Kerîm'dir. Vahiylerden farklı olan tekvînî anayasa *(yani doğa kanunları)* ise Allah'ın irâdesine bağlı olarak otomatik şekilde işlerler. Din kavramı işte bütün bu yasaları kapsamaktadır.

---

7. Rûhânî : Maddesel bir yanı olmayan, ruhla ilgili, metafizik.

8. Seküler : (Fr. Sèculaire) Dünyevî. dünya hayatıyla ilgili, dinle alakası olmayan.

9.«Ef'âl-i Mükellefîn» : Mükellef olanların, yani Allah Tealâ'nın yönelttiği teklif ve emirleri yerine getirmek ve yasaklarından sakınmak zorunrda olanların, içinde bulundukları dokuz durumdan her biri.

10. Kur'ân-ı Kerîm 17/177, 33/62, 35/43, 48/23 ; Bk. Dinsizlik.

Ne varki zaman içinde temel değerlerin yozlaşması ve **«Atalar Dini»** olarak da adlandırılabilen gelenekselliğin düşünce yapısına egemen olması, **«din»** kavramına da tek yanlı bir anlam yüklenmesine neden olmuştur. Bu yüzden, ilk İslâm akademisyenleri tarafından kâleme alınmış olan eserler çağdaş düşünce akımları karşısında kendini kanıtlayabilecek güçlü anlatım ve yorum üslûpları içinde yeniden sunulamamış, sonuç olarak **«Din»** kavramı, Kurân-ı Kerîm'deki evrensel anlamıyla çağdaş insana yansıyamamıştır. Dinin hemen her zaman namaz, oruç, itikâf, zikir, âyin ve dua anlamlarında algılanmasının nedeni budur.

Bunlar bir yana, dinin kesin şekilde yasaklamış olduğu, hatta dinden çıkma nedeni olarak hükme bağladığı fal ve büyü gibi şeylere, keza İslâm'a tamamen yabancı olan mistik akımlara dinî birer değer ve kurum olarak bakanlar bile vardır! Bu nedenle toplum, dinin kavram olarak ne olup olmadığı hakkında henüz yeteri kadar aydınlanmış değildir. Hatta birçok kimse, insanın seküler yaşamının din kapsamı dışında olduğu kanaatine kapılmıştır ki bu kanaat pozitivistlerle İslâmcılar arasında tartışmalara neden olmuştur. Dine ilişkin bu genel bilgisizlik nedeniyledir ki toplumun büyük bir kesimi, siyasi, sosyal ve ekonomik olayların dindeki yerini ve hükmünü bilmemekte hatta merak bile etmemektedir. Çünkü halk, dinin bu olaylar hakkında hüküm verebilecek bir güç ve kaynak olduğu gerçeğinden hemen hemen habersizdir. Halbuki meşru ve helâl diye bildiğimiz faaliyet ve çalışmalarımızın tümünde vicdanımızı serbest bırakan şey dindir; Ruh derinliğimizdeki bu özgürlük duygumuzun kaynağı dindir. Keza haram, yasak ve gayrimeşru olarak vicdanımızda mahkum ettiğimiz eylemlerden, faaliyetlerden, söz ve davranışlardan uzak durmaya bizi zorlayan yine dindir.

Bu otorite, yalnız vicdanlarımıza değil, aynı zamanda kültürümüze ve sosyal hayatımızın büyük bir kısmına da egemendir. Nitekim güvenlik ve yargı organlarının ulaşamadığı ve beşeri yasaların güç yetiremediği tenhalarda bile insanları frenleyerek yıkıcı eylem ve faaliyetlerin bu suretle yaygınlaşmasını engelleyen gizli kudret dinin vicdanlardaki müeyyidesidir. Kanunların tanıdığı serbestliğe rağmen alkollü içki kullanmaktan, domuz eti yemekten, faizle muamelede bulunmaktan, zina fiilinden ve daha nice haramlardan sakınan milyonlarca insanın bu hayat disiplinini *-kuşkusuz-* seküler yasalar değil, bilâkis din sağlamaktadır. Çünkü dinin, insan vicdanında saygıdeğer bir yeri ve topluluklar üzerinde derin etkisi vardır. Aynı insanların din yasaları ile beşerî yasalar karşısındaki tutumları karşılaştırılacak olursa din lehinde çok büyük farkların saptanacağı kesindir. Öyleki beşerî yasaları, buldukları her fırsatta çiğneyen birçok insanın, kuytularda ve en mahrem yerlerde bile din yasalarına karşı son derece saygılı davrandığı bir gerçektir.

Şu noktaya dikkat etmelidir ki gerek zina, içki, faiz ve domuz eti gibi dinin yasakladığı şeylerle haşır neşir olmak, gerekse yaşam gerçeklerinin çoğu, aslında rûhânî durumlar değil, tam aksine dünyevi faaliyet alanları içine giren konulardır. Dolayısıyla pozitivistlerin sandığı gibi din denilince akla yalnızca ibadet ya da mistik yaşam geldiği yolundaki kanaat sadece yanlış değil, aynı zamanda cahilce bir yaklaşımdır. Belki de tutuculuğun ve kuru bir inadın sonucudur. Nitekim bu nedenledir ki harcanan çabalara rağmen devlet işleri bir türlü dinden soyutlanamamıştır. Çünkü buna hiçbir zaman imkân yoktur.

Örneğin lâikler de karşıtları tarafından öldürülen adamlarına **«şehit»** demektedirler. Halbuki şehitlik, düşman tarafından savaşta öldürülen yalnızca Müslim (halk dilinde «Müslüman») kişiye, Kur'ân-ı Kerîm tarafından verilmiş bir sıfat ve mertebedîr.[11] Bu da demektir ki şehitlik sıfatı, islâmî ve Kurânî bir anlam taşır. Sonuç itibariyle dinî bir kavramdır. Şehitliğin, rûhânî bir olay mı, yoksa seküler bir olay mı olduğu konusuna gelince bu noktaya her iki cepheden de bakılabileceği gâyet açıktır. Çünkü şehid olmuş bir Müslim, her şeyden önce bir ibadet olan cihad hizmetini üstlenirken

---

11. Kur'ân-ı Kerîm 2/154, 3/169

hayatını feda etmiştir ki şehitlik bu yönüyle rûhânî bir mahiyet taşır. Ancak şehitliğin -*dolaylı olarak*- dünyevî bir yönü de vardır ki o da şehit olmuş kimsenin uğradığı böyle bir son nedeniyle geride bırakmış olabileceği çeşitli hayat meselelerinin görüşülmesi ve çözüme kavuşturulması olayıdır. Bu örnekte görüldüğü üzere bazı hadiseler aynı zamanda hem rûhânî, hem de seküler bir anlam taşımakta, ancak yine de dinin konusu olmaktan asla çıkmamaktadır.

Birkaç örnek daha vermek gerekirse, namaz kılmak üzere evinden camiye giden, ya da helâl rızık kazanmak ve meşru yoldan geçinmek üzere evinden işine giden Müslim kişinin, bu yollardaki yürüyüşünü, o sırada yaşayabileceği olayları, hiç din dışı sayabilir miyiz? Halbuki mutlak yürümek tamamen dünyevi bir olaydır. Ancak bu iki örnekten birincisindeki yürüme olayı, farzın edasına vesile olması bakımından farz, ya da cemaatle namaz kılma amacına bağlı olarak en azından sünnettir. İkincisi ise kişinin çalışma durumuna bağlı olarak **«ef'âl-i mükellefîn»**'den mutlaka birine dahildir. Keza herhangi bir suçu işlemek üzere davranan insanın, suç fiilini gerçekleştirinceye kadar onun bu amaçla attığı her adım, söylediği her söz, düzenlediği her plan ve sonuçta işlediği suç karşısında dinin hiç mi bir hükmü olmayacaktır !

Özet olarak diyebiliriz ki değil yalnızca ibadetler ve ibadet hükmünde olan fiiller, yiyip içmek, alıp satmak, çalışmak, okumak, dinlenmek, cinsel ilişkide bulunmak, hatta herhangi bir suçu işlemek bile dinin konusudur. Çünkü örneğin, hırsıza hırsız sıfatını veren ve ona bu suçtan dolayı bir ceza öngören din gerçeği varken ne rasyonalizm, ne pozitivizm, ne de bu felsefeler üzerinde temellendirilmiş olan seküler yasalar, rejimler ve yönetim biçimleri vardı.

Dinin insan yaşamını böylesine her cepheden kuşatıp sarmış bulunması, esasen onun, ilâhî bir düzen olmasından ileri gelmektedir. Yani *(Allah-kul ilişkisi)* bu olguyu zorunlu hale getirmektedir. Öyle ise Allah (cc), madem ki her şeyin yaratıcısı, terbiyecisi ve düzenleyicisidir, O'nun eşya ve olaylar için koymuş bulunduğu yasaların da elbetteki kapsamı ona göre geniş, büyük ve engin olmalıdır.

***

Din kavramının gerçek olmayan yorumlarla zihinlere yerleşmesinde çeşitli faktörler vardır. Bunlardan özellikle iki tanesi çok önemlidir.

Birincisi: İslâm öncesi eski inanış tarzlarının çeşitli yorumlar içinde İslâm'a mal edilerek yaşanması ve yaşatılmasıdır. Bu inanışlar zamanla kurumlaşmış ve geniş bir tabana yayılarak sosyal yaşamın akışı içinde günümüze kadar sürmüşlerdir. İslâm'daki din anlayışının yozlaşmasında bunların etkisi büyüktür. Daha çok mistik akımların ayin ve merasimleri şeklinde ortaya çıkan bu yorumların, din kavramını Kur'ân'ın ruhundan tamamen kopardığı söylenebilir.

İkincisi ise: **1789** da patlak veren Fransız ihtilalinden sonra Hristiyanlığın muhitlerimize kadar yaydığı dünya görüşü ve hayata bakış açısıdır.

Bu her iki faktör de âdetâ birbirini destekleyerek yepyeni bir kutsallık anlayışının doğmasına neden olmuştur. Bu anlayışa göre yalnız kutsal olan şeyler dinseldir; kutsal olmayan şeyler ise sırf dünyevîdirler. Ancak bu anlayış, getirdiği çelişkilerle -*özellikle çağımızda*- düşünce ve siyaset alanında büyük sorunlara, kavram kargaşasına ve bitmek tükenmek bilmeyen ateşli tartışmalara yol açmıştır.

Din, İmân, İslâm, Amel Ve Ahlâk Kavramları Arasındaki İlişki

Din, **imân**, **İslâm**, **amel** ve **ahlâk** kavramları arasındaki ilişkinin, *-genellik-özellik bakımından-* açıklamasına gelince hiç kuşku yok ki **din** terimi, taşıdığı kuşatıcı anlam itibariyle, **imân**, **İslâm**, **amel** ve **ahlâk** kurumlarının hepsini birden kapsar. **İmân**, **İslâm**, **amel** ve **ahlâk**, dinin sırf insanla ilgili cephesini oluştururlar. Onun için bu önemli dört kavram, din sosyolojisinin temel taşları sayılırlar. Hindistan'ın içlerinden, Atlas Okyanusu kıyılarına kadar uzanan geniş bir coğrafyada, yaşamı büyük ölçüde etkileyen ve yönlendiren bu dört kavram üzerinde bir nebze durmak yararlıdır. İmân konusu üzerinde, ayrıca ilerde ayrıntılı olarak durulacaktır.

İmân

İmân, çok yüklü, çok anlamlı ve çok yönlü, Arapça bir sözcüktür. **«Emn»** kökünden türemiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de, Hadislerde ve İslâm literatüründe çok geçer. İslâm'da imân, Hz. Peygamber (s) tarafından en mükemmel bir ifade ile tanımlanmıştır. Buhârî'nin naklettiği bir hadiste *–bir soruya cevap olarak-* imânı şöyle tarif eder: ***«İmân; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, O'nunla karşılaşacağına (yani mutlak surette bir gün O'na hesap vereceğine), bütün elçilerine ve öldükten sonra dirileceğine inanmandır.»***[12]

Mükellef insanın, yalnızca vicdânında ve örtülü düşüncesinde Allah'a (ve Kur'ân gerçeklerine) ilişkin **kabul**, **red** veya **tereddütleri,** akâid boyutlarında imânın konusudur. İmân, çok gizli olmakla birlikte, kişi, zaman zaman ortaya koyduğu ciddi tavır ve tutumlarıyla vicdanını deşifre edebilir. İmânla amel arasındaki ilişki bu gibi durumlarda net olarak ortaya çıkar.

Örneğin, **«Millî Türk Dini»**ne yürekten imân etmemekle birlikte *-sırf birtakım amaçlarını gerçekleştirmek için-* Türkiye'de bu dine göre ibadet eden bazı siyaset adamları, *-kaçamaklarla da olsa-* bazen namaz ve oruç gibi İslâm'a ait ibadetleri de yaptıkları için, sırlarını ortaya atmış olurlar. Dolayısıyladır ki Millî Türk Dini Polit Bürosu, onlara güvenmez ve statüleri ne olursa olsun onları mercek altında bulundurur. Bu adamlar aynı zamanda mü'minlerin nazarında da şâibe altında bulunurlar. Çünkü iki dinli yaşamak, her bakımdan mümkün değildir.

Türkiye'de siyasal ve sosyal yaşamı oldukça etkileyen bu çelişki, hem İslâm'daki imân kurumunu aşındırmak, dolayısıyla da ahlâkı dejenere etmek bakımından, hem de Millî Türk Dini bağlılarını İslâm'a karşı kışkırtmak bakımından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

İslâm

Sözlükte; boyun eğme, teslimiyet, bağlılık ve itaat anlamlarına gelen **İslâm**, terim olarak: ***-Hz. Muhammed'in vahy yoluyla Allah'dan aldığı Kur'ân-ı Kerîm'de belirlenen-*** **inanış, yaşam ve yönetim biçiminin adıdır.** İslâm'ın bilimsel ve gerçek tanımı işte budur.

İslâm'ın bir yaşam ve yönetim biçimi olarak uygulamaya konabilmesi için Kur'ân'a bir bütün olarak imân etmek şarttır. Çünkü İslâm'ın temeli imândır. Ancak, öteden beri kısa bir tanımın dar çerçevesine sığdırlan klasik anlamdaki imân, İslâm'ı yansıtamamaktadır. Dolayısıyla birçok insanın, **imân-İslâm ilişkisi** hakkındaki bilgileri yetersiz kalmaktadır. İmânla İslâm arasındaki bağın önemli ayrıntılarını bilmeyen yüzmilyonlarca insan, günümüzde bağlısı bulundukları dinin *–sırf bilgisizlik yüzünden-* aleyhinde faaliyet göstermektedirler, onu adeta yıkmaya çalışmaktadırlar! Bu insanlar arasında sözde yüksek öğrenim görmüş siyaset adamlarının, tanınmış işadamlarının ve üst düzey bürokratların bulunuyor olması ise düşündürücüdür.

---

[12] **Buharî, İmân babı, Hadis no. 48**

Ayrıca **«İslâm»**, **«İslâmiyet»** ve **«Müslümanlık»** kelimeleri Türkiye'de halk arasında çok yanlış anlamlarda kullanıldıkları için, **imân-İslâm ilişkisinin** bu coğrafyada yaşayan insanlara anlatılması oldukça zordur.[13] Bu sorun, tarihi sebeplerden kaynaklanmaktadır. Günümüze kadar sürüp gelmiş *–kötü niyetten kaynaklanmayan-* eski hataların devamıdır. Büyük ihtimalle Türkler ve onların yönettiği bazı kitleler, yaklaşık bin yıl önce, İslâm'a muhatap oldukları zaman bu evrensel düzeni tam anlamıyla algılayabilecek bir kültür birikimine sahip değillerdi. İslâm'ın mesajını onlara iletenlerin ehil olup olmadığı da belli değildir. Üstelik Türkçe'nin o gün için bu konudaki mesajları taşıyabildiği ihtimali de son derece zayıftır. Dolayısıyla ne bir alfabeye, ne de yazılı bir kültür birikimine sahip bulunan göçebe ve asker Türklerin, *–bir bilim ve yaşam dini olan-* Kur'ân'daki İslâm'la gerçek anlamda tanışmış olabildiklerini kanıtlayacak hemen hiçbir belge günümüzde mevcut değildir. Bu da onların vaktiyle mensubu oldukları şamanlık, budizm ve zerdüşizm gibi dinlerin etkisiyle İslâm'a kendilerince yeni bir şekil verdikleri izlenimini uyandırmaktadır. Bugün Türkiye'de, din konusunda yaşanan karmaşanın temel nedeni budur. Onun için *-bir kültür birikimi olarak-* **«Müslümanlık»,** toplumumuzda İslâm'ı sembolize etmektedir. Şu var ki bu dinsel yaklaşım, İslâm'la ve Kur'ânla yer yer çatışma halindedir. Türkiyede'ki dinî ihtilafların kaynağı da budur. Onun için Müslümanlık ile Kur'ân'ın bütünlüğü arasında güçlü bir bağ aramamak gerekir. Ancak İslâm ile (Kur'ân'ın bütünlüğüne imân) arasında çok güçlü bir bağ vardır.

Din sosyolojisi açısından bu durum, çok önemlidir. Çünkü imân, eğer İslâm'ın ve Kur'ân'ın bütünlüğü temeline dayanmıyorsa İslâm'ı Kur'ân'ın ölçüleri ile yaşamak ve yaşatmak mümkün olamaz.

Herhangi bir yanlışlığa meydan vermemek için, bu münasebetle şu önemli bilgiyi de ilâve etmekte yarar vardır:

Kur'ân-ı kerimde her ne kadar **«Müslüman»**, ya da **«Müslümanlık»** diye bir kelime geçmiyor ise de **«Muslimen»**, **«Muslimeten»**, **«Muslimune»** ve **«Muslimîne»** gibi kelimeler birçok kez geçmektedir ki bunlar hiç kuşkusuz Türkçe'de kullandığımız **«Müslüman»** ve **«Müslümanlık»** kelimelerini çağrıştırmaktadırlar.

Bu çağrışım nedeniyledir ki İslâm dininin mensubu olan milyonlarca Türk, İranlı ve kürt, bu mensubiyetlerini **«Müslüman»**, **«Muselmân»** ve **«Musulman»** diye ifade etmektedirler. Örneğin, dini **İslâm** olan bir Türk, **«Ben Müslümanım»** der; dini **İslâm** olan bir İranlı **«Men Muselmânem»** der; dini **İslâm** olan bir kürt de **«Ez musulmanım»** der. Bu her üç ifade de aynı anlama gelmektedir. Her üçü de *-bir şartla-* doğruyu yansıtmaktadır; Bu her üç ifade, *-eğer İslamın ve Kur'ân'ın bütünlüğüne olan inancı ifade ediyorsa-* idini İslâm olan bir arabın, **«Ene muslim»** şeklindeki ikrarından farksızdır.

Görüldüğü üzere, bu noktada hiçbir sorun bulunmamaktadır. Yani bir Türk, **«Ben Müslümanım»,** bir İranlı **«Men Muselmânem»,** bir kürt de **«Ez musulmanım»** diyorsa bunlar, İslâm Dini'ne olan mensubiyetlerini bu kelime ile ifade etmektedirler. Bunlar hiç kuşkusuz İslâm'ın mensuplarıdırlar. Dolayısıyla içerik olarak İslâm'dan amaçlanan şey, işbu aidiyetle «Müslümanlık»'tan da amaçlanıyorsa bu konuda zihin bulandıracak ve ihtilâfa yol açacak hiç bir husus yoktur.

---

[13] Bu üç kelime arasındaki anlam farklarına ilk kez dokunan Prof. Dr. Ahmat Yaşar Ocaktır. Bk. A.Y. Ocak, Türkiye'de tarihin saptırılması sürecinde TÜRK SÛFÎLİĞİNE BAKIŞLAR, s. 14, 15.İletişim yy. İstanbul-1996

***

Amel

Amel ve ahlâk, mükellef insanın eyleme dönüştürdüğü her türlü düşüncesi, tutumu ve davranışlarıdır. Bunlar, akâid kuralları göz önünde bulundurularak hükme bağlansalar da İslâm Fıkhı'nın konusudurlar.

Dolayısıyla **imân**, **İslâm**, **amel** ve **ahlâk**, dinin ayrı ayrı birer alt kümesini oluştururlar ve dinin bütünlüğü içinde incelenirler. [14]

Şu varki **«din»** terimi, bu kapsamlı bütünlüğün sadece adıdır. Dinin esas altyapısını imân oluşturur. Çünkü imân, kişinin vicdanında yerleşirse ancak din onun için söz konusu olabilir. Aksine insanın içinde imân oluşmadan onun dine bağlanması, dinin emir ve yasaklarına uyması düşünülemez. Meğerki özel bir amaç uğruna dış görünüşü ile bu şekilde davranıyor olsun. Bu gibi kimselere ise İslâm, **«münâfık»** damgasını vurmuştur.[15]

Amel de dinin, mükellef insana yönelttiği emir ve yasaklara eylemsel biçimde uymak, emirleri hem kişisel olarak uygulamak, hem de toplum çapında hayata geçirilmesi için diğer Müslimlerle işbirliği etmek ve Kur'ân'ın evrensel mesajını tüm insanlığa ulaştırmada katkıda bulunmaktır. Amel kısaca dinin, **«teşrîi yasalar»**'ına kişinin fiilen uymasıdır.

Örneğin **«riba»** yani faiz,[16] ile muamele etmenin «**haram»**[17] olduğuna inanmak imânî bir konudur. Bu tür bir işlemden eylemsel olarak sakınmak ise amelî bir konudur. Keza namazın farz olduğuna inanmak, imândandır.[18] Namazı fiilen kılmak ise ameldendir. Şu halde amel, kısaca: Emir ve ya-

---

14. Bu metodolojik özelliğe göre İmân, amel ve ahlâk bölümlerinin bağımsız birer başlık altında değil, aslında «din» ana başlığı altında incelenmesi gerektiği yolunda yöneltilebilecek bir eleştiriye yanıt olmak üzere şunu kaydedebiliriz : «Din» bu çalışmada bir ana başlık konusu değildir. Çünkü baştan beri yapilân açıklamalardan da anlaşılacağı üzere bu kavramı geniş kapsamıyla burada ele almak mümkün değildir. Dolayısıyla din kavramı bu özelliğinden soyutlanarak sadece ansiklopedik düzeyde ele alınmıştır.

15. Bk. Nifak Kavramı

16. Faiz : Kur'ân-ı Kerîm'de «rıba» olarak geçer. Bir kimseye vade ile ödünç olarak verilen bir paranın, belirli bir oran üzerinden hesaplanan hayâli kazancıdır.

Paranın vade tarihine kadar kâr ya da zarar edeceğini ve olası kâr veya zararın ne oranda gerçekleşeceğini, taraflar önceden bilemedikleri için faiz oranını karşılıklı anlaşarak belirlerler. Bu nedenle onlardan birinin öbürüne nazaran mağdur olması (zararlı çıkması), anlaşma tarihinden itibaren kesinleşir. Bu, zorunlu bir sonuçtur. Dolayısıyla faizli muamele –bizzat tarafların onayına dayanan- organize bir zulümdür. Zulüm ise ağır bir suçtur. Bu itibarla bütün semâvî dinler faizi (yani «riba»yı) kötülemiş ve yasaklamışlardır. Bk. Kur'ân-ı Kerîm 2/257-276

17. Haram : şerîat dilinde «yasak» demektir. Bu anlam, fiilin kökünden türetilen ve yoksun demek olan «mahrum» veya «muharrem» sözcüklerinin verdiği ilgi sonucudur. Aynı kökten türeyen ve saygı anlamına gelen «hurma» sözcüğü ilgisiyle de «kutsal» demektir. Ancak buradaki «hurma» kelimesi, bildiğimiz hurma ağacı ya da meyvesi değildir. Türkçeye aksan bozukluğu nedeniyle «hürmet» diye geçen sözcüğün düzgün şeklidir.

18. Sözkonusu her iki örnek de imânın temel erkânından olan «kitaplara imân»'ın ayrıntılarındandır. Çünkü namazın farz olduğuna inanmak, bu farzı haber veren kitaba önceden inanmayı gerektirir.

saklara fiilen uymaktır. İşte imânla amel arasındaki bağıntı budur. Yukarıda da kısaca işaret edildiği gibi imân akâid ilminin, amel ise fıkıh ilminin konusudur.

İmân-amel ilişkisi üzerinde biraz durmakta yarar vardır. İnanmakla yapmak, hiç kuşkusuz birbiriyle sıkı ilişkili iki şeydir. Mantıksal açıdan olduğu kadar imân açısından da bu ilişki çok önemlidir. **O kadar ki bu ilişkiyi belirleyen Kur'ân'ın, kesin hükümlerini inkâr etmeden onları yalnızca çiğnemekle Müslim kişi İslâm'dan kopmazken, Çiğnemese bile bu hükümleri inkâr etmesi halinde kâfir olur.** İslâm'da ister olumlu, ister olumsuz yönde olsun, inanmak ve yapmak geçerli, inanmadan yapmak ise geçersizdir. Buna göre:

a) Kur'ân'ın kesin emir ve yasaklarına inanan ve bunlara uyan insan, **«Adl»** (yani dürüstlük ve samimiyet) niteliğini kazanmış olan mü'mindir.

b) Kur'ân'ın kesin emir ve yasaklarına inanan, ancak bunlardan en az birini çiğneyen insan, **«Fâsık»** (Suçlu ya da ahlâksız) mü'mindir.

c) Kur'ân'ın kesin emir ve yasaklarına inanmayan ve tabiatıyla bu emir ve yasaklara uyup uymamasının da artık hiçbir anlamı olmayan insan, ileride ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere **«kâfir»**, **«müşrik»** ya da **«mürted»**dir.

d) Kur'ân'ın kesin emir ve yasaklarını *(Kur'ân'ın açıkladığı gibi değil)* bilâkis istediği şekilde yorumlayarak inanan ve bu şekilde uygulayan insan **«Zındık»**'dır. İslâm'ı bilinçli olarak yozlaştırmaya çalışan çevreler bu kelimeyi zihinlerden silmeyi başarabilmişlerdir. Onların işini –*bilerek veya bilmeyerek*- kolaylaştıran bazı din adamları da bunun yerine daha çok **«bid'atçi»** sözcüğünü kullanmakta, **«Zındık»** kelimesini kullanmaktan bilinçli olarak kaçınmaktadırlar!

e) Kur'ân'ın kesin emir ve yasaklarına inanmadan, bunlara maksatlı olarak uyan insan ise **«münâfık»**'tır.

İşte bütün bu durumlar, **imân-amel** ilişkisinin sonuçlarıdır.

Ayrıca kişi, inanmadığı şeyleri çeşitli sebeplerle yapmak durumunda bulunabilir. Bunlardan bazıları mecburiyetten doğarken, bazıları da spekülatif amaçlarla yapılır. Nitekim, Kur'ân gerçeklerine inanmadıkları halde herhangi bir çıkar uğruna Müslim gözüken münâfıklar, günümüzde sayı olarak hiç de az değildirler!. Türkiye'de özellikle seçim mevsimlerinde, **lâikçi-mitüdist** siyasi parti yöneticilerinin kalabalıklar karşısında Kur'ân-ı Kerîm'i öpüp başlarının üzerine koymaları bunun en çarpıcı örneklerindendir.

Amelin geçerliliği, ancak tereddütsüz ve samimi bir imânın varlığına bağlı olduğundan, bu gibi insanların bir mü'min sıfatıyla emir ve yasaklara uymaları, onların lehinde bir sonuç doğurmaz. Buna karşın bazı insanların, baskı kullanılarak inançlarından vazgeçirildikleri, ya da bazı şeylere inanmaya zorlandıkları bir gerçektir. Bu durumda kalmış bir insanın, davranışlarının gerçeğe uymayacağı açıktır. Dolayısıyla İslâm, işkence altında inancından vazgeçtiğini söyleyen Müslim kişiyi -*niyetini bozmadıkça*- sorumlu tutmaz.[19]

İmân-amel ilişkisi bakımından mü'min, İslâm'ın koyduğu ilkeleri çok iyi bilmelidir. Zira bu ilişkilerden dolayı bazı hükümler anında değişebilmektedir. İşte bu hükümlerin değişmesiyle birlikte Müslim kişi, tutum ve ilişkilerini yeniden gözden geçirmek zorunda kalabilir.

---

19. Kur'ân-ı Kerîm 16/106

Ahlâk

Ahlâkî değerlere gelince, bunlar da imânın meyveleridir. İslâm'da, ahlâkın da kaynağı vahiydir. Dolayısıyla başka milletlerin kültür değerleri ya da dinleri ölçü alınarak ahlâk kuralları konamaz. Şu varki İslâm'ın ruhuyla örtüşen yabancılara ait ahlâk ve görgü kuralları da reddedilmez ve esas itibariyle bu kuralların da ilhamını İslâm'dan aldığı olasılığı büyüktür. Örneğin **«Musafaha»**, yani tokalaşmak, bir sevgi ve saygı alışverişinin sembolü olarak İslâm'ın malıdır. Çünkü tokalaşmak peygamberlerin sünnetidir. Bununla birlikte kâfir milletler de ilişkilerinde bu jest biçimine geniş yer vermişlerdir. Yani peygamberlerin bu sünneti milletlerarası bir içerik kazanarak dünyanın hemen her yerine yayılmış ve tutunmuştur. Aynı şekilde *–Allah'a hamd ettiği taktirde-* aksıran mü'min kişiye Allah'dan rahmet dilemek de küçük değişikliklerle yabancı milletlerce benimsenmiştir. Şu varki İslâm'ın mensupları, tokalaşmakla, ya da aksırana iyi dileklerde bulunmakla bu gelenekleri hayatlarında yaşatan kâfirlere benzemiş olmazlar; Bilâkis Peygamberlerin sünnetlerinden birini uygulamış ve yaşatmış olurlar.

Bütün yapıcı ve güzel davranışlar İslâm'da ahlâk kurumunu oluşturmaktadır. Genelde ahlâklı olmak için zorlayıcı bir müeyyide yoktur. Örneğin bir insanın mağrur, kıskanç, kaprisli, geçimsiz, hoşgörüsüz, kirli ve düzensiz olmasını yasaklayan ya da bunların aksini emreden belli zecrî kanunlar yoktur. Bunların yerine çeşitli öğütler vardır. İnsan bu konudaki bilgileri gerek okul, gerekse aile içi eğitimiyle ve toplumdaki erdemli insanları örnek almakla öğrenir, aynı zamanda genelin otokontrolü sayesinde bunları hayata geçirir. Temiz, disiplinli, dürüst, çalışkan, alçak gönüllü, nazik, saygılı, güler yüzlü, yardımsever, hoşgörülü, fedakar, merhametli, paylaşımcı, sabırlı geçimli ve görgülü olmak ahlâktandır. Kişide imân, işte bu erdemlerle ancak olgunlaşır. Yani eğer mü'minin ahlâkı güzelse bu, onun temiz bir iç dünyaya ve olgun bir imâna sahip bulunduğunu ortaya koyar. Bu nedenle dinin bütünlüğü içinde ahlâkın çok önemli bir yeri vardır. Yalnızca emir ve yasaklara uymakla insan, toplumdaki yapıcı rolünü ideal biçimde yerine getirmiş olamaz. Bununla birlikte erdemleriyle ve örnek davranışlarıyla da toplumun daha mutlu olmasına katkıda bulunmalıdır. İşte onun, hiçbir zorlama söz konusu olmadan sergileyeceği yapıcı davranışlara din sosyolojisinde ahlâk denilmiştir.

DİN OLGUSUYLA İLGİLİ ÇEŞİTLİ KAVRAMLAR

Din Ve Şerîat

«Şerîat», sözlükte yalın olarak sadece geniş yol anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Ancak Araplar günümüzde bu sözcüğün kökünden türeyen **«şâri'»** kelimesini yol anlamında kullanmaktadırlar.

«Şerîat», esas itibariyle terimsel açıdan nizam, rejim; devletin siyasal, sosyal, hukuksal ve ekonomik düzeni anlamına gelen önemli bir ıstilâhtır. İslâm terminolojisinde bu ıstilâhla, Allah'ın ve rasûlünün koyduğu yasaların tümünden oluşan İslâm'ın hayat düzeni amaçlanır. Yani **«Şerîat»,** Kur'ân-ı Kerîm'in içerdiği İslâm anayasasının genel adıdır. **«Şerîat»,** başka bir deyimle de dinin fiilen uygulanan kanunlarının tümüne denir. Örneğin: **«İslâm Şerîatı»**, İslâm hayat düzeni demektir; **«Yahudi şerîatı»** da, Yahudi dininin kanun ve kuralları demektir.

Bunun la beraber İslâm literatüründe şerîat denince, genel olarak İslâm dini amaçlanır. Bu nedenle gerek *-İslâm'da temel hükümler olarak bilinen ve yalnız vicdanla söz konusu olan inanç sistemi-,* gerek kişiler tarafından yapılan ibadetler, gerekse kişi ve devlet tarafından uygulanan **«muâmelât»**[20] ve ahlâk kurallarının tümü şerîat kapsamına girer.

---

20. Muâmelât : Arapça bir sözcüktür, işlemler ya da ilişkiler demektir ve «muâmele» nin çoğuludur.

Daha yaygın ve yerleşik olarak **«şerîat»**'la kısaca anlatılmak istenen şey, İslâm yasalarıdır. Bu yasaların kaynağı ise Kur'ân-ı Kerîm ve *–Hz. Peygamber (s)'in tüm yaşamını konu alan-* Sünnet'tir. Dolayısıyla şerîat, imân ilkeleriyle bir bütünlük oluşturur. İşte bu anlamıyla şerîat, Müslim kişiye inandığını yaşama sorumluluğunu yüklemektedir. Bu nedenledir ki zaman zaman siyasi arenadaki ağırlıklarını yitirseler bile İslâm'ın bağlıları, Kur'ân-ı Kerîm'den aldıkları ruhla tarihte şerîatı yeniden ihya etmek için diriliş örnekleri göstermiş, bundan böyle de göstereceklerdir. Çağdaş Mü'minler de bütün olumsuzluklara rağmen, **«şerîat»** kavramından Kur'ân-ı Kerîm'e ve Hz. Peygamber (s)'in Sünneti'ne göre ne anlaşılıyorsa onu öylece benimsemekte ve şerîatı *-Allah'ın izniyle-* günün birinde yeniden hayata geçirme özlemi içinde yaşamaktadırlar. Çünkü bu, her Mü'min için *-Kıyâmet kopuncaya kadar-* sönmez bir idealdir. Mü'minlerden çok daha etkin olan ve toplumun çoğunluğunu oluşturan Müslüman dindarlar da *(yorumları değişik olsa bile)* şerîata karşı saygılıdırlar. Mü'min azınlık kadar onlar için de **«şerîatın kestiği parmak acımaz.»**

Din Ve Kutsallık

Esasen gönül dünyasında yaşanan, ya da yaşanması gereken ancak zaman zaman dışa da yansıyabilen ulu değerleri yüceltme duygusunun İslâm'da çok nazik bir yeri vardır.

Bu değerleri bilmek, tanımak, onlara karşı yaraşır bir saygı göstermek ve aralarındaki farkları ayırt edebilmek, bir bilgi, eğitim, görgü ve basiret meselesidir. Çünkü bu değerlerden bazısını gereğinden fazla yüceltmek, *(örneğin, Kabe'ye, camiye,* Kur'ân-ı Kerîm*'e ve **Hz. Peygamber**'(sav) e tapınma derecesinde saygı gösterisinde bulunmak)* ya da kutsal değerleri gerektiği kadar saymamak, onları hafife almak, çiğnemek ya da inkâr etmek, Müslim kişiyi dininden bile edebilir. Bu ulu değerleri bir sıralamaya koymak gerekirse onları iki gruba ayırmak doğru olur.

Birincisine: Mukaddes *(yani kutsal değerler)* ,

İkincisine ise: Dokunulmaz, saygın ve kanonik değerler diyebiliriz.

Bunlardan birincisi, Allah Tealâ'nın yüce zâtı, sıfatları ve O'nun **«mukaddes»**, ya da farklı bir deyimle **«haram»** dediği değerlerdir.

«Mukaddes» sözcüğü, Kur'ân-ı Kerîm'de: **Maide Sûresi**'nin 21 inci, **Tâhâ Sûresi'nin** 12 inci ve **Naziât Sûresi'nin** 16 ıncı âyet-i kerîmesinde olmak üzere üç yerde geçmektedir.

Birincisinde, Kutsal topraklara girmeleri için **Hz. Musa**'nın, kavmine verdiği emir nakledilmektedir.

İkincisinde, **Hz. Musa**'ya Allah tarafından hitap edilirken, ayakkabılarını çıkarması emredilmekte, **«. . . çünkü kutsal Tuva Vadisi'nde bulunuyorsun !»** diye uyarılmaktadır.

Üçüncüsünde ise, **Hz. Musa**'nın **Firavun**'a gidip onu uyarması için Allah Tealâ'nın O'na verdiği emri ifade etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de **«mukaddes»** sözcüğü ile nitelenen sadece bu iki bölge vardır. Ancak bir anlamda kutsal demek olan **«haram»** kelimesiyle de başta **Mekke**'deki **Kâbe** kompleksi *(yani Mescidu'l-Harâm alanı)* olmak üzere birçok şeyler nitelenmiştir. Bununla birlikte Allah Tealâ'nın açıkça kutsadığı, övdüğü ve önem verdiği her şey kutsaldır. Bunları Kur'ân-ı Kerîm'in içeriğinden anlıyoruz. Elbette ki Kur'ân-ı Kerîm'in gerek tamamı, gerekse bir bölümü, camiler, *(manastır, kilise*

ve havra gibi) Kitap ehline ait ibadethaneler,[21] tevhid esasına dayalı ibadetler ve Kur’ân-ı Kerîm'le deklare edilmiş bulunan tüm saygın değerler kutsaldır. Bu cümleden olarak başta Peygamberimiz **Hz. Muhammed** (sav) efendimiz olmak üzere diğer bütün peygamberlerin kişilikleri de kutsal ve dokunulmazdır. [22]

İkinci grup kutsal değerler ise, yüce İslâm şerîatına göre kesin olarak uyulması gereken yasalar, kurallar, emir ve yasaklardır. Bu yasaların ve kuralların ilgili olduğu alanlar ve konular arasında rûhânî ya da dünyevi olmak bakımından hiçbir fark yoktur.

Kutsal değerler: Fizik, metafizik; Maddi ve manevi; Rûhânî ve dünyevî ya da vicdânî ve amelî olmak üzere çeşitli şekillerde karşımıza çıkabilirler. Dolayısıyla, bunların her birine karşı gösterilecek saygı ve jest biçimi de değişik olabilir. Ancak herhalde bu saygı ve jest biçimleri Kur’ân-ı Kerîm'in ruhuna uygun olmalıdır.

Örneğin, Yüce Allah'ın zât-ı ilâhîyesi ve sıfatları gibi kişinin yalnızca vicdanında duyumsayabildiği kutsal değerlere karşı gösterilecek yalın saygı, yine sadece ve ancak vicdanın derinliklerinde yaşanabilen tanıma sığmaz olaydır. Bu olayın dışa yansıyabilecek tek yönü, Kur’ân-ı Kerîm'in ölçüleri içinde davranış biçimleri göstermektir. Bu da örneğin, Allah'ın yüce ismi anıldığında **«celle celâluhu, celle şânuhu. . .»** diyerek O'nu kutsal sıfatlarıyla yüceltmek ve O'na, istediği biçimde kulluk etmekle olur.

Kur’ân-ı Kerîm'in nüshaları, Kâbe binası ve camiler gibi fizik boyutlara sahip bulunan kutsal değerlere gelince bunlara gösterilecek saygı, bu değerler için konmuş olan kurallara uymakla olur.

Örneğin **Mescidu’l-Harâm**'a ve camilere tertemiz, abdestli, çeki düzenle, huşu içinde girilmeli ve bu mekânlara yaraşır davranışlar içinde hareket edilmelidir. Bu alanlarda ibadet edenlerin huzuru kaçırılmamalı, onlara karşı alçak gönüllü ve nazik davranılmalıdır. Bu müstesna yerlerde nizamî ibadetler dikkatle yerine getirilmelidir. Keza Kur’ân-ı Kerîm nüshaları ya da üzerinde âyet-i kerîmeler yazılı her türlü cisim, yayın ve dokümanlar ancak abdestli olarak ellenmeli, temiz ve yakışır yerlerde korunmalıdır.

Kur’ân-ı Kerîm'in **«göbekten yukarı tutulması»,** «Anadolu Müslümanları»’nın bir geleneğidir. İslâm’da Kur’ân-ı Kerîm'e ancak bu şekilde saygı gösterilmesi gerektiğine ilişkin herhangi bir kayıt yoktur. Bununla beraber onun, saygıyla, yüksek ve yaraşır bir şekilde tutulması elbetteki gereklidir. Çünkü hiç kuşku yok ki Kur’ân-ı Kerîm'in gerek fizik varlığına, gerekse içerdiği anlam ve hükümlere karşı bilinçli ve kasıtlı olarak saygısızlık eden, âyetlerinin anlamlarını sorgulayan, eleştiren, küçümseyen, red ve inkâr eden, yalanlayan; Âyetlere, içerdikleri kavramlara, anlamlara ya da Kur'ân'ın üslûbuna herhangi bir dille hakarette bulunan, yasalarını uygulamadan kaldırmaya yeltenen kişi kâfir olur. Bu tutum ve tavır içinde bulunan kişi, örgüt ya da siyasi güçlere karşı Mü’minin vereceği mücadele, Kur’ân-ı Kerîm'e gösterilecek en büyük saygıdır.

Dokunulmaz, kanonik değerler olan İslâm’ın tüm yasa ve kurallarına gösterilecek saygının ölçüsü ise, onlara uymaktır. Bu yasa ve kurallara, kişi olsun, örgüt olsun ya da siyasi iktidarlar olsun uymayanları uyarmak, saygısızlıkta ısrar ederlerse karşılarında durmaktır.

Bu değerlere karşı titiz davranmada ölçü, *-her zaman-* Kur’ân-ı Kerîm'in ilham ettiği biçimlerdir. Çünkü kutsallık kavramı o kadar duyarlı ve yerine göre o kadar esnek ve karmaşıktır ki tarih boyunca İslâmî değerlerin yozlaştırılması, tasavvuf, büyü, fal ve ölülere tapım gibi çeşitli yabancı

---

[21]. **Kur’ân-ı Kerîm 22/40**

[22]. **Kur’ân-ı Kerîm 33/6, 33/53, 49/2-3, 68/4**

inanış ve düşünce kalıntılarının zaman içinde din adına zihinlere yerleştirilmesi hep bu kutsallık kavramına tutunularak yapılagelmiştir.

Din Ve İlâhiyat

«İlâhiyat» sözcüğü her ne kadar Arapça ise de gerek yalın sözlük anlamı bakımından, gerekse terim ve kavram olarak Yahudi ve Hristiyan kaynaklarına aittir. Dinî olmaktan çok felsefi bir terimdir. Batı dillerinde (İng.) **«Theology»** ve (fr.) **«Théologie»** diye geçer. Bu dalda kariyer yapanlara da ilâhiyatçı **(Theologian=Théologien**) denir.

Judeo-Chretien güçlerin İslâm Dünyası'na kültürel açıdan da egemen olmalarından sonra Müslim halkın Hristiyanlık normlarıyla rûhânîleştirilmesi gayretleri çerçevesinde mahalli terminolojiye maksatlı olarak yerleştirilmiş önemli terimlerden biri de **«ilâhiyat»** sözcüğüdür.

dolayısıyla bu yabancı terimin İslâm'daki **«din»** kavramıyla bir ilişkisi yoktur. İslâm ilim çevrelerinde **«İlâhiyat»** terimi eskiden **«filozoflarca fikir olarak ileri sürülen dine dair nazariyeler, düşünceler»** [23] için kullanılırdı.

İslâmî ilimlerde eğitim veren yüksek öğretim kurumlarına aslında **«İslâmî İlimler Fakültesi»** gibi bir ad verilmesi gerekirken Hristiyan batının içerideki temsilcileri, *-Müslimlere ait olan bu kurumlara-* Hristiyanlığın bir simgesi olan **«ilâhiyat Fakültesi »** adını maksatlı olarak yakıştırmışlardır. Bu nedenle böyle bir isimlendirme âdetâ camiye kilise ya da havra adını takmaya, medreseye de ruhban okulu demeye benzer. Nitekim Müslimlerin yaşadığı diğer ülkelerde bunun bir örneği yoktur.

İslâm'daki din kavramının orijinal kapsamını çarpıtmak amacıyla yola çıkan sinsi odaklarca kutsal değerleri yozlaştırmada isimlerden başlanması bu gayretlerin ne kadar sistematik olarak amaca ulaşmak istediğini ve ileriye dönük ne kadar büyük tehlikelerle yüklü olduğunu göstermektedir.

Özet olarak, Müslim kişinin çok iyi bilmesi gereken gerçeklerden biri de **«lahûtilik»** anlamında kullanılan **«İlâhiyat»** teriminin islâmî ilimlere ad olamayacağıdır.

Dindarlık Ve Takvâ

«Dindarlık» deyimi, eskiden kullanılan **«mütedeyyin»** nitelemesinin Türkçedeki yeni karşılığıdır. Yaşamında dinin rûhânî yönüne daha çok yer veren, *-başka bir ifadeyle-* ibadetlerini ihmal etmeyen kimselere **dindar** gözüyle bakılmaktadır. Halk arasında belli bir kesim tarafından bu kimselere övgü anlamında **«dinine bağlı»**, **«namazlı, niyazlı»** ve **«muhafazakâr»** denilmektedir.

Dindarlık kavramının, gerek bu kelimenin kalıbı içinde ortaya koyduğu sözlük anlam, gerekse bu anlam çerçevesinde verdiği imaj, İslâm'ın ruhuyla bağdaşmamaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde geçen **«takvâ»** sözcügünün karşılığı da değildir. Bilâkis çağımızın yozlaşmış din anlayışıyla yaratılan tek taraflı, mistik ruhlu, sırf ruhâniyetçi, ruhbâniyetçi ve gelenekçi sofu tipinin niteliğidir.

«Takvâ» ise çok orijinal Kur'ânî bir kavramdır; Dinin genel çerçevesi içinde gerek rûhânî, gerekse seküler yaşam alanlarında mü'min kişinin tüm kurallara uymada gösterdiği titizliktir. Öyle ise

---

23. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik büyük lûgat, İlâhiyat maddesi. Türdav, İst. 1993**

İslâm'a gerçek anlamda bağlı olan kimse dindar değil, takva sahibi bir mü'mindir.; Rabbânîdir. Dolayısıyla **«muttakıy»** ya da **«takvâ sahibi»** kişi, yalnız rûhânî planda değil, bununla birlikte hayatın her alanında Allah'a karşı sorumluluk duygusu içinde kuralların tümüne birden uymaya çalışan ve bu konuda azami duyarlılık gösteren mü'mindir.

Din kavramı kapsamında **«takvâ»** ile **«dindarlık»** arasındaki fark işte budur.

Dindaşlık (din kardeşliği)

İslâm'da **«din kardeşliği»** nin çok önemli bir yeri vardır. O kadar ki, din farkının bir sonucu olarak hiçbir anlam taşımayan öz kardeşlik bağı, hem siyasal, hem hukuksal açıdan askıda kalır. Hatta Mü'min olan kardeş *(yüce şerîatın kuralları içerisinde)* gerekirse İslâm'ın kutsal hedefleri ve stratejileri uğrunda, Müslim olmayan diğer kardeşini feda etmek durumunda kalabilir! Nitekim İslâm'ın altın çağı olan **Hz. Peygamber** (sav) in devlet başkanlığı döneminde müşriklere karşı yapılan savaşlar sırasında bu konuda çarpıcı örnekler yaşanmıştır.

Allah Tealâ, bütün Mü'minleri kardeş ilan etmiştir.[24] Bu kardeşlik evrenseldir. Dolayısıyla ne milliyet, ne dil, ne gelenek ve kültür gibi bölgesel, etnik ve ırksal farklılıklar; ne de siyasi, coğrafi sınırlar ve rejimler, oluşabilecek bu bağı engelleyemez. Kurulmuş ise onu bozamaz. Bu nedenle dünyadaki bütün mü'minler aynı vücûdun organları gibidirler. Sonuç olarak onlardan birinin karşılaştığı bir sorun, bütün mü'minleri yakından ilgilendirir. Bu kardeşliği pekiştiren ilâhî yasalardan biri de her mü'minin doğal üyesi olduğu İslâm Ümmetinin tek Ümmet olarak Kur'ân-ı kerim'de tescil edilmiş olmasıdır[25].

İslâm'da **«din»** kavramının getirdiği en kapsamlı konulardan biri de işte bu **«din kardeşliği»** kuralıdır. Bu kural sayesindedir ki dünya Mü'minleri çağlar boyu her türlü yıkıcı ve yıpratıcı sebeplere rağmen daima ümmet bilinciyle yaşamış ve kardeşçe yardımlaşarak bunu bize kadar aktarabilmişlerdir. Allah Tealâ'nın bütün insanlara her iki cihanda mutlu olabilmeleri için **Hz. Muhammed** (sav) aracılığıyla gönderdiği son mesajı Kur'ân-ı Kerîm'in, insanlığa iletilmesi ve yüce şerîatın hayata geçirilmesi ancak din kardeşliği şemsiyesi altında yapılacak dayanışma ve sergilenecek erdemlerle, mümkün olabilecektir. Bu, esasen İslâm'ın bütün dünyada barış iklimini egemen kılma öngörüsünün gereğidir.

Bu nedenle, Mü'minlerin ümmet bilincine bağlı olarak din kardeşliği açısından taşıdıkları sorumluluk büyüktür.

Dinadamı Sıfatı Ve Dinî Hiyerarşi

İslâm'da din kavramı kapsamında **«dinadamı»** diye bir sıfat ve buna bağlı özel bir statü yoktur.

Mevcut sistem içinde kurulmuş kardrolarda çalışanlara yakıştırılan bu sıfat esasen Hristiyan kaynaklıdır. Dolayısıyla **«dinadamı»** tabiri, Hristiyanlıkta kullanılan **(rûhânî = spiritual)** unvanın Türkçeleştirilmiş karşılığıdır. Nitekim Türk dil literatürünün ciddî kaynaklarında bu sözcük bulunmamaktadır. Örneğin en güvenilir lûgatlerde **«işadamı»** kelimesi bulunduğu halde **«dinadamı»** tabiri bunlarda henüz yer almamaktadır.

İslâm'da kariyer sahibi olan şahsiyetlere **«âlim»** denir. Kur'ân-ı Kerîm işte bu sıfatı tanımış ve övmüştür.[26] İslâm'a göre kişi, âlim de olsa Allah (cc) ve şerîat karşısında diğer Mü'minlerden daha

---

24. **Kur'ân-ı Kerîm 49/10**
25 **Kur'ân-ı Kerîm 21/92**
26. **Kur'ân-ı Kerîm 39/9**

ayrıcalıklı değildir. Şu varki Mü'minler, ilmiyle âmil zatlara saygı gösterir, bilgilerinden yararlanırlar. Ama onları Allah (cc) ile kendi aralarına aracı olarak koymazlar. Halbuki **«dinadamı»** aslında Allah ile kul arasında aracılık yapmak isteyen rûhânîlerin niteliğidir. İslâm'da ise böyle bir dinî meslek ve sıfat yoktur. Nitekim *–Müslümanlardan farklı olarak-* mü'minler bu kelimeden hiçbir zaman böyle bir anlam çıkarmamışlardır.

Gizemlilik, dinî hiyerarşi ve kutsal rütbeler ancak Hristiyanlıkta vardır. **«ruhbanlık gizemlidir. (. . .) Bu gizemi özgürce kabul eden kişiler üç rütbe altında toplanır:**

a) Piskopos: "Diosez" bölgesinde öğreten, ayinleri yöneten, hizmet eden kişi olarak İsa'yı temsil eder.

b) Presbiter (papaz): Münferit topluluk düzeyinde bu üç görevde piskoposa yardımcı olur.

c) Diyakos: Tanrı kelâmını okur, yayar, yoksullara, yaşlı kimselere, hastalara, ölmek üzere olanlara yardım eder. » [27]

İşte bizzat öz kaynaklarında ifade edildiği üzere Hristiyanlıkta dinadamları bu rütbelere sahiptirler ve günahları bağışlayabileceklerini dahi ileri sürerler. İslâm dininde ise âlim kişinin, Allah (cc) adına günah bağışlama yetkisi yoktur. Çünkü günahları Allah Tealâ'dan başka kimse bağışlayamaz. Allah Tealâ, istediği kimseye *-şirk hariç-* dilediği günahını bağışlayabileceğini açıklamıştır. [28]

Ne varki Hristiyanlığa göre dinadamları-*sözde-* günahları bağışlayabilirler (!) Nitekim bu tez, muharref İncîl'de aynen şu ifadelerle tescil edilmiştir:

«Kimlerin günahlarını bağışlarsanız, onlara bağışlanmış olur ve kimlerinkini alıkorsanız alıkonmuş olur. » [29]

İslâm'dan kopma sürecinin en tehlikeli aşamasına ulaşılmış olmasına rağmen, *-halk İslâm'ın etkisinden henüz tamamen sıyrılmadığı için-* hiç kimse dinadamlarının böyle bir yetkiye sahip olduğuna inanmamaktadır. Aynı zamanda dinadamları da şimdiye kadar böyle bir tezle ortaya çıkmış değildirler. Ancak **«dinadamı»** terimi her şeye rağmen İslâm'daki din kavramıyla ve Kur'ân'ın ruhuyla asla bağdaşmayan Hristiyanca bir anlayışı çağrıştırmaktadır.

İslâm'da âlimler arasında rütbe ve statü farkları olmadığı için hiyerarşi de yoktur. Çünkü İslâm'da **«Bilgi mü'minin yitiğidir, nerede bulursa oradan alır.»** Keza İslâm'da ilim anonimdir. Yani bir Müslim tarafından kazanılmış olan ilmin, ümmet yararına kullanılması zorunludur. Dolayısıyla âlim kişi, hiyerarşik bir sistemin baskısı altında değil, bilâkis doğrudan İslâm'ın ona yüklediği sorumlulukla ilmini İslâm'ın mensuplarına devretmek durumundadır.

---

27. Prof. Dr. Thomas Michel, Hristiyan Tanrıbilimine giriş, s. 91-92, İst-1992

28. Kur'ân-ı Kerîm 4/48 . Müslümanlar arasında yaygın olan «Allah ile kul arasına kimse giremez » sözü, bu âyet-i kerîmeye dayanmaktadır. Ancak bu sözün yanlış yorumlandığı ve amacının çarpıtıldığı da maalesef bir gerçektir. Evet aslında hiç kimse doğrudan, Allah tarafından görevlendirildiğini ileri sürerek O'nun adına bir icraatta bulunamaz. Fakat bu ayrı şeydir, Allah'(cc) ın Kur'ân-ı Kerîm'le koyduğu yasaları uygulamak da ayrı şeydir, çünkü bu, doğrudan Allah (cc) adına tasarrufta bulunmak anlamına gelmez. Zira Kur'ân-ı Kerîm, zaten hayata geçirilmek üzere indirilmiştir. İslâm düşmanları özellikle bu iki şeyi maksatlı olarak birbirine karıştırmaya ve bilgisiz insanları şaşırtmaya çalışırlar.

29. Yuhanna İncîli, 20/23

Dinsizlik

İslâm'da din gerçeği bütün yaşamı kuşatmaktadır. Bir anlamda din, hayatla eşdeğerdedir. Çünkü atomun içindeki en küçük partiküllerden uzayda bulunan dev cisimlere kadar kâinâttaki tüm eşya ve olayların son derece dakik ve matematiksel biçimde etkileşimlerini, tepkileşimlerini, nötrleşmelerini ve işleyişlerini bir disiplin çerçevesinde sağlayan yasalar zinciri vardır ki bu yasaları koyan Allah Tealâ'dır. Bu yasaların tümüne birden Kur'ân-ı Kerîm'in söylemiyle **«sünnetullâh»**[30] denir.

Hayat bu anlamda dinin doğal cephesini oluşturur. Vahiy yoluyla *(yani peygamberlere indirilen göksel mesajlarla)* konan teşrii yasalar da dinin yalnızca insanları ilgilendiren rûhânî ve seküler cephesini oluşturur. Dolayısıyla din demek, hayatın tümü demektir.

Hal böyle olunca insan, -*hangi inanç ve düşünceye sahip bulunuyor olursa olsun*- din atmosferinin dışına çıkamadığı için onun dinsiz olması düşünülemez. Kişi, rûhânî hayattan çok uzak bir gidişat içinde yaşıyor olsa bile toplumda onun uymak zorunda olduğu sayısız kurallar vardır ki o, ister bunlara örf ve adet desin, ister yasaların gereğidir desin, ister başkalarına karşı saygılı olmak için böyle davrandığını söylesin, bütün bu kurallar esas itibariyle dine dayanmaktadır. Bunlar bir yana, insanın zaten doğal yaşamı **"kevnî"** yasalarla sürmektedir. Kaldı ki **«dinsizim»** ya da **«ateistim»** diyen insanlar din yasalarına ve dogmalarına çok kere kendi özgür irâdeleriyle uyma çelişkisini de sergilerler. Onların bir bilgisizlik hezeyanı olarak **«doğa yasaları»** dedikleri fıtrat ve tabiat kanunlarının tümü de Allah' (cc) ın eseri olmak bakımından dinin dışında bir şey değildir.

Ayrıca -*birtürlü ikna olamamış* - aklı başında her insan, yine de varlıkların başlangıç ve sonu, olayların arka planındaki fenomenler, gizemler ve kâinatta olup bitenler hakkında mutlaka çok derinden düşünmekte; çeşitli yorumlar yapmakta; arayışlar içine girmekte ve zaman zaman iç bunalımlar yaşamaktadır. Kuşku içinde olsa bile insanın vicdanında kaynaşan bu düşünce cümbüşünün temelinde daima onun yaratıcıyı arama gayret ve endişeleri yatmaktadır. Bu ise aslında var olan ve insanın ruh derinliklerinde duyumsanan bir gerçeği arama içgüdüsünden başka bir şey değildir. İşte bütün bunlar insanın mutlak manada dinsiz olamayacağını kanıtlamaktadır. **«ilhâd»** ya da **«küfür»** sözcükleriyle anlatılmak istenen dinsizlik aslında inkârcılıktır. Bu ise mutlak dinsizlik değildir, ikisi arasında büyük fark vardır.

Dinsiz olduklarını ileri sürenlerin esasen birçok sosyal, moral, ya da ruhsal sorunları bulunmaktadır. Yaşadıkları ve gördükleri çelişkilere tepki olarak - *inkârcılık anlamında* - böyle bir iddia ile ortaya çıkan insanlar her toplumda mevcuttur. Ancak bunların sayıları son derece azdır. Aynı zamanda eğitim düzeyleri, resmi statüleri ve sosyal mevkileri ne olursa olsun ciddîye alınacak bir mantıkları yoktur. Dolayısıyla bu meâlde söylediklerini bir sayıklama ve hezeyan olarak kabul etmek gerekir.

Şu varki bilinçli ve kasıtlı olarak **ateist, dinsiz, dehrî, pozitivist** ya da **materyalist** olduğunu veya bu anlamlarda bir kanaate sahip bulunduğunu açıkça ileri süren kişi, İslâm'daki imân ve akâid kanunlarına göre elbetteki küfre girdiğini ilan etmiş olur. Çünkü böyle bir kimse mü'min olmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu şahıs, eğer vaktiyle imân ehlinden biryken, daha sonra böyle bir ikrarda bulunursa yüce İslâm dinini hiçe saymak gibi ağır bir suç işlemiş olur.[31]

Din Ve Yobazlık

---

30. Kur'ân-ı Kerîm 17677, 33/62, 35/43, 48/23

31. Bk. İrtidâd

Türkçede çok yakın geçmişten beridir kullanılagelen **«yobazlık»** sözcüğü, basit avâmî din anlayışıyla ilintilidir. Lâik kesim tarafından tutucu dindarlara yöneltilen suçlamalarda kullanılmaktadır.

Toplumsal yönden de önem taşıyan bu çeşit suçlama, din kavramıyla iliştirilince ister istemez konuya hem din açısından hem de toplumsal açıdan bakmak gerekir.

Her şeyden önce din, İslâm'da sadece rûhânî yaşamın değil, bilâkis evrensel anlamda hayat disiplinin adıdır. Gerçek bu olunca insanın yalnızca rûhânî yaşamında ancak sergilediği birtakım sapkınlıkları kınamak için kullanılabilecek bir söylemi tüm kâinât ve hayatla irtibatlandırmak mantıksızlıktır. Dolayısıyla yobazlık doğrudan dinle değil, rûhânî yaşamla, *(ya da basit avam deyimiyle)* dindarlıkla ancak sözkonusu olabilir.

Dindarca yaşam biçimi ile yobazlık arasındaki ilgiye gelince bu, İslâm'da **«zühd ve takvâ»** olarak bilinen titiz yaşam biçimiyle hiç ilişkisi olmayan bir sorundur. Çünkü dindarlık ayrı, zühd ve takvâ da ayrı şeylerdir. Ve çünkü Müslim kişi dindar değil, ama zâhid ve muttakıy olabilir. Dolayısıyla yobazlık suçlaması, rûhânî yaşam planında fanatik örnekler sergileyen kimselere yöneltiliyor olmalıdır ki bu kimseler aslında en az birkaç yüzyılın tarihsel birikimiyle günümüze kadar sürüklenip gelmiş bulunan karşıt anlayışların taraftarlarıdır. Doğrusu bu sorun, toplumun gittikçe İslâm'dan uzaklaşmasıyla kanserleşen zihniyet hastalıklarının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tutuculuk, İslâm’ın özüyle bağdaşmayan ve İslâmla hiçbir alakası bulunmayan aşırı rûhânî bir davranış biçimidir. Onun için Tutuculuğu zoraki olarak İslâm'la irtibatlandırmaya çalışmak İslâm’ı bilmemek demektir.

Esasında doğrudan dinle değil, fakat rûhânîlikle ancak söz konusu olabilen yobazlık yeni bir olay değildir. Tarih, her dinden rûhânîyetçi fanatiklerin, kendi dinleri hesabına giriştikleri savaşlarla ve işledikleri cinâyetlerle doludur. Bu cümleden olarak örnek gösterilebilecek haçlı savaşları fanatik papaların fetvalarıyla yapılmış ve bu savaşlarda din adına yüzbinlerce masum Müslim kanı akıtılmıştır.

İslâm tarihinde de yobazlık çok eskilere dayanır. Bu ümmetin belki de ilk yobazları hâricîlerdir. İslâm ahkâmına ilişkin olarak ortaya koydukları tutucu yorumlarıyla **Hz. Ali**'nin saflarından ayrıldılar ve O'na karşı çok tehlikeli bir siyasi-askeri kamp oluşturarak nihâyet O’nu şehid ettiler. Keza ayrıntılı akâid kaynaklarında **"Fırak-ı Dâlle"**, yani sapkın inanç kampları olarak adları geçen bütün Batınî mezheplerin yandaşları, tutuculuklarından dolayı İslâm'dan kopmuşlardır. Büyük Alim, **Gazâlî** de yobazlardan çok şikâyetçidir.[32]

Görüldüğü üzere yobazlık anlayışının **“evrensel din kavramı"** ile doğrudan herhangi bir ilişkisi yoktur. Din, hayat ve kâinâtın doğal düzenidir. İslâm da bu ilâhî düzenin yüce adıdır. Bu doğal sistem zâten engel tanımayan kevnî yasalarla işleyip durmaktadır. Yobazlık ise İslâm’ı birtürlü bu kimliği içinde göremeyen cahil taraftar ve karşıt kamplar arasında cereyan eden bir kör döğüşünün konusudur.

Din Ve Teokrasi

---

32. **El-Munkızu min'ed-Dalâl S. 20, Mısır-1952 (İkinci Baskı)**

Yunanca *(Teokratia)* kökünden gelen bu sözcük, iktidarın Allah tarafından belli bir şahsa ya da zümreye tahsis edildiği anlamına gelir. Bu kelime siyaset bilimi literatürüne Hristiyan Avrupa'dan geçmiştir. Dolayısıyla kavram olarak ortaya koyduğu anlayış İslâm'ın mensuplarına değil, Hristiyanlara aittir.

Bu anlayışa göre yönetim ancak ve ancak Allah'ın yeryüzündeki vekilleri tarafından kullanılabilir. Ortaçağ Hristiyanlık dünyasında egemen olan bu düzenin İslâm'la uzaktan yakından bir ilişkisi yoktur. Bu gerçeğin en büyük kanıtı ise **«Teokrasi»** teriminin, İslâm kaynaklarının hiçbirinde geçmemiş olmasıdır. Öyleki Fransızca-Türkçe sözlükten başka bir şey olmayan ve 1883 gibi daha dün denebilecek kadar yakın bir geçmişte yayınlanan **Şemseddin Sami Kamusu** bu terimin *(bir sözlük olarak)* yalın tanımını şöyle vermektedir:

«İlâhî yasalarla ve rûhânî sıfatla yürütülen iktidar. Allah tarafından vekil sayılan diktatörün yönetim biçimi. »[33]

İşte teokrasinin en mükemmel tanımı budur. Dikkat edilirse bu tanımın içinde iki ana unsur bulunmaktadır.

Birincisi: İlâhî bir yasa ile yönetmek,

İkincisi İse: Yönetenin *(yani devlet başkanının)* rûhânî bir sıfata sahip olmasıdır. İslâm'da rûhânî sıfat bulunmadığı için, bu tanımın birinci kesitine bakarak, şerîat devletindeki İslâmî yönetim şeklinin ilâhî yasa olan Kur'ân-ı Kerîm'e dayandığını, bu nedenle böyle bir yönetim biçiminin teokrasi sayılacağını ileri sürebilecek kimselere hemen hatırlatmak gerekir ki: Kur'ân-ı Kerîm'e ilişkin *(ilâhî yasa anlayışı)* onun sadece bir şerîat *(yani bir anayasa)* olduğu kuralıyla sınırlıdır. Bu sınır bizzat Kur'ân-ı Kerîm'in içinde açıklanmıştır. ***Âli İmrân Sûresi***'*nin* 159 uncu ve ***Şurâ Sûresi***'*nin* 38 inci âyetlerinde yapılan açıklama ile yasama yetkisi İslâm Ümmetine bırakılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de sadece birer köşe taşı mesabesinde olan çok önemli birkaç yasa konarak *-toplum huzurunun kaçırılmasını önlemek amacıyla* - ancak çok tehlikeli beş çeşit suç için birer ceza müeyyidesi belirlenmiştir.[34] İçki ve sarhoşluk cezası olarak öngörülen ve **Hz. Peygamber** (sav) 'in çağından başlamak üzere tarih boyunca uygulanan değnek cezasının bile Kur'ân-ı Kerîm'de emredildiğine rastlanmamaktadır. **Hz. Peygamber** (sav)'in, belki de **«vahy-i zımnî»**'ye dayanarak uyguladığı bu ceza, olabilir ki bu nedenle daha dört halife döneminde farklı uygulanmıştır. Nitekim, *-daha önceleri kırk değnek olarak tatbik edilirken-* **Hz. Ömer** (ra) bu cezayı seksen değneğe

---

33. Yukarıda sadeleştirdiğimiz metnin Osmanlıca aslı şöyledir : «Kanun- i ilâhî ile, ve sıfat-ı rûhânîyetle min tarafillâh vekil addolunan hâkimin hükûmeti. » Şemseddin Sami Kamusu, Mihran Matbaası, 20. Muharrem. 1299-İstanbul.

34. Bu suçlar şunlardır :

a)-Adam öldürmek ya da yaralamak, Kur'ân-ı Kerîm 2/178, 4/29,30, 93; 5/32, 6/151, 17/33

b-Hırsızlık yapmak, Kur'ân-ı Kerîm 5/38

c-Zina fiilini işlemek, Kur'ân-ı Kerîm 24/2

d-Zina iftirasında bulunmak, Kur'ân-ı Kerîm 24/4

e-Yol kesmek. Kur'ân-ı Kerîm 5/33

Fazla bilgi için İslâm hukuku kaynaklarına Bkz.

çıkarmıştır.[35] Ayrıca örneğin, faiz gibi korkunç bir suç için Kurân-ı Kerîm'de dünyevî bir ceza öngörülmemiştir.

Bütün bu gerçekler gösteriyor ki esasen İslâm Dini, geleceğini belirleme konusunda, akıl ve zekâ taşıyan insanoğlunu serbest bırakmış, onun özgür irâdesini sınırlandırmamıştır. Nitekim kapsamlı İslâm Hukuku, ünlü müctehitlerin kişisel yorum ve görüşleriyle zaman içinde oluşmuştur. Halbuki teokraside böyle bir şey mümkün değildir. Çünkü teokrasi rejiminin başındaki insan *(kendince)* yeryüzündeki Allah'ın vekilidir ve yanılmazdır.

Halifelere, **«Zıllullâhi fi'l-Arz»**,[36] olarak bakıldığı noktasına gelince bu, asla İslâm'ın koyduğu bir yasa ya da bir dogma değildir. Bilâkis bu niteleme bey'atle *(yani bir çeşit seçimle)* işbaşına gelmiş meşru bir devlet başkanı olarak halifenin temsil ettiği yönetime, daha doğrusu yasalara ve kurallara uymak açısından onun işgal ettiği makama karşı bir saygı ifadesinden öteye gitmez. Eğer zaman zaman başkaları tarafından bu niteleme riyakârca ve bir çıkar uğruna kullanılmışsa böyle kişisel bir tutumla İslâm arasında bir ilgi aranamayacağı açıktır. Bundan dolayı yüce İslâm şerîatına, *(Hristiyanlığın rûhânî bir rejimi olan)* **«teokrasi»** adını vermenin de hiçbir mantıklı açıklaması yoktur.

Tarihte yaşanmış birtakım talihsizlikler nedeniyle yüce şerîat nizamına gerçek anlamda (özellikle siyasi planda) işlerlik kazandırılmamışsa sembolik halifelerin bu konudaki suçları ve zaafları yüzünden İslâm nizamına teokrasi demek, bilgi eksikliğinden ziyade açık bir bağnazlık örneğidir.

Çünkü her şeyden önce halife, temelde diğer tüm Müslimler gibi İslâm Ümmeti'nin sıradan bir ferdidir; bununla birlikte, onun hiçbir rûhânî sıfatı yoktur. *(yani Allah adına kanun koymaya, insanları dinden kovmaya, günah bağışlamaya, keyfî olarak hak ve özgürlükleri sınırlandırmaya asla yetkisi yoktur.)* Halk isterse onu **«hal'»** eder. Yani onu azleder, görevden ona el çektirir ve yerine başka birini seçebilir.

Halife, Kur'ân-ı Kerîm'in ruhuna aykırı düşmemek şartıyla ve ancak şûra meclisiyle birlikte hareket ederek yasamayı, yürütmeyi ve yönetmeyi denetler.

Şunu da vurgulamak gerekir ki İslâm düşmanları tarafından ileri sürüldüğü üzere eğer yüce şerîat, **«teokrasi»** demek olsaydı mutlaka ortaçağ Avrupa'sının baskıcı teokrasisine karşı girişilen ***«sezaro papizm»***[37] hareketi gibi İslâm Nizamı'na karşı da birtakım isyanlar patlak verecekti. Halbuki İslâm Tarihinde cereyan etmiş istisnasız bütün ayaklanmalar hiçbir zaman İslâm'a karşı değil, bilâkis bazen yöneticilerin kişisel zulüm ve baskılarına karşı, bazen de çekememezlik ve siyasi rekabet hırsıyla yapılmıştır. Haddi zâtında Yüce İslâm Şerîatının **«teokrasi»** ile hiçbir ilişkisi yoktur.

Bu ilgiyle Türkiye'de bazı çevreler tarafından maksatlı olarak zaman zaman kullanılan teokrasi kavramına ilişkin çok önemli bir sırrı burada deşifre etmekte büyük yarar vardır.

---

35. Ebuishak İbrahim el-Firûzâbâdî, El-Mühezzib : 2/286-87 Mısır, bila tarih.

36. «Zıllullahi fi'l-Arz» : Allah'ın yeryüzündeki gölgesi demektir.

37. Papalardan Aziz Gregorius VII. , İnnocentius III. , İnnocentius IV. , ve Bonifatius VIII. 'un yönetim biçimleri tamamen teokratikti. Bu papalar imparatorlarüstü ilâhî bir yetkiye ve yanılmazlığa sahip olduklarını savunuyorlardı. Ancak bu yönetim biçimine karşı sonraları siyasi bir mücadele hareketi başlatıldı. İşte bu harekete «Sezaro-papizm» adı verilmiştir. Bu hareketin, teokrasiye en büyük darbeyi vuran temsilcisi ise Fransız kralı Philippe le belle'dir.

Önce şu gerçeğe oldukça önem vermek gerekir: Eğer kişilerden veya kurumlardan biri, herhangi bir şeyi kötülemeye veya aşağılamaya çalışıyorsa, büyük olasılıkla o kişi veya kurum, kötülemekte ve aşağılamakta olduğu şeyle bizzat ilişkilidir. Nitekim tarih boyunca ve dünyanın her yerinde mahkemelere intikal etmiş davalar içinde suçlayıcı tarafın, suçlanan taraftan suçla daha çok ilişkili olduğu saptanmıştır. Özellikle suçlayıcı taraf eğer daha güçlü ise başkasına mal ettiği suçu bizzat kendisi işlediği, yine yapılmış ciddî araştırmalarla tespit edilmiştir.

Bu noktayı belleğimizde tutarak ve bütün dikkatimizi toplayarak şimdi de söz konusu sırrı açıklayalım:

Türkiye'de teokratik düzen özlemini taşıdığı ileri sürülen çoğunluğa bakıldığında milyonları bulan bu kalabalığın arasında **«taokrasi»** kelimesinin soyut anlamı hakkında on kişiden hemen hemen birkaçının bile ciddî bir bilgiye sahip bulunmadığı açık bir gerçektir. Buna karşın, suçlayan taraf, 1939 yılında **«Millî Türk Dini»** adı altında gizlice kurguladığı **«İnsan-Tanrı»** iradesine bağlı yapay ve teokratik bir dini, devlet törenleri şeklinde dayatarak uygulamaktadır. Bunu örtbas edebilmek için de karşıt olarak gördüğü çoğunluğu **«teokrasi yanlısı»** olarak suçlamaktadır!

Aslında **«Millî Türk Dini»,** cahiliye kültürüne giydirilmiş yeni kılıklar içinde sunmaya çalışılan, sözde çağdaşlık ve modernlik hileleriyle kamufle edilmiş ilkel ve çok bayağı bir dindir. «Derin Devlet» gücü ile ayakta tutulmaktadır.

Bu sırrın özellikle Müslümanlandan çok, Türkiye'de küçük bir azınlık olarak yaşayan mü'minler tarafından bilinmesi gerekir. Çünkü yeterli akaid eğitimi alamamış Müslümanların önemli bir kısmı bu yapay dine bulaşarak maalesef İslâm'dan kopmuştur!

Din ve Sentezcilik

Allah Tealâ Kur'ân-ı Kerîm'de meâlen şöyle buyurmaktadır:

«(...) Biz sana bu kitabı, her şeyi açıklayan ve Müslimlere yol gösterici, rahmet ve müjde olarak indirdik. » [38]

Bu âyet–i kerîme'den de anlaşılacağı üzere kendi irâdemizi kullanarak, özgür tercihlerimizi yaparak kalkınmak, gelişmek, ilerlemek, yaşamı kolaylaştırmak, daha müreffeh ve mutlu olmak için eskilerin bulamadığı yeni yeni sistemler keşfetsek bile bütün girişimlerimizde, düşünüş ve yaklaşım tarzlarımızda kopamayacağımız birçok temel değerler, uymak zorunda olduğumuz kesin kurallar vardır ki bunlar, Allah Tealâ tarafından açıklanmıştır.

Yüce Allah'ın koyduğu **«teşriî»** kurallar ve belirlediği değerler ise evrenseldirler, doğa yasalarına benzerler. Bu kurallar ve değerler, şu veya bu ırkın, kendi lehinde ya da başka bir milletin aleyhinde kullanabileceği özellikte değildirler.

Örneğin imânın şartları olan: **Allah**'a, **meleklere**, **kitaplara**, **peygamberlere**, **âhiret gününe** ve **kadere** inanmak gibi kuralların hangi biri, belli bir milletin ya da ırkın kültür değerlerine göre değişebilir veya yeniden düzenlenebilir ? Keza İslâm'ın dinamikleri olan: **Namaz**, **oruç**, **hac**, **zekât** ve **cihâd** gibi ibadetlerin hangi biri, şu veya bu milletin, zevk, anlayış ve mantalitesine göre değiştirilebilir ? Kur'ân'ın ve İslâm'ın dili evrenseldir. Bu dil, *(deyim yerindeyse)* artık Arapçadan çok **«Allahça»** dır. Nitekim bizzat Araplar, Kur'ân-ı Kerîm'in karakteristik üslûbu olan Arapçaya:

---

38. Kur'ân-ı Kerîm 16/89

«El-Lugatu'l-Fushâ», kendi aralarında kullandıkları üslûba ise, **«El-lehcetu'd-Dârice»** veya **«El-lehcetu'l-Ammiyye**» diyerek ikisini hem birbirinden ayırmakta, hem de birincisini kutsal kabul etmektedirler. Çünkü bu üslûp vahyin dili olarak artık evrensel bir anlam kazanmıştır.

İslâm'ı herhangi bir milletin kültür değerleriyle karakterize etme gayreti o milleti yüceltemez. Bu gayretlerin, evrensel din kavramı çerçevesinde akılcı bir açıklaması bulunmadığı gibi İslâm'ın imânî ve amelî cepheleriyle de uzlaşacak herhangi bir yanı yoktur. Dolayısıyla böyle bir gayret o toplumu İslâm'dan ve onun yüce değerlerinden daha çok uzaklaştırır. Bu da o milletin İslâm Ümmet'inden kopmasına neden olur.

Bu tür ırkçı kampanyalar, aslında sinsi ve siyasi birer harekettirler. Bu gayretlerin temelinde İslâm'a hizmet konusunda toplumun katkıları bulunduğunu ortaya koymak amacı da yoktur. Çünkü İslâm'a hizmet etmenin en büyük şartı, -*her şeyden önce* - İslâm Ümmeti'nin birlik ve beraberliğini sağlamak ve korumak için -*Allah'ın emirleri doğrultusunda* - dünya Mü'minleriyle ülkü birliği içinde olmaktır; Bundan dolayı da gerek fert gerekse toplum olarak- *İslâm'a hizmet karşılığında* - herhangi bir Ünvan ve ödül aranmamalıdır. Çünkü böyle bir arayış, İslâm'ın, mensupları için öngördüğü ahlâk ve erdemlere aykırıdır. Nitekim Türkçede **«meçhul asker»** deyimi bu temel kuralı sembolize etmektedir. Dolayısıyla, İslâm öncesi cahiliyesinin özlemlerine dayanan tehlikeli ve yıkıcı sentezcilik akımlarına karşı dünyanın her yerinde Mü'minlerin uyanık ve duyarlı olmaları gerekir.

İslâm'a mensup toplulukların birliği, beraberliği ve mutluluğu, keza ümmetin varlığı, devamı ve İnsanlık dünyasına karşı sorumluluğunu yerine getirebilmesi Kur'ânî değerlerin aynen korunmasına bağlıdır. Halbuki sentezcilik bu değerlere bölgesel karakterler vererek, onlara farklı içerikler kazandırarak dejenere etmekte ve tüm Mü'minlerin malı olmaktan çıkarmaktadır.

Çok iyi bilmek gerekir ki Yüce İslâm, vahye dayanan bir inanış, yaşam ve yönetim sistemi olarak hiçbir ırkın, hiçbir milletin kültür malzemeleriyle sentezlenemez. İslâm böyle bir yozlaşma ve küçülmeden münezzehtir.

Bunu imkânsızlaştıran nedenlere gelince:

1- Her şeyden evvel İslâm evrenseldir. Allah Tealâ, bütün âlemlerin, dolayısıyla her çeşit insan topluluklarının da yaratıcısı, terbiyecisi ve yargılayıcısıdır.[39] Keza **Hz. Peygamber** (sav) bütün âlemlere rahmet elçisi olarak gönderilmiştir.[40] Şu halde bir insan veya bir topluluk, içtenlikle ve bilinçle Mü'min olduğunu kabul ve ikrar ettiği takdirde kendi millî ve ırkî kültür değerlerini İslâm'a bulaştırma girişiminde bulunamaz.

Ne varki eskiden **Şaman, Buda, Mani** ve **Mazdek** dinlerine bağlıyken İslâm'ın şemsiyesi altına girmiş olan milletler, bu dinlerin birtakım kir ve pasaklarından birtürlü kurtulamadıkları için bunları - *ne yazıkki* - vaktiyle İslâm'a bulaştırmışlardır. Nitekim mistik akımlar bu şekilde oluşma imkânını bulmuş ve tarikat denen rûhânî örgütler bu sızıntılara dayanarak peydahlanmış ve kurumlaşmışlardır. Buna rağmen İslâm âlimleri, şu veya bu sebeple İslâm'a sızmış olan sapkın inanç ve felsefeleri ayıklamaya çalışmış, Mü'minleri bu tür İslâm dışı akımlardan uzak durmaya çağırmışlardır.

---

39. Kur'ân-ı Kerîm 1/1,2,3

40. Kur'ân-ı Kerîm 21/107, 34/28

2- İslâm bir bütündür. Hiç kimse ne kendi adına, ne de bir millet veya ırk adına bu bütünlüğü bozma hak ve yetkisine sahip değildir. Bu bütünlük ise Kur'ân-ı Kerîm'le tescil edilmiştir.[41] Bu nedenle Araplara göre ayrı, Farslara göre ayrı, Türklere göre ayrı bir İslâm modeli yoktur. Bilâkis İslâm, kendi asîl, cihanşümûl ve güçlü temel ölçüleri içinde herkes ve her millet tarafından aynen anlaşılır ve aynen uygulanır.

İslâm'ın ruhuna aykırı olmayan her millete ait birtakım kültürel değerler, gelenek ve göreneklerden sayılır. Bunlar elbetteki dokunulmaz anlayışlardır. Örneğin bir toplum eğer pijama ile sokakta gezmeyi ayıp sayıyorsa o toplumu rahatsız etmemek bakımından yabancı bir Mü'min bu örfe uymak durumundadır. Fakat bu tür bölgesel özellikler ve bazı değer yargıları, hiçbir zaman İslâm'ın bizâtihi kendisi veya doğrudan yorumu olamazlar. Örneğin çeşitli giyim kuşam şekilleri, bazı görgü kuralları, mimari ve edebi sanatlar, fahiş[42] olmayan folklorik değerler, bilimsel ve teknik sistemler, stratejiler ve cahiliyet dönemini asla içine almayan *(sırf İslâm dönemiyle sınırlı olan)* ortak tarihi anlayışlar bu değerlerden sayılır. Çünkü mü'minler tarafından - *İslâmî ruha uygun olmak kaydıyla* - her zaman bulunabilecek çözümlerle, yapıcı yorumlar ve yeniliklerle elbette ki İslâm'a daha iyi hizmet etmek mümkün olacaktır. Mü'minler bu hizmetlerden yararlanacak, kalkınıp güçleneceklerdir. Eğer amaç bu olursa İslâm'ın kapıları, şemsiyesi altındaki her milletin olumlu, birleştirici ve tüm İslâm ümmetinin menfaatlerini gözetleyici çalışmalarına daima açık olacaktır.

Ancak bu konudaki değer yargıları, *(İslâm'a tamamen zıt bir ruhu çağrıştıran)* İslâm'dan önceki cahiliye dönemine karşı bir sempati şeklinde ortaya çıkacak olursa böyle bir eğilim, İslâm'ın çemberi içinde hiçbir zaman kendine bir yer bulamayacaktır. Nitekim **«Türk-İslâm Sentezi»** işte bu sempati üzerinde temellendiği için **«din»** kavramının sentezciler tarafından spekülatif amaçla kullanıldığı gâyet açıktır. Bizzat kendi ifadeleri bunu kanıtlamaktadır.[43]

Sonuç olarak hak ile batılı eşit saymak, küfürle imânın aynı zamanda aynı yüreğe girebileceğine inanmak, İslâm'ı cahiliyetle uzlaştırmak, Allah' (cc) a, Allah'ın koyduğu ölçüler içinde boyun eğmemiş eski kuşakları mü'min atalar gibi sevmek ve onları rahmetle anmak (!) ne demek ise işte sentezcilik de o demektir. Yüce İslâm ise bu korkunç çelişkiye açık olamaz.

Dinler (İnanç Kurumları)[44]

Dinlerin gruplandırılması, tarihi gelişimleri ve değişimleriyle -*metodolojik bir disiplin içinde* - işlenmesi, esasen kapsamlı bir dinler ve mezhepler tarihi konusudur. Şu varki bir Mü'minin, bağlı olduğu imân kurumunu çok daha iyi tanıyabilmesi için onun, diğer inanç kurumları hakkında da belli düzeyde bir bilgi sahibi olması gerekir.

Bu amaçla, yapılabilecek bir gruplandırma tablosu içinde, İslâm'ın yanında diğer imânî müesseselerden de şöyle bir dizi içinde söz etmek mümkündür .

Temelde dinler:

---

41. Kur'ân-ı Kerîm 45/18

42. Kur'ân-ı Kerîm 7/28, 16/90

43.«İslâmcılar da Osmanlıcılar kadar şiddetli ve terbiyesiz olmamakla birlikte Türk milliyetçilerini suçlamışlardır. Kullandıkları başlıca kelimeler kavmiyetçilik, ırkçılık, şerîata aykırı davranışlar ve dinsizliktir. Özellikle İslâmiyet öncesi Türk varlığını küçümsemiş, kötülemeyi bir marifet saymışlardır. » (Galip Erdem, Suçlamalar : 1/21, Töre-Devlet Yayınevi -İkinci baskı- Ankara -1975)

44. Burada «dinler»'den amaç, başta açıklanan mutlak ve evrensel «din» kavramı değil, bilâkis, daha sınırlı ve *(farklı inanan topluluklardan her birinin bağlı olduğu)* çeşitli hak ya da batıl imân kurumlarıdır.

I- Büyük İnanç kurumları,

II- Din Hükmündeki Siyasî Ve Felsefî Akımlar olmak üzere başlıca iki grup olarak incelenebilir.

Büyük İnanç Kurumlarından amaç, gerek hak, gerekse batıl olsun, insanlık tarihi boyunca çok büyük kalabalıklar tarafından kabul edilmiş olan dinlerdir. Bunlar da iki gruptur:

1- Hak Dinler (Semâvî Dinler. Yani vahye dayanan ilâhî dinler):
a) Makbul Dinler,
b) Muharref (çarpıtılmış) Dinler,

2-Bâtıl Dinler (Yani beşerin kendi düşünce ürünü olan felsefî ya da hurafî dinler)

Din Hükmündeki Felsefî Akımlar da yine iki başlık altında incelenebilir:

1-İslâm'dan kopan kamplar,

2- Tamamen İslâm dışı çağdaş fikir ve inanç kurumları

Şimdi, bu özet gruplandırmanın ayrıntılarına geçelim .

BÜYÜK İNANÇ KURUMLARI:

1- HAK (VAHYE DAYALI) DİNLER (Semâvî Dinler):

«Semâvî» göksel ya da gök rengi anlamında Arapça bir sözcüktür. [45]

Bu kelime vahye dayanan ilâhî dinlerin genel adı olarak literatüre geçmiştir. Gök, zihne ve hayâl dünyasına yansıyan ilhamların, daima engin kaynağını ve saygın yüksekliğini temsil ettiği için insan, Allah'ın elçiler aracılığıyla gönderdiği mesajlarını semalardan inen gizemli esintiler olarak algılamış, dolayısıyla ilâhî kitaplara **«semâvî kitaplar»** demiştir. Oysa vahiy, Allah (cc) katından peygamberlerin duyularına yansıtılıncaya kadar tamamen metafizik bir fenomendir. Beşeri kapasiteyle bu olayın kavranması mümkün değildir. Dolayısıyla ilâhî mesajların, semâvî diye nitelenmesi mecâzîdir.

Bütün semâvî dinler, temelde hak ve gerçektirler. Çünkü her biri, başlangıçta bir peygamber aracılığıyla Allah (cc) tarafından insanlara gönderilmiş bir mesaja dayanırlar. Dolayısıyla hepsinin ortak yanları vardır. Bu ortak noktalar şöyle özetlenebilir:

* Bütün varlıkların yaratıcısı Allah Tealâdır.

* Allah (cc) emir ve yasaklarını, bir elçiye vahyederek insanlara bildirir.

* İnsanlar Allah (cc) a karşı sorumludurlar. Öldükten sonra tekrar dirilecek ve bir gün O'na hesap vereceklerdir.

---

45. Bu sözcüğün başındaki «se» hecesi Türkçede, renk anlamındaki kullanımda, zamanla kaybolmuştur. Onun için günümüzde gök rengine sadece «mavi» denmektedir.

* İnsanlar Allah Tealâ’dan başka hiçbir şeye ve hiçbir kimseye kulluk edemezler.

Ne varki insanoğlunun duygusallığı, ölüm karşısındaki çaresizliği, aşırı merakı, hırs ve arayışları, zaafı, kompleksleri ve saplantıları onun, birçok gerçekler üzerinde yaptığı yönlendirici değişikliklerde olduğu gibi Allah (cc) ın mesajları üzerinde de kişisel yaklaşımlarıyla yeltendiği yorumların sonucu olarak Kur’ân-ı Kerîm'den önceki semâvî kitapların içerikleri çarpıtılmıştır. Buna, ilim dilinde **«tahrif»**, bu şekilde çarpıtılmış dinlere de **«muharref dinler»** denir.

Kur’ân-ı Kerîm'den önceki semâvî kitapların hepsi tahrife uğramıştır. Yani **Tevrat, Zebûr** ve **İncîl** başta olmak üzere Kur’ân-ı Kerîm'den önce indirilmiş olan ilâhî kitapların hepsi *–az veya çok-* çarpıtılmıştır. Gerek bu kitaplar gerek onlardan önceki sahifeler [46] vahyedildikleri şekilde artık mevcut değildirler. Bu nedene bağlı olarak semâvî dinler ikiye ayrılırlar:

a) Makbul ve Geçerli Din:

Bu, yalnızca İslâm Dini'dir.[47] Dolayısıyla İslâm'ın dışında hiçbir din geçerli değildir.[48] Kur’ân-ı Kerîm'in inmesiyle birlikte önceki dinler yürürlükten kaldırılmışlardır.

b) Muharref (çarpıtılmış) **Dinler:** [49]

Bu dinlere ait semâvî kitaplar *(yukarıda da açıklandığı üzere)* çarpıtılmış ve asıllarından farklı hale getirilmişlerdir.[50]

Kur’ân-ı Kerîm, vaktiyle yaşayıp yok olmuş birçok ümmetlerin yanında, halen büyük kitlelerden bağlıları bulunan iki semâvî dinden haber vermektedir. Bu iki din hakkındaki bilgiler özetle şöyledir:

Bu dinlerin birincisi: Allah Tealâ'nın, **Hz. Musa**'ya indirdiği Tevrat adlı kitapla varlık gösteren dindir [51] ve literatüre **Yahudilik** adı altında geçmiştir.

Hz. Musa (as) ın, kendi kavminden olmayan **Mısır Firavunu**'na da, Allah (cc) ın davet ve tekliflerini iletmesinden, evrensel olduğu açıkça anlaşılan bu din, İsrailoğulları tarafından daha sonraları her bakımdan çarptırılarak millî bir din haline getirilmiştir.

---

46. Bk. Kitaplara İmân.

47. Kur’ân-ı Kerîm 3/19

48. Kur’ân-ı Kerîm 3/85 Bu hüküm, diğer dinlere ve bağlılarına haksız yere düşmanlık yapılması anlamını asla taşımamaktadır. Müslimlerin, diğer din mensupları ile ilişkilerini nasıl sürdürecekleri İslâm Hukukun'da belirlenmiştir.

49. Muharref dinlere bağlı olan *(yahudi ve Hristiyan)* lar, gerek Kur’ân-ı Kerîm'de, gerekse İslâm Hukuku'nda «Ehl-i Kitap» yani «kitaplılar» diye geçerler. «Zimmet sözleşmesi», yani bunların İslâm ülkesinde vatandaş sıfatıyla yaşamaları ve İslâm'a mensup kimselerin, bu kitleden kadınlarla evlenmeleri hakkında «kitaplılar», müşriklerden farklı bir statüye sahiptirler.

50. Kur’ân-ı Kerîm 2/75

51. Kur’ân-ı Kerîm 2/53 , 2/87, 4/164 , 6/154 , 11/110 , 17/2 , 21/48 , 23/49 , 25/35 , 28/43 , 32/23 , 40/53 , 41/45) ; Ayrıca bk. Kitaplara İmân.

Yahudi milletinin kutsal kitabı olan **«Ahd-i Atıyk= Eski Ahit»** yani **Muharref Tevrat**: **Tekvin, Huruc, Levililer, Âdât,** ve **Tesniye** olmak üzere beş bölümden oluşur ve birbirine uymayan üç ayrı nüshası vardır. **Talmud** ve **Kabal** adını taşıyan başlıca iki tane de tefsiri bulunmaktadır. **Tevrat**'ın değişikliğe uğratıldığı ve çarpıtıldığı kesindir. Bunun en açık kanıtı içindeki çelişkilerdir. Örneğin **Tesniye**'nin **Bap: 34/5** te aynen şöyle denilmektedir: **«Ve Rabbin sözüne göre Rabbin Kulu Musa orada Moab Diyarında öldü.» Tevrat** bizzat **Hz. Musa**'ya indiğine göre O'nun ölmüş olduğundan nasıl söz edebilir ?!

Talmud, Yahudiler nezdinde **Tevrat**'ın önemli bir tefsiridir. Miladi 200 yılından itibaren **Tevrat**'ın çeşitli açıklamaları olarak yaklaşık iki asır boyunca yapılmış olan çalışmaları kapsar. M. 408 tarihinde Taberiye'de tamamlanmış olan bu kitaba **Urişâlim Talmudu** denir. Ayrıca **Babil Talmudu** diye bir tefsir daha vardır ki hacmı 20 cildi geçmektedir. **Talmud**'un bir bölümünü oluşturan **Mişna** ise ilk çağ Yahudi hukukudur. İlk defa M.1402 de **Napoli**'de basılmıştır. **Mişna**'nın da **Gemara** adı verilen bir tefsiri vardır.

Kabala'ya gelince, bu kitabın konusu daha çok metafiziktir. Yahudi tasavvufunun sembollerini tefsir eder. Bu kitap Hristiyanlık henüz doğmadan önceki dönemde Yahudiler arasında dolaşan egzoterik söylentilerden oluştu.

Dünyada başka dinlerin bağlılarını en çirkin şekilde aşağılayan **Talmud** gibi diğer bir din kitabı daha yoktur. Bu nedenledir ki Yahudilere göre kendilerinden başka bütün insanlar köpek ve domuz gibidirler. Yine Yahudilere göre bütün insanlar: **Juif** ve **Juim** olmak üzere iki kısma ayrılırlar. **«Yahudiler Juif'tir, yani asildir; öbür insanlar ise Juim'dir, yani rezil, kepaze, aşağılık ve pisliktirler.»** Yahudilikte soyluluk ve soysuzluk*, -dine, inanca, faziletlere ve yüce ahlâka göre değil-*, ırka göre belirlenir. Onlara göre: **«Yahudi ruhlarının kaynağı Allah'ın Ruhu'dur, Çünkü onlar «Allah'ın Seçkin halkıdırlar»: Dolayısıyla Yahudi ırkı soyludur; Diğer insanların ruhlarının ise kaynağı pis ruhlardır.»** [52]

İslâm'a göre ise soyluluk diye bir değer ölçüsü ve sınıf farkı yoktur. İslâm'da üstünlüğün ölçüsü; şaibesiz bir imanla birlikte **«takva»**'dır, yani erdemliliktir. Bu nedenle bütün müşrikler pis ve aşağılıktırlar. Öyle ki; müşrik kişi peygamber çocuğu bile olsa bu hüküm değişmez. Fakat İslâm'daki bu hükmün gerekçesi, *(Yahudilikte olduğu gibi)* müşriklerin Mü'minlerle soydaş olmamalarından değil, onların Allah'a ortak koşuyor olmalarındandır. Halbuki yahudilere göre İsrail ırkının çocukları Allah'a karşı isyankâr bile olsalar yine de soyludurlar ve diğer milletlerin çocuklarından üstündürler.

***

Yahudilikte birçok mezhep varsa da en eskileri ve başlıcaları üçtür. Bunlar: **Sadûkî, Essenî** ve **Ferîsî** adları altında bilinirler.

Muharref Dinlerin ikincisi ise: Hristiyanlıktır. *(*Kur'ân-ı Kerîm*'deki adıyla)* **«Nesrânîlik»** tir. Bu din **Hz. İsa Mesih** (as)'e Allah (cc) tarafından indirilen **İncîl** adlı kitapla varlık göstermeye başlamıştır.[53] Ancak gerçek **İncîl** o zamanın kargaşası içinde korunamamış, orijinal metni kaybolup gitmiştir. **İncîl**'in asıl metni hiçbir yerde bulunmamaktadır.

---

52. **Fuad b. Seyyid Abdirrahman er-Rifâi, Hakika't-ül-Yehûd S.16-17. Kuveyt**

53. **Kur'ân-ı Kerîm 5/46**

Buna karşın **«Ahd-i Cedîd=Yeni Ahit»** olarak bilinen dört muharref **İncîl**, **«Rasullerin İşleri »** adı altındaki başka bir metin ile yirmiiki mektuptan oluşan bölüm, **Tevrat**'la birlikte Hristiyanlarca **«Kitâb-ı Mukaddes»** olarak adlandırılmakta ve gerçek **İncîl** diye benimsenmektedir. Konunun aslına bakılacak olursa dört muharref **İncîl**'den: **Matta, Markos** ve **Luka**'nın yazdıkları metinler sinsi bir yahudi olan **Tarsus**'lu **Aziz Pavlos**'un düzmecelerinden ibarettir. **Yuhanna** tarafından yazılan **İncîl**'de de **Hz. İsa** (as) nın, (haşa !) **«Allah'ın oğlu »** olduğu ileri sürülmektedir. Bu nedenle **Yuhanna İncîli**'nin de muharref olduğu açıktır. Zâten Hristiyan otoriteleri de bu kitapların, belli şahıslar tarafından kaleme alınmış **Hz. İsa**'nın hayat hikayesi olduğunu açıkça ifade etmektedirler.

Esasen Hristiyanlığı oyuncak haline getirerek onu bugünkü duruma düşürenler yahudilerdir. Kendi milletlerinin bir ferdi olmasına rağmen **Hz. İsa** (as) yı, yeni bir ilâhî mesajla geldiği için, dinlerine ihanet ettiği düşüncesine kapılarak O'na ve dinine karşı derin bir düşmanlık beslediler. Onların bu kinleri hiçbir zaman sönmemiştir. Hristiyanlığı her çağda biraz daha değiştirme plan ve komploları devam etmektedir. Çeşitli dönemlerde ortaya çıkan **Cizvitler, Maronîler, Russel Tarikatı, Yahova Şahitleri** ve benzeri çeşitli örgütler, mezhep ve tarikatlar, Hristiyanlığı son derece farklı yorumlarla sunmakta, ona yeni yeni içerikler kazandırmaktadırlar. Bundan da anlaşıldığı üzere kavgalı ve karışık bir tarihe sahip olan Hristiyanlıkta inanışlar, tarih boyunca değişe değişe üç farklı mezhebin görüşleri olarak ayrışmıştır. Daha ne kadar değişeceği belli olmayan Hristiyanlıktaki bu üç inanç grubunun adları:

*** Katolik Mezhebi,**
*** Ortodoks Mezhebi** ve
*** Protestanlıktır.**

2- BATIL (VAHYE DAYANMAYAN, GEÇERSİZ) DİNLER: [54]

Bilindiği üzere yaratıcıyı arama ve O'na inanma duygusu insanın zaten fıtratında mevcuttur.[55]

İnsanın fizik varlığının yanında son derece karmaşık bir de ruh ve moral yapısı vardır. Tam anlamıyla keşfedilmesi mümkün olmayan insanın işte bu yapısı, onu daima madde ötesi gerçeklere doğru iter. Bu muamma itiliş sebebiyledir ki insan, ilâhî bir mesaj alamadığı zaman bile kendi düşüncesinin, kendi hayâllerinin, kavrayış gücünün ve sınırlı bilgilerinin ölçüleri içinde yaratıcıyı sembolize ettiğine inandığı bir şey bularak ona tapınmaya başlar. Ancak burada önemle belirtelim ki, **Animizm** ve **Fetişizm** gibi tüm ilkel şirk dinlerinin böyle bir tapınma biçimiyle başlayarak varlık gösterdiği yolundaki tezlerle buradaki açıklama arasında hiçbir ilişki yoktur. Nitekim bu tezler çürütülmüştür.

Esasen batıl dinlerin de geriye doğru halkalarından biri *–çok eskilerde-* yine herhangi bir tevhid dininden kopmuştur. Ancak zaman içinde aşırı yozlaşma ile tamamen ilkel bir kimliğe bürünmüşlerdir. Burada, çok eski çağlarda tevhidden kopmuş batıl dinler için söz konusu olan **"aşırı yozlaşma"** ile son çağlarda inen vahiyler üzerinde yapılmış **“tahrîf“** ya da çarpıtma niteliklerini birbirine karıştırmamak gerekir !

İşte batıl dinlerin esasen çıkış noktası budur. Aksine, hiçbir din, materyalist filozofların ileri sürdüğü gibi **«doğa güçleri karşısında insanın ürküp korkuya, dehşete ve paniğe kapılmasının sonucu olarak ortaya çıkan»** hayâlî inanışlar değildir. İlkel bir hayat içinde yaşayan insan, her-

---

54. **Batıl dinlerin bağlılarından, gerek Kur’ân-ı Kerîm'de (98/6), gerekse İslâm Hukuku kaynaklarında «müşrikler» diye bahsedilmektedir. Bunlar «Ehl-i kitab»'a tanınan statü dışında kalırlar. Ancak Arap kökenli müşriklere karşı, İslâm mezheplerinden bazılarının görüşleri daha katıdır. Fazla bilgi için İslâm Hukuku kaynaklarına bakılmalıdır.**

55. **Bk. şirkin İçyüzü.**

hangi bir ilâhî mesaja muhatap olmaması halinde *(fıtratındaki yaratıcıyı arama duygusu)* ile kendi kendine icat edeceği inanma biçimi elbetteki ilkel olur. Ancak bu, hiçbir zaman toplumlara mal olan bir din kurumuna dönüşmemiştir.

Ruhlara, tabiat olaylarına, kahramanlara ve totemlere tapınmak şeklinde gelişmiş olan bütün batıl dinlerin de geriye doğru en son halkası yine herhangi bir tevhid dininden kopmuştur. Yani insanlık tarihinin çok eski dönemlerinde, büyük ihtimalle peygamberlerin getirmiş olabileceği vahiyler üzerinde zamanla yapılan çarpıtmaların sonucu olarak ortaya çıkmışlardır. Nitekim **Hindistan**'daki **Sikh Dini** birçok noktalarda İslâm'ı model olarak almıştır.

Bunlara, **Konfiçyüs Dini, Tao Dini, Buda Dini** ve **Şamanlık** gibi Uzakdoğu dinleriyle **Sâbiîlik**, **Mecûsîlik**, **Zerdüş Dini**, **Mani Dini** gibi Mezopotamya ve Yakındoğu'da yayılan dinler örnek olarak gösterilebilir.

***

DİN HÜKMÜNDEKİ SİYASİ-RUHANİ ve SİYASİ-FELSEFİ AKIMLAR

Hayat ve kâinâtın karmaşık yapısı, olaylar arasındaki gizemli ilişkiler, sonsuzluk, ebedîlik ve ezelîlik tasavvurlarının aşılmazlığı, insanı zihinsel alanda büyük sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. **Allah, vahiy, ilham, melek, ruh, cin, şeytan, büyü rüya** ve **telepati** gibi metafizik ve metapsişik konuların fizik kapasiteyle kavranamaması; zaman, enerji, cazibe (etki-tepki) kozmoz ve teselsül gibi hayat kanunlarının temelinde yatan birinci derecedeki kilitleri tamamen açabilecek anahtarlara, insanoğlunun sahip bulunamaması; bütün bunlarla birlikte ölüm olayı karşısında, -*aklınca*- çaresiz kalması; onu, bu çözümlenmez sırlar hakkında çeşitli düşünceler üretmeye, birçok teoriler ve doktrinler ortaya atmaya, ilginç açıklamalar yapmaya itmiştir.

Bu durumdaki insanların arasında Allah (cc), peygamber (as) ve semâvî kitapların ortak mesajları hakkında sırf kuşku ve tereddüt içinde bocalayanlar, teorilerini rûhânî boyutlar dışında kurmaya çalışmışlardır. Bunların hemen hepsi de materyalisttir. Bunlara felsefi ve ideolojik akımlar da diyebiliriz.

Kuşkudan ve tereddütten çok Kur'ân-ı Kerîm'in içeriğini, Kur'ân'ın ruhuna aykırı felsefi ve tasavvufî açıklama sistemleriyle yorumlayanlar ise teorilerini rûhânî boyutlar içinde kurmaya çalışmışlardır ki bunlara da akaid terminolojisinde **«zındık»** denmiştir.

Ancak bütün bu akımların ortak bir yanı vardır; o da; her birinin başlattığı sürecin çıkış aşamasında kaydettiği karakteristik özelliktir. Zira bu cereyanlar, (ya felsefi ve ideolojik akımlarda olduğu gibi) ilk başta sanki bilimsel bir çalışma amacıyla yola çıkarlar; ya da *(mistik akımlarda olduğu üzere)* **zühd** ve **takvâ** yolunda **«sülûk etmek»** gibi insana çok masum gözüken görüntüler içinde varlık göstermeye başlarlar. Ondan sonra organize birer **siyasi-felsefi**, ya da **siyasi-rûhânî** cemaate dönüşürler.

Rûhânî tandanslı olup olmadıkları bakımından bu akımları iki ayrı grup olarak incelemek mümkündür.

1-İslâm'dan Kopan Kamplar:

İslâm tarihi boyunca gerek sırf siyasi alanda rol alarak, gerekse kendi mistik atmosferi içinde evrimler geçirerek temel ilkelerde İslâm'dan ayrılan ve belli bir doktrine dayanan tüm kampların kökü, esasen ilk ve en büyük fitneye dayanır. Bu fitne üçüncü Raşid Halife **Hz. Osman** (ra)'ın şehid edilmesi olayıdır.

Başlangıçta haricîler, ılımlı Şiîler ve zâhidler olmak üzere yalnızca üç gruba ayrılmış bulunan İslâm'a mensup toplulukların, her şeye rağmen birinci yüzyıl içinde Kur'ân-ı Kerîm'in ruhundan ayrılmadıklarını tahmin etmek güç değildir. Dünya Müslimlerinin itikad bakımından ilk başlarda olduğu gibi asırlar sonra da sahip bulundukları en büyük şans, işte bu gerçeğin temelinde yatmaktadır. Çünkü Kur'ânî inanç ve anlayışın asırlar boyu yaşanmasında ve çağımızda bile bu inancın, ağırlığını koruyor olmasında İslâm'ın ilk üç kuşağının rolü çok büyüktür.

O dönemde, Müslimlerin uzlaşamadıkları noktalar sırf siyasi idi. Ne var ki siyasal faktörlerin de etkisi altında Kur'ânî değerler felsefi yaklaşımlarla yorumlanmaya başlayınca bu gruplar arasında ortak inançtan sapmalar başgösterdi. Pagan ve müşrik birçok topluluğun kalabalıklar halinde (sözde) İslâm'a girmesi de imân kurumu üzerinde olumsuz etkiler bıraktı. Bu topluluklara İslam'ın kimler tarafından, nasıl telkin edildiği bile günümüze kadar açıklık kazanamamıştır. Bu insanların eski dinlerini büyük ölçüde İslam'a bulaştırdıkları inkâr edilemez bir gerçektir. Bu sebeplerlerle başlayan yozlaşma, daha sonraları radikal kampların peydahlanmasını hızlandırdı. Dolayısıyla bu kampların da her birinin oluşmasındaki temel faktör, esasen Kur'ân-ı Kerîm'in içeriğine ilişkin olarak o kampın ortaya koyduğu sapkın yorumdan başka bir şey değildir. Sözkonusu gruplar işte bu nedenle Müslim kitlenin cumhurundan kopmuşlardır.

Bunların İslâm'dan kopuşları, tarih yorumcuları tarafından ister **Şiîlerde** ve **Haricîlerde** olduğu gibi sırf siyasi nedenlere; ister **Mutezile** ve **Mürcie** gruplarında olduğu gibi sadece itikadî nedenlere bağlanmış olsun, bu kampların hepsi temelde imânî ve vicdânî dürtülerle ortaya çıktıkları için tümünün birden **siyasî-rûhânî** kamplar adı altında sınıflandırılması doğru olur. Ancak *-dıştan, Kur'ân-ı Kerîm'in ruhuna uygun inanç üzerinde oldukları gözüken (?)-* Sünnî çoğunluğun dışındaki **Haricîler**, **ilk Şiîler**, **Mutezilîler** ve özellikle İslâm Tarihi boyunca daha çok **«Batınîlik»** genel adı altında gittikçe birbirinden koparak sayıları çoğalan çeşitli gruplar, eski yorumlarıyla artık günümüzde mevcut değildirler. Bunların ya kimisi ortadan kaldırılmıştır, ya görüşlerini değiştirmişlerdir, ya da taraftar bulamadıklarından, zaman içinde eriyip gitmişlerdir.

Dolayısıyla çok eskilere dönüp bu kampların görüş ve inançlarını İslâm'daki **«din kavramı»** boyutları çerçevesinde yeniden ele almak konumuzun dışıdır.

İslâm'dan koparak bağımsız birer din kimliğinde varlığını günümüze kadar sürdürmüş bulunan, ya da yakın geçmişlerde ortaya çıkan inanç kamplarına ise iki ayrı grup olarak bakmak gerekir.

Bunlardan birincisi: **«Şiî-Bâtınî»** kökenden gelen kamplardır. En önemlileri altı tanedir. Her biri İslâm'dan bağımsız bir kimliğe bürünmüş bulunan ve İslâm Ümmeti için birer potansiyel tehlike sayılan bu altı dinin içyüzünü bilmek, bu akımların tehlikelerinden korumak için gereklidir! Bunlara ilişkin bilgiler kısaca şöyledir:

İsmailîlik:

İsmaîlîliğin kökü, tarihte Hicretin ikinci yüzyılı ortalarına kadar dayanır. **Karmatîler** ve **Mısır Fâtimî Devleti** (M. 910-1160)'nin kurucuları **İsmailî**'dirler. Bunlar **İmam Cafer-i Sadık** (ra)'ın oğlu **İsmail**'e bağlı olduklarını ileri sürerler. **İmam Cafer-i Sadık** (ra), **Hz. Ali** (ra)'nin beşinci torunudur. Aynı zamanda **İmam Ebu Hanife** (ra)'nin üvey babası olduğu söylenir. **İsmailîler**'in inançları ile **İmam Cafer** (ra)'in itikadı arasında hiçbir yakın benzerlik yoktur. Çünkü **İmam Cafer** (ra) de Ashâb, Tabiîler ve Çağdaşı olduğu ünlü müctehid **Ebu Hanife** (ra) gibi inanıyordu. Halbuki

İsmailîler, *(biri de **Cafer-i Sadık** olan)* bütün imamlarına yarıtanrı olarak inanmaktadırlar. Ünlü Akademisyen-araştırmacı Prof. Dr. **Ahmet Yaşar Ocak,** bu zümreyi şöyle tanımlamaktadır: *«İsmailiye mezhebinin geniş ölçüde, **Zerdüştilik**, **Maniheizm** ve **Mazdekizm** gibi gnostik dinlerin İslam'la birleştirilmesinden oluşan senkretik bir mezhep olduğu bilinmektedir.»*[56]

İmametin, İsmail'den sonra oğlu **Muhammed el-Mektûm**'a intikal ettiğini ileri sürerler. **Mektûm**, gizli demektir. Bu yüzden İsmailîler, **Batınî** *(gizlici)* diye adlandırılmışlardır. Böyle anılmalarının bir diğer nedeni de onların Kur'ân-ı Kerîm hakkında sapkın bir kanaate sahip bulunmalarındandır. **İsmailîler**'e göre, Kur'ân âyetlerinin herkes tarafından açıkça anlaşılan manâlarından başka bir de kapalı anlamları vardır ve esas bunlar önemlidir. Nitekim bu inançladır ki Kur'ân-ı Kerîm'i açıkça anlaşılan manâlarından tamamen farklı yorumlayarak İslâm'dan kopmuşlardır. Yine **İsmailîler**'e göre imamın her davranışı haktır ve tanrısaldır. Onun için imam asla yanılmaz. Dolayısıyla bütün imamlar masumdurlar.

İsmailîler, tarih boyunca inançlarına yeni yeni içerikler kazandırmışlardır. Bu görüşleriyle de gittikçe İslâm'dan uzaklaşmışlardır. Öyle ki **İsmailîlik** bir zaman gelmiş tamamen bağımsız bir din kimliğine bürünmüştür. Örneğin vaktiyle kurdukları **Mısır Fâtımî Devleti** sırasında ölüler için özel törenler düzenlemek ve türbe inşa etmek gibi faaliyetlerle tanındılar. Bu etkinlikleri o günlerden beri gelenek olarak Müslümanların eğitimsiz tabanı arasında da yerleşti. Günümüzde de bunlar hac ibadetini **Hindistan**'ın **Bombay** kentinde yapmaktadırlar. Son yıllarda Allah'ın yeryüzünde temsilcisi olduğuna inandıkları ve **«Ağahân»** ünvanıyla yücelttikleri birinin etrafında örgütlenmeye başladılar. Ağahan'ın **Hz. Ali** (ra)'nin beşinci torunu **Cafer-i Sadık** (ra) ve oğlu **İsmail**'in soyundan geldiğine inanmaktadırlar. Mallarının, gelirlerinin ve mehirlerinin beşte birini O'na bağışlarlar. Keza varisi olmayan kişinin de bütün malı *-ölümünden sonra* - **Ağahân**'a intikal eder.

Dürzîlik (Dürzülük):

Dürzülük, **Fergana**'lı **Anuştigin Derezî** (öl.M.1019) adında Türk kökenli biri tarafından kuruldu. Dürzîler, 6'ıncı Fatımî Hükümdarı **el-Hâkim**'i, ilâh kabul ederler. Bu dinin ilk kurucularından **el-Hâkim**'in veziri **Hamza Bin Ali**, Dürzîliği, **Anuştigin**'in görüşünden farklı bir felsefeyle açıkladı. Bu yüzden araları bozuldu ve **Hamza**, **Derezî**'yi ortadan kaldırdı, ya da **Derezî** kaçarak gizlendi. Dürzîlik esasen **İsmailîlik**'ten kopmadır. Günümüzde Dürzülerin dünyadaki sayısı 300 bin kadardır. Çoğu **Lübnan** ve **Suriye**'de yaşarlar. **Mağrıp'**ta da vardır.

Nusayrîlik:

Bu dinin kurucusu **Ebu Şuayb Muhammed bin Nusayr el-Basrî en-Nümeyrî**'dir. Bu adamın, Şiîlerin onbirinci imamı **el-Hasan el-Askerî**'nin yakın dostu olduğu ileri sürülmektedir. Bu doğru olmasa gerektir. Fakat hizmetinde bulunduğu ihtimali vardır.

Nümeyrî, bu şahsiyetin sosyal mevkiinden ve şöhretinden yararlanmak için **el-Askerî**'nin oğlu **İmam Mehdî**'nin ölümünden sonra O'nun vekili olduğunu ileri sürdü ve sapkın görüşlerini Şiîlik üzerinde temellendirerek Nusayrîliği kurdu. Nusayrîlere göre bu adam **İmam Mehdî**'nin vekilidir. Fakat diğer Şiîler bunu kabul etmezler ve Nusayrîler'i **«Gulât-ı Şîa»**, *(yani aşırı Şiîlerden)* sayarlar. Bütün Şiîler gibi Nusayrîler de **İmam Mehdî**'nin öldüğüne inanmazlar. Aksine O'nun sağ ve bilinmeyen bir yerde saklı olduğunu ileri sürerler; O'nun Kıyâmete yakın bir zamanda kaldığı yerden ortaya çıkacağına inanırlar.

Bu inanç, Sünnî çoğunluğun geniş tabanını da etkilemiştir. Bu yüzdendir ki tarihte zaman zaman Mehdîlik iddiasıyla bazı kimseler ortaya çıkmış ve yönetimleri epeyce meşgul etmişlerdir.

---

[56] Prof. Dr. **Ahmet Yaşar Ocak**, Türkiye Sosyal Tarihinde İslam'ın Macerası. Timaş y. 3. Baskı. İstanbul-2015

Nusayrîler'in İslâm'dan kopmalarının nedenlerinden biri de: Allah'ın (haşa !) insan şeklinde zaman zaman yeryüzünde göründüğüne ilişkin inanışlarıdır. Onlara göre Allah, son olarak **Hz. Ali**'nin kişiliğinde gözükmüştür. Yani **Hz. Ali**, Nusayrîler'e göre Tanrıdır ve **Hz. Muhammed**'i O yaratmıştır. Yine onlara göre **Hz. Muhammed** Yarı Tanrı'dır ve O da *(Ashab'dan)* **Selmân'ı Farisî**'yi yaratmıştır. Nusayrîler'in bunlardan başka daha birçok ilginç inanışları da vardır. **Hz. Peygamber**'in ashâbına sövüp sayarlar. Daha çok **Suriye** ve **Lübnan**'da yaşarlar.

Râfızıylik:

Şiîliğin bir koluna verilen addır. Şiîlik **Hz. Ali**'nin yandaşlığı anlamına gelir. Bunun yerine **Anadolu**'da ve **Suriye**'de **«Alevîlik»** sözcüğü de kullanılır. **Anadolu**'da **Hz. Ali**'yi bir sembol olarak benimsemiş bulunan **Mazdehistler**le, **Suriye**'de **Nusayrîler**, Sünnî halk tarafından **«Alevî»** adı altında anılırlar.

Tarih metinlerinde *(Alinin taraftarları)* anlamında **«Şi'a'tu-Ali»** tabiri çok geçer. Fakat Şiîliğin o kadar çok fraksiyonları vardır ki bunlardan bazılarının inanç ve görüşleri arasındaki uçurumlar, Sünnîlerle en sapkın Şiîlik kampı arasındaki uçurumdan daha derindir. Nitekim Şiî fırkalarından **Zeydiler** ve **İsna'aşerîle**r de aynen Sünnîler gibi **Gulât-ı Şia**'yı tekfir ederler. (onları kâfir sayarlar.)

Bunlardan **ilk Râfızıyler**, *(Yani **Hz. Hüseyn**'in torunu **Zeyd**'e halife sıfatıyla biat ettikten sonra etrafından dağılıp O'nu rafzetmiş, red edip yalnız bırakmış olanlar)* bu şekilde adlandırılmışlardır. Aslında bunlar, Müslimler tarafından küfürle damgalanmış bir fraksiyon değildir. Bununla beraber, **«Gulât-ı Şi'a»** *(yani aşırı Şiîler)* olarak İslâm'dan kopan grupları yine **«Râfızıy»** adı altında dışlamış ve onların küfrüne hükmetmişlerdir.

Şiî mezheplerinden hangilerinin **«Gulât»** olduğu, söylentilere dayanılarak belirlenemez. Bu konuda çok dikkatli olmak gerekir. Nitekim birtakım farklı yorumlarıyla Ehl-i sünnetten ayrılan nice Şiîler vardır ki İslâm onları da kucaklamaktadır. Ancak **Hz. Ali**'yi ilâhlıkla ya da peygamberlikle niteleyen, Kur'ân gerçeklerini inkâr eden onları batınî yorumlarla çarpıtan Rafıziyler vardır ki bunlar kâfirdir.

Kadiyanîlik:

İngilizler tarafından tertip edilen ve **Mirza Gulâm Ahmed** adında Hintli biri tarafından 1876 da kurulan (aynen **«Millî Türk Dini»**'ne benzer, siyasi temele dayalı) düzmece bir dindir. İngilizlerin siyasi amaçlarına hizmet etmektedir. Kadiyanîliğin temel hedefi budur. Bununla birlikte İslâm'ı içinden çökertmek de Kadiyanîliğin temel amaçlarındandır, Tıpkı Türkiye'de devlet törenleri perdesi altında uygulanan **«Millî Türk Dini»**'nde olduğu gibi!..

Kurucusu, 30. haz. 1931 tarihli **El-Fadl** gazetesinde İslâm'a karşı olduğunu açıkça ilan etti. **«Allah, peygamber, Kur'ân, oruç, hac ve zekât konularında olduğu kadar başka meselelerde de her bakımdan Müslimlerden ayrıyız.»** dedi. Bu adamın ölümünden sonra 6 yıl kadar **Hekim Nureddin**, O'ndan sonra da **Hoca Kemaleddin** ve **Muhammed Ali Lahorî** tarafından bu din temsil edildi. **Muhammed Ali Lahori**'nin daha sonraları pişman olduğu söylenmektedir. İnançları şöyledir:

a) **Mirza**'nın **Mesih** olduğuna ve **Hz. Muhammed**'den sonra peygamber olarak geldiğine inanılır.

b) Cihad haram sayılır.

Kadyânîlik, **Hindistan**'da, Bahâîlik de **İran**'da aynı zamanda ortaya çıktılar.

Bahaîlik:

Bahâîlik, Bâbilik'ten gelişme senkretik bir dindir. Kurucusu, **Mirza Hüseyin Ali Mazenderâni** adında bir **İran**'lıdır. inançları şöyledir:

Dinler arasında -*sözde* - fark gözetmezler. Hümanist bir görüş ve inanca sahip olduklarını ileri sürerler. Her yılın son 19 uncu günü oruç tutar, günde üç kez namaz kılarlar. Her ayın ilk günü bir toplantı yaparlar. Merkezleri **Hayfa'**dadır. Daha çok sosyete ve zenginler arasında tutunmuştur.

Bâbilik'e gelince, kendine **«Bâb»** yani kapı ünvanını takan, **Mirza Ali Muhammed seyyid** adlı İranlı biri tarafından kurulan düzmece dinin adıdır. **Şeyhîlik Tarikatı**'ndan ilham alınarak öğretileri bu adam tarafından uyduruldu. **Bâb'**ı hiç gözüyle görmeyen **Mirza Hüseyin Ali Mazenderâni** adlı bir diğer İranlı tarafından yeniden düzenlenip **Bahâîlik** adı altında yeni bir din olarak ilan edildi. **Bâb'**ın yazdığı **Beyân** adlı kitap, babîliğin öğretilerini içermektedir.

Bu kampların ikinci grubu ise: Mistik doktrinlere dayanan örgütlerdir.[57]

Bunlar, **Yunan Felsefesi**nin, ya da birçok eski **Hint-Asya** dinlerinin öğretilerinden olan **Fisagorizm**, **Neo Platonisme**, **Vahdet-i vücûd**, **Patanjalizm**, **Yoga** ve **Fakirizm**'den beslenerek zaman içinde meydana gelmişlerdir. Doktrinlerinin önemli bir cephesini oluşturan bu felsefeler, İslâm'a ait değerlerle sentezlenmiştir.

Bu doktrinler, dış yönleriyle daha çok İslâm'a ait değerler içinde yansıdıklarından, üzerinde temellendirildikleri yabancı unsurları farketmek sıradan insanlar için çok güçtür. Dolayısıyladır ki **«Nirvana»**'nın bir başka ifadesi olan **Fenâfillâh** ideali ile yine **Hint dinlerine** ait **Patanjali Meditasyonu** üzerinde kurulan Nakşibendîlikteki **râbıta ayini**, bu yönden hiç kimsenin dikkatini çekmemektedir.

Sebebine gelince bu **mistik-felsefî inanışlar** ve onları sembolize eden çeşitli ritüeller, özellikle **Müslümansı-ortodoks** yığınlar üzerinde çok şaşırtıcı etkiler bırakmaktadır. Onlara göre bu inanışlar **zühd** ve **takvâ** yolunun en ideal çizgisini temsil etmektedir. Çünkü onlara göre **«zühd ve takvâ»**: *(Kur'ân'ın belirlediği ölçüler içinde yaşamak değil)*, Tarikata bağlanmaktır; sofîliktir; dervişliktir; özetle mistik bir yaşam tarzıdır. Oysa Yüce İslam dini, mistisizme ve sofuluğa kapalıdır.

Bu ilgiyle belirtmek gerekir ki, dervişâne yaşam biçiminin, bunalımlı çağdaş insanı büyüleyen yanları olaya karmaşık bir nitelik kazandırmaktadır. Özellikle günümüz Türkiyesinde, yaygınlaşan mistik yaşam tarzının çekiciliği, toplumun ruh halini yansıtmakta ve halkın İslâm'a olan mesafesini açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle, vahyin ışıklandırdığı yolda gerçekleri görebilecek **eğitimli**, **imânlı**, **bilinçli**, **diri**, **hareketli cesur** ve **kararlı** insan sayısı tahmin edilemeyecek kadar azalmıştır! Teknolojinin ve başdöndürücü hızın neden olduğu önemli gelişmelerle insanoğlunun epeyce mutsuzlaştığı gerçeğini eğer görmezlikten gelmiyorsak onun, ruhsal açıdan oldukça derin bir boşluk yaşadığına ve biraz kendine geldikçe de bir kurtuluş çaresi aradığına inanmalıyız. Evet, hakikaten insanların çok büyük bir bölümü bugün, ağır stres aldında ezildiği için mmanevî bir teselli aramaktadır. Unutmamak gerekir ki bunalımlı insanları gerçekler değil, tam tersine tatlı hayâller ancak teselli edebilir. İşte tarikatların içyüzü ve doktrinlerinin kaynağı üzerinde dikkatlerin

---

57. Bk. Zendeka.

yoğunlaşamaması esasen bu sebebe dayanmaktadır. Çünkü tarikatlar, insanlara (haşa!) **«Allah'da eriyip ölümsüzleşerek sonsuza dek pembe dünyalarda yaşamayı»** vadetmektedir.[58] Bu ise insanların yorgun, mutsuz ve yaralı ruhları üzerinde müthiş bir terapi etkisi uyandırmaktadır.

Ancak dış cepheden İslâm'a ait malzemelerle dekore edildikleri izlenimini uyandırdıklarından, İslâm âlimleri bu örgütler hakkında genellikle ihtiyatlı davranmışlardır. Belki de eğitimsiz kalabalıkların zamanla ancak aydınlatılabileceğine inandıkları için muhtemel bir fitne ve kargaşaya neden olmamak bakımından tarikatlar hakkında kesin bir hüküm vermekten kaçınmışlardır. Bu ise mistisizmin tutunma ve yayılma eğilimini hızlandırmış, imkânını kolaylaştırmıştır. Özellikle bağlılarının ağırbaşlılık, sükûnet ve sürekli ibadet gibi etkileyici yaşantıları, Geniş dindar kesimin nostaljik açıdan göz manzarasını okşayan ve onları psikolojik olarak etkileyen özel giyim tarzları, müritlerarası düzenli organizasyon, şeyhe karşı tarife sığmaz bağlılık ve fedakârlık gibi sosyal disiplinleri, bu mistik dinlerin, *-özellikle avam arasında-* geniş bir taban bulmasına yardım etmiştir.

Bu akımlardan başka, din hükmünde bir takım **siyasi-felsefi** oluşumlar daha vardır ki şimdi de bir nebze onlardan söz edelim.

2- Tamamen İslâm Dışı Çağdaş Düşünce ve İdeolojiler:

Bu akımların her biri, başlangıçta *-genellikle* – sosyal, toplumsal ya da ekonomik sorunların çözümünü amaçlar ve bunu belli bir düşünce modeli olarak ele alır. Bazen de sırf bilimsel bir çalışma olarak başlar, ancak daha sonra kaydettiği aşamalarla siyasi ve ideolojik bir içerik kazanarak âdetâ dine birer alternatif oluştururlar ve büyük kalabalıklar tarafından tutunurlar.

İdeolojilerde rûhânî bir cephe olmadığı için, belki de ideolojik teori ve düşüncelerin vicdanlarda yankı yapmadığı sanılır. Çünkü öyle ideolojiler vardır ki konusu imânî bir içerikten çok uzaktır ve temelde **«Allah'a imân»** la çatışma halindedir. Örneğin **Marksizm** böyledir. Çünkü Marksizm'in esas iddiası, insanlık dünyasını kapitalizmin sömürüsünden kurtarmaktır. Ne var ki dinleri *(yani imân kurumlarını)* ya da kestirme bir ifade ile Allah'a inanmayı, idealinin önünde en büyük engel olarak görmüştür; dini, afyon diye nitelemiştir. Bu yüzden Marksistler, ideolojilerini yaymak için kapitalizmin aleyhinde ne kadar mücadele vermişlerse **«Allah'a imân»** ilkesine karşı da o derece sert davranmışlardır. Şu var ki komünizm (ya da sosyalizm), hiçbir zaman tam anlamıyla bir din olarak empoze edilmemişlerdir.

Fakat öyle idelojiler de vardır ki, çok geçmeden tam anlamıyla birer din niteliğine bürünürler. Nitekim 1939 da Ankara'da gizlice kurgulandığı söylenen[59] **«Millî Türk Dini»,** işte böyle bir

---

[58] Bk. Mahmud Ustaosmanoğlu ve Grubu, Rûhu'l-Furkân Tefsiri, Cilt 2, Sayfa 63. Sirac Kitabevi İstanbul-1992

[59] Bu söylentiyi kanıtlayan ve «Millî Türk Dini» projesine ortam hazırladığı anlaşilân belgeler epeycedir. Önce, Hz. Muhammed'e karşı yapilân çok çarpıcı bir *saldırı sözü,* dikkati çekmektedir. Uzun yıllar boyu sıkı biçimde gizli tutulan bu cümle, nihâyet Şemseddin Güler adında bir araştırmacı tarafından ortaya çıkarıldı. Bu cümle aynen şöyledir: «Evet Karabekir, arap oğlunun yavelerini Türk oğullarına öğretmek için Kur'ân-ı Türkçeye çevirttireceğim.» Burada «Arap oğlu»'ndan amaç, Hz. Muhammed'dir ve açıkça şunu söylemektedir: Arap oğlunun, (yani, Hz. Muhammed'in) saçmalıklarını Türklere göstermek için Kur'ân'ı Türkçeye çevirttireceğim. Bk. Beyaz kitap, Şemseddin Güler, Aspaş Matbaası İstanbul, Yenibosna-1999; aynı şekilde bir dönemin ünlü kalemlerinden, Refik Ahmet Sevengil'in, «Allah'ı Sultanla birlikte tahtından indirdik» sözü de çok çarpıcıdır. Bk. Ahmet Kabaklı, Temellerin Durşması s. 214;

Mitüdizm'in temellerini atmak amacıyla Türkiye'de, İslâm'ın bütün izlerini silmeye yönelik çalışmaları kanıtlayan çeşitli belge referansları da şöyledir: Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu «Din» maddesi, Cilt III.I. s. 153 Cumhuriyet Basımevi İstanbul-1945; 2000'e Doğru Dergisi: 22-28 Şubat 1987 s. 8, 14, 15; Yakın Tarih Ansiklopedisi, Yeni Nesil yy. Cilt 2. s. 87. İst.-1990; Prof. Dr. Afet İnan, Medeni Bilgiler, 2. Basım, Türk Tarih Kurumu Yayınları s. 364, Ankara-1988; Doğu Perinçek, Din ve Lâiklik üzerine, 2. Basım s. 145-155. Kaynak yy.

ideolojidir. Türkiye'de, Cumhuriyetin ilk yıllarında İslâm'a ait argümanları kullanarak ortaya çıkan çeşitli milliyetçi görüşler, iktidardaki klik tarafından birleştirilip yönlendirilerek yirmi yıl kadar süren bir çalışmadan sonra İslâm'a alternatif bir din olarak ortaya kondu; İslâm'ı tamamen devreden çıkaracak bir din kalıbında şekillendirildi. Bundan amaç, *-sözde- «Türk Milletini Arap kültürünün etkisinden kurtarmak»* idi. Temelde İslâm'ın salt bir Arap dini olduğuna, dolayısıyla Türkiye halklarının kültürel bağımsızlığını **«Türk Milliyetçiliği»** şemsiyesi altında kazanabilmeleri için bu dinden mutlaka kurtulmaları gerektiğine inanan yöneticiler, 1939'da son şeklini verdikleri bu ideolojiyi, topluma **«din»** olarak kabul ettirmekte çok zorlanacaklarını ve şiddetli tepkilerle karşılaşacaklarını biliyorlardı. Salt bir ideoloji olarak milliyetçiliğin, İslâm'dan kalacak boşluğu tam anlamıyla doldurulamayacağına büyük ihtimal verdikleri için teorisyenler bu ideolojiyi büyük bir ustalıkla dinsel bir çerçeveye oturtmayı başardılar. Tanrısı, çağrısı, kâbesi ve ibadet biçimiyle ona tam bir din formunu kazandırdılar. Ancak o yıllarda İstanbul'da girişilen bir uygulamanın ardından aldıkları duyumlar, bu yeni dinin, **«din»** adı altında zihinlere ve vicdanlara kolay kolay kazınamayacağı izlenimini verdi. Nitekim bu dinin Âhiret, cennet ve cehennem gibi vaatleri yoktu. Dolayısıyla yürekleri imânla dolduramazdı. Üstelik İslâm'ı sabote etmek için kurulmuş olmasına rağmen İslâm'dan çok şeyler de kopye etmişti. Sonuç olarak bu dini tam bir mistik ve egzotik atmosfer içinde uygulamak ve yaşamak mümkün görünmüyordu.

Bunun üzerine **«Millî Türk Dini»**, yalnızca devlet törenleri olarak uygulamaya kondu. Ancak İslâm'ı aşındırarak zaman içinde onu sosyal yaşamdan tamamen silebilmek için yeni dinin ritüellerine yasa, yönetmelik ve içtüzük gibi resmi yaptırımlarla süreklilik ve sertlik kazandırıldı. Bunda başarılı da olundu. Nitekim bu ibadetleri yerine getirmeyenler, *-Avrupa Birliği'ne girmek üzere olduğumuz bu günlerde bile-* vatan hainliğine varan suçlamalarla tehdit altında bulunmaktadırlar! Örneğin okullarda her sabah öğrencilere toplu halde söyletilen **«Millî Türk Dini andı»** tören niteliğinde fakat bir ibadet biçimi olarak zorunlu hale getirilmiş (farz kılınmıştır). Ne ilginçtir ki **Mü'min**, **Müslüman**, **Yahudi** ve **Hristiyan** çocukları da **lâiklik ilkesine rağmen** bu ibadeti yapmaya zorlanmaktadırlar. Yakın gelecekte Avrupa'nın baskısıyla belki **Yahudi** ve **Hristiyan** çocukları artık bu ibatede zorlanmayacaklardır; fakat böyle bir din özgürlüğünü aynı zamanda **Mü'min azınlığın** çocukları için sağlamak büyük ihtimalle mümükün olamayacaktır! Bu ise toplumsal barışın kurulmasına daima büyük engel oluşturacaktır.

Keza, Millî Türk Dini'nin bağlısı olmadıkları, *-davranış ve düşüncelirinden açıkça anlaşılmasına rağmen-* başbakan ve bakanlar gibi üst düzey bazı siyasiler de belli münâsebetlerle bu dinin ibadethanesine giderek saygı (dua) duruşunda bulunmaya örfen zorlanmaktadırlar. Bu ibadeti yerine getirmeyenler *-lâiklik ilkesinin sözde suvunuculuğunu yapan bizzat* ***Mitüdistler*** *(Millî Türk Dininin köktenci militanları) tarafından-* toplumsal linçle cezalandırılmaktadırlar!

Bütün bu gerçeklerden şu sonucu çıkarmak mümkündür: **bazı ideolojiler, güçlü propaganda ağları sayesinde, çeşitli beyin yıkama yöntemleriyle, siyasi baskılarla, medya terörü ile, psikolojik linçle, ve sürekli tehditlerle toplumun zihin ve vicdanını karartarak** *–tıpkı tarikatlar gibi-* **zaman içinde birer dine dönüşebilirler.** Bu da imânla çatışma halinde olan ideolojinin, insan vicdanında aynen imânî bir etki yaptığını kanıtlamaktadır.

Nitekim insanlar canlarını dinleri uğruna nasıl tehlikeye atarlarsa gönül verdikleri ideolojileri uğrunda da aynı fedakarlığı gösterirler. Bu nedenle aynen din gibi, salt ideolojiden ibaret olan inanç ve düşüncede de maddi bir çıkar yoktur. Binaenaleyh bu özelliğiyle ideoloji, tıpkı din gibidir. Aradaki tek fark, bazı ideolojilerde bir tapınma biçiminin ve dinî (yani rûhâni) törenlerin,

---

İstanbul-1997; Ruşen Eşref Ünaydın, Hatıralar s. 53 Ankara-1954; Uğur Mumcu, Kâzım Karabekir Anlatıyor, Cumhuriyet Gazetesi 18 Haziran 1990; Ahmet Kabaklı, Temellerin Duruşması, Türk Edebiyat yy. s.188, 189, 214, 215, 246, 247; Dr. Mehmet Doğan, Batılılaşma İhaneti, Dergâh yy. İstanbul-1975. s. 18, 24, 25, 26.

ibadetlerin bulunmamasıdır. Ancak bu da genel değildir. Nitekim halen ideoloji gibi yansıtılmaya çalışılan **«Millî Türk Dini»**'nin amentüsü ve tam anlamıyla ibadet biçimleri vardır.

Aynı şekilde pozitivizmin kurucusu **Auguste Comte,** bütün dinleri reddettiği halde yine de pozitivizmi bir din olarak düşünmüş, hatta insanın dinsiz olamayacağını bile kabul ederek **«İnsanlık Dini»** adı altında bir imân kurumunun temelini atmaya dahi yeltenmiştir!

Çağımızda bu akımlardan **komünizm** ve **sosyalizm**, dünya çapında ön plana çıktı. Temelde siyasi, sosyal ve ekonomik birer dünya görüşü ve yönetim biçimi olan bu akımlara, âdetâ birer din niteliği kazandırıldığı içindir ki örneğin marksistler, kendi felsefelerine kutsal dogmalar gözüyle bakarak düşünceleri konusunda ne karşıtlarıyla tartışmaya yanaştılar, ne de canlarını bu uğurda verirken maddi bir karşılık beklediler. Ekonomik alandaki uygulamalarıyla hedeflerinin bir ütopya olduğu anlaşıldıktan sonra bile bu düşünceler birçok insanın vicdanında silinmez olarak yine de kaldı.

Şu halde esasen din olmaktan çok uzak bulunan bu ideolojiler ve dünya görüşleri, her şeye rağmen geniş insan toplulukları üzerinde birer din etkisi uyandırmış, bu nedenle aynı zamanda din ve ilim otoritelerini de meşgul etmişlerdir. Bunların arasında en çok ön plana çıkmış olanlar: **Rasyonalizm, Darwinizm, Pozitivizm** ve **Sosyalizm**'dir. Bunların etkileri o kadar derin olmuştur ki özellikle **pozitivizm** ve **sosyalizm** tüm dünyada olduğu gibi İslâm muhitlerinde de düşünceyi ve sosyal hayatı uzun zaman yönlendirmiştir. Elbette ki dolayısıyla İslâm'ın bu düşünce kurumları hakkında herhangi bir hükmü olmalıdır.

Kelâm ve **akâid** ilimlerinin yeni yeni kâleme alındığı, İslâm Tarihinin ilk dönemlerinde de Mü'minlerin inancını tehdit edebilecek düşünce ve eğilimler elbette ki vardı. Örneğin eski **Hint** ve **İran** dinlerinin henüz etkisinden tamamen kurtulamamış yeni Müslimler arasında birçok kimse bu tehlikenin kaynağını oluşturuyorlardı.

Daha sonraları da Yunan Felsefesi İslâm'ın mensuplarını meşgul etti. Ayrıca tamamen içeride ve sırf bir elit tarafından Abbasilerin ilk döneminde ortaya atılan: **«Kur'ân'ın yaratık olduğu»** düşüncesi, imân kurumu için başka bir tehlikenin çanını çalıyordu. İşte İslâm akâidi o dönemlerde, ancak bu tehlikelere karşı bir savunma sistemi geliştirmiştir. Ne yazık ki ondan sonra asırlar boyu derin bir karanlık içinde yaşayan İslâm Ümmeti, yeni yeni ortaya çıkan saptırıcı düşünce ve felsefelere karşı hemen hiçbir fikir geliştirmemiş, bu yüzden de çeşitli bâtınî kamplar, tehlikeli ve gizli birçok ideolojik örgütler kurularak gittikçe sayı bakımından çoğalmışlardır. Özellikle son yüzyıl içinde yaygınlaşan ve milyonlarca cahil insanın İslâm'dan bağının çözülmesine neden olan batı kaynaklı düşünce akımlarına karşı İslamcı aydınlar âdetâ susmuş, ilmî cihad alanında varlık göstermekten aciz kalmışlardır. Bunun sonucu olarak da bu akımların tehlikesinden habersiz olan sıradan Müslümanlar, onları uygarlığın birer gereği olarak benimsemekte herhangi bir engel görmemişlerdir. Bazı kimseler de din ile ideoloji arasında herhangi bir çatışma olamayacağı düşüncesinden hareketle hem bu akımlardan birine bağlanmaş, hem aynı zamandan Müslim ve mü'min kaldıklarını, imânlarını kaybetmediklerini sanmışlardır! Dolayısıyla İslâm'ın imân gerçekleri hakkında özellikle toplum tabanının bilgisi kıtlaştıkça bu akımlar daha fazla yayılma eğilimine girmişlerdir.

Karanlık yüzyıllardan beri İslâm'ın sırf bir mabed dini olarak gösterilmesine alışan cahil kalabalıkların son kuşakları, İslâm'ın bu akımlara bakış açısı hakkında hemen hiçbir bilgiye sahip değildirler. Kimisinin, tamamen ideolojik ve siyasi bir mücadele kampanyasına dönüştüğü bu düşünce akımları hakkında İslâm'ın acaba yargısı nedir ? Bunu birçok kimse merak etmemiştir. Örneğin bir Darwinistin, bir pozitivistin, bir sosyalistin kestiği yenir mi ? **«Ben komünistim, ama aynı zamanda Müslümanım.»** diyen bir kimse ile *(İslâm'a göre)* evlilik yapılabilir mi ? **«Ben lâikim ama yine de Müslümanım.»** diyen bir kimsenin arkasında namaz kılınır mı? Yani açıkçası bunlar Müslim sayılır mı, sayılmaz mı? Bunlar bir yana, günümüzde bizzat «Müslüman» kişinin

bile Müslim sayılıp sayılamayacağı, esasen tartışma konusudur! İşte bu soruların, halkın geneli tarafından, cevaplarının araştırılmaması, çok önemli gerçekleri ön plana çıkarmaktadır !

Avrupa'da yaşayan Müslüman erkeklerden, özellikle Hristiyan kadınlarla evlenmek üzere anlaşanlar *(İslâm'a göre bir zorunluluk yokken)* neden bu bayanların İslâm'a girmesini şart koştukları halde bir Darwinistin, bir pozitivistin, bir sosyalistin cenaze namazını kılmakta hiçbir engel görmemişlerdir? Çok ilginç değil mi?! Yüzbinlerce insanın bu tutumu acaba sırf bilgisizlikle açıklanabilir mi? Yoksa bu Müslümanlar gerçek anlamda Mü'min sıfatına mı sahip değildirler?!

Şu halde İslâm'ı çok iyi kavramadan, Mü'min kimdir, Müslim kimdir, Müslüman kimdir, bunların arasındaki farklar nelerdir, bunları bilmeden, sırf **«Ben Müslimim»** diyenler ve İslâm'ı kendilerine göre tanımlayanlar, bilgilerini ciddi bir şekilde yeniden gözden geçirmek ve inançlarını sorgulamak durumundadırlar. Bu nedenle de önce çağdaş fikir akımlarını, bu akımların Kur'ân gerçeklerine göre ne olduğunu, yani **küfür, ilhâd, şirk, nifak, zendeka** ya da **İrtidâd** gibi imândan koparıcı birer neden olup olmadığını öğrenmek zorundadırlar. Aksi halde zimmetlerini İslâm'a ve Ümmete ibra ettiremezler.

Şimdi de bu akımları, tanımlarıyla ve amaçlarıyla inceleyelim (İslâm'la çeliştikleri noktalardan dolayı) İslâm'ın bu akımlar hakkındaki yargısına bakalım.

Rasyonalizm:

Rasyonalizm, *(fr. Rationalisme; İng. Rationalism)* Usçuluk, Akılcılık demektir. Eski Arapçada: **el-Aqliyye**, Modern Arapçada: **el-Aqlâniyye** terimiyle ifade edilir. Rasyonalizm, bir felsefe ve kelâm terimidir; özetle açıklaması şudur:

Bir önermeden düşünce yoluyla başka bir önermeye geçmektir. Buna Arapça'da istinbat denir. Rasyonel düşünme sisteminde, gerçekleri kavramak ve onları karşılaştırarak çıkarsamalar ve sonuçlar elde etmek, sırf akılla mümkündür; bilginin kaynağı olarak akıl, tartışılmaz bir önceliğe ve üstünlüğe sahiptir. İnsanın, bilinçli olarak yaptığı iş ve eylemler rastgele değil, bilâkis ilkelere dayanır. İlkeler ise insan aklının ürünüdürler.

Buna göre deneyin ana unsurları olan: **«Madde», «Neden»** ve **«Yargı»** bile akıl tarafından üretildikleri için gerçeğin saptanmasında ölçü deney değil, akıldır. Çünkü deneyi ve deneme süreçlerini kurgulayan güç ve kaynak, esasen akıldan başka bir şey değildir. Dolayısıyla rasyonalizm, insanın en gizli duygularında bile matematiksel ilişkilerin bulunduğunu ve tüm varlıkların, zincirleme sebep-sonuç halkalarından ibaret olduğunu savunur. Aynı zamanda deneyi de hiçe sayacak kadar yargıyı soyut bir nedenselliğe dayandıran rasyonalizme göre **"Allah, melek, ruh, cin, Kıyâmet, cennet, cehennem ve mucize gibi gerçekler, inanılacak şeyler değildir."**

Şu halde vahyi bir çırpıda inkâr eden **rasyonalizm**, sonuç itibariyle materyalist bir düşünce akımıdır ve yorum gerektirmeyecek bir kesinlikle **küfürdür**.[60]

Vakıa, İslâm da akla gerektiği kadar önem vermiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetleri **«akletmez misiniz?!»**[61] ve **«Akletmezler mi?!»**[62] şeklindeki uyarılarla bitmektedir. Ancak aklın

---

60 Rasyonalizm hakkında fazla bilgi için Bk. Prof Dr. Süleyman Hayri Bolay, Felsefî Doktrinler ve Terimler Sözlüğü 8, Baskı, Akçağ yy. s. 8-14 Ankara-1999; Munir Ba'albaki, Mawsoo'at al-Mawrid, Cilt 8/127, Dâr-Al İlm lil-Malayen, Beyrut-1992; Meydan Larousse, 1/224; Bk. Enver el-Cundî, El-Muâmara'tu Al'el-İslâm s. 35-40.

rolü ve görevi, hiç kuşkusuz sınırlıdır. Çünkü aklın da çok kere yanıldığı, bir gerçektir. Ne var ki İlk İslâm aydınlarından bazı şahsiyetler, aklı aşırı derecede ön plâna çıkarmış, bu yüzden ümmetin çoğunluğundan ayrılmışlardır. Bunlar İslâm tarihine **Mu'tezilîler** olarak geçmişlerdir. İlerde **«Kelâmcı Kamplar»** başlığı altında bu gruptan söz edilecektir.

Akıl elbette ki belli sınırlarda ölçü olabilir. Bu sınırlar içinde **«Akılcı»** olduğunu, ya da **«Akılcı hareket etmek»** gerektiğini söyleyen Müslim kişiyi, materyalist anlamda akılcılıkla suçlamanın imkânı yoktur. Ancak akılcılığın - *bilimsel anlamda*- söz konusu olduğu her yerde İslâm'ın ölçüleri hatırlanmalıdır.

Darwinizm:

*«19. yy. da yaşamış İngiliz düşünürü **Darwin**'in kurduğu bir nazarıye, görüş. "**Evrim teorisi: Tekâmül nazariyesi**" adıyle de anılan bu görüşe göre insan dahil bütün canlıların başlangıçta tek hücreli canlı olarak meydana geldiklerini, sonra tesadüfen nesilden nesile farklılaşıp başkalaştığını, bu tesadadüfi değişikliklerden çevre şartlarına uygun olanlara sahip canlıların yaşadığını, diğerlerinin yok olduğunu, böylece canlıların gittikçe mükemmelleşerek bugünkü şekle girdiğini, insanın da maymun soyundan geldiğini iddia eder. Bu iddianın ortaya atıldığı zamanlarda canlı hücrenin kimyasal ve genetik yapısı bilinmiyordu. Hücre, canlının bir yapı taşı zannediliyordu. Bugün elektromikroskoplar sayesinde canlının kimyasal ve genetik yapısıyla ilgili büyük ve önemli keşifler yapıldı. Canlıların sahip oldukları vasıfların hücre çekirdeğinde yer alan ve genlerin yapısını meydana getiren **DNA** denilen protein moleküllerinde nasıl muhafaza edildiği ve bunların nasıl babadan oğula geçtiği açıklanmıştır. Gerek genlerin, gerek hücrenin yapısında yer alan çeşitli protein molekülleri 20 çeşit aminoasit adı verilen daha küçük parçacıkların çeşitli şekilde birleşmesinden meydana gelmiştir. Amino asitlerin meydana gelişi bir yana, **DNA** moleküllerinin ve diğer protein moleküllerinin her birinin tesadüfen meydana gelip gelemeyeceği matematik olarak hesaplanmıştır. Bir hücredeki tek bir molekülün meydana gelişi ihtimali l sayısının önüne 240 tane sıfır koyarak elde edilen sayı kadar molekül meydana gelse bunlardan yalnız biri işe yarayan bir molekül olabilirdi. Tesadüfen bu kadar çok sayıda kimyasal birleşim olabilmesi için kâinatın ömrünün trilyonlarca defa katlanarak daha fazla zamanın geçmesi gerekir. Daha doğrusu imkânsızdır. Canlı hücrenin bütün moleküllerinin bu şekilde tesadüfen bir araya gelip hücreyi meydana getirmelerini hayâl etmek bile imkân dahilinde değildir.*

*Tesadüfen bir hücrenin meydana gelişini açıklamak imkânsız olunca yeryüzündeki bunca canlının tesadüfen meydana geldiğini iddia etmek ise ilim ve akıl dışı bir vehimden başka bir şey değildir. İlim adamlarının laboratuarda yaptıkları çalışmalar sonunda bir canlının değişip başka bir canlı haline gelemeyeceği de ispatlanmıştır. Sirke sineği üzerinde yapılan deneyler sonunda sinekten daha mükemmel bir canlı meydana gelmemiş, aksine kesik kanatlı, hastalıklı, sakat bir yavru sinek doğmuştur. Canlılar "**mütasyon**" denilen bir kazaya uğradıkları zaman ancak sakat bir yavru meydana geliyor. Kazaya uğrayan bir araba, jet uçağına dönüşmez, sadece kazalı bir araba meydana gelir. Tek hücreyi yaratan da insanı yaratan da birdir. O da atomdan yıldızlara kadar her varlığın yaratıcısı olan Allah'dır.»* [63]

Evet işte bu sözlerin özetlediği ve eleştirdiği **Darwinizm,** ilim otoriteleri tarafından da tutucu ve tutarsız olarak nitelenmişitir. Çünkü **Darwin**, teorisinde beslenme ve çevre şartlarının canlı

---

61 Kur'ân-ı Kerîm 2/44, 76; 3/65; 6/32; 7/169; 10/16; 11/51; 12/109; 21/10, 67; 23/80; 2860; 37/138.

62 Kur'ân-ı Kerîm 36/68

63. Osmanlıca-Türkçe Büyük Ansiklopedik Lûgat, "Darwincilik" Maddesi. Türdav, İstanbul-1993

hücreleri üzerinde kökten değişikliklere neden olduğunu ve bu suretle de aynı kökten gelen canlıların, sonraki kuşaklarının çok farklı türler şeklinde ortaya çıktıklarını ileri sürmüştür.

Yine işbu **Darwin**, canlılar arasındaki **zayıf-güçlü mücadelesinde** genel olarak güçlünün, yaşama şansına sahip olduğunu, bu nedenle tabiatta güçlü lehinde sürekli bir ayıklanma olayının cereyan ettiğini ileri sürerek ayıklanmayı tabiatın bir çeşit kendi kendini yaratması şeklinde açıklamıştır.

Charles Darwin'in, 1859 da yayımladığı **«Doğal Ayıklanma yoluyla Türlerin Oluşumu»**[64] adlı eserinde ileri sürülen tez, içerik bakımından Allah(cc)'ı ve O'nun kâinât üzerindeki mutlak egemenliğini tanımamakta, O'nun kendine özgü yaratma sistemini yalanlamaya dönük bir açıklama ortaya koymaktadır. Bu nedenle **Darwinizm** kâfirâne bir anlayıştır. Bu düşünceyi doğrulayan ve benimseyen kimse aynı zamanda Kur'ân gerçeklerini kabul edemeyeceğinden kâfirdir.

Pozitivizm:

Bunalımlı bir Fransız filozofu olan **Auguste Comte,**[65] tarafından ortaya atılmış iki yönlü felsefi bir teoridir. Birinci yönüyle pozitivizm, sosyal evrimi konu alır. Sosyolojiyi tarih sürecinde bireyden aileye, aileden topluma ve toplumlararası ilişkilere varan bir gelişme olarak açıklar. Bu teze bakılacak olursa dinsel inanışlar da bu evrime paralel olarak zaman içinde değişmeye mahkûmdur. Dolayısıyla *"**«Din»** denen şey, ortamın ve çeşitli etkenlerin yönlendirmesi altında bulunan insan düşüncesinin ürünüdür."*

Nitekim bu nedenledir ki **Auguste Comte**, pozitivizmin ikinci yönüyle insana tapmayı bir din olarak öngörmüştür.[66]

«Pozitif» terimi, çeşitli konularla ilgili olarak özel anlamlar verir. Örneğin mantıkta **«olumsuz»**'un, matematikte ise **«eksi»**'nin karşıtıdır. Bilgi konusunda ise **«varlık nedeni bilinmediği halde deney tarafından tanıtılan, var olanı tesbit eden, olması gerekeni açıklayan»**[67] anlamına gelir. Öyle ise deney ile tesbit edilemeyen vahyin gerçeklerinden hiçbiri pozitif değildir. Yani pozitif düşünceye göre bunlar yok sayılırlar. Tabiatıyla bütün bu kanâatler, dinleri bir ilkellik, bir hayâl ürünü olarak değerlendirmekte, dolayısıyla Allah'ı ve O'nun mesajlarını yok saymaktadır. Bu

---

64. Eserin özgün adı : «On the Origin of Species by means of Natural Selection» dır

65. «Comte babasına yazdığı bir mektupta şöyle diyor : "14 yaşından beri Allah'a inanmayı bıraktım."» (Murtaza Korlaelçi, Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi S.86)

«Talebelerinden biri, kızkardeşini Clotilde de Vaux' yı Comte'a takdim etti. Bu, fena ahlâklı kocasının ebedîyyen küreğe mahkum olmasıyla dul kalmış, sıhhati bozuk bir kadındı. Clotilde de Vaux Comte'un zihni ve hissi hayatında netice itibariyle çok mühim olacak bir rol oynadı. 1845'de tanıştığı bu kadının 1846'da ölmesiyle Comte'un buna bağlılığı büsbütün arttı. Dinî bir ibadet duygusuyla Clotilde'in hatıralarını yaşattı. "Onu layemut kılmak istedi, kuracağı pozitivizm dininde Clotilde'i büyük varlık saydığı insaniyetin timsali yaptı. Ömrünün kalan kısmında her gün üç defa Clotilde'in hatırasına dua ediyordu. Saat beşbuçukta kalkar ve bazan onun oturduğu koltuğun önünde diz çöker ve kırk dakika müddetle tarih sırasıyla hatıralarını canlandırır ve sonunda bir birsem uyandırmaya çalışırdı.(...) Bu haleti ruhiye içinde bulunduğu sıralarda Comte "Système de Politique Positive" adlı eserini yazdı.» (Murtaza Korlaelçi, Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi S.89) «1814 Mektepten atılma, 1826 Zihnî buhran ve Derslere başlama, 1827 İntihara teşebbüs.(...)» (Murtaza Korlaelçi, Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi S.90)

66. «Pozitif dogma İNSANLIĞIN, insanın tek, gerçek ve hakiki Allah olduğu düşüncesine dayanır.» (Murtaza Korlaelçi, Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi S.34)

67. Murtaza Korlaelçi, Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi S.12)

nedenle Pozitivizm de kâfirâne bir düşüncedir ve bu düşünceyi aynen benimseyen her insan kâfirdir.

İşte lâiklik esasen bu düşünce üzerinde temellendirilmiştir. Bu nedenledir ki lâikler din işlerinin devlet işlerinden ayrılmasını savunurlar. Çünkü din işlerinin kaynağı vahiydir. Lâiklikte ise vahyin yeri yoktur. Ancak burada lâiklikle ilgili olarak iki nokta çok önemlidir.

Bunlardan birincisi: Din işlerini devlet işlerinden ayırmanın mümkün olup olmadığıdır ki bu, konumuzun dışında kalır.

İkinci nokta ise: Lâikliği bir dünya görüşü olarak benimseyen kimsenin aynı zamanda hem lâik, hem Müslim olmasının mümkün olup olmadığıdır. Konumuzu yakından ilgilendiren bu noktanın açıklığa kavuşturulması ise bilimsel sorumluluk açısından zorunludur. Bunu yapabilmek için elbette ki her şeyden önce lâiklikle İslâm'ı karşılaştırmak gerekir. İşte bu suretle ancak ikisi arasındaki benzerlikler ya da aykırılıklar ortaya çıkacak ve bir kimsenin, aynı zamanda hem lâik, hem Müslim olup olmayacağı ortaya çıkacaktır. Fakat lâiklik şimdiye kadar yetkili bir otorite tarafından henüz bilimsel olarak tanımlanmamıştır, daha doğrusu tanımlanamamıştır Bu nedenle lâiklik-İslâm karşılaştırmasına esneklik getirmek ve bundan sağlıklı bir sonuç çıkarabilmek amacıyla lâiklik için mümkün olduğu kadar farklı birçok tanımlar yapmak ve bu tanımlardan her birine giren düşünce biçimini İslâmla karşılaştırmak bu soruna bir nebze ışık tutacaktır.

Bu konuda akla gelebilecek altı tanım vardır:

1- Lâiklik: Din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılmasıdır.

2- Lâiklik: salt bir hoşgörüdür.

3- Bütün din ve inanışlar karşısında Tam bir tarafsızlıktır.

4- Dinsizliktir.

5- Salt bir din düşmanlığıdır.

6- Bunların birkaçını içine alan bir anlam taşır.

Hemen ifade etmek gerekir ki, birinci hayâlî tanımda olduğu gibi eğer lâiklik din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması anlamına geliyorsa bu, Kur'ân'ın ve İslâm'ın bütünlüğü ilkesine aykırıdır. Bu noktada İslâm ile lâiklik arasında açık bir uyuşmazlık vardır. Buna rağmen bilerek ya da bilmeyerek **«Ben lâikim, ama aynı zamanda (mü'min anlamında) Müslümanım»** diyen kimse hem lâiklik açısından, hem İslâm açısından çelişki içindedir. Ancak lâiklik, bir dogmaya dayanmadığı için bu kimse, her şeye rağmen herhangi bir yoruma tutunarak belki lâik olduğunu kanıtlayabilir, ancak Müslim ve mü'min olduğunu kanıtlayamaz.

İkinci tanıma göre lâiklik eğer salt bir hoşgörü ise bunun İslâm'la çelişen hiçbir yanı yoktur. Onun için lâikliği böyle sanarak hem lâik, hem de Müslim ve mü'min olduğunu ileri süren kimse için imânî bir endişe söz konusu olmamalıdır. Ancak böyle bir yaklaşımın mantıklı bir açıklamaya dayanabileceği şüphelidir. Çünkü İslâm'ın bir özelliği olan hoşgörünün İslâm'dan ayrı bir anlayış olarak adlandırılması mantıksal bir çelişkidir. Aynı zamanda lâikliği böyle anlayan insan, birinci tanımdaki görüşü inkâr etmiş sayılır ki genellikle lâik düşünce bu tanım içinde empoze edilmektedir.

Eğer lâiklik: **«bütün dinler ve inanışlar karşısında Tam bir tarafsızlıktır,»** diye tanımlanacak olursa böyle bir anlayışın İslâm'la uyuşan hiçbir yanı yoktur. Çünkü İslâm'a göre: İslâm'dan başka hiçbir hak ve geçerli din ve dünya düzeni yoktur.[68] Binaenaleyh bütün dinler İslâm'a göre batıldır, geçersizdir. Tabiatıyla bu yargı, İslâm'ın, diğer dinlere düşman olduğu ve onları hedef aldığı anlamına asla gelmez. İslâm, bütün insanları hak ve adalet divanında barışa ve yardımlaşmaya çağırır, yürürlükte olduğu topraklar üzerinde bütün kâfir vatandaşların da aynen Müslimler gibi yaşamlarını, hak ve özgürlüklerini teminat altına alır. Yalnızca tüm dinlerin artık geçersiz olduğunu ilân eder ve bütün insanlığı, Kur'ân'a inanmaya çağırır; Onları hanîf dinin bayrağı altında ve tevhid inancı etrafında birliğe davet eder. Dolayısıyla lâikliği bütün dinler ve inanışlar karşısında tam bir tarafsızlık olarak anlayan, bununla birlikte hem lâik, hem Müslüman olduğunu ileri süren kimse yine *–birçok yönden-* çelişki içindedir. Böyle bir ifade tarzı ile o, aslında Mü'min olmadığını açık biçimde ilân etmektedir ve İslâm Dini ile hiçbir ilişkisi yoktur.

Lâiklik eğer sıf dinsizlik demek ise bu takdirde ne İslâm'ın lâiklikle karşılaştırılması için artık mantıklı bir neden kalmış olur, ne de hem lâik, hem de Müslim olduğunu ileri süren bir insanın bu yoldaki sözleri herhangi bir tartışmaya konu olabilir.

Lâikliğin sırf din düşmanlığı olarak tanımlanması durumunda da sonuç değişmez. Ancak bu anlayışın sırf dinsizlik, ya da sırf din düşmanlığı şeklinde tanımlanmasına, lâiklerin **«Evet»** diyebileceği ihtimalden uzaktır. Çünkü eğer böyle bir anlayış ve tutum içinde olduklarını açığa vuracak olurlarsa yalnızca Müslümanları, Müslimleri ve Mü'minleri değil, aynı zamanda dünyadaki tüm inançlı insanları karşılarına alacaklarını bilirler. Bu da lâikliğin mantık ölçülerine, insan haklarına ve ahlâk kurallarına ne kadar aykırı düştüğünü ortaya sermek bakımından ibret vericidir!

Lâik anlayış eğer bu tanımlardan birkaçının ortak konusu olabilirse bu takdirde yukarıdaki sonuçlardan yine biriyle açıklanmak durumunda kalacaktır. Sonuç bu olunca da Lâikliğin İslâm'la çakışabilmesi mümkün görülmemektedir.

Dolayısıyla bu tespitin ışığında ve İslâm'ın iman disiplinlerinden yola çıkarak diyebiliriz ki; hem lâik, hem aynı zamanda Müslüman olduğunu ileri süren bir kimsenin, İslâm'la herhangi bir bağı bulunmamasına rağmen bu açıklamasında çelişki yoktur. Fakat hem lâik, hem aynı zamanda Müslim ve mü'min olduğunu ileri süren insanın açık bir çelişki içinde olacağı açıktır. Unutmamalıdır ki lâik bir dünya düzenini onaylayan, ya da benimseyen bir kimse, aynı zamanda lâik olduğunu ilan etmiş sayılır.

Bu karşılaştırmadan çıkarsanan önemli bir sonuç da en az lâiklik kadar «Müslümanlığın» da iman esasları bakımından büyük bir sorun oluşturduğudur.

Sosyalizm:

Eflatun'la başlayan devletçilik anlayışı, **Karl Marx**'a kadar birçok filozof, siyaset ve ilim adamı tarafından yüzyıllar boyu işlenmiştir. Ancak bu anlayış, sosyalizm olarak materyalist bir temele oturtuluncaya kadar insanlık tarihinde vicdânî bir konu olmamıştır.

Şu halde sosyalist düşünce konstrüksiyonunda iki ayrı yapı taşı vardır. Bunlardan biri, belli bir siyasi düzenin sosyal ve ekonomik yönden açıklamasıdır ki sosyalizm bu yönüyle konumuzun dışında kalmaktadır. İkincisi ise, bu düzenin materyalist ideolojisidir. Sosyalizmin konumuzu ilgilendiren yönü işte budur.

---

68. Kur'ân-ı Kerîm 3/85

Materyalizm, esasen ilim adamları tarafından çok eskiden defalarca yargılanmış ve çürütülmüştür. Özet olarak materyalizm: **«Maddenin kendi kendini yarattığı»** temeline dayanır ve başta Allah Tealâ olmak üzere, vahyi, peygamberleri, bütün dinleri ve metafizik değerleri inkâr eder; Bunların tümünün hayâl ürünü ve safsatadan ibaret olduğunu savunur.

Şu halde sosyalizmi bu anlamda benimseyen bir kimse ideolojisine nasıl bir ad verirse versin, *(yani ister, komünizm desin, ister solculuk desin, ya da ister demokrasi desin)* Müslim ve mü'min olduğunu hiçbir surette kanıtlayamaz.

İMÂN KAVRAMI:

Sözlük Anlamı:

Yukarıda «**Din**, **imân**, **İslâm**, **amel** ve **ahlâk** kavramları arasındaki ilişki» başlığı altında kısaca tanımlanan İmân, basit anlamda inanmak demektir. İnanmak çok karmaşık içsel bir olaydır. Bu nedenle inanmayı somut boyutlar içinde tanımlamak güçtür.

İnsanın herhangi bir konuda olumlu ya da olumsuz bir hükme varabilmesi onun, ya duyularına dayanarak, veya bazı verilerden hareket ederek ikna olmasıyla ancak kesinlik kazanır[69] ki bu olay tamamen insanın iç dünyasında gerçekleşen kişisel bir onaylamadır. Hiçbir kuşkuya mahal kalmayacak şekilde insanın, matematiksel bir kesinlikle hükme varması ise -*konuşarak ya da işaretle bu gerçeği dışa vurmadığı sürece olay* - tamamen vicdan ve zihin arasında gizli kalır ki böyle bir hüküm, ait olduğu vicdanın dışında başka bir insanın kesin yargısına konu olamaz.

Burada, üzerinde durulması gereken bir nüans vardır. O da **«inanmak»** ile **«imân etmek»** arasındaki inceliktir. Bu İncîliği çok iyi kavrayabilmek için özellikle **«imân»** kelimesi üzerinde biraz durmak gerekir.

İmân sözcüğü ve türevleri, Kur'ân-ı Kerîm'de yüzlerce kez geçmektedir. Tabiatıyla bu kelime Arapçadır ve İslâm'dan önce de Araplar tarafından kullanılmıştır. Ancak başka dillerde bu kelimeyi tam olarak karşılayabilecek bir sözcük bulunmamaktadır. Onun için Türkçeye **«inanmak»** diye tercüme edilmişse de bunun, **«imân»** kelimesindeki inceliği yansıtamayacığını hatırlatmakta yarar vardır.

İmân, Arapçada sözlük anlam olarak: **Saygın bir şeyin varlığına,** *(onu akılla ve duyularla kavramadan)* **inanabilmektir**.

Gerek tefsir âlimleri, gerekse dil uzmanları tarafından bu kelime hakkında şimdiye kadar yapılmış olan açıklamalar, insanın dikkatini önemli bir nokta üzerinde yoğunlaştırmaktadır. O da insanın, gerçek olan bir şeyi, somut biçimde ve fizik boyutlarda kavramadan onun var olduğunu **kesin biçimde** ve **heybetlenerek** kabullenmesidir; Daha doğrusu kabullenebilmesidir.

Şu halde imân etmek: Allah'ın rast getirmesiyle İnsanın, içsel bir inanma, ve kabullenme yetenegi sayesinde madde ötesi gerçeklerin varlığını - *tanıma sığmaz duyumlarla* - algılayabilmesidir. Evet işte imân bu kadar karmaşık bir olaydır. Onun içindir ki bazen eğitimsiz bir insan, imân edebilirken, entellektüel bir kişi bu içsel yeteneği gösterememektedir.

Bu değerlendirmeden şu üç noktayı saptayabiliyoruz:

---

69. Bk. İslâm'da Bilgi Kaynakları

1- İmân *(sözlük anlamıyla)*: İnsanın, kutsal ve saygın bir şeye, iç dünyasında kuşkuya yer kalmayacak kesinlikte ve heybet duyarak inanması demektir.

2- İmân dışa vurulmadığı sürece (Allah'dan başka) hiçbir kimse tarafından bilinemez.

3- Bu nedenle imân, gizli kaldığı sürece, ait olduğu vicdanın dışında hiçbir kimse tarafından olumlu ya da olumsuz değerlendirilemez. Yanî sorgulanamaz, mahkûm edilemez, herhangi bir hükme bağlanamaz.

Bu üç tesbitten izafi olarak birtakım zorunlu sonuçlar ortaya çıkmaktadır ki bunlar inanma olayının çok yönlü olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla insan topluluklarının yaşam disiplininde temel bir müeyyide olan Allah'a imânın, özellikle bu açıdan taşıdığı önem üzerinde durulmaya değer.

Sosyal Ve Toplumsal Faktör Olarak İmân:

Bilindiği üzere insanın, **«konuşan hayvan», «düşünen hayvan»** ve **«gülen hayvan»** gibi ilim dilinde çeşitli tanımı yapılmıştır. Ancak bunlardan pek de önemsiz olmayan bir diğer tanımını da şöyle yapmak mümkündür: İnsan, inanan hayvandır. Çünkü inanmak basit içgüdüsel bir olay değil, bilâkis **psiko-entellektüel** bir gerçektir; Zihinsel bir muhakemenin kesin sonucudur. Nitekim bu nedenledir ki **«taklidi imân»** ın bir değeri yoktur. Çünkü taklîdi imânda muhakeme ve değerlendirme yoktur.

Kişinin kendi vicdanında yaşayarak irâdesiyle ve belki birçok iç hesaplaşmalardan sonra vardığı inanç denilen olay, konusuna göre önem taşır. Hele kişi, bu inancı başkalarıyla paylaşmak durumunda ise kuşkusuz olay artık kişisel olmaktan çıkar. **«Din kardeşliği»** ya da **«İmân kardeşliği»** kurumu, işte bu olguyla varlık göstermiştir. İnsanlığın hayat seyri içinde daima büyük önem taşımış olan Allah Tealâ'ya ve kutsal değerlere imân konusu hiçbir zaman kişisel boyutta kısıtlı ve gizli kalmamış, bilâkis sosyal ve toplumsal gerçeklerin en önemli dinamiklerinden biri olarak her çağda ön plana çıkmıştır.

Şunu unutmamak gerekir ki hemen bütün uyuşmazlıkların temel nedeni felsefî ve imânîdir. Bunun istisnaları çok azdır. Görünürde sırf maddi çıkar kavgasından başka bir şey olmayan pek çok uyuşmazlıkların arka planında, *(genellikle tarafların, birbirine karşı iç dünyalarında)* gizli bir çatışma vardır. Keza birlik, beraberlik ve uyum içinde olanların da genellikle ortak kutsal değerlere sahip bulundukları bir gerçektir.

Tarih boyunca devletler, milletler, kabileler, aşiretler, bloklar, siyasi partiler, dernekler ve kuruluşlar arasında ortaya çıkmış, pürüzlerin, patlak vermiş savaşların birçoğu, temelde karşıt tarafların vicdânî yargıları arasındaki aykırılıklardan kaynaklanmış, ancak strateji gereği, görünürde siyasi birtakım çıkarlara, ekonomik ve sosyal nedenlere dayandırılmış, ya da öyle gösterilmek istenmiştir; tıpkı günümüzde bütün şiddetiyle sürmekte olan **«medeniyet savaşları»**nın bu şekilde yorumlanıyor olması gibi...

Örneğin yakın geçmişte insanlık dünyasının yaşadığı, *(komünist blokla kapitalist blok arasındaki)* çatışmaların temel nedeni yine bu idi. Siyasi ve ekonomik olarak gösterilen nedenler ikinci derecedeki dış faktörlerden başka bir şey değildi. Kapitalist dünyanın temsilcileri, metafizik gerçeklere yer veren ortak bir inanışa sahip idiler; Buna karşın komünist blokun temsilcileri, materyalist bir vicdanın itici faktörü ile hareket ediyorlardı. Dolayısıyla bu iki blok arasındaki farklı dünya görüşü işte bu vicdanî çatışmanın yalnızca dışa yansıyan ikinci derecedeki görüntüsü idi. Bu sebepledir ki din ve mezhep savaşları, yalnızca ortaçağ Hristiyanlık dünyasında cereyan eden kanlı olaylarla sınırlı kalmamıştır. Bilâkis günümüzün «demokratik» ve «özgürlükçü» (!) milletleri ara-

sında patlak veren savaşların hemen hepsinin de ana sebebi, tarafların farklı dinlere, farklı mezhep ve inanışlara bağlı olmasından ileri gelmektedir. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yaşanan sıkıntılar gibi…

Bu konuda uzak ilgilere tutunmaya ve dışarıdan örnekler vermeye de aslında pek gerek yoktur. Çünkü Türkiye'de yaklaşık iki asırdır İslâm'a açıkça diş bileyen bir kesimin bağlı olduğu din ve kültüre bakarsanız, bu sorunun yine kamplar arası inanç farklarından kaynaklandığını hemen görürsünüz. Evet ikiyüz yıldır bu topraklar üzerinde çekişen taraflardan biri, vaktiyle **İttihad ve Terakki Partisi** idi. Osmanlı Devletinin zayıfladığı ve artık yıkılmak üzere olduğu günlerde ancak örgütlenmeyi başarabilen bu partinin hemen bütün üyeleri, Yahudi ailelerin soyundan geliyorlardı. En az ikiyüz yıl önceden adlarını ve sözde dinlerini değiştirerek müslüman toplumun içine sızabilmiş olan Balkan yahudileri, bu derece sinsi bir yolla ve gerçek kimliklerini bu kadar uzun bir zaman boyunca gizleyebilecek bir azim ve irade ile nihâyet emellerini gerçekleştirdiler. Hem İngiliz, Fransız ve İtalyanlarla işbirliği yaparak bir Ümmet devletini ve cihan imparatorluğunu yıkmayı, hem onun enkazı üzerinde kurulan en stratejik devletin yönetimini ele geçirmeyi, hem de bu dev enkazın üzerinde kurulan bütün devletçiklerin arasını açarak onları birbirine düşman yapmayı başarabildiler! İşte bu olay, hemen her gün tartışılan siyasi birçok nedenin ötesinde ve gerçek anlamda din ve inanç farklarının, coğrafyamızda ortaya çıkmış çarpıcı bir sonucudur.

Aynı şekilde 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika'da meydana gelen kamikaze olayına ve ondan sonraki gelişmelere kaynaklık eden nedenler *–zorlanarak inkâr edilse bile-* temelde din ve inanç farklarından kaynaklanmıştır. Afganistan ve Irak'ın Amerika Birleşik Devletleri tarafından uğradığı kanlı işgal olayları, tam anlamıyla medeniyetler savaşının çarpıcı birer örneğidir. Bunun bir haçlı savaşı olduğu bizzat devrin ABD Başkanı **George W. Bush** tarafından bir kez de olsa telaffuz edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm de bu noktayı çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Müşriklerin, *(akrabaları bile olsa)* mü'minlerle yaptıkları sözleşmelere hiçbir zaman bağlı kalmayacaklarını, yani fırsat buldukça Mü'minleri arkadan vurabileceklerini ifade etmekte[70], buna karşın mü'minlerin, (yabancı bile olsalar) birbirinin dostu ve can yoldaşı olduklarını açıkça kaydetmektedir.[71]

Bu da demektir ki inanç farkı, kan bağına ya da birçok ortak değerlere rağmen, bireyler ve toplumlar arasında nasıl ki büyük uçurumların meydana gelmesine neden oluyorsa, inanç birliği de tam tersine değişik kökenlerden gelen fertleri, millet ve toplulukları birbiriyle kaynaştırabilmektedir. Bunu gerçek anlamda sağlayan İslâm, bütün mü'minleri kardeş ilan etmiştir.[72] İslâm'a mensup toplulukların da bir tek ümmet olduğunu vurgulamıştır.[73] Dolayısıyla imânın toplumsal fonksiyonu İslâm'da çok büyüktür. Özellikle kardeşlik ruhunun ve toplum disiplinin sağlanmasında çok etkilidir.

Sonuç olarak şuna inanmak gerekir ki insanlar var oldukları sürece inanç onları her zaman meşgul edecek, birlik ve beraberliğin temelinde olduğu kadar savaşların, anlaşmazlıkların ve sosyal patlamaların da arka planında etkisini daima sürdürecektir. Unutulmamalıdır ki insanları dinsizlik şemsiyesi altında toplamayı hedefleyen hümanizm ve pozitivizm gibi düşünce akımlarının da temelinde *(inançsızlığı savunmak)* gibi ortak bir ilke bulunuyor olsa bile, sonuç itibariyle konu yine vicdânî ve imânîdir.

---

70. **Kur'ân-ı Kerîm 9/8-10**

71. **Kur'ân-ı Kerîm 9/71**

72. **Kur'ân-ı Kerîm 49/10**

73 **Kur'ân-ı Kerim 21/92**

İmân Sözcüğünün Terimsel Anlamı ve İmân-Vicdan Sorunu

«İmân» Kur'ânî bir kavramdır ve: **Kur'ân-ı Kerîm'in sunduğu gerçeklerin tümüne** ***-bir bütün olarak, evrensel boyutta*** **- inanma olayının adıdır.**

Bu vicdani olay, hiçbir dinde İslâm literatüründeki kadar mükemmel ve açık olarak tanımlanamamıştır. **Budizm, şintoizm** ve **maniheizm** gibi putperest dinler şöyle dursun, **Yahudilik** ve **Hristiyanlık** gibi **muharref-kitabî** dinlerde bile imânın derli toplu birer tanımı yoktur. Yani bu dinlerin her birine göre inancın nasıl olması gerektiği, kesin ifadelerle tanımlanamamıştır. Halbuki İslâm'da başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere bütün akâid kitapları imân kavramını pek esaslı ifadelerle tanımlamışlardır. Bütün bu tanımların özü ise şudur:

«İmân: Kalb ile tasdik, dil ile ikrar ve gereklerini organlarla uygulamaktır.» Bunun kısa anlamı ise, Başta Allah Tealâ'nın varlığına ve birliğine, sonra da O'nun, elçisi **Hz. Muhammed Mustafa** (sav)'ya vahyederek bildirdiklerinin tümüne birden içtenlikle inanmak, bu inancı dille açıklamak ve inandıklarını yaşamaktır. Böyle inanan kimseye **«mü'min»** denir.

Aslında bir kimsenin, yukarıda ifade edilen gerçeklere, sadece içtenlikle inanması o kişide imânın oluşması *(yani mü'min olabilmesi)* için sırf Allah ile ilişkisi bakımından yeterlidir. Çünkü temelde imân içsel bir olaydır. Ancak inanan kişinin bu inancı başkalarıyla paylaşması gibi sosyal bir vakıa vardır. İnanç birliği denilen bu gerçek, sosyal ve toplumsal yaşamda daima bir ölçü olarak kabul edilmiştir. Bugün bazı lâik devletlerde bile vatandaşların kimlik kartlarında din hanesi bulunmaktadır ki bunun amacı, kişinin hangi imân grubuna bağlı olduğunu saptamaktan başka bir şey değildir. Buna rağmen içtenlikle inanmayan, ya da inanılması gereken gerçeklerin tümüne birden değil de bir kısmına inanan kimseler de çoğu kez inanmış gibi gözükebilmektedirler. Özellikle Müslüman toplumlar içinde Kur'ân'ın ölçüleri çerçevesinde inanmış gibi gözüken insanların sayısı bugün gerçek anlamda imân etmiş olanların sayısından kat kat fazladır. Dolayısıyla imân sözcüğünün terimsel anlamını belirlemede öteden beri kullanılagelen **«dil ile ikrar»** unsuru, daima spekülatif amaçlara konu olabilir. Bu nedenledir ki yalnızca dil ile ikrar da ikinci şahısların kesin bir yargıya sahip olabilmeleri için yeterli değildir. Bunun yanında kişinin, başkaları karşısında imânını birçeşit deklare etmesi zorunluğu vardır.[74] ki bu da *(sürekli bir şekilde)* İslâm'ın kaçınılmaz emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından sakınmakla ancak ortaya konabilir. Bunu bir yaşam biçimi olarak sürdürenler elbetteki vicdanlarındaki içtenliği kanıtlamış olurlar. Buna karşın kaçamaklar arasında bocalayanlar da ruhlarına yerleşmiş olan hastalığı her zaman gizleme imkânını bulamazlar!

Her şeye rağmen İslâm'a göre kişi, ancak dış görünüşü ile, yani söz ve eylemleriyle yargılanabileceği için imân konusunda esas olan, vicdanın araştırılmamasıdır.[75] Bu nedenledir ki: **«vicdan teharri edilmez»** hükmü, İslâm'da bir kanun maddesidir. Bunun ise günümüz Türkçesiyle anlamı şudur: *vicdanlarda gizli bulunan inanış ve düşünceleri araştırmaya hiç kimsenin yetkisi yoktur.*

İmânın Niceliği

Kur'ân-ı Kerîm'de insanlığa sunulmuş çeşitli bilgiler vardır. Bunların arasında bazıları özet ve globaldir. Melekler, peygamberler ve ilâhî kitaplar gibi... Bunların her birini bizzat adıyla ayrı ayrı

---

74. Bk. İslâm ve İdeolojiler

75. Kur'ân-ı Kerîm 4/94

tanımak mümkün değildir. Çünkü böyle ayrıntılı olarak bildirilmemişlerdir.[76] Dolayısıyla bunların varlığına toplu olarak inanmak gerekir ki buna **«icmâlî imân»** denilmiştir.

Kuşkusuz insanlar eğitim ve kültür bakımından farklı düzeylere sahiptirler. Bazı kimseler kâinâta, eşya ve olaylara çok yönlü açılardan bakabildikleri ve olup biten esrarengiz hadiselerin sebep ve sonuçları üzerinde derin derin düşünebildikleri halde birçok kimseler, gözlerinin önündeki şeylerin; hemen hergün karşılaştıkları tekdüze hayat meselelerinin üzerinde bile birazcık muhakeme yapamayacak kadar basit kafa yapısına sahiptirler. Çeşitli psikolojik durumlarını ve yetişme tarzlarından ileri gelen değer yargılarını da hesaba katarsak anlayış, duygu ve idrak bakımından insanların ne kadar farklı düşünce yapılarına sahip oldukları tahmin edilebilir. Bu çeşitliliğe rağmen insan, kendisini yaratan gücü keşfedebilecek minimum bir kavrayış potansiyeline sahiptir. İşte bu nedenledir ki her akıllı ve ergin kişi Kur'ân'ın mesajını aldıktan sonra en az, **Allah'dan başka bir yaratıcı bulunmadığına ve Hz. Muhammed'in Allah tarafından insanlığa gönderilmiş en son elçi olduğuna** inanmak zorundadır. Bazı akademisyenler, bu kadarlık kısa bir inanma şeklinde de yine **«icmâlî imân»**, yani özet ve toplu imân adını vermişlerdir.

Takdir edilmelidir ki İslâm Dini ile yeni şereflenecek her insana, ilk önce sadece bu düzeyde bir imân aşılanır. Ayrıntılı bilgiler ise ona daha sonra hazmettirilerek tedricen verilir.

Bundan da anlaşılacağı üzere imânın nicelik açısından, insandan insana değişebileceği, açık bir gerçektir. Kimi insan inanmak durumunda olduğu birçok şeyleri ayrıntılarıyla öğrenebilecek imkânlara sahipken, kimisi de bu bilgilerden yalnızca bir kısmını öğrenebilecek durumda olabilir. Binaenaleyh kısaca Allah Tealâ'ya, **Hz. Peygamber** (sav)'e ve Kur'ân-ı Kerîm'e *-bir bütün olarak* -inanmaya **«icmâlî imân»** denmiştir ki bu, özet ve toplu bir inanış anlamına gelmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, global bilgilerin yanında belirgin olanlar da vardır. Örneğin Allah Tealâ'nın, bizzat kendi yüce sıfatları hakkında bildirdikleri, ayrıca birçok peygamberin ve bazı meleklerin adları, emir ve yasaklar bu bilgilerdendir. İşte bunlara inanmaya da akâidin akademik dilinde **«tafsilî imân»** denmiştir.

Tafsilî imân da üç derece olarak düşünülmüştür .

Birinci Derecesi: İnsanın,

a) Allah Tealâ'ya,
b) Hz. Muhammed'in, Allah'ın elçisi olduğuna,
c) Öldükten sonra tekrar dirileceğine inanmasıdır.

İkinci Derecesi:

a) AllahTealâ'ya,
b) Meleklerine,
c) Kitaplarına,
d) Gönderdiği bütün elçilerine,
e) Âhiret Gününe,
f) Hayrın da, şerrin de Allah Tealâ'nın yaratmasıyla meydana geldiğine inanmaktır.

---

76. Kur'ân-ı Kerîm 40/78

Üçüncü Derecesi ise: Kitap ve sünnetle kanıtlanmış gerçeklerin her birini ayrı ayrı bilmek ve onların hepsine birden inanmaktır. Bu düzeydeki bilgi **«farz-ı kifâyedir.** »[77] Şu varki gerek birinci, gerekse ikinci derecede tafsilî bir imâna sahip bulunanların, üçüncü derecede tafsilî imân kapsamına giren diğer bütün gerçeklerden hiçbir tanesini yalan ve asılsız kabul etmemiş olmaları şarttır. Aksi halde mü'min sayılamazlar.

İmânın gerek icmâlî ve tafsilî olarak, gruplandırılması, gerekse tafsilî imânın üç mertebede derecelendirilmesi imân kavramının özüyle ilişkili bir konu değildir. Belki akâid âlimlerinin öngördüğü bir açıklama metodudur. Asıl olan, kişinin, inanılması gereken bütün Kur'ânî gerçekleri benimsemesidir. Ancak bu mesele, sanıldığı kadar herkes için kolay değildir. Takdir edilmelidir ki gerek Kur'ân-ı Kerîm'in, gerekse **Hz. Peygamber** (sav)'in tüm yaşamıyla ortaya koyduğu İslâmî uygulamayı olduğu gibi öğrenmek ve kabullenmek her şeyden önce bir zaman ve eğitim meselesidir. Dolayısıyla İslâm'â yeni girmiş bir kimse şöyle dursun, İslâmca yaşanan bir ortamda gözlerini dünyaya açan insan bile mükemmel bir aile içi eğitimiyle destekli özel akademik bir öğrenim sayesinde ve uzun bir zaman zarfında ancak bu konudaki azamî bilgileri elde edebilmektedir. Bu nedenle inanılması gereken gerçeklerin tümünü birden hemen öğrenmek ve bunları hazmetmek kolay değildir. Çözüm olarak başvurulacak yöntem, önem sırasına göre imânî gerçekleri öğrenmeye çalışmak, ve gittikçe ilerleyen bir tempo ile bu bilgileri ve oluşmaya başlayan imânı takviye etmektir.

İşte yukarıdaki gruplandırma, kısaca bunu anlatmaktadır. bu ise esasen İslâm'da mükemmel bir eğitim stratejisinin varlığını kanıtlamaktadır ki bu suretle kişinin, öğrenme düzeyine ve kavrayış gücüne paralel olarak hem inanma duygusu zaman içinde güçlenecek, hem de yüreğinde oluşan imânın kapsamı nicelik bakımından gittikçe gelişecektir.

Akademisyenler, imânı ayrıca: **Taklîdî, tahkıykî, makbul, merdûd, mâsum, matbu** ve **mevkuf** olarak da kısımlara ayırmışlardır.

---

77. Bk. Ali b. Ali b. Muhammed b. Ebi'l-İz Ed-Dımışkıy, El-Akıydatu't--Tahaviyya şerhi 1/8 Muassasa Ar-Risalâ, Beyrut-1988 (Birinci basım) ; Hüseyn b. Muhammed Elcisr Et-Trablusi, El-Husûnu'l-Hamidiyya li'l-muhafaza ale'l- akaidi'l-İslâmiyya-Midyat S.7

Farz-ı kifâye : Bir fıkıh terimidir ; iki türlü olan farzlardan ikincisidir.
Bilindiği üzere farz :

a) Farz-ı Ayn,

b) Farz- Kifâye olmak üzere ikiye ayrılır.

Farz-ı Kifâye, Müslimlerin, bir kısmı tarafından yerine getirilmekle diğerlerinin sorumluluktan kurtulduğu ilâhî emirlerdir. Burada çok önemli olan bir noktayı belirtmekte yarar vardır :

Müslümanlarda ümmet olarak yaşama bilincinin sönmeye başladığı yüzyıllar öncesinden bu yana fıkıh ve İslâm Hukuku konularında eser vermiş olan kişilerin hemen hepsi, birbirini taklit etmişcesine farz-ı kifâyeye yalnızca cenaze namazını örnek göstermişlerdir! Halbuki İslâm'da sayılamayacak kadar farz-ı kifâye vardır. Örneğin: Bir yerleşim merkezinde en az bir kişinin Kur'ân-ı Kerîm'i ezberden bilmesi farz-ı kifâyedir; Kayıp bir mala rastlayan kimsenin bu malı, ya sahibine veya İslâm Devleti'nin kolluk kuvvetlerine teslim etmesi farz-ı kifâyedir; Keza İslâm Devlet statüsüne sahip ülkenin ordusunda (hazar halinde) askerlik yapmak farzı kifâye (Savaş ve genel seferberlik hallerinde ise farz-ı ayn) dir...

Dolayısıyla vurgulamak gerekir ki : Farz-ı kifâyeye yalnızca cenâze namazını göstermek gibi Müslümanların ruhunu söndüren kokuşmuş ruhban zihniyetini aşabilmek için bütün yaşamı ef'âl-i mükellefîn kategorilerine göre sınıflandırmaya alışmak Allah Teâla'ya karşı gafil kalmamanın en büyük şartı ve tek yoludur!

Taklîdî İmân: Kişinin hiçbir kanıt aramadan, araştırıp incelemeden, anne ve babasından, çevresinden, duyup öğrendikleriyle yetinerek, temel Kur'ânî gerçeklere inanmasıdır.

Çok rastgele ve safça bir inanış şekli olan taklîdî imânda kişinin yaratıcıyı, eserlerini ve mesajlarını hiç derinden düşünmemesi bir umursamazlıktır. Bundan dolayı her an imânî bir tehlike ile karşılaşabilir. Özellikle İslâm'a karşı her çağda düzenlenen komploların daha çok vicdana yönelik olduğu dikkate alınacak olursa taklidî imânla yetinmenin gerek kişiyi, gerekse toplumu hedef alan **Yahova şahitliği, Darwinizm, pozitivizm, hümanizm, laisizm** ve Türkiye'de **Millî Türk Dini** olarak yerleştirmek istenen **modern putçuluk** gibi yıkıcı akımların ne kadar kolay sonuç almasına yarayacağını tahmin etmek güç değildir.

Bu nedenle meseleye toplumsal açıdan da bakmak gerekir. Kuşkusuz başta anne ve babalar olmak üzere imânlı yöneticilere, eğitimcilere ve âlimlere bu konuda büyük görevler düşmektedir.

Tahkıykî İmân: Taklîdî imânın aksine, diyalektik boyutlarda değil, fakat eşya ve olaylara bakarak bunların dayandıkları sebep ve hikmetler üzerinde az çok düşünerek Kur'ânî gerçeklere, basiret ve bilinçle inanmaktır.

Makbûl İmân: Allah Tealâ'nın kabul buyurduğu, onayladığı şaibesiz imândır. Makbul imân, kuşkusuz Allah Tealâ'nın istediği şekilde ve belirlediği gerçeklere inanmakla oluşur.[78]

Kur'ân-ı Kerîm'e bir bütün olarak içtenlikle inanan her insanın imânı bu gruba girer.

Merdûd *(reddedilmiş)* **İmân** ise, makbul imânın tersidir. Kişi bütün içtenliğiyle yaratıcıya inansa bile O'nun, bu inancını AllahTealâ'nın istemediği çizgide ve belirlemediği şeylere ilişkin olarak biçimlendirmesidir.

İslâm'ın getirdiği imân kurumu dışında herhangi bir imân şeklini seçenlerin imânları da bu gruba girer. [79]

Masum *(korunmuş)* İmân: Peygamberlerin imânıdır. onlar, Allah Tealâ'nın seçtiği yüce elçilerdir. Müstesna ve kutlu görevleri elbetteki onları, sıradan hiçbir insanın erişemeyeceği çarpıcı gerçeklerle yüzyüze getirir.[80] İşte bu nedenle peygamberler, sarsılmaz ve güçlü bir imâna sahiptirler. Nitekim üstlendikleri **«tevhid»** davası uğrunda akıllara durgunluk veren bir cesaret, ısrar ve dayanma gücü gösterirler.

Matbu İmân'a gelince, bu da meleklerdeki **«inanma karakteri»** dir. Onlardaki imân, sonradan kazanılmış bir inanma değil, bilâkis varlıklarıyla birlikte var olan ve onlardan silinmeyen doğal bir yapıdır. Zâten melekler âdetâ otomatik bir işleve sahiptirler.[81]

Mevkuf İmân ise, tartışmaya kapalı olan inançtır. Gerek mü'minlerle temas halinde olmayan insanların Allah Tealâ'ya karşı vicdanlarındaki meçhul tasavvurlar, gerekse İslâm'dan önceki

---

78. Kur'ân-ı Kerîm 2/285, 3/179, 4/176

79. Kur'ân-ı Kerîm 3/85

80. Kur'ân-ı Kerîm 20/10,11,12 ; 53/1-11

81. Allah'ın, kendilerine buyurduğu emirlere asla karşı gelmeyen ve yüklendikleri görevleri yerine getiren melekler vardır. (Kur'ân-ı Kerîm 66/6) İşte bu nedenle şeytanın, vaktiyle bir melek olduğu yolundaki sanı, bir yanılgıdan ibaret olmalıdır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm, İblis'in, (yani şeytan'ın) cinlerden olduğunu açıklamıştır. (Kur'ân-ı Kerîm 18/50) Ayrıca Bk. Meleklere İmân Bölümü.

cahiliyet ya da fetret dönemlerinde yaşayıp neye, nasıl inandıkları bilinmeyen çok eski kavimlerin inanışları bu gruba girer.

Bilinmeyen bir şeyi tartışma konusu yapmak veya hakkında bir hüküm vermek doğru değildir. kaldıki çok kere olumsuz sonuçlara bile neden olabilmektedir.

Bilindiği üzere birçok insan ve toplulukların tarihe bakış açıları duygusaldır. Tarihi, bir ders ve ibret levhası olarak tarafsızca ve mantıkla değerlendirmek yerine, ona kutsal bir nitelik mâl ederler. Bu eğilim, eskiden ecdat ruhlarına tapmanın bir devamı olsa gerektir. Şovenist dünya görüşlerinin eksenini oluşturan bu sapkın düşünceye kapılmış insanlar, atalarını *(doğru ya da yanlış yolda olduklarına bakmadan)* kutsarlar. İşte bu insanları eğitmeden, ıslah etmeden, karşılarına geçip – *muhatap olmanın* – genelde yararı yoktur. İslâm'daki imân kurumu hakkında bu gibi kimseleri önceden yeteri kadar bilgilendirmeden, imân kavramına ilişkin temel malûmatı onlara hazmettirmeden, İslâm öncesi tarihi kalıntılar hakkında onlarla düşünce alışverişinde bulunmak zararlıdır. Taraf ya da muhatap olmanın ölçüleri ise Kur'ân-ı Kerîm'de açıkça belirtilmiştir.

Esasen geçmiş kavimlerin meçhul inanışları hakkında bir tez ileri sürmemek gerekir. **«Bilmediğin bir şeyin ardına düşme. Çünkü kulak göz ve gönül ondan sorumludur. »**[82]

İmân ve Gayb, İnanabilme Yeteneği

Bütün gerçekler insanlar tarafından aynı derecede ve kolaylıkla algılanamazlar. Bazı gerçekler vardır ki bunları fizik boyutlarda duyumsamak ve kavramak mümkündür. Ancak **ruh, melek, cin** ve **şeytan** gibi bazıları ise tamamen metafiziktirler. Meleklerin ve cinlerin zaman zaman fizik boyutlarda şekillere girdikleri söylenmekte ise de esasen bu varlıklar **«gayr-ı kâbil-i idrak»**'tırlar. Bu bakımdan duyu organlarıyla onları kavramak imkânsızdır. Fakat var oldukları güçlü kanıtlara dayanmaktadır. Bunların başında, vahiyler ve peygamberlerin yaşadığı olaylar gelmektedir.

Ölümden sonra başlayacak olan âhiret hayatı da gerçeklerle doludur. Çünkü insan, neden var olduğu, ne yapması gerektiği *(yani bu dünyada hangi temel görevlerle yükümlü bulunduğu)* ve nereye gideceği konularında esasen daima düşünmek durumundadır ki dikkat edilirse bu sorular, akılla kavranamayan çeşitli gerçekleri çağrıştırmaktadır. İşte insan bu gerçekleri aramak ve onlara inanmak zorundadır.

Nitekim her zaman açıkça söylemese bile insanın iç dünyası bu düşünce ile sık sık meşguldür. İmân ve teslimiyetle ikna olmuş bulunan insanların elbetteki içleri rahattır. İkna olamayanlar ise içlerindeki kuşkuların etkisi altında her dakika ölüme yaklaşmanın âdetâ paniğini yaşarlar. Çünkü ölmek, onlar için artık tamamen yok olup gitmek demektir. Bu kanaatteki insanların ıstırabını anlamak hiç de zor değildir. Henüz sağken felekten bir gece daha çalmanın, ölümü hatırlamamak için gaflet ve eğlence ile birkaç saat daha geçirmenin daima telâşı içindedirler. İşte bu psikoz bile başlıbaşına, *-bazı insanların, bir türlü inanma yeteneğine sahip bulunamadığı-* birtakım gerçeklerin daha var olduğunu açıkça haber vermektedir. **«Her şey zıddıyla bilinir. »**

«Gayb», bilinmeyen demektir. Bilinmeyen şeyler ise yok demek değildir. İnsanın duyularıyla asla kavrayamayacağı metafizik varlıklar şöyle dursun, son derece dakik oldukları için modern cihazlarla dahi hissedilemeyecek kadar küçük cisimciklerin ya da titreşimlerden ibaret olan fizik olayların varlığına bir türlü inanamayan insanlar vardır. Daha çok eğitimsizlik yüzünden görülen bu türlü red ve inkârın yanında, pozitivist ortamda eğitim görmüş insanların da metafizik varlıklara pek inanamadıkları ayrı bir gerçektir. Kendilerine mesaj verildikten sonra da bir türlü ikna

---

82. Kur'ân-ı Kerîm 17/36

olamayan insanlar özellikle son örnekteki tiplerdir. Çünkü görmüş oldukları eğitimin, onların doğal yapısı üzerinde bir etkisi olamaz. *(yani sayı olarak son derece az olan)* bu tipler, esasen gerçeklere inanabilme yeteneğinden doğal olarak yoksundurlar. Bu yoksunluk ise Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle onların üzerine indirilmiş bir pisliktir.[83]

«Gayb», evrensel bir sınavın konusudur. Bu sınav ise bütün varlıklar arasında yalnızca insan için öngörülmüştür. İnsanoğlunun bütün yaşamı aslında sınavdan ibarettir. Bu imtihanın temel amacı olan gayba inanmak ise insanın, Allah (cc) karşısındaki sağlam tutumunu kanıtlar ki işte gerçek imân budur.

Kur'ân-ı Kerîm'de âdetâ bu sırrı haber veren bir şifre vardır. **Bakara Sûresi**'nin birinci âyetinde ne anlama geldikleri Allah (cc) ve Rasulü'nden başka kimsenin bilmediği **«Elif, lâm, mîm»** sembolleri ve peşinden gelen ikinci ve üçüncü âyetler **imân-gayb** ilişkisini özetleyen en ideal bir açıklamadır. Bu âyetlerde şöyle denilmektedir:

«Elif, Lâm, mîm, Bu Kitap var ya , O'nun gerçekliğinde hiç kuşku yoktur. Muttakıylar (titiz mü'minler) **için bir rehberdir. O muttakıylar ki gayba inanır, namazlarını kılar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan başkalarına da dağıtırlar. »**

İmân-Gayb ilişkisinde ince bir nokta daha vardır ki o da inanmanın, her zaman akılcı ve deneysel bilgilere bağlı olmadığıdır. Yani insan, her zaman duyularla ve doğrudan ulaşabilecek bilgilere dayanarak ancak bir şeye inanmak durumunda değildir. Çünkü özellikle insan, metafizik gerçekleri, sınırlı duyularıyla zâten kavrayamaz. İnsana uygulanan ezelî sınavın esprisi de işte burada gizlidir.

Peki insan, bir türlü içyüzünü bilemediği, kavrayamadığı ve hakkında kesin bilgilere sahip olamadığı şeylere neden inanmak zorunda kalsın? Aslında gaybî gerçeklere inanma zorunluğunun bütün sırları işte bu sorunun cevabında yatmaktadır.

Her şeyden önce insan, kâinât olarak bildiğimiz şu uçsuz bucaksız âlemlerin içinde çok minik bir yaratıktır. Akıl, zekâ ve bilinçle donatılmış tek yaratık olarak insan, yaradılış gayesi itibariyle pek büyük bir önem taşımakla beraber gücü, enerjisi, aklı, zekâsı duyumları ve algılama imkânları sınırlıdır. Dolayısıyla onun, kapasitesini aşan limitler ötesindeki varlıkları algılama imkânı yoktur. İnsan, yapısındaki hırs ve merakın itilişi altında bu sınırları aşmaya kalkışsa bile bunu asla beceremeyecektir. İnsanın şimdiye kadar araç kullanarak ulaşabildiği en inanılmaz bilgiler onun, aslında hayat kanunları sayesinde elde edebileceği bilgilerden başka bir şey değildir. İnsan eğer dün öğrenemediği birtakım şeylere bugün teknoloji denilen araçlarla ulaşabilmiş ise bu, esasen hayat kanunları bakımından mümkün olduğu içindir ki bu yasalar, varlıklararası ilişkilerin disiplinini sağlamak üzere Allah tarafından konmuştur. İnsanın bizzat fizik yapısı da bu yasaların sınırları içinde var olmuştur ve bu sınırlar içinde yaşar. Ancak madde ötesinde başka gerçeklerin de bulunmadığını kanıtlayamaz. Hatta *-bu ilgiyle -* sözkonusu gerçeklere inanmayı aklın zorunlu görevlerinden saymak durumundadır. Aksi halde bir mantık kaosundan kurtulamaz ve dolaylı olarak kendini inkâr etmiş olur!

Öyle ise insanoğlu, hiçbir zaman ulaşma imkânına sahip olamayacağı birçok gerçekleri inkâr etmekten dolayı sorumludur. Özellikle Allah Tealâ'nın Yüce Kitabında haber verdiği gaybî gerçeklere inanmak zorundadır.

Buna, Kaderiye Fırkası itiraz etmiştir. Kaderîler: **«İmân bilgiden ibarettir.»** diyerek hataya düşmüşlerdir.[84] Onlara göre kişi ancak kavrayabildiğine inanmak zorundadır. Halbuki insanın,

---

83. Kur'ân-ı Kerîm 6/125

başta Allah Tealâ'nın Zât-ı İlâhîyesi olmak üzere, **ruh, melek, cin** ve **şeytan** gibi birçok metafizik gerçekleri kavrayabilme gücü yoktur. Bunlar bir yana, Kıyâmet günü, cennet ve cehennem gibi tamamen uzak gelecekte görüp yaşayacağımız olayları ve gerçekleri şimdiden son derece sınırlı algılama gücümüzle kavrayabilmemiz, hatta anlayabilmemiz bile mümkün değildir.

Dolayısıyla Allah Tealâ'nın haber verdiği gaybî gerçeklere teslimiyetle inanmak, imânın nirengi noktasını oluşturur.

İmân ve Diyalektik

«Diyalektik» sözcüğünün aslı yunancadır. Bu kelime ilk defa Yunan filozofları tarafından terimsel anlamda kullanılmıştır. **Sokrat**'dan **Eflatun** ve **Aristo**'ya, **Cürcanî'**den **Hegel**'e birçok filozof ve âlimler, diyalektiği çeşitli ifadelerle tanımlamışlardır. Bütün bu tanımlardan bir özet çıkarmak gerekirse, tezlerin savunulması, karşıt tezlerin çürütülmesi ve bu amaçla izlenen tartışma yöntemleri **«Diyalektik»** terimiyle açıklanabilir.

Kanıtlama sanatı olarak **«Diyalektik»**, **«Kelâm»** adı altında İslâm ilim çevreleri tarafından da çok eskiden beri biliniyordu. Örneğin ikinci kuşak İslâm bilginlerinden **Ebuhuzeyl El-Allâf** ve öğrencisi **Hafs Bin Giyâs,** ilk ve ünlü birer diyalektisyendirler.

İlâhiyat mantığının adı olan **«Kelâm»** teriminin, eş anlamlısı olmak üzere daha sonraları **«Cedel»** sözcüğü kullanılır oldu. Bu nedenle diyebiliriz ki, **Hz. Peygamber** (sav)'in vefatı üzerinden yüzelli yıl bile geçmeden İslâm Literatüründe yerini alan Kelâm biliminin,*-**Zenon**, **Sokrates**, **Platon** ve **Aristotales** ile başlayarak gelişen-* **Diyalektik** kavramı ile *(İslâm Tarihinin ilk dönemlerinde)* hiçbir ilişkisi yoktur. Çünkü İlk kelâmcılar henüz Yunan felsefesiyle tanışmış değillerdi. Yunan Felsefesi daha sonraları **Huneyn B. İshaq**, **Sabit B. Qorra** ve **İshaq B. Huneyn** gibi Sabiî mütercimler tarafından süryancaya ve Arapçaya çevirilmiştir. İşte bu tercüme hareketlerinden sonradır ki temelde Müslimlere ait olan kelâm sözcüğüne **«diyalektik»** teriminin anlamı yüklendi. Ondan sonra da Kelâm bilimi, diyalektiğin metodolojisinden yararlanarak, hatta onun karakterinden ve kaynaklarından beslenerek **«cedel»** adı altında yeni bir nitelik ve kapsam kazanmıştır.

Şuna büyük ihtimal vermek gerekir ki vahyin getirdiği gerçekleri insanlara iletirken İslâm âlimleri, zihinlerdeki tereddütleri gidermek için çaba sarfetmek istemişlerdir. İşte kelâm bilimi, bu çabaların sonucu olarak gelişmiştir. Zira kelâm ilminin amacı, tevhidin temel esprisini oluşturan Allah'Tealâ'nın varlığına ve birliğine insanları daha güçlü bir şekilde inandırmaktır.

Şu varki kanıtlama gayretleri çoğu kez olumsuz gelişmeler kaydeder ve nereye varacağı bilinemez. Bu da özellikle metafizik konuların zihinde çok yönlü yorumlanabilir olmasından ileri gelmektedir.

Evet, bilimsel kanıtlama konusunda çok eskiden beri birtakım kurallar konmuş ve ilmi ortamın ağırbaşlılığını koruyacak bazı disiplinler getirilmiş ise de bunlar, taraflara karşılıklı saygı göstermeyi öğütlemekten başka bir işe yaramamıştır.

Halbuki saygı kavramı da dahil olmak üzere fizik ya da pozitif mahiyeti olmayan varlıklar üzerinde insanoğlunun düşüncesini kurallar sayesinde, belli bir doğrultuda yönetmek ve yönlendirmek mümkün değildir. Ister istemez her insan; zekâsına, bilgisine ve deneyimlerine dayanarak eşya ve olaylar hakkında farklı yorumlar yapacaktır. Üstelik konu metafizin olunca düşünceler arası açılar daha çok farklılaşacaktır.

---

84. Sa'duddin Mes'ud B. Ömer Et-Taftazâni, şerhu'l-Akaid s. 158 Eser Kitabevi İstanbul-1972

İşte bu sebepledir ki İslâm âlimlerinden bazı şahsiyetler, *(saygın ve dokunulmaz değerlerin aşınmasına yol açar kaygısıyla)* **«cedel»** ilmine karşı tavır almışlardır. Örneğin selef âlimlerinden **İmam Malik** (ra), **İmam Şafii** (ra) ve **Ahmed b. Hanbel** (ra) gibi müctehidler, cedelle uğraşmayı haram saymışlardır. Günümüzde de Ehli sünnetten aynı görüşü paylaşanlar vardır. Bunlar, özellikle selefî olduklarını ileri süren **Vahhabîler**'dir.[85] Onlara göre de, Kur'ân'ın haber verdiği metafizik gerçekleri diyalektik yöntemle kanıtlamaya çalışmak doğru değildir. Ne varki **Vahhabîler**, böyle bir itirazla bizzat Kur'ân'daki bu gerçeği âdetâ görmezlikten geliyorlar. O da Kur'ân'ın, kendine özgü bir kanıtlama üslûbuna sahip bulunduğu olgusudur. Örneğin Kur'ân-ı Kerîm, insanları inandırmak için âdetâ haykırırcasına şu soruları yöneltiyor:

«Acaba görmediler mi ki göklerle yer bitişikken onları birbirinden biz ayırdık ve her canlı şeyi de sudan biz oluşturduk? Hâlâ mı inanmıyorlar?!»[86]

«İbret gözüyle hiç develere bakmıyorlar mı ki nasıl yaratıldı; Göklere (bakmıyorlar mı ki) **nasıl yükseltildi; Dağlara** (bakmıyorlar mı ki) **nasıl dikildi; Yere** (bakmıyorlar mı ki) **nasıl yüzeyleştirildi?!»** [87]

Kur'ân-ı Kerîm, bundan da öte inanmayanları tartışmaya çağırıyor ve bu çağrıyı onlara iletmesi için **Hz. Peygamber**' (sav) e şu tâlimatı yöneltiyor:

«Yoksa Allah ile birlikte başka bir tanrı daha mı var! Deki: Eğer doğru iseniz, kanıtınızı getirin! » [88]

Bütün bunların yanı sıra, **Hz. Peygamber**' (sav) in hayatı tartışma örnekleriyle doludur.

Şimdi ister kelâm, ister cedel, ister diyalektik diyelim, Kur'ân-ı Kerîm'deki bu çarpıcı örnekler gösteriyorki inandırmak için kanıtlamanın kaçınılmaz olduğu şartlar vardır. Böylesi durumlarda **«cedel haramdır.»** diyerek bir insanın daha yüreğine imânın yerleşebileceği ihtimalini hesaplamamak çok basit bir düşünme şeklidir. Dolayısıyla, eğer gerçekten olumsuz sonuçlara götürebilecek zihin bulandırıcı çetrefil ve karmaşık izah yolları bir kenara atılırsa, bir türlü ikna olamayan kuşkulu beyinlere imânın tohumlarını ekmek bakımından başvurulacak isabetli kanıtlama sistemleri reddedilemez.

Elbette ki bu sistemler muhataptan muhataba değişebilmelidir. Çünkü örneğin, aynı dili konuşuyor olsalar bile, mükemmel eğitim görmüş bir insanla cahil bir çobanın dünyaları o kadar çok farklıdır ki aynı bilimsel bir gerçeği onlardan her birine açıklamak gerektiği zaman aynı yöntemi kullanmak, birinin hidâyetini çabuklaştırabilirken, diğerini belki de içinden hiç çıkamayacağı bir tehlikenin kucağına atmak gibi istenmeyen sonuçlar doğurabilir. Nitekim **İmam Şafii** (ra) gibi ünlü bir müctehid bile, böyle bir sonuca neden olabileceği endişesiyle kelâm ilmine karşı o kadar sert bir tavır almıştır ki çağdaşlarından kelâmcı **Ebuamr Hafs Bin Gıyâs**'ı, **«El-Ferd»** lakabıyla damgalamıştır. Bu suretle O'nu münferid, *(yani kişisel görüşlerinde ısrar eden)* biri olarak suçlamak istemiştir.

---

85. Örneğin, bu gruba mensup akademisyenlerden Riyad Üniversitesi Usulu'd-Dîn Fakültesi öğretim üyelerinden Dr. Nasır Abdülkerim şunları kaydetmektedir : «Kelâmcı gruplardan Mu'tezilî'ler, Eş'arîler ve onlara uyanlar tarafından «kelâm» diye adlandırilân bu ilimle uğraşmak caiz değildir. Çünkü kelâm ilmi, sonradan ortaya çıkmış bir bid'attir. (...) , Selef-i Sâlihîn'in içtihadına aykırıdır.» Mabaahith Fi aqeedati Ahli's-Sunnah. S. 11

86. Kur'ân-ı Kerîm 21/30

87. Kur'ân-ı Kerîm 88/17, 18, 19, 20

88. Kur'ân-ı Kerîm 27/64

Bir bakıma **İmam Şafii** (ra) ve emsallerinin haklılığını ortaya koyan bir gerçeği günümüzde yaşamaktayız. Bilim ve teknolojinin, Kur'ân gerçeklerini en parlak biçimde kanıtlayan sayısız açıklamaları, çağımızda insanların gözlerinin önüne serilmesine rağmen birçok kimse hidâyet yolunu bulamamaktadır. Sonuç olarak bu da, kanıtlamak ile inandırmak arasında bir ilgi olsa bile aslında inanmanın ilâhî bir **«tevfik»** *(Allah tarafından bir şans)* olduğunu göstermektedir.

«Akâid» ile **«Kelâm»** kavramları arasındaki farka gelince: Akâid, İslâm'ın imân ilkelerini dar planda konu alır. Kelâm ise bunları daha geniş boyutlarda ve rasyonel kanıtlara dayandırarak işler. Kelâm biliminin bu amacı, Kur'ân gerçekleri etrafında söz konusu olabilecek kuşkuları dağıtmaktır. Esas itibariyle bu iki ekolden her birinin metod açısından izledikleri yol farklı ise de amaçları aynıdır.

Kelâmcı Kamplar

İmân konusunda en mükemmel ve en doyumlu kuşak, hiç şüphesiz **Hz. Peygamber** (sav)'in ashâbı, yani davâ arkadaşlarıdır. Onlar **Rasûlullâh** (sav)'a, Allah Tealâ'nın Zâtı ve sıfatları hakkında soru yöneltmezlerdi. Bu da elbette ki ashâbın, sonraki kuşaklara oranla ne denli bir ruh ve ahlâk yüceliğine eriştiklerini ve ne kadar güçlü şekilde ikna olduklarını göstermektedir. Sahâbîler, imânî konularda yalnızca âhiret hayatına ilişkin meraklarını **Hz. Peygamber** (sav)'e açar, daha çok dinin uygulamalı yönleriyle ilgili sorularını O'na yöneltirlerdi. Onların metafizik konularda akla başvurmamış olmalarını asla bir yetersizlik olarak nitelememek gerekir. Bilâkis sahâbe, ümmet tarihinde aklı gerektiği yerde en iyi kullanan kuşaktır. Onların yaşam tarzı ve uygarlık anlayışları; Ayrıca gerek fetihlerle gerçekleştirdikleri parlak başarılar, gerekse adalet ve ahlâkta sergiledikleri eşsiz örnekler bunu kanıtlamaktadır.

Fetihlerin doğal sonucu olarak İslâm'a giren topluluklar bir türlü arınamadıkları eski inançlarını İslâm'a bulaştırmaya başlayınca, Sahâbîler döneminden sonra çeşitli metafizik kavramlar aklın hakemliği altında tartışılmaya başlandı. Gelişen bu diyalektik tartışmaların sonunda Ehl-i Sünnet'den ayrılan iki kelâmcı kamp oluştu. Bunlardan biri **Mu'tezile**, öbürü ise **Mürcie**'dir.

Mu'tezilîler:

Mu'tezilîler, kaderi inkâr ederler. Bu ilgiyle ayrıca Kaderîler adıyla da tanınırlar. Ancak **«Kaderîlik»**, kaderi inkâr edenler için kullanılmış yanlış bir isimlendirmedir. Çünkü bunlar kaderci değil, tam tersine kadere inanmayan bir topluluktur. Kadere inanmamak ise bu topluluğu Ehl-i Sünnet'den ayıran temel inanışların sadece bir ayrıntısıdır. Onun için aslında bu kampa **«Kaderîler»** adından çok **«Mu'tezilîler»** denmektedir.

«Mu'tezilî» adı, **Hz. Hasan**'ın, **Muaviye** lehinde devlet başkanlığından çekilmesiyle birlikte O'nu desteklemekten vazgeçenlere verildi. Bu sözcük, Ayrılıkçı, kopan, -*daha doğrusu* - soyutlanan anlamına gelmektedir. Kimi araştırmacılar da, ünlü diyalektisyen **Wâsıl bin Atâ**'nın, **Hasan el-Basrî**'nin öğrencisiyken aralarında çıkan bir tartışma sonunda hocasından ayrılmasıyla birlikte «**i'tizâl**=kopup ayrılma» ile nitelendiğini kaydetmektedirler. Daha sonra onun düşüncesini benimseyen gruba **Mu'tezilîler** denildi.

Önceleri siyasi bir anlam taşıyan **Mu'tezilîlik**, daha sonra felsefî bir içerik kazandı. Bu suretle **Mu'tezilîler** ayrı bir kamp oluşturdular.

İlki, **Wâsıl bin Atâ**, olmak üzere, **Ma'bed el-Cühenî, Gaylan b. Eslem ed-Dımaşkıy, Ebu Muhammed Abdülvahhab el-Cibâî, Amr b. Ubeyd, Büşr b. Said, Ebubekr Abdurrahman b.**

Keysan ve **İbrahim en-Nizam, «Mu'tezile»** ekolünün kurucuları sayılırlar. Bu inanış tarzının temel ilkelerini koyan **Wâsıl bin Atâ**'dır.

Mu'tezilîliğin 5 ilkesi vardır:

a) **Tevhid,**
b) **Adl,**
c) **Va'd ve Vaîd,**
d) **Menzile Beyn'el-Menzileteyn,**
e) **Emri bilmaruf nehyi anilmünker.**

Mu'tezilîler bu beş ilkeden ilk dördüne, Ehl-i Sünnet'den farklı ve rijit yorumlar getirerek Ümmet'in cumhurundan ayrılmışlardır.

Örneğin **«Tevhid»** konusunda Allah Tealâ'nın, **Semi' basar, ilim, kudret, irâde, kelâm** ve **hayat** gibi zâtî sıfatlarını reddetmiş, Allah'da bu sıfatlarların bulunduğunu söylemek yerine şu yorumu yapmışlardır: *"Allah işitendir, ama işitme duyusu ile nitelenemez; Allah görendir, ama görme duyusu ile nitelenemez; Allah bilendir ama bilinçle nitelenemez; Allah'ın, her şeye gücü yeter, ama kudretle nitelenemez; Allah dileyendir ama irâde etmek diye bir niteliği yoktur; Allah konuşandır, ama kelâm diye bir sıfatı yoktur."*

Mu'tezilîler, bununla birlikte Allah'ın sıfatlarının, zâtı ile kaim olduğunu ve O'nun âhirette mü'minler tarafından görülebileceğini de inkâr etmişlerdir.

«Adl» konusunda da kişinin, kendi fiilini kendisinin yarattığını ileri sürerek Ehl-i Sünnet'den ayrılmışlardır. Sözde Allah'ı, şer ve kötülük yaratmaktan tenzih etmek istemiş, ancak bu suretle onu âcizlik ve beceriksizlikle niteleme çelişkisine düşmüşlerdir.

«Va'd ve Vaîd»: Yani mükafat ve ceza konusunda Allah'ın verdiği sözler'e gelince, bunda da **Mu'tezilîler** Ehl-i Sünnet'den ayrılarak: *«mutlak surette her iki yönde de bu sözler yerine gelecektir,»* diye Allah adına kesin bir yargı ortaya koymuşlardır. Halbuki bu konuda Müslimlerin çoğunluğuna ait kanaat şöyledir: Evet Allah (cc), iyiliği ödüllendireceğine ilişkin kesin söz vermiştir; Binaenaleyh bu sözünden caymayacaktır. Ama *(şirk hariç)* kötülüğü cezalandıracağını kesinleştirmemiştir; Bu da demektir ki dilerse suçluyu cezalandıracak, dilerse afedecektir. Nitekim bu, hem günahkâr kulun umut beslemesi bakımından O'nun ilâhî merhametiyle bağdaşan ve O'na yakışan bir muameledir, hem de Allah'ın kudreti bakımından zor ya da ihtimalden uzak bir şey değildir.

Dördüncü ayrılık noktaları ise günahkâr kişinin, ne mü'min, ne de kâfir olduğuna ilişkin inançlarıdır. Mü'min kişinin, işlediği günah sebebiyle imân ve küfürden farklı bir durumda kalacağını ileri sürmüş, bu duruma **«El-Menzile Beyn'el-Menzileteyn»** demişlerdir ki bunun anlamı tıpkı halk arasında yaygın olan **«İki cami arasında beynamaz»** demek gibi bir şeydir. Halbuki Kitap ve Sünnet'e bağlı çoğunluğun itikadına göre (iki şey hariç) herhangi bir günah işlemekle kişi, İslâm Dini'nden çıkmaz. Bu iki şeyden biri şirk koşmak, ikincisi ise helâl bir şeyi haram, ya da haram bir şeyi helâl kabul etmektir. Bu iki suçun dışında herhangi bir günahı işleyen kişi, suçlu ya da ahlâksız bir mü'min olur, ama İslâm Dini'nden çıkmış olmaz. Ona Fıkıh dilinde **«Fâsık»**, işlediği suça da **«fısk»** denir.

İlkelerinden beşincisi ise: **«Emri bilmaruf, nehyi anilmünker»** dir. Bunun anlamı: İyiliği öğütlemek, kötülükten sakındırmaktır. Onların bu görüşü, Ehl-i Sünnetin görüşü ile tamamen örtüşmektedir. Bu, esasen İslâm'ın en önemli ilkelerinden biridir.

Kendi aralarında da yirmiden fazla fraksiyona ayrılan bu kampın her şubesi diğerlerini küfürle suçlamıştır.

Mürcie:

Suç işleyen insanın âhiretteki durumuyla ilgili yorumları bakımından bu kamp, İslâm ümmetinin çoğunluğundan kopmuştur. Bu topluluğun, sözkonusu noktadaki inanışlarının özeti şudur:

a) **Küfür** (ve türevleri) hariç, hiçbir suç ve günahın imâna zararı yoktur. Yani, kişi eğer mü'minse işlediği hiçbir günah karşılığında âhirette ceza görmez.

b) **Küfür**, ya da aynı yola çıkan **şirk**, **ilhâd**, **nifak**, **zendeka** ve **İrtidâd** gibi bir nedenle eğer kişi İslâm Dini'nin dışında ise o da istediği kadar ibadet etsin, Allah'ın emir ve yasaklarına uygun davransın bunun ona hiçbir yararı yoktur.

Bu iki kanaatten birincisi, Ehl-i Sünnet'in görüşüne aykırıdır. Bilâkis Allah Teâla dilerse suçluyu afetmez, Onu, takdir edeceği bir cezaya çarptırabilir. İkinci kanaatları ise kitaba ve sünnete uygundur. Ancak ne ilginçtir ki Mürcie gibi sivri yorumlarıyla Müslim çoğunluğa ters düşmüş insanlardan, günümüzde o kadar çok daha gafil kimseler vardır ki, genellikle **Thomas Edison**'u örnek göstererek, dünyayı aydınlatan böyle bir adamın, imân etmemiş olduğu için nasıl olur da cennete girmeyeceğini ya da cehenneme gireceğini tepkiyle karşılamaktadırlar! Her şeyden önce **Edison**'un ve benzeri kimselerin, son nefeslerini hangi din ve inanç üzerinde iken verdikleri, Allah'dan başkası tarafından bilinmediği için Mü'minler böyle bir konuyu tartışmazlar. Çünkü aslında hiç kimse Edison ve benzerlerini savunmak mecburiyetinde değildir. Allah karşısında herkes kendisinden sorumludur. İkinci önemli nokta da şudur ki: Allah Tealâ, hangi tür günahı afetmeyeceğini ve hangilerinden dolayı kimleri afedeceğini **Nisa Sûresi**'nin 48'inci ve 116'ıncı Âyet-i kerîmelerinde açıklamıştır. Dolayısıyla hiçbir kaynağa dayanmadan, pervasızca konuşan insanların daha dikkatli olmaları ve İslâmî konularda eğer bir tereddütleri varsa yetkili birine başvurarak aydınlanmaları en doğru davranıştır. Son yıllarda Türkiye'de yaygınlaşan din anarşisinin temel nedeni, her önüne gelenin, özellikle din gibi duyarlı bir ihtisas alanında tartışmalara yol açabilecek konuları istediği gibi diline dolaması olmuştur.

Yukarıda sözü edilen kelâmcı kamplarına gelince bunlar, vaktiyle kendi aralarında o kadar çok fraksiyonlara ayrılmışlardır ki İslâm İlim otoriteleri bunların her birini ayrı ayrı eleştirmek ve hakkındaki yargıyı ona göre belirtmek durumunda kalmışlardır. İlginçtir ki Mürcie inancı Türkiye'de çok yaygındır!

İmân Açısından kâinâta bakış:

İmân, bütün varlıkların yaratıcısı olan Allah Tealâ'ya ve O'ndan gelen mesajlardaki gerçeklerin tümüne, evrensel boyutta inanmak demek olduğu için bu ilgiyle, insanı düşündürmek bakımından varlıkların içyüzünü, etkileşimlerini, ve aralarında cereyan eden çeşitli karmaşık olaylardan bazılarını açıklamakta yarar vardır. Çünkü hem inanan insanın, bu bilgiler sayesinde bir iç rahatlamaya kavuşması, hem birtakım kuşkulardan henüz kurtulamamış kimselerin bundan bir ders çıkarması, hem de gaflet içinde bocalayan insanların da bir uyarı alması söz konusu olabilir.

İnsanoğlu tarih boyunca kâinât sırları ve hayat muammaları karşısında daima hayretler içinde kalmış, kimisi bu sırlar ve muammalar karşısında heybetlenerek Allah'a teslim olurken kimileri de her şeyin bir tesadüf eseri olarak meydana geldiğini ve bu çarkın hep böyle sürekli dönüp duracağını ileri sürmüştür. Bu her iki gruptan insanlar günümüzde de vardır. **«Gerçekte kâinât bir yaratıcı tarafından mı vücûda getirilmiş, yoksa tesadüflerin bir eseri olarak mı var olmuştur?»** Sorusu, bugün de bazı insanların zihnini kurcalamaktadır.

Aslında tesadüfün varlık âleminde hiçbir açıklaması yoktur. Ancak bu konudaki kuşkuların giderilmesi, insanın önce kendinden başlayarak eşyaya ve olaylara daha dikkatli bakmasıyla mümkün olabilir. İşte bu amaçla *(İnsan, medde ve hayat)* üçgeni içinde kısaca bazı düşündürücü gerçeklerle yüzyüze geleceğiz.

Varlık Realitesi ve Kâinat Tablosunda İnsan...

Kâinat vardır ve var olan her şey bir gerçektir.

Varlığın karşıtı olan **«Yokluk»**, yani **«Hiçlik»** kavramı üzerinde çok tartışılmıştır. **«Yok»** diye nitelenenin, bir **«Şey»** olup olmadığı hakkında İslâm Kelâmcıları da görüş beyan etmişlerdir. Örneğin **Mu'tezile** Kampı, **«Yok»** diye nitelenenin de **«Şey»** olduğunu ileri sürmüş, buna, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen: **«Allah'ın her şeye gücü yeter.»** meâlindeki âyet-i kerîmeleri kanıt olarak göstermişler, ancak hataya düşmüşlerdir. Bu felsefî açıklamalar ve geçmişteki tartışmalar, konumuzun dışında kalmaktadır.[89]

---

89. «Varlık», «yokluk» ve «şey» kavramları, birçok kimseyi meşgul ettiği için aşağıdaki özet bilgileri vermekte yarar vardır.

Varlık kavramı, zorunlu olarak aynı zamanda yoklukla birlikte söz konusu olmaktadır. Çünkü yoklukla karşılaştırılarak ancak anlaşılabilmektedir. Ve çünkü aklın (Allah'dan başka) var diye kabul edebilir olduğu her şey, bir zamanlar yokken sonradan var olmuştur.

Dolayısıyla bu rasyonel karşılaştırmada varlık ve yokluk kavramları, mantık açısından matematiksel bir kesinlikle birbirine aykırıdırlar.

Kelâm, akâid ve felsefe ilimlerinin önemli konularından olan «varlık» kelimesi, Arapça «vücûd» sözcüğünün karşılığıdır; yokluğun karşılığı ise, ademiyettir. Keza «var» kelimesinin Arapça karşılığı «mevcûd», «yok» kelimesinin karşılığı ise «adem»'dir.

Var olan şey *(var olmadan önceki gerçek veya itibârî)* yokluğuna oranla nedensel ve özeldir. Onun için genelde bütün filozoflar ve İslâm kelâmcıları «var» olana «şey» demişlerdir. Ancak şüpheci filozoflar bu konuda bocalamış, gülünç çelişkilere düşmüşlerdir.

Esasen filozofların «şey» kavramına ilişkin olarak pek belirgin tanımları yoktur. Onlardan esinlenen çağdaş yarı aydınlar da bu kavramı matematiksel bir mantıkla tanımlamayı becerememiş, sadece onu : Madde, nesne, söz, olay ve eylem gibi örneklerle açıklamaya çalışmışlardır.

İdealist filozoflar, «yok»'un karşıtı olarak «var» dedikleri şey, ya maddeden önce var olan; ya maddeden bağımsız şekilde var olan; ya da bilincin ürünü olarak var olan; şeklinde üç ayrı tanımla açıklamışlardır.

Şu halde var olan şeyin, tanımı üzerinde felsefecilerin cumhuru, görüş birliği içinde değildir.

İslâm kelâmcılarına gelince onlar, «Allah'ın her şeye gücü yeter.» meâlindeki Bakara Sûresi'nin 284'üncü âyet-i Kerîmesine dayanarak «varlık», «yokluk» ve «şey» kavramlarına açıklık getirmişlerdir. Şu varki ehl-i Sünnet kelâmcılarıyla mu'tezilîler arasında «var», «yok» ve «şey» kavramları hakkında ciddî görüş farkları olmuştur.

Bu görüşleri şu şekilde açıklamak mümkündür :

Ehl-i Sünnet, ancak «var» olana «şey» demişlerdir. Mu'tezilîler ise «yok» olana da «şey» denebileceğini ileri sürmüşlerdir. Mu'tezilîlerin, bu tezlerinde dayandıkları gerekçe şudur :

Var olan her şey, Allah tarafından yoktan var edilmiştir. Öyle ise «yok» diye adlandırdığımız, aslında geçici olarak belli boyut ve şekillerde henüz oluşmamış, gizli ve şekilsiz maddeler olarak kendinde vardır. Dolayısıyla buna da «şey» demek lâzım gelir. Bu görüş son derece sakattır. Çünkü sonuç itibariyle maddeyi ezelî varlık olarak çağrıştırmaktadır.

Hayat ve kâinâtın bir hayâlden ibaret olduğunu ileri sürenler ise öyle büyük bir yanılgı içinde yüzmüşlerdir ki var olduklarını bile inkâr edercesine varlık ve yokluk kavramları hakkında ömür boyu tartışarak âdetâ insanın akıl ve bilinciyle alay etmişlerdir.

İslâm, her varlığa **«şey»** diyerek -*Allah (cc) tarafından insanın algılama ve duyumsama sistemine yansıtılmış olan* - realiteyi ifade etmiştir. Öyle ise temelde **gerçeklilik**, -*esasen düşünülmesi mümkün olmayan yokluğun, mecâzî ya da geçici anlamda karşıtı olarak ifade edilen*- **varlık** diye kendini gösterir ve farklı dillerde **«Şey», «Çîz», «Chose»** ya da **«Thing»** gibi sözlerle ifade edilir.

İnsana gelince bu varlık; kâinâtın gizemlerle, içyüzü bilinmez olaylarla, cazibeler ve fenomenlerle dolu tablosu içinde yer alan son derece ilginç bir yaratıktır. O, yalnız ruh, akıl, zekâ ve bilinç gibi laboratuvara sığmayan yanlarıyla değil, bilâkis biyolojik yapısı, anatomisi ve psikolojisiyle de son derece karmaşık, bununla beraber çok ince hesaplarla ve şaşmaz kanunlarla işleyen vücut sistemleriyle âdetâ mikro düzeyde bir kâinâttır. Dolayısıyla konuşan, gülen, ağlayan, müzik yapan, araç kullanan ve inanan bir varlık olarak insana, sadece şu kadar et, kemik ve kan yığınından oluşmuş sıradan bir canlı olarak bakmak en bayağı seviyede bir zavallılıktır. Bu derekeye düş-memek ve onun ne muhteşem bir kudret mucizesi olduğunu keşfedebilmek için bu eğilimde bulunan bir kimsenin, dönüp bizzat kendi yapısı üzerinde birazcık düşünmesi yeterlidir. Yoksa aslında Hak Tealâ'nın, çözülemeyen şifreleriyle donatılmış insanın, kendi vücûdunu tamamıyla keşfetmesi elbetti ki mümkün değildir. Bu nedenle insan vücûdunun tümünde veya sistemlerinden birinde değil, yalnızca bir hücresinin bile içinde olup biten hadiselerin içyüzünü tamamıyla anlatmaya, hiçbir ilim adamının gücü yetmeyecektir.

Neden mi ?

Bakınız, İnsan vücûdunun en çarpıcı olaylarından yalnızca bir tanesi ruhsal dengedir. Bu olgu, tüme varım kuralına göre vücuttaki sistemlerarası makro dengenin yalnızca bir parçasıdır. Bu denge, sadece beyin hücrelerinin sağlıklı çalışmasıyla değil, bilâkis sistemler organizasyonunun bir bütün olarak normal faaliyetlerini sürdürmesiyle ancak gerçekleşebilir. Tabiatıyla bu yalnızca insana özgü

Ehl- i Sünnet ise, (Allah'ın iradesine bağlı olarak) «yok»'un ezelî olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun anlamı ise şudur:

Allah Tealâ'nın, yaratmasını irâde etmediği «yok», esasen ezelde yoktur ve tartışılması saçmadır. Bu nedenle de «yok» şey olarak nitelenemez.

****

Varlığın ve yokluğun Arapça dile getirilmesinde önemli bir noktayı da bu münâsebetle burada açıklamakta yarar vardır.

Erbabınca bilindiği üzere, bilim dili olarak kullanılan «gramatikal Arapça»'da, vardır ve yoktur kipleri, Türkçede olduğu gibi doğrudan, soyut ve kalıpsal olarak kullanılamaz.

Daha açıkçası :

Vardır, tabirine karşılık olmak üzere «mevcûd'un»; Yoktur tabirine karşılık olmak üzere de «gayr'u mevcûd'in» veya «ma'dûm'un» denmez.

Bu iki yüklem çok sınırlı olarak ve ancak belli yerlerde kullanılabilir. Dolayısıyla bu üç tabir Kur'ân-ı Kerîm'in hiçbir yerinde geçmez.

Arapçada bir şeyin var veya yok olduğunu, bu dilin mantığına uygun düşen dolaylı üslûplarla ancak ifade etmek mümkündür. Kelime-i Tevhîd, buna en ideal örnektir.

bir olay değil, aynı zamanda bütün gelişmiş canlılar için de söz konusudur. Ancak akıl ve zekâ ile diğer tüm canlılardan ayrılan insan harikasının, sırf bir tek tane beyin hücresinin, şimdiye kadar keşfedilebilmiş bazı yanları vardır ki değil vücûdun tümünü incelemek, bu minicik hücre üzerinde azıcık düşünmek bile yeterlidir. Aslında bu küçücük canlının henüz keşfedilememiş yanları bulunduğuna, ya da fonksiyonlarının en son halkasına ulaşmanın asla mümkün olamayacağına ihtimal vermek gerekir ki bu, Allah Tealâ'nın, insanı hayretler içinde mesteden sanat gücünü bize yansıtması bakımından son derece düşündürücüdür.

Evet, çapı en çok on mikron olan minicik bir sinir hücresinin, stoplazma denen bir sıvı ile dolu olduğu, bugün artık ilköğretim öğrencileri tarafından da bilinmektedir. Bu minicik canlının kendine göre beslenmesi, yaşam sistemi ve birtakım görevleri bulunduğunu bilmek de artık pek ilginç sayılmamaktadır. Fakat beyinde sayıları on milyarı bulan bu kadar minnacık varlıkların, değil dıştan gelen soyut değerdeki ses, ışık ve ısı gibi olayları, aynı zamanda bizi sevindiren, üzen, ürküten, korkutan, güldüren ve ağlatan somut değerdeki etkenleri de algılamasına ne dersiniz ?!

Alimlerin ifadesine göre: **«sadece beyinde on milyar böyle hücre, yani on milyar karar merkezi vardır.»**[90]

Bir insan kafatası içinde yer alan ve görünürde iki avuç yağdan başka bir şey olmadığı sanılan, ama aslında başlı başına engin bin âlem olan beyin hakkındaki en büyük rakam hiç kuşkusuz bu değildir.

Biz sevinirken, üzülürken, konuşurken, korku ve endişelere kapılırken, hayret ederken, gülerken, ağlarken, dokunurken, tadarken, koklarken, işitirken, görürken, imrenirken kıskanırken ve daha sayılamayacak kadar çeşitli ve birbirinden son derece farklı duygular içinde yüzerken beyin dediğimiz bu küçük âlemin içinde -*saniyede* - belki yüzmilyonlarca, belki daha çok sayıda hayat olayları cereyan etmektedir. İşte bu duyumların meydana gelmesinde belli yasalara ve hesaplara göre rol alan hücreler arasındaki başdöndürücü iletişim olaylarını, alınan uyarı mesajlarının nasıl değerlendirilip karara bağlandığını, organlara nasıl emir iletildiğini, bu olaylar sırasında meydana gelen elektrik akımlarını, kimyasal salgılama hadiselerini en iyi bilen ve bu yolda bir ömür harcayan ünlü ilim adamları bile insan vücûdunun üzerinde yer alan bu küçük kürenin içindeki göz kamaştırıcı ilâhî sanat harikası karşısında dehşetlerini, hayranlıklarını, mahcubiyet ve acizliklerini âdetâ gözyaşı dökerek ifade etmişlerdir.

İnsan beyninin bu havsala almaz potansiyeli ve fonksiyonları yanında insan vücûdu **(sadece bilinen yönleriyle)** bir bütün olarak incelendiği zaman elde edilecek sırf rakamsal değerler bile bu muazzam eserin yüce yaratıcısı karşısında en katı yürekli inkârcıları dahi yumuşatmak için yeterlidir. Bu bilgileri ise ilgili ihtisas kaynaklarında bulmak ya da erbabından öğrenmek mümkündür.

Madde ve Hayat

Varlıklar incelendiğinde canlı cansız, küçük büyük, uzak yakın, ne varsa hepsinin arasında mükemmel bir hesaba dayanan, ölçülü, düzenli ve ahenkli bir alışveriş vardır. Bu da demektir ki kâinâtı, sonsuz bir ilim ve kudret teşkilatlandırmıştır.

Ne varki; gerek **Epikuros, Demokritos** ve **Leukippos** gibi Eskiçağ mekanist maddecileri, gerek Ünlü Ez-Zümrüd'ün yazarı **İbni Ravendi** gibi İslâm döneminin maddeci filozofları, gerekse **Karl Marx** ve **Engels** gibi diyalektik maddeciler, bu kudreti inkâr etmişlerdir. Onun için ilk hareketin, keza maddenin hayata geçişini ve devridaim halindeki eşya ve olaylar arasında cereyan eden süreklilik, bütünlük ve kendini devamlı yenileme olgusunun, temelde tesadüfe dayandığını ileri

---

90. Prof. Dr. Ayhan Songar, Beynimiz ve sinirlerimiz, S. 10 Yeni Asya Yayınları

sürmüş, bunu da çeşitli hipotezlerle açıklamaya çalışmışlardır. Oysa aslında maddenin hayata geçişi gibi müthiş ve karmaşık bir olayı bilinçten yoksun ve tesadüfi bir gelişme olarak nitelemek, aklı ve ilmi inkâr etmek anlamına gelir.

Gerçek şu ki kâinâtın akıllara durgunluk veren düzen ve disiplini; hem **Yaratıcısının kuşatıcı ilim ve kudretini**, hem de **O'nun, bütün varlıklar üzerindeki sonsuz ve sınırsız hükümranlığını** kanıtlamaktadır.

KÂİNAT, Zât-ı İlâhiye ile kâim olan işte bu kuşatıcı ilim, irâde, kudret ve hükümranlık sayesinde; bu sonsuz ve sınırsız egemenliğin altında var olmuştur. Parçalarının en küçüğünde, en büyüğünün modeli mevcuttur. Kâinatın birer parçası olan partiküllerin, atomların, moleküllerin, çekirdekleri, genlerin, kromozomların, hücrelerin, organellerin, dokuların, aygıtların, birimlerin, organizmaların, popülasyonların, cinslerin, türlerin, kümelerin, kütlelerin, katmanların, sistemlerin ve bunlar arasında cereyan eden olayların tümü muazzam bir bütünlük gösterir.

Yüce irâdenin güdümünde işleyen bu muazzam bütünlük içindeki kozmik üniteler, (aklın, zekânın, bilgi ve deneyin, ilim ve irfanın, güç ve teknolojinin asla içyüzünü net olarak açıklayamayacağı; son derece farklı hareketler, kuvvetler, hızlar, frekanslar, dönüşümler, iletişimler, etkileşimler, tepkileşimler, ritmler, aralıklar, aşamalar ve tempolarla; çeşitli eksenler etrafında ve yörüngeler üzerinde; doğru, eğri, düzenli, karışık, yoğun, seyrek, ardıl, ayrık, bitişik, uzak, paralel, çapraz, yöndeş, karşıt, uygun ve aykırı biçimlerde; farklı hacım, ağırlık, sayı, çekim, esneklik, ısı, şekil, konum ve renkler cümbüşü içinde) hem tümden gelim, hem tüme varımla birbirini tamamlarlar.

Özet olarak İnsanoğlunun bilgi ve duyumlarıyla yaklaşık bu limitlerde tanımlanabilen kâinât, Allah Tealâ'dan başka hiçbir kimsenin, sınırlarını, büyüklüğünü, hesabını ve kapsamını bilmediği, bilemediği, bilemeyeceği, keşfedemeyeceği, sırlarını çözemeyeceği, hatta takdir ve tahmin bile edemeyeceği bir ultra organize sistemdir.

Madde olarak tanımladığımız şeyin, gerçekte ne olduğuna ilişkin bulguları elde ettikten sonra insanoğlu önce hayat ve kâinâtın şifrelerini çözebileceğini sanmıştı. Ama daha sonra bir şifreyi çözmeye çalışırken âdetâ yeniden binbir şifreyle karşı karşıya gelmiştir.

Madde-Hayat ilişkisini açıklamada fizikten kimyaya, matematikten tıbba kadar hiçbir ilim insanoğlunu hâlâ tatmin edememiş, onun hayret ve şaşkınlığını gidermek şöyle dursun, bu duygularını daha da karmaşık hale getirmiştir. Hatta işini zorlaştırmış, endişelerini artırmış ve huzurunu kaçırmıştır. O, madde ve hayatı keşfetmeye çalışırken elde ettiği bulgularla daha ileriye doğru gittikçe, daha yeni planlar ve tasarılar ortaya koydukça ve daha ilginç sistemler geliştirdikçe hiç kuşku yok ki henüz öğrenemediği şeylerin yanında, bildiklerinin, okyanustan bir damlacık bile olmadığını anlamıştır.

Bugün ne mekanik açıklamalar; ne dinamizmin teorileri; ne rasyonel ve pozitif felsefeler; ne biyolojinin, ne de sibernetiğin uzay çağı teknolojisiyle sunduğu en son veriler; **madde-hayat**, ya da **canlı-cansız** ilişkisindeki esrar perdesini aralayamamıştır. Tam aksine bu ilişkinin arka planındaki karmaşık gerçekler, işleyişindeki disiplin ve nizamın temelinde yatan her ilmiği, çözdükçe hiçbir zaman çözülemeyecek daha birçok ilmiklerin bulunduğunu haber vermekten başka bir işe yaramamıştır.

Örneğin canlılık gerçeğinin ne olduğu ve ruhun, hangi şartlarda ve hangi aşamalarda oluştuğu, keza onun, bir enerji türü olup olmadığı sorusu hâlâ cevapsızdır ve bu olayın son halkası sonsuza dek cevapsız kalacaktır [91] Aynı zamanda cansızın yapısında aralıksız olarak kendinden sürüp gittiği

sanılan düzenli hareket ve olayların yine son halkası hâlâ bilinmemektedir. Örneğin çapı, bir cm. nin yüzmilyonda biri kadar olduğu için hiçbir araçla görülemeyen atomun içinde insan tasavvuruyla algılanamayan minik boyutlarda ve farklı karakterlerde birçok partiküller vardır. Her birinin fonksiyonu da ayrıdır. Bunlardan meselâ elektronlar, atomun çekirdeğini oluşturan nötron ve protonun etrafında saniyede ellibin km. hızla ve belli bir yörüngede dönüp durmaktadırlar. Ancak bu minnacık kâinâtın içinde o kadar çok şeyler daha var ve bu şeyler arasında da o kadar ahenkli, o kadar düzenli ve hesaplı olaylar cereyan etmektedir ki insanın bütün bu olup bitenleri en ince ayrıntılarına kadar öğrenebilmesi günümüzün başdöndürücü imkânlarıyla dahi mümkün olamamıştır.

Atom hakkındaki bütün bilgilerin, günün birinde su yüzüne çıkması ve bu küçük kâinâtla ilgili tüm sırların çözülmesi mümkün olsa bile bu, hiçbir suretle tesadüf tezini doğrulamaya yaramayacaktır. Bilâkis, sadece bu minik ve cansız âlem içindeki taneciklerin arasında cereyan eden cazibenin, hareket ve deveranın, düzen ve hesabın ortaya koyduğu çarpıcı tablo bile , başlıbaşına hem Allah Tealâ'nın kuşatıcı ilmini, hem de O'nun eşya ve olaylararası ilişkileri düzenleyen yasalarının varlığını kanıtlayacaktır ki akâid dilinde bu yasaların tümüne **«ilâhî hikmet»** denir. İlâhî hikmetin sırrına ise insanın aklı eremez. Dolayısıyla da **«Hikmetinden sual olunmaz»**

İşte, nereye varırsa varsın, esasen en büyük ilmin sahibi olan Allah Tealâ'nın muhteşem sanatı ve saltanatı karşısında ilim, acizliğini daima teslim etmek zorunda kalacak, ilme gerçek manada sahiplenen insan ise -*bilgisi arttıkça* - ilmin bu acizliğini ancak güçlü bir imân ve teslimiyetle kabullenebilecektir.

İmân-Amel İlişkisi:

- İmân, amelin bir parçası mıdır, imân azalır, çoğalır mı ?

Eylemin imândan sayılıp sayılamayacağı meselesi akâid ilminin daha ilk taorisyenleri arasında bir tartışma konusu olmuştur.

Bilindiği üzere, temelde Kur'ân ve Sünnete bağlı inancın mensupları olan **«Ehi Sünnet»**'in çoğunluğu itikad konusunda; **Matüridî**, **Eş'arî** ve **Selefî** olarak üç fraksiyona ayrılmışlardır. Aslında bu üç itikad mezhebinin görüşleri arasında pek önemli farklar yoktur. Bu nedenledir ki hepsinin mensupları birbirini tanımakta ve *(bazı itikadî meselelerde görüşleri örtüşmüyor olsa da)* hep birlikte hak yolda olduklarını onaylamaktadırlar. En azından birbirini tekfir etmemektedirler.

Şirk koşmak ya da şirk olarak yorumlanabilecek bir davranış sergilemek hariç, herhangi bir eylemde bulunmak, iyi veya kötü bir iş yapmak, acaba imânı etkiler mi, etkilemez mi konusu haklı olarak âlimlerin zihnini eskiden beri meşgul etmiştir. Çünkü insanın vereceği bir karar, eyleme dönüştüğünde eğer bu olay o kişinin vicdanını deşifre ediyorsa; düşünce ve inanç dünyasını şu veya bu şekilde dışa vuruyorsa; daha açıkçası Allah, melekler, kitaplar, peygamberler ve âhiret hayatı gibi önemli imân unsurları hakkında o kişinin iç dünyasında herhangi bir değişikliği haber veriyorsa bu, gerçekten üzerinde durulması gereken bir sorundur.

Aslında bu mesele, yalın bir mantıkla zihinde kritik edilecek olursa inanmak ile yapmak, ya da yapmak ile inanmak arasında bir bağın, bir ilginin bulunduğunu kabul etmek gerekir. Çünkü - *istisnâî durumlar hariç* - insan düşünüp taşınarak, tasarlayarak ve amaçlayarak bilinçle işlerini yapar, aynı zamanda amacına inanarak planını uygulamaya koyulur. Dolayısıyla inanmak ile yapmak

---

91. Kur'ân-ı Kerîm 17/85

arasında kesinlikle bir ilgi vardır. Özgür irade ile hareket eden insan, hedefi hayırlı da olsa şerli de olsa amacına inanmış olarak işe başlar. Ancak kişinin eylemiyle ilgili üç önemli nokta vardır:

1. Amaçlamak,
2. Amaca inanmak,
3. Amacı gerçekleştirmek,

Bunlar; niyetlenmek, azmetmek ve girişimde bulunmak şeklinde de açıklanabilir.

Bu önemli üç noktadan özellikle amaçla eylem arasındaki ilişki, inançla eylem arasındaki ilişkiden çok daha farklı ve daha güçlüdür. Çünkü insanın, amaca ulaşıp ulaşamama olasılığı üzerindeki planları, hesapları ve kuşkuları, amacının kesin bir parçası ise de, amaçtan biraz daha ötedeki inancının bir parçası olmayabilir. Çok açık olarak bilinmektedir ki insan, bir eylemi, mutlaka inandığı için yapmaz. Nice insan vardır ki doğruluğuna ve haklılığına asla inanmadığı bir eyleme, herhangi bir nedenle kalkışmak durumunda kalabilir; böyle bir eyleme özgür iradeyle ve bilinçli olarak girişebilir. Ve nice insan vardır ki bütün yüreği ile inandığı ve yapmak istediği bir işe girişmekten, yine herhangi bir nedenle cayabilir.

İşte belki de bu ilgiden hareketle **Matürîdî Grubu**, amelin, yani iş ve eylemin, inancın bir parçası olamayacağı kanaatindedir.[92] **Matüridîlere göre:** *bir kimse, imânın esaslarına inanıyor ve bunları bütün içtenliği ile kabul ediyorsa o kimsenin, yaptığı çirkin iş ve eylemler, imânının eksilmesine neden olamayacağı gibi, yaptığı faydalı ve güzel işler de inancını artırmaz.*

Şu varki hayırlı iş ve çalışmalar, kişideki imânın güçlenmesinde, onun Allah Tealâ'ya ve kutsal değerlere bağlı kalmasında etkili olur; Kötü ve çirkin davranışlarda bulunmak da aynı şekilde imânın zayıflamasına neden olabilir. Onun için inanmak ile yapmak arasında hiçbir bağ bulunmadığı izlenimini uyandıran Matüridîlikteki görüş eleştirilmiştir. Nitekim Türkiye'de özellikle mezhepçi ortodoks hanefistlerin desteğinde yaygınlaşmış bulunan Matüridîlik, islâm'ın amelî cephesine karşı ilgiyi zayıflatmıştır. Hanefist Matüridîler, son yıllarda toplumun öbür mezhep mensuplarına göre İslâm'ın emir ve yasaklarını daha çok çiğnemişlerdir. Türkiye'de **«hortumculuk»** adı altında yaygınlaşan yolsuzluklar, mafya ve yer altı faaliyetleri, Masonluk, tarikatçılık tefecilik ve Amerikancılık gibi toplumu sarsan ve ahlâk çöküntüsüne solculuktan daha çok neden olan gelişmelerde, en fazla Hanefist çevreden insanların rol oynadığı gözlemlenmiştir!

---

92. «El-Bidâye'tu Fi Usûli'd-Dîn» adlı eserin yazarı Nuruddîn es-Sâbûnî bu noktaya pek kısa ve öz bir anlatımla ideal bir açıklama getirmiştir. Yazar diyor ki :

«Ameller imândan değildir. Çünkü Allah Tealâ (meâlen) "*İMÂN EDENLER VE YARARLI İŞLER YAPANLAR*" dediği sözünde «işler»'i (bağlaçla) «imân»'a bağlamıştır. Dolayısıyla (âyet-i kerîmede) bağlayan, bağlanandan ayrı şeydir.»

Evet yazarın bu çarpıcı örnekte çok isabetli bir tesbiti vardır. Bunu şu şekilde biraz daha açmak yararlı olur :

Âyet-i kerîmede görüldüğü üzere «İmân edenler» sözü ile «Faydalı işler yapanlar» sözü arasında bir bağlaç bulunaktadır. Bu da imân etmenin ayrı, faydalı işler yapmanın ise yine ayrı bir şey olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla aralarında çok sıkı bir bağ bulunsa bile amelin imândan bir parça olamayacağı âdeta kesinlik kazanmaktadır.

Bk. Nuruddîn es-Sâbûnî, El-Bidâye'tu Fi Usûli'd-Dîn, (Bölüm :El-Kawl'u Fi Hakıykati'l-İmân.) İstanbul, Lâleli Kütüphânesi No. 2271;

Ayrıca Bk. Muhammed bin Süleyman el-Halebî, Nukhbetu'l-Leâli Lişerhi Bedi'l-Emâlî Beyit No.43 S.95.

Eş'arîler'e gelince bunlar, imân-amel ilişkisi konusunda değişik bir kanaate sahiptirler. Onlara göre kişi çirkin fiiler işledikçe onun inancında da bir zayıflama olur; tersine hayırlı amellerde bulundukça da imânı güçlenir.

Ancak, **Eş'ariler'**le **Matüridile**r arasında bir görüş ve kanaat ayrılığı gibi görünen bu nokta üzerindeki yorumlar arasında -*esasına bakılacak olursa* - pek de büyük bir fark yoktur. Belki de farklı anlatım üslûplarıyla aynı gerçeği ifade etmişlerdir. Nitekim insan, bir şeyi gerçek bildiği ve ona bütün içtenliği ile inandığı halde o gerçeği açık şekilde yalanlamadığı sürece ilkelerine aykırı davranması o inancın ortadan kalktığı anlamına gelmez.

Örneğin ateşin yakıcılığına kesin şekilde inanan doğuştan âmâ bir kimse, elini bilinçli olarak alevlere tutsa bile yanacağı konusundaki kesin inancında onun hiçbir kuşkusu olamaz. Binaenaleyh onun, böyle tehlikeli ve çirkin bir fiili işlemekle ateş hakkındaki kanaati değişmez. Yani elini ateşe doğru uzâtmakla ateşin onu yakacağı gerçeğini inkâr etmez, çünkü edemez. Keza yemeğin, ateşe konmakla pişeceğine, madenin ateşte kızdırılarak şekillendirilebileceğine inanan insan da bu inanç doğrultusunda hayırlı ve güzel olan birtakım üretimlerde bulunsa bu suretle onun da ateşle ilgili inancı artmaz. Bu inanç, ateşe perva etmeyen insanda da, ondan yararlanan insanda da aynıdır. Ancak kişi, ateşi faydalı amaçlarla sık kullandığı oranda onun ne kadar yararlı bir araç olduğunu düşünmek durumunda kalacak, dolayısıyla kişideki bu inanç âdetâ pekişecektir. Buna karşın ateşi olumsuz işlerde ve kötü niyetle kullanan insan ise onun yakıcılığına ilişkin inançtan çok, yaptığı işlerin sonuçları üzerinde tek taraflı olarak düşünmek durumunda kalacak, bu nedenle ateşin hayırlı amaçlarla da kullanılabileceğini bile belki zamanla artık düşünemeyecektir.

Zararlı fiillerin, kalp kararttığı ve sevapların silinmesine neden olduğu hakkında âlimlerin, sahip bulunduğu kanaati burada aramak doğru olur.

Netice itibariyle, amelin imândan bir parça olup olmadığı ve imânın azalıp çoğalmasında *(ya da zayıflayıp güçlenmesinde)* bir etkisi bulunup bulunmadığı meselesinde, Kitap ve Sünnete bağlı Müslimler arasında hemen hemen görüş ayrılığı denemeyecek kadar yaklaşık kanaatler vardır. Bu kanaatler farklı izah tarzlarının doğal birer sonucudurlar.[93] Dolayısıyla imânî konularda Kitap ve Sünnet'e bağlı çoğunluğun arasında sanki derin uyuşmazlıklar varmış gibi bu meseleleri büyüterek irdeleyenlerin iyi bir niyete sahip bulunmadıklarını bizzat kendileri açığa vurmuş olacaklardır! Bu gelenekçi çoğunluğun, gerçek anlamda m'ümen bir kitleye günün birinde dönüşebileceği umudunu beslemek daha doğrudur.

İslâm âlimlerinden çoğunun, özellikle ameli, imânın bir parçası olarak görmemeleri, onların, bir bakıma sahip oldukları derin ferâset ve dirâyeti göstermektedir. Nitekim kötü amel işleyen bir mü'minin bu yüzden imânsızlıkla suçlanması ve gelişebilecek fitne ve anarşinin süreklilik kazanması bu suretle önlenmiştir. Bu görüş Kur'ânî hikmete pek uygundur. Ancak farzları ihmal ya da terk etmeyi, keza şirk amacıyla yapılan eylemleri bunun dışında tutmak gerekir. Türkiye'de özellikle, *–Kimliklerinde İslâm yazılı-* bazı solcular, lâikçi mitüdistler ve kökten putçular gibi açıkça Allah Tealâ'ya ortak koşan, ya da sözleri ve davranış biçimleriyle bu yoldaki inançlarını bir yandan ortaya sererlerken öbür yandan sözde mü'min olduklarını ileri süren kimselerin eylemlerini yorumlamak ve hâlâ mü'min olduklarına inanmak ise safdillik olur!

Tamamlayıcı bir bilgi olarak belirtmek gerekir ki Ehl-i Sünnetin üç fraksiyonundan **Selefîle**r amelin, imândan bir parça olduğu ve imânın azalıp çoğalabileceği noktasında Merhum **İbn. Teymiyye**'ye uymaktadırlar.[94] Bilindiği üzere **İbn. Teymiyye** radikal görüşleriyle tananmaktadır.

---

93. Ali b. Ali b. Muhammed b. Ebi'l-İz Ed-Dımışkıy, El-Akıydatu't-Tahaviyya şerhi 1/470 Muassasa Ar-Risala, Beyrut-1988 (Birinci basım)

Kur'ân'ın Bütünlüğü İlkesi ve İmân:

Hiç kuşku yok ki Kur'ân-ı Kerîm bir bütündür. Bu bütünlüğü göz ardı eden kimsenin mü'min olması söz konusu değildir. Günümüzün Müslüman toplumları arasında bu önemli nokta ile ilgili olarak büyük sorunlar yaşanmaktadır. ÖzellikleTürkiye'de, toplumun geniş tabanının, İslâm ve Kur'ân gerçekleri hakkında yeterli ve sağlıklı bilgilere sahip bulunduğuna inanmak güçtür. Bununla birlikte yarı okumuş egemen zümre de kültür emperyalizminin etkisiyle İslâm'a karşı tehlikeli boyutlarda şartlandırılmıştır. Bu nedenle İslâm'ın ve Kur'ân'ın bütünlüğü üzerinde önemle durmak, tebliğ, davet ve irşad bakımından kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Çok şaşırtıcı noktalardan biri de şudur ki akâid ve kelâm âlimleri eskiden günümüze kadar Kur'ân'ın bütünlüğü meselesini bağımsız bir başlık altında incelememişlerdir. Onlar sadece **küfür**, **şirk**, **nifak** ve **zındıklık** sayılabilecek nedenleri ayrı ayrı konular olarak ele alırlarken, Kur'ân'ın ve İslâm'ın bölünmez bütünlüğünü de bu farklı başlıklar altında dolaylı bir yöntemle elbette ki ele almış sayılırlar. Çünkü bir insanın, *(hangi sözleri sarfettiği ve ne gibi tavırlar gösterdiği zaman)* İslâm'dan çıkacağı, yukarıdaki başlıklar altında örneklerle gösterilince bütün Kur'ânî gerçekler ortaya çıkmış olacak ve bu gerçeklerin tümüne birden inanmayan insanın da mü'min sayılamayacağı *-dolaylı olarak-* anlaşılmış olacaktır.

Ne varki bütün Kur'ânî gerçeklerin, akâid yazarları tarafından bir indeks halinde kitaplara geçirildiği de söylenemez. Çünkü her şeyden önce böyle bir indeks hazırlamak hem mümkün değildir, hem de **«tüme varım»** kuralı olarak bilinen ve akademik açıklama sanatında, bölümlerden birini göstererek bütünü anlatmak yöntemine ve dolayısıyla bilimselliğe aykırıdır. Ama ne olursa olsun Kur'ân'ın ve İslâm'ın bütünlüğü ilkesinin, bağımsız bir konu olarak işlenmemiş olması akâid tarihinde bir metod sorununu ortaya sermektedir. Çünkü bir gerçeği şu veya bu şekilde dile getirmek mümkündür. Ancak onu derli toplu bir anlatım biçimiyle sunmak, muhatabı daha kısa yoldan amaca götürür. Aksine muhatabı şaşırtmak, ya da onun eksik bilgilerle bocalamasına neden olmak gibi ihtimaller doğar. Nitekim Kur'ânî gerçeklerden birini veya birkaçını inkâr eden veya aşağılayan birçok kimsenin, günümüzde kendilerini hâlâ mü'min ve Müslim sayıyor olmalarını, biraz da bu nedenin içinde aramak gerekir.

İslâm'ın dışına çıkmak, yani mü'min ve Müslim niteliğini kaybetme halleri, elbetteki akâid kaynaklarında ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Dolayısıyla bir insanın hangi tavırla, hangi anlayış ve zihniyetle, hangi söz ve hareketle İslâm'ın dışında kaldığını, ya da mü'min ve Müslim iken İslâm'dan nasıl çıktığını bu bilgilerden anlamak mümkündür. Alimler bu bilgileri **küfür, şirk, nifak, zındıklık** ve **irtidâd** gibi ayrı başlıklar altında vermişlerdir. Dolayısıyla Kur'ân'ın ve İslâm'ın bütünlüğü konusu ancak farklı başlıklar altında verilen bu dağınık bilgilerin bir araya getirilmesiyle mümkün olabilmiştir. Halbuki Kur'ân'ın ve İslâm'ın bütünlüğü ayrı ve bağımsız bir konudur Dolayısıyla bu konunun bağımsız bir başlık altında işlenmemiş olması özellikle çağımızda birtakım boşluklara ve çelişkilere neden olmaktadır.

Öncelikle ve önemle şunu ifade etmek gerekir ki, kendisinin **«Müslüman»** olduğuna inanan ve bu kimlikle tanınan birçok kimseler Kur'ân-ı Kerîm'in, bazı âyetlerini inkâr etmekte, sorgulamakta, içeriklerini çağdışı, acımasız ve vahşi görmekte, hatta aşağılamaktadırlar. Bununla birlikte İslâm Dini'nden çıktıklarının hiç de farkında değildirler. Çünkü bu insanlar eğer İslâm Dini'nden çıkmış bulunduklarına kesinlikle inanmış olsalardı mutlak surette ya hemen pişman olup yeniden iman

---

[94]. Bkz. : İbn. Teymiyye Ahmed Bin Abdilhalim, Kitabu'l-İmân S.195, Daru'l-Kutub El-İlmiyye, Beyrut-1983 (Birinci basım); Nâsır Abdulkerim, Akıydatu Ahli's-Sunna v'al-Jamaa S.41 Daru'l-Vatan li'n-Naşr, Riyad-H.1412; Muhammed Abdülhadi El-mısrî, Akıydatu Ahli's-Sunna v'al-Jamaa S.91 Dâr'u Tıyba li'n-Naşr, Riyad-M.1988.

tazeliyecek, veya başka bir dine gireceklerdi. Çünkü insanlar belli bir dine bağlanmak zorundadırlar.

Burada çok açık ifade etmek gerekir ki İslâm'ın ve Kur'ân'ın, bir bütün olduğu gerçeği Kur'ân-ı Kerîm hariç, ne kaynaklardan yeteri kadar anlaşılmış, ne de anlatılmıştır. Halbuki çok önemli ve temel bir kural olarak Kur'ân-ı Kerîm bu ilkeyi ciddî bir şekilde ortaya koymuştur.[95]

Evet Kur'ân-ı Kerîm bir bütündür ve bizzat kendi açıklamasıyla bölünmez bir bütündür. Bunun anlamı ise şudur:

Kur'ân-ı Kerîm'in en küçük bir parçası bile olsa içeriğinden bir şeyi inkâr etmek, var saymamak, eleştirmek, sorgulamak, (haşa!) çağdışı, acımasız ve vahşiyâne nitelemek veya bu anlamlarda değerlendirmek; Kur'ân-ı Kerîm'in en küçük bir bölümünün bile değiştirildiğine, eksiltildiğine, ya da Kur'ân-ı Kerîm'e, sonradan bir şey daha eklendiğine, **Hz. Peygamber** (sav) in sözlerinin Kur'ân'a karıştırıldığına veya bu anlamlarda herhangi bir değişikliğe uğratıldığına inanmak, ya da bunu ileri sürmek, Kur'ân-ı Kerîm'in tümünü tanımamakla eşdeğerdedir ve İslâm Hukuku'nun bu sorunla ilgili maddeleri için doğrudan konu oluşturur.

Böyle bir inanca sahip olduğunu açıklayan kimseleri doğrulamak şöyle dursun, onlarla dostça geçinmek de aynı hükmün altına girmek için yeterli bir sebeptir.

Sonuç olarak Kur'ân-ı Kerîm'i ve onun öngördüğü inanış, yönetim ve yaşam biçimi olan İslâm'ı bölünmez bir bütün kabul etmek, kişide imânın oluşabilmesi için kaçınılmaz bir şarttır. İçeriğini ayrıntılarıyla bilmeden böyle özet bir bütünlük tanımı çerçevesinde Kur'ân-ı Kerîm'e inanmakla kişide oluşan imân şekli, akâid literatüründe **«icmâlî imân»** olarak nitelenmiştir. İcmâlî imân eğer taklidî değilse tehlikesiz sayılmıştır. Kişinin gizli dünyası ise açıklanmadıkça Mü'minlerce masum sayılır ve araştırılamaz.

İmân Şuuru

İmân şuurunun ne olduğunu kavrayabilmek için önce **«imân etmek»** ile **«inanmak»** kavramları arasındaki farkı iyi bilmek gerekir. Çünkü bu iki söylem, her ne kadar anlamdaş gibi gözüküyor ve aynı amaçla kullanılıyor iseler de tam manâsıyla örtüşmezler. İkisi arasında, önemsenmesi gereken bir kavramsal fark mevcuttur. Bu farkı şöyle açıklamak mümkündür.

İmân etmek; hiç bir kuşkuya ve tereddüte mahal kalmayacak şekilde kişinin, ***(yalnızca gaybî ve ilâhî gerçeklere)***, ruhunun derinliklerinde yer vermesidir. Imânın kavramsal tanımı budur.

Imânın Kur'ânî tanımı ise, çok özet olarak; kişinin, Kur'ân'ın bütünlüğüne inanmasıdır.

Daha önce de açıklandığı üzere buna **«icmâlî imân»** denir. Ayrıntılı tanımı ise; kişinin, Kur'ân gerçeklerinin tümünü teker teker öğrenerek bunlara inanmasıdır, diyebiliriz. Buna da **«tafsilî imân»** denir.

İnanmak ise; *-gaybî ve ilâhî hakikatler de dahil olmak üzere-*, gerçek olsun veya olmasın, herhangi bir habere veya olaya kesin surette kanmak ve kanaat getirmektir. Dolayısıyla; Allah'a meleklere, kitaplara, peygamberlere, âhiret gününe, (yani öldükten sonra tekrar dirilmeye), kadere, cennet ve cehenneme, cinlere ve ruha inanmak imândır.

---

95. Kur'ân-ı Kerîm 2/85, 2/174, 15/90,91

Fakat örneğin; insanoğlunun aya gittiğine, milyonlarca ışık yılı uzaklıktaki yıldızların varlığına, ufolara, uzay adamlarına ve benzeri söylentilere, aynı zamanda kişinin bizzat tanık olmadığı tüm hadiselere kesin surette kanmaya ise (yakîn) yani inanmak ve kanaat getirmek denir. Bu imân değildir.

İşte imân etmek ile inanmak arasınrdaki fark kısaca budur.

Günlük hayatımınzda zaman zaman birbirimizi herhangi bir şeye inandırmak için çok çaba harcarız. Karşımızdaki insanın söylediklerimizden kuşku duymaması için *«Allah seni inandırsın, sana borcumu ödemek için eşimin bütün takılarını bile sattım»* gibi şeyler söyleriz. Bu sözlerimizle aslında muhatabımıza imânî bir telkinde bulunmuyoruz. Sadece söylediklerimize inmasını istiyoruz. Buna karşın, Kur'ânî gerçeklerden kuşku duyan birini ikna etmek için ona yapacağımız açıklamalar, bir imân telkini sayılır.

İmân Şuuru ve Sorumluluk

Mükellef insan, gördüğü, duyduğu ve paylaştığı her şeyden sorumludur. Etrafımızda ne varsa, uzaktan yakından bizi ilgilendiren ne varsa, bir şekilde bize sorumluluk yükler.

Devrimler, çatışmalar, savaşlar, tartışmalar, kavgalar, ihtilâflar, gösteriler, etkinlikler, protestolar, yürüyüşler, rekabetler, yarışlar, oyunlar, propagandalar, reklamlar, temsiller, tertipler, komplolar, intiharlar, tecavüzler, cinâyetler, kazalar, afetler, felâketler, düğün ve cenaze törenleri, cemaatler, topluluklar, bayramlar, düğünler ve hergün duyduğumuz çeşitli haberler, tanık olduğumuz insan ilişkileri gibi bütün siyasi ve sosyolojik olaylar bizlere bir şekilde sorumluluk yüklemektedir. Bu olaylar karşısında ister istemez şu veya bu şekilde taraf olmak durumundayız. Imânın kaçınılmaz gereklerininin başında bu ilgi gelmektedir.

Bir mü'min, herhangi bir olay karşısında *(hem insan hem de bir mü'min olarak)*, belli bir tutum belirlemek, bir karar vermek durumundadır. Mesele bu kadar önemlidir ve duyarlıdır. Bu ise mü'min kişinin bilinçli olmasını gerektirmektedir. Aksi halde bir olay karşısınde imânî mükellefiyetini yerine getiremez ve ağır sorumluluklar altına girer.

Bir mü'min, herhangi bir olay karşısında, önce vicdan plânında yapacağı bir hesaplaşmadan sonra, 3 ayrı karardan birini vermek zorundadır.

1) Olayı uygun ve yerinde bulur, olayın failini vicdanında destekler. Buna, akaid terminolojisinde **«valâ»** denir.

2) Olayı reddeder, onu çirkin veya kabul edilmez görür, failinin karşısında yerini alır ve onu vicdanında mahkûm eder. Buna da akaid terminolojisinde **«berâ»** denir.

3) Olay karşısında kesin karar vermez (ya da veremez) veya tarafsız kalır; olay ile vicdanı arasında bir bağ kurma zorunluluğunu görmez, bu konudaki kararını *–içinde bulunduğu koşullar dolayısıyla-* ertelemek durumunda kalır. Buna **«Hiyâd»** denir.

Bu ilgiyle ifade etmek gerekir ki, düşünmek bir çabadır ve bazen çok ağır bir yük haline gelir. Çünkü düşünen insan bazen büyük sorumluluk getirecek bir karar verir ve bu karar ona önemli bir külfet getirir. Kur'ânın ifadesiyle insana, gücünün üzerinde bir görev yüklenmediği için kişi, kritik durumlarda veya göreceli bir mesele karşısında *–sorumluluktan kaçmak için değil-* isabetli bir karar almak üzere zamana ihtiyaç duyabilir. Bu nedenle kararını bir süre ertelemesi, onun ciddiyetsiz veya samimiyetsiz olduğu anlamına gelmez. Dolayısıyla hamasi duygularla çok acele ederek

mü'min kişiden hemen bir karar vermesini isterken karşılık bulamayan kimseler, muhataplarını imân şuurundan yoksun diye hemen suçlamamalı, bu noktada çok dikkatli davranmalıdırlar!

Bir mü'minin işte bu 3 alternatif duruştan birini seçebilmesi için mutlak surette onun şuurlu olması gerekir. Yani neye niçin inandığını, aksinin ona neler yükleyeceğini büyük bir sorumluluk içinde idrak eder.

Bu kriterler, çerçevesinde imân şuuru konusu, *–herhangi bir münâsebetle-* lâik veya dinsiz ve imânsız insanlarla paylaşıldığı zaman, büyük ihtimalle şöyle diyeceklerdir; Bu esasen bir mantık kuralıdır, dinle imânla bir ilişkisi yoktur. Çok doğaldır ki insan, kim olursa olsun, hangi dine hangi mezhebe mensup olursa olsun, bir olay veya bir haber karşısında bu 3 seçenekten ancak birine sahip çıkabilir. Aksi halde bir mantık kaosu içine girer.

Biz diyoruz ki; evet söylediğiniz, sadece bir yanı ile doğrudur, ancak eksiktir. Neden? Çünkü insandaki sorumluluk duygusu sadece insancıl çerçeve ile sınırlı değil, onun bir de imânî cephesi vardır; ve çünkü insanlar için endişe, korku ve kaygı *–özet olarak-* en çok üç sebepten kaynaklanabilir.

Birincisi: Menfaat (yani bugünkü dille) çıkar kaybına uğrama endişesi ve korkusudur;

İkincisi: Can güvenliği bakımından kişinin kapıldığı endişe ve korkudur;

Üçüncüsü; Manevi değerlerine karşı olabilecek sagısızlık endişesi ve korkusudur.

Lâikler ve dinsizler, bu üç çeşit endişe ve korkudan sadece ilk ikisine önem veriyor gibi gözükseler bile onların da kendilerine göre saygın kabul ettikleri birtakım değerler (özellikle putlar ve tağutlar) mutlaka bulunduğu için *-bilhassa ilmî tartışmalar sırasında-* çok büyük sıkıntı içine girerler ve sonunda pes etmek zorunda kalırlar. **Mitüdizm** (Milli Türk Dini)'in tartışılması sırasında duydukları sıkıntı gibi...

Çünkü olaylar, kişiyi çıkar ve güvenlik bakımından ilgilendirebileceği gibi, (bu 2 durum sözkonusu olmadan), sırf imân açısından da onu ilgilendirebilir. Böyle bir durumda mü'min kişi, artık güvenlik ve çıkar kaygısını bir kenara bırakır ve sadece imânî sorumlulukla hareket eder. İşte bu hareket imân şuurunun itici gücü ile meydana gelir ve bazen çok şiddetli olur.

Imân Şuuru Nedir

Biraz önce yapılan hazırlayıcı açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, **imân şuuru**; mü'min kişinin, imân ettiği yaratıcısını hoşnut edebilmek için, O'nun gönderdiği mesajlar doğrultusunda sorumluluk duymasıdır. Imânî şuurun özet olarak tanımı budur.

Ancak *–altını çizerek ifade etmek gerekir ki-* İslâm'da imân şuuru'nun temel bir ölçüsü vardır. Bu ölçüye uyanlar, imân şuuruna sahiptirler ve imânlı olarak nitelenirler. Bu şuura sahip olmayanlar ise; istedikleri kadar ibadet etsinler, istedikleri kadar insanların beğenisini kazansınlar, imânsızdırlar.

Bu ölçü; dinin tamamını bir bütün olarak kabul etmek ve bu bütünlüğü bozan hiç bir açıklama yapmamak, hiç bir davranış sergilememektir.

Şu gerçeği, *–konuya yakın ilgisi nedeniyle-* ifade etmek gerekir ki İslâm çok güçlü bir dindir. Kıyâmete kadar sürecek olan son din olması hasebiyle, *-uygulamada zaman zaman sekteye uğratılmış olsa bile-* onun teorik yapısında en ufak bir diğişiklik yapmak mümkün olamamıştır ve

bundan sonra da olamayacaktır. Bu ise kişinin, başvurabileceği sağlam bir imâni kaynağın daima mevcut bulunacağı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla dünya mü'minleri her çağda imânın bütünlüğü ilkesine sahip çıkabileceklerdir.

Nitekim, İslâm'ın üzerinden 15 asır kadar uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen, eğer bugünün mü'minleri imânın bütünlüğü konusu üzerinde halâ büyük bir duyarlılıkla durma ihtiyacını duyuyorlarsa, yani bu şansa çok güçlü bir şekilde henüz sahip bulunyorsa bu, İslâm'da imân kurumunun ne kadar sağlam olduğunu mucizevî bir şekilde kanıtlamaktadır. Oysa İslâm'daki imân kurumunu dejenere ederek İslâm'ı devre dışı bırakmak için dünyanın süper güçleri, büyük İslâm vatanı üzerinde yaşayan yandaşlarını da harekete geçirmek suretiyle akıl almaz senaryolar sahnelemekte, komplolar üretmekte ve savaşlar vermektedirler.

Fakat sayıları bugün belki 250 bini ble bulmayan dünya mü'minleri (yani, çeşitli ırklardan ehl-i tevhid azınlığı), 6,5 milyar insan karşısında kahramanca direnmektedir!

Imân Şuurunun Önemli Belirtileri Nelerdir.

Mü'min kişide aranan imân şuurunun başlıca dört belirtisi vardır:

1) Kulluk ve Tevhid bilinci,

2) Âhiret bilinci,

3) Ümmet ve Vahdet bilinci,

4) Şahadet bilinci.

Imânî uyanıklığın bu dört kategorisi aslında tek kaynaklıdır, onun için bir bütündür. Dolayısıyla bir mü'min, bu dört ayrı şuurun hiç birini öbürlerinden ayıramaz, göz ardı edemez; bu bütünlüğü dünyevi herhangi bir çıkar, herhangi bir bedel ve ödül karşılığında asla bozamaz.

Bir mü'min, çok zor ve hayatî durumlarda, *(sırf düşmanı şaşırtmak için, ya da zaman kazanmak için),* imânî şuurundaki harareti düşük gösterebilir. Bu sadece bir savaş manevrası olmalıdır. Çünkü her asırda imânsızlar çoğunluğu mü'minleri yok etmek istemişlerdir. Ama mü'minlerin ve imân kurumunun yaşaması ve yaşatılması gerekir.

Bütün bu açıklamalardan şöyle bir sonuç çıkarmak mümkündür; Imân ile amel arasında *(yani bir şeye inanmak ile o şey uğrunda harekete geçmek)* arasında oldukça güçlü bir ilgi vardır. Büyük ihtimalle bu alâkanın güçlülüğüne bakarak birçok İslâm alimi, ameli (yani pratiği), imânın bir parçası olarak görmüş, dolayısıyla imânın azalıp çoğalabileceğini ileri sürmüşlerdir.

Imân Şuurunun Belirtilerine İlişkin Bazı Ayrıntılar

1) Kulluk ve Tevhid şuuru nedir. Bu duygu; kişinin herhalükârda Allah Tealâ'yı, Kur'ân-ı Kerim'de kendini nitelediği sıfatlarla ve isimlerle anarak, koyduğu ölçüler içinde O'na ibadet ederek yaşamı boyunca, en ufak bir şirk tehlikesine karşı alarm halini yaşamasıdır.

Hiç şüphesiz, bu husus için bilgi gerekmektedir. Kişinin, imân kurumu hakkındaki bilgisi ayrıntılı olmalıdır. Kişi, özellikle **«ef'âl-i mükellefîn»**'i çok iyi bilmelidir.

Farz, vacip, sünnet, müstehap, mübah, haram, mekruh, sahih ve batıl kavramlarını geniş tafsilâtları ile bilmelidir. Çünkü imân ve amel arasında oldukça önemli bir bağ mevcuttur.

Mü'min kişinin, ayrıca; Ulûhiyet, rubûbiyet, wahiy, kitab, Nubuwwet, meâd, tewhid, imân, küfür, ilhâd, şirk, nifak, zendeka, irtidâd, bid'at, hurafe, batıl, tağut, ircâ, tecsim, tatil, te'wil, taklid, welâ, bera ve tekfir gibi çok önemli kavramların mahiyetleri hakkında geniş malumata sahip bulunması da gerekir.

2) Âhiret Bilinci; Kişinin, öldükten sonra Allah'ın takdir buyurduğu Kıyâmet gününde huzura çıkıp hesap vermek zorunda kalacağı güne kesin surette inanmış bulunarak vahiy ile belirlenmiş sınırları çiğnemeden, dikkatli yaşamasıdır. Şüphesiz bu şuurun, öbür şuur kategorileriyle ilgisi çok güçlüdür. Çünkü bu şuur, pratik hayatta olası sapmaları önleyen bir fren gibidir.

3) Ümmet ve Vahdet bilinci; Imânın önemli belirtilerinden olan bir duygudur. Mü'min kişinin, *(dünyanın neresinde olursa olsun, hangi ırk ve milletten olursa olsun)* bütün ehl-i tevhid mü'minleri öz kardeş gibi görüyor ve kabul ediyor olmasıdır. Bunun tezahürü de şöyledir; eğer mü'min olduğunu ileri süren insan, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşamakta olan aynı inanca sahip kimselerin acılarına ve sevinçlerine *(Kur'ânın ölçüleri çerçevesinde)* katılıyor ise bu kişi, ümmet ve vahdet bilincine sahiptir. Dünya mü'minlerinden bir tek kişinin bile kutsal değerleri, canı, malı, ırzı ve namusu çiğnenme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu zaman eğer mü'min kişi ona yardım etmek için elinden geleni esirgemiyorsa ümmet ve vahdet bilincine sahiptir.

4) Şahadet bilinci: imânın en büyük belirtilerindendir. Bu duygu; mü'min kişinin, **«İ'lâ-i kelimetullah için»** canını seve seve vermeye hazır olması ruhudur. Bu zinde ruha sahip bulunan mü'minler, Allah Tealâ tarafından çarpıcı şekilde müjdelenmişlerdir.

Bu duygunun çağrışımı ile; mukaddes kavramlar, i'ilâ-i kelimetullah, ümmetin bütünlüğ, ümmetin esenliği, cihad, savunma, mücadele stratejileri, namus ve haysiyet; hakezâ İslâm'ın, Hz. Peygamberin, Ashabın, alimlerin şehitlerin ve mü'minlerin şerefi; Kudüs, Mekke ve Medine başta olmak üzere dünyanın her yerindeki camiler, Kar'an-ı Kerim nüshaları, tefsir kitapları, ilmî kaynaklar ve büyük İslâm vatanının zenginlik kaynakları gibi daha birçok şey akla gelmektedir. Şahadet bilincine sahip mü'min kişi, bu değerlerin tecavüzlere karşı korunması noktasında büyük hassasiyete sahiptir.

Kur'ân-ı Kerim'de mü'minlere hitap örnekleri sıkça geçmektedir. insanlar bu çağrılar karşısında kendilerini test edebilirler. Bu çağrılara uyanık bir zihinle, diri ve canlı bir düşünceyle, dikkat ve azimle kulak verebilenler, bu ruha ve karaktere sahip olanlar, imân şuuruna sahip olduklarına kesinlikle inanabilirler.

Genel Çizgileriyle İmânsızlık (küfür):

İmânsızlık halk dilinde, inançsızlık itikadsızlık demektir. İmânsız kişi dinsiz sanılmaktadır. Oysa dinsizlik ile imânsızlık farklı şeylerdir.[96]

İslâm akâidinde imânsızlığın *(yani küfrün)* çeşitli tanımları ve açıklamaları vardır. Örneğin gerçeklerin tümüne birden inanmamak imânsızlığa neden olduğu gibi, gerçeklerin en az birine inanmamak, onlardan birini çarpıtmak, aşağılamak ve çirkin nitelemek de imânsızlık için yeterli bir neden oluşturur. Hatta bir kimse Kur'ân gerçeklerinin tümüne kalben inanmakla birlikte onlardan en az birini red ve inkâr etmekle de yine imânsız *(kâfir)* sayılır. Yani mü'min ve Müslim niteliğini kaybeder. Eğer zâten önceden mü'min değilse kişi, böyle bir kanaate sahip bulunmakla imânsızlığında saplanmış olarak kalır; Yok eğer doğuştan mü'min olarak yetişmiş, ya da sonradan

---

96. **Bk. Dinsizlik**

hidâyet bularak İslâm'a girmiş bulunmasına rağmen yukarıda açıklanan sapkın kanaatlerden birini yeniden benimsemiş ise o da artık mü'min ve Müslim değildir.

Bilindiği üzere kimlik kartlarındaki **«din»** hanesinde yazılı **«İslâm»** sözcüğünün, gönül dünyasıyla hiçbir ilişkisi yoktur. Bilâkis etik ve manevi değerden yoksun bir formalitedir. Nitekim çocuk daha birkaç günlük bebekken düzenlenen bu kartlara, **«İslâm»** kelimesi âdetâ otomatik olarak işlenmektedir ki çocuğun irâdesiyle bu kartların içeriği arasında herhangi bir bağ kurmak çoğu kez mümkün değildir. Dolayısıyla bu kartları taşıyan nice insan vardır ki Müslim kitle arasında *(onların kimliğine bürünerek)* yaşayabilmekte, bu sayede İslâm ehlinin mahrem toplantılarına, hatta camilere ve **Mescidu'l-Harâm** gibi kutsal mekânlara kadar bile rahatça sızabilmektedirler. Bu durum onların Müslim olduğu anlamına gelmediği gibi onlara, bilerek bu hak ve özgürlüğü tanıyanların da mü'min ve müslim olduğunu söylemek herhalde yanlıştır.

İmânsızlık, akâid âlimleri tarafından **küfür, şirk, nifak zındıklık** ve **irtidâd** adları altında ele alınarak işlenmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de kâfirlerden, müşriklerden ve münâfıklardan çok söz edilmektedir. Dolayısıyla küfür, şirk ve nifak hakkında Kur'ân-ı Kerîm'den yeterli derecede bilgi edinmek mümkündür. **Zındıklık** kelimesi ise Kur'ân-ı Kerîm'de geçmemektedir. **Kelile ve Dimne**'nin ünlü mütercimi *(bazı rivâyetlere göre yazarı)* **Abdullah b. Mukaffa**' zındıklıkla suçlandığına göre bu kelimenin çok eskiden kullanıldığı anlaşılmaktadır. İslâm'ın doğuşunu izleyen ilk asırlarda *(Dışından mü'min, içinden kâfir)* olanlara **zındık** deniliyordu. Sonraları, yabancı inançları İslâm'a bulaştıran ya da bu tür sapkın itikadlara bağlanan kişilere **zındık** denilerek bu nitelik, onları münâfıklardan ayırmak için kullanılmıştır.

Şimdi de bu kavramların ne anlama geldiğini, aralarında ne gibi farklar bulunduğunu ve kimlerin **kâfir**, kimlerin **müşrik**, kimlerin **münâfık**, kimlerin **mürted** ve kimlerin **zındık** durumuna düşerek İslâm'ın dışında kaldığını ayrı ayrı inceleyelim.

İMÂNIN KARŞITLARI

KÜFÜR KAVRAMI:

Küfür, yalın olarak klasik Arapçada gizlemek anlamına gelen bir sözcüktür.

Akâid biliminde önemli bir terim olan **«küfür»** kelimesi : Allah Tealâ'nın varlığını, birliğini veya bildirmiş olduğu gerçeklerden en az birini red ve inkâr etmek, ya da bu konuda kuşku içinde bulunmak suretiyle işlenebilecek suçların en büyüğüne verilen kapsamlı adlardan biridir. Bu suçu işleyen kimseye **«kâfir»** denir.

Küfre Neden Olan Söz, Kanaat ve Davranışlar:

Küfre neden olan çeşitli söz, kanaat, tavır ve davranışlar şu beş grupta toplanabilir:

1- Kur'ân gerçeklerinden en az birine inanmamak, veya onu red ve inkâr etmek,

2- Böyle bir gerçeği çarpıtmak veya mantıksız, çağdışı, iğrenç, vahşi, acımasız ya da adaletsiz bulmak,

3- Onu aşağılamak,

4- Onu alay konusu yapmak,

5- Gerçek ile gerçek dışı arasında tarafsız bir tavır göstermek.

Küfür suçu, aynı zamanda **şirk, ilhâd, nifak, zendeka** ve **irtidâd** suçlarını da kapsar. Yani Gerek **müşrik**, gerek **mulhid**, gerek **münâfık**, gerek **zındık**, gerekse **mürted** kişi, aynı zamanda **kâfirdirler**. İslâm Dini ile hiçbir ilişkileri yoktur. Dolayısıyla dünyadaki bütün mü'minler, *(ırkları, renkleri ve dilleri ne olursa olsun)* nasıl ki kardeş ve bir tek millet sayılırlarsa, aynı şekilde kâfirler de *(ırkları, renkleri ve dilleri ne olursa olsun)* İslâm'a göre bir tek millet sayılırlar. İslâm'da ilim deyimiyle bu hüküm: **«El-Kufru milletun vahidah»** olarak ifade edilir. **Binaenaleyh, İslâm dışı olmak bakımından müşrik, mulhid, münâfık, zındık, mürted veya herhangi bir kategoriye giren kâfirler arasında hiçbir fark yoktur.** Sadece karşılıklı ilişkileri düzenleyen İslâm Hukuku'nun ve İslâm Ahlâkı'nın, ilgili kurallarına göre bu kamplara karşı yapılacak resmi ve kişisel muamele farklıdır.

Örneğin kitabî kâfirler, **zimmi** *(sözleşmeli vatandaş)* olarak İslâm devleti'nin sınırları içinde oturabilmelerine karşılık müşriklere bu hak tanınamaz. Keza münâfıklar, kâfir olduklarını açık şekilde ortaya koymadıkça onlarla aynen müslim muamelesi görülür.

Yukarıda sayılan beş ayrı yoldan işlenebilecek çeşitli küfür suçlarını özetleyerek dört ana başlık altında toplamak mümkündür.

1- Allah Tealâ'ya, peygamberlere, semâvî kitaplara, meleklere ve âhiret gününe ilişkin **«gaybî gerçekler»** den en az birini inkâr ve red etmek veya bu gerçekler hakkında kuşku duymak ya da onaları aşağılayıcı herhangi bir söz ve davranışta bulunmak.

Örneğin Allah Tealâ'yı, (haşa!) yok bilmek veya sanmak; O'nu, yakışmayan bir sıfatla niteleyerek, - *bir anlamda* - sahip olduğu **«kemal»** vasfını inkâr etmek. Meselâ Allah Teâla'nın, kâinatta cereyan eden bazı olaylardan habersiz olduğunu, ya da olabileceğini; uyumak, unutmak, bunamak, yorulmak, yıpranmak, eskimek, yaşlanmak, üzülmek, bunalmak, özenmek, ve bıkmak gibi Zât-ı ilâhiyesi'ne yakışmayan ve asla kendisi için söz konusu olamayan nitelikleri O'na mal etmek veya bu yollu düşünceler ileri sürmek; Keza O'na herhangi bir şeyi ortak koşarak *-bir çeşit* - birliğini inkâr etmek.

2- Sırf ve yalnızca Allah Tealâ'ya gösterilmesi gereken saygı biçimiyle O'ndan başkasına saygı göstermek. Örneğin, Heykel, anıt mezar, katafalk, türbe, abide, resim veya ölmüşlere ait semboller gibi putların önünde saygı duruşunda bulunmak, rüku ve secdeye varmak, küfre girmek için yeterli sebeplerdendir. Keza bir tağutun, bir diktatörün ya da bir hükümdarın karşısında rüku veya secdeye varmak da İslâm dininden çıkmak için bir nedendir. Hayati tehlike ile sonuçlanabilecek bir tehdit karşısında bulunan mü'min kişi bu gibi durumlarda sorumlu değildir.

3- Tamamen seküler hayatı ilgilendiren madde, hayat, dünya, uzay, iş, sanat ve ilim konularına; haklara, özgürlüklere, meşru çalışmalara ilişkin Kur'ân gerçeklerinden en az birini inkâr etmek.

Örneğin, yılın 12 den daha az, veya daha çok sayıda aylardan oluştuğunu, güneşin hareket etmediğini, rüzgarın döl aşılayıcı olmadığını yağmurun bulutlardan inmediğini ileri sürmek gibi...[97]

---

[97]. Çünkü bunlar da birer Kur'ân gerçeğidir. Allah Tealâ : «Gökleri ve yeri yarattığı günden beri Allah katında ayların sayısı onikidir.» (Kur'ân-ı Kerîm 9/36) buyuruyor. şu halde bir kimse, yılın, aylarının bu sayıdan daha az veya daha çok olduğunu ileri sürecek olsa kâfir olur. Keza Allah Tealâ : «Güneş kendi konumunda hareket edip durmaktadır.» (Kur'ân-ı Kerîm 36/38) buyuruyor. şu halde bir kimse eğer güneşin hareketsiz olduğunu ileri sürecek olursa İslâm dininden çıkar.

Yine Allah Tealâ : «biz rüzgarı döl aşılayıcı olarak gönderdik.» (Kur'ân-ı Kerîm 15/22) buyuruyor. Bu Âyet-i kerîme çok yönlü anlamlar içermektedir. Nitekim rüzgarların, su buharından oluşan bulutları çarpıştırarak bu

4- Herhangi bir davranış biçimiyle kâfirlere özenmeye ve benzemeye çalışmak. Bunun ölçüleri İslâm fıkhında belirlenmiştir.

Çeşitli Küfür Suçlarına Örnekler:

a) Allah (cc) ile ilgili yanlış düşüncelerden kaynaklanan küfür suçları:

* Allah Tealâ'nın varlığı veya birliği hakkında kuşku duymak ve bunu sözle ifade etmek,

---

çarpışmadan bulutlarda artı-eksi elektrik yüklü elektron geçişmesini sağladığı; Keza bitkiler üzerinden eserken -*türüne göre*- gerek ayrı iki çiçekteki, gerekse aynı çiçekteki anterozoit ile cosfer'in birleşmesini temin ettiği anlaşılmaktadır. Öyle ise bu kadar ayrıntılı olmasa bile hiç değilse rüzgarın, döl aşılayıcı olduğunu kabul etmeyen insan, İslâm Dini'nden çıkmış olur.

Bilindiği üzere vahiyden başka İslâm'ın diğer bütün kaynakları Hz. peygamber (sav)'in vefatından yaklaşık yüz yıl sonra oluşmaya başlamıştır. Onun için kelâm ve akâid ilimlerinde eser veren ilk şahsiyetler, Hz.Peygamberle birlikte yaşamış yüce sahabiler kadar geniş ufuklara sahip olamazlardı. Dolayısıyla daha çok sebep-sonuç ilişkisinden hareket ederek mantıksal kuramlarla uğraşmalarına rağmen bu alimler bile ne ilginçtir ki dünyaya, hayat ve maddeye hep rûhânî bir açıdan bakmışlardır. Binaenaleyh aynen tefsir alimleri gibi akaid alimleri de Kur'ân-ı Kerîm'in, madde ve hayatı işleyen âyetleri üzerinde ciddîyetle durmamışlardır. Onun içindir ki örneğin, Kur'ân-ı Kerîm'in fizik, matematik, astronomi, tıb ve benzeri pozitif ilimlere konu oluşturan gerçeklerinden birini red ve inkâr eden kimsenin kâfir olacağını hiçbir yerde sözkonusu etmemişlerdir. Dünyaya ilim ve irfanlarıyla ışık tutan İslâm alimleri, ne yazık ki, bu konuda, arkalarında çok büyük bir boşluk bırakmışlardır! Çünkü din denilince akıllara genellikle namaz, oruç, dua ve zikir gibi şeyler gelmiş, dinin en büyük konusunun, yaşam, ahlâk ve ilim olduğu zamanla unutulmuştur. Laboratuarda, fabrikada, tarlada, düğünde kavgada ve siyasette değil, dua ve ibadet sırasında ancak Allah'ın hatırlandığı bir din imajı bu suretle oluşmuş ve İslâm'ın içi boşaltılarak onun yerine «Müslümanlık» adı altında bambaşka bir din yapılandırılmıştır, öyle ki zaman gelip Müslüman toplumlar hayat ve düşüncenin rûhânî ve seküler olmak üzere iki türlü olabileceğine inanmaya başlamışlardır. Oysa Allah Tealâ, Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde «hiç akıl etmez misiniz?!» «Hiç düşünmez misiniz ?!» diye insanı uyarıp buna bağlı olarak mantıksal düşüncenin ne büyük bir nimet olduğuna işaret buyururken (2/44, 21/10-67, 6/50-80, 32/4) akılla ve akılcı yollarla disipline alınabilen seküler hayatın önemini de bu suretle hatırlatmıştır.

Şu halde Kur'ân-ı Kerîm -*aklın sınırları içinde*- pozitif ilimlerin kesin olarak kanıtladığı gerçekleri doğrulamaktadır. Örneğin Kur'ân'da : 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9...sayıları -*karşılaştırmalı olarak*- geçmektedir. (2/61, 6/143, 24/58, 2/226, 18/22, 7/54, 18/22, 6/143, 17/101) Bundan şu sonuçları çıkarmak mümkündür :

İki, birden büyük, üçten ise küçüktür. Bu ifade matematiğin ve mantığın ortaya koyduğu, aynı zamanda Kur'ân-ı Kerîm'in ilgiyle doğruladığı kesin bir gerçektir. Şu halde bir kimse eğer ciddî bir şekilde örneğin; altının, yediden büyük, ya da beşten küçük olduğunu ileri sürmeye kalkışırsa bu insan tıpkı: «Ateş yakmaz», «Ses hızı, ışık hızından daha büyüktür.» «İnsan maymunun soyundan gelmiştir.» «Kadınla erkek eşittir. » veya «Din işleri devlet işlerinden ayrılabilir.» demiş gibi aklı, mantığı ve bilimi bir çırpıda yalanlamış olur ki bu olay, genişletilecek olursa, başlangıçta sanıldığı kadar pek de basit bir meseleden ibaret bulunmadığı anlaşılacaktır.

Mantıksızlığın, klasik yargıyla büyük bir sorun olmadığı ve yalnızca böyle düşüneni ilgilendirdiği sanılır. Oysa bu çok yanlıştır. Genellikle bütün ahlâksızlıkların hatta işlenen cinâyetlerin temelinde esasen mantıksızlık yatar. Örneğin bir insanın parasına göz dikerek onu öldüren hırsız veya soyguncu, henüz hırsız niteliğini almadan önce mantıksızdır. Çünkü bu kimse, her şeyden önce bir insanın, bu kadar haksızca ve böyle vahşice öldürülemeyeceğini, böyle bir cinâyeti işleyenin ise er veya geç yakalanıp en ağır cezalara çarptırılacağını düşünemeyecek kadar mantıksızdır, ahlâksızdır ve zavallıdır.

Şu halde sonuç olarak bir insan, eğer bilinçle en azından ikinin, üçten büyük, ya da birden küçük olduğunu ileri sürmek gibi bir çelişkiye düşecek olursa bunu, basit ve üzerinde durulmaya değmeyen bir saçmalık, bir sayıklama ve hezeyan olarak görmek aynı derecede ikinci bir mantıksızlıktır. Dolayısıyla eğer espri ya da mecâzî kullanım gibi bir amaç sözkonusu değilse şuna büyük ihtimal vermek gerekir ki bu düzeylerde gösterilen fahiş mantık dışı söz, hareket ve tavırların tümü, Kur'ân'ın evrensel gerçeklerini ve Allah Tealâ'nın yüce fıtrat ve tabiat kanunlarını red ve inkâra varan ağır suçlardır. Onun için mizah niteliğinde veya mecâzî anlamda bile olsa bu tür sözleri sarfedenlerin de hemen tevbe ederek Allah'dan af dilemeleri gerekir.

* Allah Tealâ'nın sıfatlarından en az birine inanmamak,

Örneğin: Allah Tealâ, sonsuzdan sonsuza sağdır; Görür ve bilir; Öncesi ve sonrası yoktur; Her şeye gücü yeter; Tüm kâinât üzerinde mutlak bir egemenliğe sahiptir. Binaenaleyh eğer bir kimse onun bu niteliklerinden en az birine inanmazlık veya saygısızlık eder, ya da ona karşı kuşku duyarsa kâfir olur. Bu cümleden olarak eğer bir kimse, içinden geçen bir düşüncenin Allah tarafından bilinemeyeceğini tahmin bile ederse İslâm Dini'nden çıkar.

* Her şeyin Allah tarafından yaratılmış bulunduğuna inanmakla birlikte O'nun, insanlara sınırsız bir irâde özgürlüğü tanıdığını, binaenaleyh insanları artık söz ve eylemlerinden dolayı sorgulamayacağını ya da yargılamayacağını sanan kimse bu kanaatini sözle açığa vurursa İslâm Dini'nden çıkmış sayılır [98]

* Allah Tealâ'yı cisim veya madde olarak düşünen; O'nu, yarattıklarından herhangi bir kimseye, herhangi bir nesneye, herhangi bir şeye benzeten; doğmuş veya doğurulmuş olduğuna, nesil bıraktığına, *(yani çocuğu olduğuna)*, üzerinden zaman geçebileceğine, bir yer tarafından taşı-nabileceğine, başlangıcı veya sonu olabileceğine; hastalanmak, ölmek, unutmak, uyumak, yorulmak, herhangi bir şeyi bilmemek, herhangi bir olaydan haberdar olamamak, insanların içindeki gizli düşünceleri bilmemek, bir kimseye veya bir şeye gereksinim duymak, huzursuz olmak, bir şeyi var veya yok etmek zorunda bulunmak, bıkmak ve usanmak gibi tüm eksikliklerden herhangi biri durumunda kalabileceğine inanan ve bunu sözle ifade eden kimsenin, İslâm Dini ile hiçbir ilişkisi kalmaz.

* Allah Tealâ'nın isim ve sıfatlarına, emir ve yasaklarına öğüt ve yasalarına saygısızlık eden, onları alay konusu yapan, Örneğin: **«Şu sineğin var olmasında hiçbir fayda ve hikmet yoktur, Allah bunu niçin yaratmış?!»** diyen, ya da öfkesinden, **«Allah bile bana emretse bu işi yapmam.»** şeklinde tepki gösteren kimse imânını o an için kaybeder.

* Bazı kimseler çok hissi oldukları için suçluluk duygusuyla derin moral çöküntüsüne uğrarlar. Bu duruma düşen bir insan bilinçli olarak *-afedilemeyeceğine ilişkin-* Allah'dan umudunu tamamen keserse kâfir olur. Keza aşırı umutla Allah tarafından hiçbir hesaba ve cezaya tabi tutulmayacağına inanan kimse de yine kâfir olur.

* Ayrıca Allah hakkında sarfedileceği takdirde kesinlikle küfre neden olacak çeşitli ifadelerden bazıları şöyledir:

«Allah'ın adaletinden kuşkulanıyorum.»

«Filan adam üçkağıtçının Allahıdır.»

«Allah'ın s...tir ettiği yer.»

«Allah'ın oğlu bile olsa metelik vermem.»

«Allah istemese bile bu işi yaparım.»

«O kadar seviyorum ki ona Allah gibi tapıyorum.»

«Allah bile onunla başa çıkamıyor, ben nasıl başa çıkayım!»

---

98. Kur'ân-ı Kerîm 15/91,92; 16/93; 29/2,3,4; 58/8; 62/8

«O kadar güzel ki Allah onu özene bezene yaratmış.»

Bu sözleri sarfedenler, Allah Tealâ'ya karşı büyük saygısızlıkta bulunmuş olurlar. Bu nedenle de İslâm dininden çıkarlar. Bununla birlikte eğer bir mü'min kişinin yanında bu sözlerden birini sarf ederlerse, ayrıca ona karşı da büyük bir küstahlıkta bulunmuş olurlar. Onun için böyle bir terbiyesizlikte bulunan kimse derhal tevbe ederek önce Allah'dan af dilemeli, aynı zamanda inancına karşı saygısızlık yaptığı mü'min kişiden de özür dilemelidir.

***

b) Peygamberlerle ilgili yanlış düşüncelerden kaynaklanan küfür suçları:

Peygamberler: Allah Tealâ'nın, ilâhî hikmetiyle, daha bebeklik günlerinden itibaren doğal bir iç ve dış temizlikle yarattığı, yetiştirip yönlendirdiği, ve seçerek elçilik göreviyle gönderdiği; övülmüş, dokunulmaz kişiliğe sahip, müstesna ve saygıdeğer şahsiyetlerdir.[99]

Bu yüce insanlara dil uzatmak, onları yakışıksız vasıflarla nitelemek, onları aşağılamak, yalanlamak, onlardan herhangi birinin peygamberlik sıfatını açıkça red ve inkâr etmek, onlardan olmayan birini peygamber olarak nitelemek İslâm Dini'nden çıkmak için yeterlidir.

Bu cümleden olarak:

* Bir kimse eğer kendisine ya da bir başkasına vahiy indiğini ileri sürecek olsa veya herhangi bir ifade kullanarak peygamber olduğu iddiasında bulunacak olsa kâfir olur.

Bilindiği gibi Peygamberimiz **Muhammed Mustafa** (sallellahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Hazretlerinin tertemiz hanımları *(Asr-ı saadetten Kıyâmet kopuncaya kadar)* bütün mü'minlerin anneleridirler.[100] Binaenaleyh onlara dil uzâtan, onları iffetsizlikle suçlayan (*ki bir kısım Şiîler maalesef bunu yapıyorlar)*, Keza **Hz. Peygamber** (sav)' den sonra sağ kalan hanımlarının, çağdaşları olan Mü'minlerle neden evlenmediklerini sorgulayan ve eleştiren kimse yine kâfir olur.

* Bir kimse eğer **Hz. Peygamber** (sav)'in, gerek devlet başkanı olarak, gerek ordusunun başında komutan olarak, gerekse yaşamının çeşitli alanlarında almış olduğu kararlardan, koyduğu yasalardan, yapmış olduğu istihbarattan, belirlediği stratejilerden ve onayladığı infazlardan birini eleştirecek olsa, yani isabetli karar almadığını ya da adaletsiz yargıda bulunduğunu ileri sürecek olsa kâfir olur. Ancak insan olarak O'nun, nadiren bazı şeyleri unutup, daha sonra düzelttiğini söylemek suç değildir.

Ayrıca:

* **Hz. Muhammed** (sav)'in son peygamber olduğunu inkâr etmek,

* Yeni bir peygamberin geleceğini bekliyor olmak küfürdür.

---

[99]. Bk. Peygamberlere İmân

[100]. Kur'ân-ı Kerîm 33/6

*Herhangi bir «ulu şahsiyeti» **Hz. Muhammed** (sav)'den üstün bilmek veya O'nunla eş değerde tutmak. Örneğin **Hz. Ali** (ra)'yi ilâh kabul eden, ya da O'nu **Hz. Muhammed** (sav)'den üstün tutan bir kısım Râfızıyler vardır ki bunlar kâfirdir.[101]

Keza bazı tarikatlarda, özellikle Nakşibendîlere ait bir inanışa göre **«evliyalar»** peygamberlerden daha üstündürler. Nakşibendî şeyhleri arasında çok az kişi bu sırrı ağzından kaçırmıştır. Bunlardan biri de **Hasan Lûtfi Şuşud**'dur. Bu şahıs aynen diyor ki: ***«Velâyet, fenâya varmış kimsenin hâlidir. Nübuvvet mertebesinden uludur. Bazı enbiyâ hazerâtı velâyete de sâhib olmuşlardır. Lâkin her velîde nübuvvet-i tarifiyye veya tebliğiyye mevcûd olagelmiştir.»***[102]

Kuşkusuz, bu yollu inancını açığa vuran hiçbir tarikatçı, mü'min ve müslim olduğunu kanıtlayamaz.

Şu sözler de küfre neden olur:

* «Filân kimse peygamber bile olsa ona inanmam. »

* «Eğer **Hz. Muhammed**'den sonra bir peygamber gelecek olsaydı filan zât peygamber olurdu.»[103]

* «Peygamberler de bizim gibi yer içer ve tuvalete giderler, onların bizden ne farkı var!»

* «Eğer Adem suç işlemeseydi cennetten kovulmazdık, bütün bu belâlar O'nun yüzünden başımıza geldi.» vb.

c) Semâvî kitapların birinci derecedeki gerçekleriyle ilgili yanlış düşüncelerden kaynaklanan küfür suçlarına örnekler:

Allah Tealâ'nın indirmiş olduğu vahiy, kutsal, dokunulmaz ve saygıdeğerdir. Binaenaleyh birer vahiy olan semâvî kitaplara, bu kitapların gerçek içeriklerinden herhangi bir şeye karşı saygısızlık

---

101. Râşid Abdullah el-Ferhan, el-Edyân'ül-Muâsıra S.86. Ayrıca Bk. Din Kavramı: Râfızıyler

102. Hasan Lûtfi Şuşud, İslâm Tasavvufunda Menâkıb-ı Evliya s.163 İstanbul-1958.
Milâdî 1350'lerde Türkistan'da tohumu ekilen Nakşibendiliğin günümüze kadar ortaya henüz çıkarılamamış çok önemli gizli yanları vardır. Bunlardan biri de bu tarikatın, Kur'ân'daki İslâm'a alternatif bir din olarak temellendirilmiş bulunması gerçeğidir. Bunun elbette ki bir nedeni olmalıdır. İslâm'la ilk kez tanışan Türklerin Kur'ân'daki İslâm'ı, bir «Arap dini» olarak algılamış olmaları ihtimali büyüktür. İslâm'a ilk kez muhatap olan Türkler, bu dinin çekiciliğine kapılırken ona tamamen uymak yerine onu kendi düşünce ve geleneklerine uydurmayı daha uygun görmüşlerdir. Günümüzün gerek ortodoks Türk Sünniliği, gerekse heterodoks Alevîliği bu tahmini her yönüyle kanıtlamaktadır. Bu gerçeklerden yola çıkarak *«Türklerin, daima bilinç altında Türk unsurundan bir peygamber arayışı içinde olduklarını tahmin etmek güç değildir.»* İşte Nakşibendîlerin, (yüzyıllardır gizlemiş oldukları bir inanışa göre), evliyaları peygamberlerden üstün tutuyor olmalarının nedenini burada aramak gerekir. Çünkü onlara göre Hz. Muhammed, her ne kadar bir peygamber ise de, daha çok Araplara aittir. Dolayısıyla *«Türk evliyalarına hem peygamberlik atfetmek hem de onları peygamberlerden üstün tutmak Türklerin dinsel bağımsızlığını koruyacaktır.»* Nakşibendiliğin en önemli rolü budur. Günümüzün siyasal ve toplumsal gerçekleri de bunu kanıtlamaktadır. Nitekim «TC» rejimi, tarikatları yasaklamış olmasına rağmen Nakşibendiliği her zaman gizlice desteklemiştir. Günümüzde Güneydoğu illerinden birinde konuşlandırılân bir Nakşî Tekkesi, «Derin devlet» aracılığıyla sıkı bir şekilde korunmakta ve organize edilmektedir! Ayrıca, son yıllarda, önce «Nurculuk», daha sonra da «Gülencilik» akımları tarafından Nakşiliğin modern bir kılık içinde büyük güç kazandığı, Türkiye'nin önemli sosyolojik gerçeklerindendir.

103 Tarikatçılar, şeyhlerini yüceltmek için bu yollu sözleri sarf etmekten çekinmezler. Bk. Abdülmecîd b. Muhammed El-Khânî (1847-1900) , Al-Hadâiq'ul-Wardiyya Fi Haqâiq'i Ejillâ'in-Naqshabandiyya s. 231. (Kaynak Arapçadır)

etmek, onu çarpıtmak, yalanlamak ya da alay konusu yapmak İslâm Dini'nden çıkmak için yeterli bir neden oluşturur. Buna göre:

Bir şahıs veya bir otoritenin yetkilileri ve mensupları yürürlükte bulunan Kur'ân ahkâmından en az birini uygulamadan kaldırır veya uygulamasını engellemeye çalışırlarsa kâfir olurlar. *(Ancak uygulamanın genel bir fitneye neden olacağı, Mü'minlerin ve İslâm Ümmetinin bundan, belini doğrultamayacak şekilde olağanüstü bir gelişme ihtimali karşısında sorumlu şahıs, örgüt ve kuruluşlar uygulamanın geciktirilmesi konusunda İslâm âlimlerine danışabilirler.)*[104]

Kur'ân ahkâmı içinde yürürlükten kaldırılmış bir hüküm varsa bu hükmün yerine konmuş yasayı uygulayan, uygulamasını kolaylaştıran ve bu durumun farkına varıp rıza gösteren kimselerin İslâm Dini ile hiçbir ilişkileri kalmaz.[105]

Bunu farkedip **«Mustaz'af»** *(yani ezilmiş)* durumunda olanlar ise Kur'ân'ın uygulandığı bir ortama göçünceye kadar **«kendi nefislerine zulmetmiş»** olarak günahkâr sayılırlar.[106]

Kur'ân-ı Kerîm'e karşı işlenebilecek küfür suçlarından bazı örnekler:

* Bir Müslim'in veya bir kitabî'nin kitabına **«sinkâf»** ile sövmek.

***«Allah buyuruyor ki ...»** diyerek Kur'ân'da bulunmayan sözleri Allah Tealâ'ya mal etme cüretinde bulunmak.[107]

*Kur'ân'da eksiklik, ya da beşer sözü bulunduğunu, veya ona daha sonra başka şeyler eklendiğini ileri sürmek.

* Kur'ân-ı Kerîm'i çağdışı olarak nitelemek.

* Kur'ân'ın öngördüğü ceza ve miras âyetlerini adaletsiz ve acımasız bulmak ve bunu söz ve tavırla ifade etmek.

* Kur'ân-ı Kerîm'in nassıyla kesin şekilde yasaklanmasına rağmen *(süt kardeşle evlenmeyi, domuz etinden yemeyi, faizle muamele etmeyi, alkollü içki kullanmayı, zina etmeyi ve benzer)* yasakları yasallaştıran **«mürted»** ülkelerin kanunlarına vicdanen saygı beslemek ve bu yasaları Kur'ân-ı Kerîm'e tercih etmek.

* Vahyin *(Allah kelâmının)* yaratık olduğunu ileri sürmek.[108]

---

104. Çünkü ashab döneminde de şartların gerektirmesi üzerine bazı ahkâmın kısa bir süre için zorunlu olarak askıya alındığı bir gerçektir. Ancak onların bu türlü davranışları, daha sonraki dönemlerin yöneticilerinden farklı olarak İslâm'ın ve Müslimlerin çıkarı doğrultusunda olduğu da yine ayrı bir gerçektir.

105 Kur'ân-ı Kerîm 5/44

106 Kur'ân-ı Kerîm 4/97

107. Bu tür ifadeleri kullananlar, söylediklerini kanıtlamak ya da tevbe etmek zorundadırlar. Aksi halde suçlanmaktan kurtulamazlar! Dolayısıyla İslâm'ın dışladığı kimseler olarak muamele görmek durumunda kalırlar.

108. 7'inci, 8'inci ve 9'uncu Abbasi halifeleri el-Me'mûn (M.813), el-Mu'tasım (M.833) ve el-Vaasık (M.842) döneminde *(miladi dokuzuncu yüzyılın başlarında)* Kur'ân-ı Kerîm'in mahluk *(yani yaratık)* olduğu yolunda ortaya bir tez atıldı. Bu teze inanıp inanmadıklarını saptamak için, çağın alimleri halifenin emriyle sınava çekildiler. Ünlü Müctehid İmam Ahmed Bin Hanbel de bunların arasında bulunuyordu. Bu şahsiyetlerin kimisi

* Kur’ân-ı Kerîm'den bir parça bile olsa onu çöpe atmak, çiğnemek, ya da herhangi bir şekilde ona saygısızlıkta bulunmak.

* Kur'ân'ın Arapça değil, başka bir dille indiğini ileri sürmek.

* Kur'ân âyetlerini enstrüman eşliğinde terennüm etmek.

* Allah'ın yasakladığı bir şeye başlarken besmele çekmek.

* Haram bir fiil işledikten sonra onun sağladığı yarardan, kazançtan ve sevinçten dolayı Allah'a şükretmek; Ya da haram bir şey yedikten sonra Elhamdülillah *(yani Allah'a hamd olsun)* demek.

* Kur'ân okuyan kimse ile -*okuduğu sırada* - alay etmek.

* Kur'ân'a uymayı öğütleyen ve Kur’ân-ı Kerîm ahkâmına göre yaşamak üzere davette bulunan kimseye eziyet etmek, onu meczup ve mecnun gibi sıfatlarla niteyerek hakarette bulunmak ya da cezalandırmak.

* Kur'ân-ı Kerim-i küçümsemek amacıyla onu başka bir kitapla karşılaştırmak.[109]

* Kur'ân'da fal açmak ve onu büyü, üfürük ve muska gibi çirkin işlerde araç olarak kullanmak.

* Kur’ân-ı Kerîm'in ölü ruhuna okunmak üzere indiğine inanmak.

* **Tevrat, Zubûr, İncîl** ve **suhuflara** hakaret etmek bu kitap ve suhufların Allah tarafından gönderildiğini inkâr etmek.

* Kur’ân-ı Kerîm'den önceki semâvî kitapların, şimdiki içeriklerinin değiştirilmediğine ve indirildikleri zamanki gibi tamamen vahiy olduklarına inanmak, ya da içlerinde vahiyden hiçbir eser bulunmadığını ileri sürmek.

* Kur’ân-ı Kerîm'in, zorba, sapık, kâfir, münâfık ya da suçlu saydığı: **Firavun, Haman, Karûn, Calût, Hz. Lût**'un karısı, **Hz. Nuh**'un oğlu, **Ebuleheb, Âd** ve **Semûd** Kavmi ile **Medine** Halkından münâfıklar gibi kimselerin suçsuz, masum ve doğru yolda olduklarını kabul etmek, onları övmek, onlara taraf olmak ve beraatları için duada bulunmak.

* Kur’ân-ı Kerîm’de kesinlik ifade eden emirlerden, nehiylerden ve hükümlerden birini *(dolaylı da olsa)* yalanlayıcı bir ifade kullanmak: **«Alah kâfirleri cezalandırmayacak»**; ya da, **«Allah kâfirleri bağışlayacak»** demek gibi... Halbuki Allah Tealâ, örneğin **Beyyine Sûresi**’nin, altıncı Âyet-i kerîmesi’nde meâlen **«Kitap ehlinden olan kâfirler ve müşrikler sürekli olarak cehennem ateşindedirler; Onlar halkın en kötüleridir.»** buyurmuştur. Binaenaleyh bu âyetteki ilâhî vaadi yalanlayıcı nitelikte sarfedilen bir söz küfre neden olabilir.

-maalesef **- şehid edildi; kimisi de İmam Hanbelî gibi zindanlara atıldılar. Nihâyet Muhaddislerden İmam Ebu Abdirrahman Abdullah b. Muhammed el-Arzemî bu yüzden ifade verdiği bir sırada Halife el-vaasık'a ve Başkadısına yöneltiği çarpıcı bir soru üzerine bu konu tartışmadan kaldırıldı ve fitne bu suretle sönmüş oldu. (Bk. Müslim b. Haccâc, el-Kina ve'l-Esma' 1/523 Medîne-i Münevvere İslâmî İlimler Üniversitesi yayını 1984 ; Celâluddîn Abdurrahman es-Suyûtıy, Tarikhu’l-Khulefâ S. 369)**

109. Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarında Kur’an okuduğu saptanan öğrencilere «Kur’an sizin paçanızı kurtarmaz, sizi kurtaracak kitaplar Cumhuriyet okullarında okutulan kitaplardır!» şeklinde hakaretler yağdırılır ve bu öğrenciler cezalandırılırlardı.

d) Semâvî Kitapların ikinci Derecedeki Gerçekleri İle ilgili Yanlış Düşüncelerden Kaynaklanan Küfür Suçları:

Gerek Kur'ân-ı Kerîm, gerekse ondan önceki semâvî kitaplar, ibadet ve insan yaşamını ilgilendiren konulardan başka birçok bilgiler daha sunmuşlardır. Elbette bunlar da Allah Tealâ'nın verdiği bilgiler olmak bakımından son derece önemli ve inanılması gereken gerçeklerdir.

Bunların bazıları, aynı zamanda çeşitli bilimler için birer ipuçlarıdır. Nitekim bu konulu âyetler, son zamanlarda özellikle yabancı bilim adamlarının dikkatini çekmiştir.

Bu âyetlerin ortaya koyduğu gerçekler özellikle ibadet ve rûhânî yaşamla yakından ilgili olmadığı için skolastik düşünce sahipleri tarafından pek önemsenmemiş, hatta bu gerçekleri inkâr etmek, İslâm Dini'nden çıkmak için yeterli bir neden oluşturmasına rağmen bu nokta üzerinde hiç durulmamıştır. Ne ilginçtir ki günümüzün «modern düşünceli ve aydın din adamları» (!) olarak bilinen ilâhiyatçılar da kendi alanlarını ilgilendirdiği kadarıyla bu noktaya pek önem vermemişlerdir.

Örneğin, **Ra'd Suresi**'nin dördüncü âyetinde Allah Tealâ *(meâlen)*: Yeryüzünde bitişik toprak parçaları, *(ya da kıtalar)* üzüm bağları, ekinler, ve hurmalıklar bulunduğunu hepsinin de aynı su ile sulandığını, ancak yiyimde bazılarını diğer bazılarına üstün kıldığını ifade buyurmaktadır. Aslında bu âyetin olağanüstü önem taşıyan hayat ve tabiat sırlarıyla yüklü olduğuna büyük ihtimal vermek gerekir. Bununla birlikte hiç kültür almamış sıradan bir insanın anlayış düzeyine indirgenerek bu bilgiler global bir anlatım yöntemiyle verilmiştir. Burada geneldeki ihtimallerin tam tersine, eğitimsiz insanlardan çok okumuş ve kültürlü insanın bu âyet karşısında gereken ciddîyeti göstermemesi akla gelmektedir. Çünkü ukalalık ve küstahlık daha çok yarı okumuşun, ya da başka bir deyimle okumuş cahilin kapıldığı psikozlardandır. Dolayısıyla yukarıdaki ve benzeri âyetler sözkonusu olduğu zaman ciddîyetini koruyamayan **«Bu da bir şey mi (!)»**, **«Bunu bilmeyecek ne var ?»** gibi sözler sarfederek kendilerini bir şey sananlar kâfirden başka hiçbir şey olamazlar.

e) Meleklerle ilgili Yanlış Düşüncelerden kaynaklanan Küfür Suçları:

Melekler Allah' (cc) ın latif ve nuranî yaratıklarıdır.[110]

Onların tümünü, ya da Kur'ân-ı Kerîm'de adları geçenlerden en az birini yok sayan, imânını kaybeder.

Meleklere sövmek, onları aşağılamak ve alay konusu yapmak, eski cahiliyet döneminde olduğu gibi melekleri **«Allah'ın kızları»**[111] olarak nitelemek yine imânın zevaline sebep olur.

Can almakla görevli bulunan **Azrâil** Aleyhisselâm'a, *(bu ilgiyle)* düşmanlık beslemek ve hakkında yakışmayan sözler söylemek yine küfürdür.

Toplumumuzda bazı filozoflar, cin, melek ve şeytanla ilgili birtakım yeni görüş ve izah tarzları getirmiş bulunmaktadırlar. Örneğin cinlere **«Mikrodalga bedenle var olan bir tür "HALOGRAMİK" varlıklardır.»** denilmekte, **«...insan ve cin ve hayvan denilen tüm varlıkların orijini»** nin melek olduğu ileri sürülmektedir.[112] Bu ifadeler İslâm Literatür diline yabancıdır.

---

110. Kur'ân-ı Kerîm 17/40, 52/39, 53/21

111. Kur'ân-ı Kerîm 17/40, 52/39, 53/21

112. Ahmed Hulûsi, Ruh insan cin, S.23, 24 İstanbul-1993

Ancak melekleri inkâr veya aşağılamak değil bilâkis onların var olduğunu bir çeşit kanıtlamak anlamına gelmektedir. **«Mikrodalga boyut»** niteliğine gelince eğer bu söylem, meleklerin gerçek niteliğini yansıtmıyor veya yansıtmaya yetmiyorsa bunun sorumluluğu bu ifadeyi kullanana aittir. Bu çeşit izah tarzlarının daha çok bilimselcilik gayretleriyle yapıldığı izlenimi göze çarpmaktadır. Nitekim meleklerin metafizik varlıklar olduğuna ve temel yapıları hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de hiçbir bilgi bulunmadığına bakılacak olursa onları bu tür vasıflarla tanıtmak afaki olacaktır. Esasen meleklerin varlığı bir Kur'ân gerçeği olduğuna göre onları kanıtlamaya çalışırken Kur'ân ölçüleri içinde kalmak en güvenli yoldur.

f) Âhiret Hayatı ile ilgili Yanlış Düşüncelerden kaynaklanan Küfür Suçları:

Kıyâmet, hesap, cennet ve cehennem ile Kevser, birer Kur'ân gerçeğidirler. İnsanların öldükten sonra yeniden dirilecekleri, Kur'ân'ın haberiyle kesin bir hakikattır. Binaenaleyh bu gerçekleri red ve inkâr eden, ya da bu gerçekler hakkında en ufak bir kuşku duyan kimse kendini küfrün çukuru içinde bulur.

İnsanların, bedenleri ve ruhlarıyla değil de yalnız ruhlarıyla âhireti yaşayacaklarına inananlar da kâfirdirler.

Mü'minlerin cennette -*niceliksiz olarak*- Allah Tealâ'yı gözleriyle görmeleri de yine bir Kur'ân gerçeği olduğu için bunu inkâr eden kâfir olur.

g) Çeşitli Konulardaki Yanlış Düşüncelerle ilgili küfür suçları:

İnsan; hak ile batılın, doğru ile yanlışın, devamlı çatıştığı bir ortamda yaşar. Bir yanda güzellikler, bir yanda çirkinlikler var. Her ikisi de kendine göre bir çekiciliğe sahiptir. Bal arısı çiçeklere konar, tenya ve trişin ise bağırsakta dışkı içinde yaşarlar. Hepsi de halinden memnun. Eşya ve olaylar da çok ilginçtir. Ateş yakar, rüzgar eser, bıçak keser, yer çeker...Ancak bunların hepsi de birer kanuna tabidirler. Kâinatın disiplinini sağlayan bu yasaların koyucusu ve uygulayıcısı ise Allah Tealâ'dır. Sebebi de sonucu da bütün ayrıntılarıyla ezelde bilen O'dur. Şu halde akıllı insan, ulaşabildiği bilgilerin en üst limitlerine kadar önce kitap ve sünnetin, sonra da akıl, ilim ve tecrübenin kanıtladığı bütün gerçeklere inanmak zorundadır. Çünkü aklın görevi budur.

Binaenaleyh kişi; **Allah'a**, **meleklere**, **kitaplara**, **peygamberlere**, **âhiret gününe** ve **kadere** inandığı gibi yer çekimine, iki kere ikinin dört ettiğine, demirin odundan daha yoğun olduğuna, saf suyun 100 derecelik ısıda kaynadığına, ışık ve sesin belli ortamda, belli hızlarla yayıldıklarına da yine kesinlikle *(ancak icmalî imân sınırlarında)* inanmak zorundadır. Bunun temel sebebine gelince yaradılış ve oluşun bütün açıklamaları, fiziğin, kimyanın, matematiğin, astronominin, mantığın, tıb ve sibernetiğin hatta spor ve müziğin dayandıkları bütün kanunlar **«âdetullahtullâh»**ın birer parçasıdır. Çünkü her şeyi Allah Tealâ yaratmıştır. Dolayısıyla eşya ve olayların işleyiş disiplinini sağlayan yasaları da Allah (cc), koymuştur.

Şu var ki İslâm, doğruluğu ispat gerektirmeyecek kadar açık olan bir bilgiye bizi, imân etmemiz için davet etmez. Örneğin; madenlerin yüksek ısıda genleşmesi gibi. Onun için Kur'ân-ı Kerim'deki her bilgi, icmâlî imânın konusudur; yani tafsilî imânın konusu değildir. Çünkü Allah, melek, kader, Kıyâmet, cennet ve cehennem kavramlarının aksine -*gaybî hiçbir mahiyet taşımıyor olmalarına rağmen*-, hayat ve kâinata ilişkin bilgilerin büyük bir kısmı -*çok dakik ve girift oldukları için*-, bu bilgilere kolayca ulaşılamamaktadır. Beş duyu ile rahatça kavranabilmesine rağmen İnsanın ulaşamadığı bilgilere inanmak zorunlu olmadığı gibi *(ilim otoriteleri tarafından onaylanıp kesinliği ilan edilinceye kadar)* bu bilgilere inanmamak da imâna zarar vermez.

Dolayısıyla bu temel ilkelerin ışığında sonuç olarak diyebiliriz ki; bir gerçeği ifade etmeye yarayan *«Dağ fare doğurdu»* gibi mecazî anlatımlar hariç, fare dağdan daha büyüktür diyecek kadar ciddîyetini yitiren; helâlı haram, haramı da helâl sayan; her canlının sudan yaratıldığına inanmayan; sihirle uğraşan, fala inanan, kâfiri gerçek anlamda dost edinen, ilme söven, ilacın iyileştirici etkisini Allah'ın irâde ve kudretine bağlamayan, faniyi tanrılaştıran, *«Kahrolsun şerîat !»* diye slogan atan; Pozitivizmi, Lâikliği, Darwinizmi ve Sosyalizmi İslâm'dan üstün tutan; dıştan bir Mü'min gibi yaşarken, aynı zamanda Millî Türk Dini'nin ayinlerine de katılan, süt kardeşle evliliği meşru gören insan *-kim olursa olsun* – Kur'ân'ın bütünlüğünü reddetmiş olur. Böyle biri ise hem mantıksız, hem ahlâksız hem de imânsızdır! Çünkü imânsızlık gerçek anlamıyla ahlâksızlık ve mantıksızlık demektir; Allah'ın yasalarına kafa tutmak demektir.

Kur'ân-ı Kerîm, Kâfirleri ve Küfrü Nasıl Anlatıyor:

Yalnızca **«küfür»** sözcüğü Kur'ân-ı Kerîm'in yirmibeş yerinde geçmektedir. Güçlükle sayılabilecek kadar da bu masdarın türevleri çeşitli anlatımlar içerisinde Kur'ân'ın başından sonuna kadar serpilmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm, **«küfür»** ve **«kâfir»** ler hakkında çok yönlü bilgiler ortaya koymuş, küfrün ne kadar ağır bir suç olduğunu, kâfirlerin ne büyük bir saplantı içinde bulunduklarını, ne mantıksızlıklar içinde bocaladıklarını, bozuk psikolojik durumlarını ve ne korkunç cezalara çarptırılacaklarını haber vermiştir.

İşte bu mesajlardan bazı örnekler:

«Kâfirler var ya, onları uyarsan da uyarmasan da imân etmezler.» [113]

«Allah (size gerçekleri anlatmak için) **bir sineği, hatta ondan öte** (önemsiz) **olanı bile örnek göstermekten utanç duymaz. İmân edenler bunun hak olduğunu bilirler; kâfirlere gelince** (alay ederek)**: "Allah bununla ne demek istiyor (!) " Derler.»**[114]

«Gerçek şu ki, (Allah'ı, peygamber'i, Kur'ân'ı) **inkâr edip kâfir olarak ölenlerin üzerinde Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti vardır.»**[115]

«Kâfirler güdülen hayvanlara benzerler. Çobanın çağırıp bağırmalarından başka bir şey anlamazlar. Sağır, dilsiz ve kördürler.»[116]

«(...) Allah'ın âyetlerini inkâr edenler var ya, onlar için şedid bir işkence vardır.(...)»[117]

«Kâfirler var ya, onlara ne servetleri, ne de çocukları asla yaramayacaktır.»[118]

---

113. Kur'ân-ı Kerîm 2/6

114. Kur'ân-ı Kerîm 2/26

115. Kur'ân-ı Kerîm 2/161

116. Kur'ân-ı Kerîm 2/171

117. Kur'ân-ı Kerîm 3/4

118. Kur'ân-ı Kerîm 3/116

«Kâfirler var ya onlar, verdiğimiz fırsatların, kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar, bilâkis bu fırsatları daha da suçları artsın diye veriyoruz. Hem sonra onları aşağılık yapacak işkenceler de vardır.»[119]

«Kâfirler (cehennemde işkence görünce)**, "Keşke Müslimler olsaydık" dileğinde bulunacaklardır.»**[120]

Küfür, Allah Tealâ'yı neden en çok gücendiren bir suçtur? Bunu, elbetteki küfrün inkârcı bir suç olmasında aramak gerekir. Çünkü başka bir deyimle küfür, en büyük nankörlük demektir. Allah'ı inkâr etme cüretini gösteren insan *(ki bunlar son derece azdır,)* bir anlamda yaratılmış olma nimetini inkâr edendir. Çünkü yaratılmış olmak *(hele insan olarak yaratılmış olmak)*, Allah Tealâ'nın hem en yüce eseri, hem de doğrudan muhatabı olmak bakımından son derece büyük bir şeref ve nimettir. Bununla birlikte Allah'a inanmak ve O'nun elçilerine, O'nun mesajlarına imân etmek de ayrıca ölçüye sığmayan başka bir nimettir. Bu ikinci nimeti inkâr etme mutsuzluğuna düşen insan diğer bütün nimetleri de otomatik olarak inkâr etmiş sayılır ki küfrün en büyük suç olmasını burada aramak lazımdır. Dolayısıyla kâfir insan, başka bir kimsenin de iyiliğine karşılık gerçek anlamda memnun olmak ve teşekkür etmek gibi bir ruh asaletine ve içten gelen bir kadirşinaslık duygusuna asla sahip değildir. Nitekim kâfir insanın, işte bu doyumsuzluğundan, bu bozuk psikolojisinden dolayıdır ki gerek dünya genelinde, gerekse mahallî ve bölgesel olarak meydana gelen savaşların, isyanların, sosyal patlamaların ve her türlü fitne ve anarşinin arka planında daima, Allah'a gerçek anlamda inanmayanların parmağı vardır. Bunların tehlikeleri fanatik dindarların tehlikesinden kat kat fazladır. Çünkü insan ve tabiat sevgisinin, barışseverliğin, hakperestliğin ve adalet duygusunun temel kaynağı *(kâinât ve varlığın en büyük gerçeği olan)* Allah Tealâ'ya inanmaktır. Bu inanca temelde sahip olmayanlar ya da kaderin bir cilvesi olarak bu konuda yeterli eğitim alamamış insanlar, ne kadar okumuş olurlarsa olsunlar, ne kadar uygar bir görünüm içinde bulunurlarsa bulunsunlar ruh derinliklerinde ve bilinçlerinin altında inanan insanlara karşı korkunç bir kin ve düşmanlık duygusu yatar.

Onun içindir ki bir Mü'minin, *(öz oğlu bile olsa)* kâfire güveni yoktur ve olmamalıdır da. Nitekim halk arasında **«Domuzdan post, kâfirden dost olmaz.»** ifadesi bu gerçeği anlatmaktadır.

Küfrün Çeşitleri:

İnsan, temelde iki şeyden dolayı küfre sapabilir. Bunlardan biri bilgisizlik, diğeri ise inattır. Onun için akâid âlimleri küfrü, temel nedenleri bakımından şu iki başlık altında ele almışlardır:

1-Küfr-i Cehlî (bilgisizlikten doğan küfür),

2-Küfr-i İnâdî (inat ederek işlenen küfür).

Şimdi de bunları ayrı ayrı inceleyelim.

1-Küfr-i Cehlî (bilgisizlikten doğan küfür)**:**

Kur'ân gerçekleri hakkında yeterli bilğilere sahip olamadıkları için bu gerçeklerden en az birini red ve inkâr eden veya onu çarpıtmak, aşağılamak ve alay konusu yapmak gibi bir söz ve harekette

---

119. Kur'ân-ı Kerîm 3/178

120. Kur'ân-ı Kerîm 15/2

bulunan kimsenin, içine düştüğü küfür örneğidir. Bir Kur'ân gerçeğini bilgisizlik nedeniyle yok saymak, Kur'ân'da olmayan veya Kur'ân'ın dolaylı biçimde de olsa herhangi bir ilgiyle doğrulamadığı bir şeyi ona mal etmek, genellikle basit düşünceli insanların işlediği **«cehlî küfür»** türünden suçlardır. Ancak ne gariptir ki bu suçu işleyenler arasında devlet adamları, üst düzey bürokratlar, sanatçılar ve işadamları gibi çoğu okumuş ve sözde kültürlü insanlar da vardır. Doğrusuna bakılacak olursa bunlar **«Pagan»** dır. Bu da demektir ki çağımızın sakat eğitimi okumuş insanlara evrensel düşünebilme yeteneğini kazandıramamaktadır.

Eski akâid âlimlerinden bazıları, Allah'ın varlığını, birliğini ve sıfatlarını, *(son derece cahil oldukları için)* bilmeyen ve aynı zamanda bu gerçekleri araştırıp öğrenemeyen insanların işledikleri küfür suçunu ancak **«cehlî küfür»** olarak belirlemişlerdir. Bundan anlaşılmaktadır ki bazı insanlar bu derece ilkel ve cahil kalmış olabilirler. Fakat İnsan aklını çalıştırarak ilgilerle, bağıntılarla her zaman sayısız gerçekleri keşfedebilme kudretine sahiptir. Zâten Allah Tealâ gerçekleri algılayabilecek çeşitli duyular ve duygularla insanı donatmıştır.

Burada önemle hatırlatılması gereken bir nokta vardır:

Bazı kimselerin son derece rahatlıkla: **«Allah buyuruyor ki...»** diye başlayıp anlattıkları şeyleri sık sık duyarız. Bu insanların *-sözde* - Allah'a mal ettikleri ifadeler eğer rastgele ise ve Kur'ân-ı Kerîm'den tam anlamıyla nakledilmiyorsa bu kimseler, yaptıklarının ciddîyetini farkedecek durumda olmasalar bile küfre girerler. Çünkü Allah Tealâ, onları Kıyâmet gününde muhatap bile kabul etmeyeceğini, onlara merhamet nazarıyla bakmayacağını ve onlara acı işkenceler çektireceğini açıkça ifade buyurmuştur.[121]

2-Küfr-i İnâdî (inat ederek işlenen küfür)**:**

Kur'ân gerçekleri hakkında yeterli bilgilere sahip oldukları ya da kalben ikna oldukları halde ünlerini, mevkilerini ve çıkarlarını kaybetmek gibi kaygılarla bu gerçekleri kabullenmek istemeyen veya kabullenmiyor gibi gözükenlerin işledikleri küfür suçu **«küfr-i inâdi»** türündendir. **Doğu Roma İmparatoru Herakleios I.** in küfrü bu çeşittir.[122]

---

121. Kur'ân-ı Kerîm 3/75, 77,78

122. Herakleios I. : Hz. Peygamber (sav)'in çağdaşı olan Doğu Roma *(Bizans)* İmparatoru'dur. Perslere karşı büyük bir zafer kazandı. Hz. Peygamber (sav)'in bedduasını alan 22'inci Sasani İmparatoru Hüsrev Perviz, Musul yakınlarında, Doğu Roma ordusuna yenik düştü. Miladi 624 yılında cereyan eden bu olayı Kur'ân-ı Kerîm, bir mucize olarak en az üç yıl önce bildirmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in otuzuncu suresi olan Rûm Suresi'nin, Mekke'de nazil olan ilk onyedi âyetinden *(birincisi çözülemeyen çok önemli bir şifredir)* 2-6 âyetleri bu olayı önceden haber vermiştir.

Hüsrev Perviz'in öldürülmesinden sonra İran'ın içinde, önüne geçilmez siyasi karışıklıklar çıktı. Yerine geçen Şiruye, Bizans'tan alınmış olan toprakları ve –sözde- Hz. İsa (as)'nın üzerinde idam edildiği kutsal çarmıh haçını Bizanslılara geri verdi. [Burada hemen ifade etmek gerekir ki Hz. İsa (as) öldürülmemiş, çarmıha gerilmemiştir! Bkz. Kur'ân'ı Kerim: 4/15]

Herakleios I., geri alınan haçı, M. 630 yılında görkemli bir törenle İlya kentine (bugünkü Kudüse'e) götürdü. İşte tam bu sıradadır ki Hz. Peygamber (s), son derece itinalı giyinip kuşanan, güzel konuşan ve çekici fiziği ile dikkat toplayan genç elçisi, Hz. Dıhya Bin Halifeti'l-Kelbî (ra)'ye bir mesaj vererek Onu Herakleios'a gönderdi. Hz. Rasulullah (s), yolladığı bu çok kısa mektubunda İmparatoru imâna davet ediyordu. Siyer ve hadis kitaplarında uzunca anlatilân bu karşılaşmada yapılan daveti, aslında Herakleios çok sıcak karşılamış, hatta; «Eğer O'na ulaşabileceğime inansaydım, yolculuğun en dayanılmaz şartlarına bile göğüs gererek kendimi O'nun yüce huzuruna atacak, mübarek ayaklarını öz ellerimle yıkayacaktım!» diye ilginç bir ifade kullanmıştır. Buna rağmen kelime-i şahadet getirmediği ve imân ettiğini açıkça ortaya koymadığı için inadî bir küfür içinde kalmıştır. Aslında mevki ve şöhretini yitirmemek için, tarih boyunca böyle davranmış nice insanlar gelip

Ayrıca **«Hükmî Küfür»** olarak bilinen bir küfür çeşidi daha vardır. Bu durumda olanların küfrü pek net ve açık şekilde sezinlenemez. Bu insanların kâfir oldukları sadece bazı tavır ve tutumlarından anlaşılabilir. Bu da genellikle bilgisizlikten ve bilinçsizlikten kaynaklanmaktadır. Örneğin bazı cahil mü'minler (*çeşitli sloganların cazibesine kapılarak, vaadlere aldanarak veya bazı ortak yanlara değer vererek)* kâfirlere, ideolojilerinde destekçi olmakta, onların kanaat ve düşüncelerini paylaşma gafletine düşmektedirler. Bunların da zaman zaman hükmen küfre girme ihtimalleri vardır.

ŞİRK KAVRAMI:

«Şirk», küfrün bir türüdür. Ortak koşmak demektir. **Nifak, ilhâd, zendeka** ve **irtidad** gibi diğer küfür biçimlerinden daha basit ve bayağıdır, ancak daha karmaşıktır. Çünkü şirkin herhangi bir mantığı ve açıklaması olmadığı gibi çeşitleri de çoktur. Rastgeledir ve âdetâ bir bocalama ya da hastalık gibidir. Onun için kişiden kişiye, toplumdan topluma, çeşitli komplikasyonlar şeklinde kendini gösterir. Bu nedenle tarihin her döneminde şirk, farklı yorum ve yaklaşımlarla insanlara bulaşır ve değişik içerikler kazanır. Çağımızda da sırf inat ve küstahlıktan kaynaklanan oldukça bayağı şirk çeşitleri türemiştir. İslâm'ı bir **«Arap dini»** olarak damgalayan ve devlet gücünü kullanarak icat ettikleri yapay dini topluma dayatanların içinde bulundukları şirk gibi…

Bu saplantının tedavisi de kolay değildir, hatta zaman zaman imkânsızlaşır. Bu nedenle peygamberler müşrikleri tevhide davet ederken çok büyük zorluklar çekmişlerdir. Aynı zamanda müşriklerin sık sık hakaret ve saldırılarına uğramışlardır. Nitekim 1994 yılında, müşrikleri imâna davet ettiği için **Mahmut Kaçar** adındaki bir mü'min de linç edilmek istendi ve ileri gelen bir lâikçi onu **«meczup»** diye niteledi. Kur'ân-ı Kerîm bu konuda geniş bilgiler vermektedir. Bu cümleden olarak, Kalem Surisi'nin 68'inci âyetinde, müşriklerin Hz. Peygamber'e nasıl derin bir düşmanlık besledikleri, kendisine aynen şöyle anlatılmaktadır: ***«Kafirler, Kur'ân (âyetlerini) işittiklerinde neredeyse seni gözleri ile devireceklerdi. Bir de durmuşlar "o bir deli" diyorlar.»***

Bunun içindir ki Allah Tealâ,: **«Müşrikler, ancak ve ancak bir pislikten ibarettirler.»**[123] buyuruyor. Bu âyetten de anlaşıldığı üzere şirk içinde olan insanı, Kur'ân-ı Kerîm **«Müşrik»** diye nitelemiş ve onu aşağılamıştır. **Müşrik kişi ise,** *(bir put, bir türbe veya bir heykel karşısında, namaz kılar gibi dikilerek)* bilinçli ya da bilinçsizce Allah'a ortak koşma sefaletine düşen **insan kılığındaki yaratıktır.**

Şirkin İçyüzü ve Müşrik Kişinin Psikolojisi:

Şirk, en büyük gerçeği, seviyeli duyumsama ölçüleri içinde algılayamamaktır. Yani çok basit bir idraksizliktir. En büyük gerçek ise hiç kuşkusuz Allah Tealâ'dır. O'nu, yüce sıfatlarıyla tanımaya ve O'na inanma mutluluğuna ermeye **«Tevhid»** denir. **«Şirk»** ise tevhidin tam karşıtıdır.

Tevhid, kısaca Allah Tealâ'yı bir, tek, yegâne, eşsiz, benzersiz, eksiksiz, başlangıçsız, sonsuz, her şeyi yaratan *(yani yoktan var eden ve mevcut her şeyi tamamen yok edebilen)*, her şeye egemen olan en üstün güç olarak bilmek ve böylece inanmaktır. Şirk ise, özellikle Allah Tealâ'nın birliği ve mutlak egemenliği inancından herhangi bir yorumla sapmaktır. Onun için şirkin, gizli hastalıklar gibi kolay teşhis edilemeyen sinsi ve habis türleri vardır.

---

geçmiştir. Buna rağmen, ilginçtir ki o gün bugündür «inâdî küfür» e örnek olarak daima ve yalnızca Herakleios'un adı zikredilmektedir!

123. Kur'ân-ı Kerîm 9/28

Daha önce de belirtildiği üzere insan denen yaratık, tüm canlılardan farklı olarak inanma duygusuyla doğar ve büyüdükçe ondaki bu duygu da gelişir. Bunun açıklaması kısaca şudur: İnsan kendisini yaratan gücün daima arayışı içindedir. Bu, insanda bir melekedir, bir içgüdüdür, doğal bir karakterdir ve tıpkı akıl ve zekâ gibi insanın tabiatında vardır. Dolayısıyla kişi yaratıcısını her an aramak ve onu bulmak için âdetâ ruhunun derinliklerinden gelen itici dalgalarla hareket eder.[124]

Allah Tealâ, insanın, sınırlı akıl ve zekâsı tarafından kuşatılamayacak yücelikte olduğu için insanı, namaz, oruç, hac, zikir ve dua gibi çeşitli ibadetlerle göreve çağırarak onun bu arayışındaki isteklerini en uygun biçimde karşılamıştır. Dolayısıyla bu anlamda tevhid mutluluğuna bir türlü erememiş olan müşrik insan, Allah Tealâ'yı sınırlı aklıyla ve zekâsıyla bulmaya çabalayan *-yolunu şaşırmış* - kimsedir. İşte şirkin esasen içyüzünü burada yoklamak gerekir. Çünkü şirk, aslında bir arayıştır. Ancak yanlış bir arayıştır. Hatta sapık bir arayıştır. Müşrik insan, çok değerli bir şeyini yitirmiş ve bu yüzden sapıtmış birine benzer. Böyle bir insanın yaşadığı telaş ve paniği bir an düşünün. Bu insana öğütte bulunmak, ona yol göstermek, ona yardımcı olmak son derece zordur. Hatta bazen çok tehlikelidir. Çünkü adam kendini kaybetmiştir. Mantığını bir kenara itmiştir. Tamamen duygularıyla hareket etmektedir. Dolayısıyla ona öğüt ve yardımda bulunursanız sizi hiç dinlemeyebilir; Hatta ısrar ederseniz size kötülük bile edebilir. Özellikle Ona, gözleriyle göremeyeceği elleriyle tutamayacağı akıl ve zekâsıyla kuşatamayacağı bir yaratıcıdan söz ederseniz aklınıza bile gülebilir.

İşte Kur'ân-ı Kerîm'de geçen ünlü **Nemrut** olayı ve **Hz. İbrahim**'in O'na yaptığı öğütlerden sonra uğradığı korkunç saldırı bu gerçeği kanıtlamaktadır.[125] Şirkin içyüzünü ortaya sermesi bakımından bu olay son derece önemlidir. Müşrik insanın inadı, mantıksızlığı ve anlaşılmaz halet-i ruhiyesi bu örnekte bütün çıplaklığıyla meydana çıkmaktadır.

Şirk, uçsuz bucaksız bir karanlık dehliz gibidir. Müşrik insan, bu karanlığın içinde, **"Seni kurtaracağız !"** diye uzaktan haykıran şeytanların peşine takılmış, umudunu onlara bağlamış bir kişiye benzetilebilir. O, peşlerinden gittikçe şeytanlar onu daha korkunç karanlıkların içine çekmek için çeşitli aldatıcı vaatlerde bulunurlar. Şirk illetini, şifası pek mümkün olmayan bir paranoya olarak da nitelemek mümkündür. Öyleki bu hastalığın da aynen paranoya gibi çeşitli semptomları vardır. Çünkü bazen bakarsınız ki müşrik adam gâyet aklıbaşında üstü başı düzgün biri gibi görünür. Onu mantıklı ve dengeli bir insan zannedersiniz. Ancak ona musallat olan şirk illeti, bir an gelir onu bir heykelin, bir türbenin karşısına kadar sürükleyip götürebilir. Biraz önce akıllı, mantıklı, üstü başı düzgün, hatta cafcaflı üniformalar içinde gördüğünüz bu zavallının oracıkta ne hale düştüğünü, içinde belki bir avuç gübreden başka şey bulunmayan mezar, türbe, mozole, katafalk, anıt ya da herhangi bir ad verdiği fani yığınlar karşısında nasıl dikilip huşu içinde sünepeleştiğini ibretle seyredersiniz.

---

124. Bk. Batıl Dinler.

125. Bu olay Kur'ân-ı Kerîm'de : Enbiya Sûresi'nin çok kısa olan 51-70 âyetlerinde, son derece özet şekilde anlatılmıştır. Nemrut'un adı ise Kur'ân-ı Kerîm'de hiç geçmemektedir.

Eski çağlarda yaşamış olan bir topluluğa peygamber olarak Allah tarafından gönderilen Hz. İbrahim'in yaşadığı bu çok ilginç ve önemli olay hakkında yer, zaman, tarih ve adların Kur'ân-ı Kerîm'de verilmemesi bize aslında bu gibi şeylerin hiç de önemli olmadığını anlatmaktadır; daha çok şirk toplumlarının önem verdiği mitolojilerin temelde hiçbir işe yaramadığını, insanların, genellikle güçlü kimseleri, yani diktatörleri, kralları, kahramanları, rûhânîleri, tarikat şeyhlerini, ve ozanları olağanüstü vasıflarla yücelterek; onlara mitolojik birtakım nitelikler vererek, bir zaman sonra bu kimseleri tanrılaştırdıklarını, ancak bir gün gelip bütün bu adamların öldüğünü ve birer külçe kemik, birer avuç gübre, birer kuru mumya, hatta birkaç avuç toprak olduğunu dolaylı olarak ortaya koymakta ve bu anlatımla da şirk denen pislikten korunmamızı işaret etmektedir.

İşte insanı, şirkten başka hiçbir hastalık, hiçbir ihtiyaç bu hale düşüremez. Öğrenim derecesi, kültür düzeyi ve sosyal mevkii ne olursa olsun bir insanı bu kadar pespayeleştirebilen bu mendebur illetin ne tehlikeli bir şey olduğunu ise akıl ve imânla şereflenmiş olan herkes tahmin edebilir.

Şirkin Tarihsel Kökeni:

Tarihin her döneminde Allah Tealâ'yı yanlış anlamak, O'nu, yüce nitelikleri dışında vasıflandırmaya çalışmak ve özellikle kâinâttaki olaylar üzerinde O'ndan başka güçlerin de rol oynadıklarına inanmak gibi sapık eğilimler, insanlarda sık sık görülmüştür.

İşte tarihin en eski çağlarından beri özellikle iki peygamber arasında geçen ve **«Fetret Dönemi»** denen kopukluklar sırasında gerçek dinlerin, insanın ham içgüdüsü ile deformasyona uğramaları sonucu şirk dinleri doğmuştur. Çünkü insan yaratıcısını o kadar sık, o kadar sürekli, o kadar hararetle aramaktadır ki bu arayış, Allah'ın mesajları doğrultusunda hemen yönlendirilmediği ve hemen terbiye edilmediği takdirde derhal doğal çizgisinden sapar ve çığırdan çıkar. O bakımdan tarihi gerçekler ve Kur'ân-ı Kerîm'deki aydınlatıcı bilgiler açıkça gösteriyor ki bir peygamberin, görevini yapıp eceli gelince rabbinin huzuruna intikal etmesinden hemen sonra o peygamberin ümmeti, kendilerine gelmiş olan ilâhî mesajdaki gerçekleri değiştirmeye koyulurlar.

Bu olay yalnızca **Hz. Muhammed** (sav) den önceki ümmetlerle sınırlı değildir. Bilâkis İslâm Ümmeti içinde de şirk inanışları -*ne yazık ki* - zaman zaman yayılma eğilimi göstermiş, bu yüzden vaktiyle Kur'ân-ı Kerîm üzerinde yapılan yorumlarla **İsmailîlik, Dürzîlik, Nusayrilik, Bahailik, Kadyanîlik**, ve **çeşitli tarikatlar** gibi batıni şirk akımları İslâm'dan koparak birer bağımsız din kimliğine bürünmüşlerdir. Durum bununla da sınırlı kalmamış, nihâyet **Auguste Comte**'un sapkın felsefesinden ilham alınarak fanilerin ilâhlaştırılmasıyla çağımızda Türkiye'de kökten putçu bir din daha kurulmuştur.

Yukarıda işaret edildiği gibi tevhid inancının zaman içinde yozlaşması sonucu birtakım sapkın inanış biçimlerinin ortaya çıktığı ve şirk dinlerinin bu suretle oluştuğu, kesin bir gerçektir.

Örneğin günümüzün modern dini olan **kökten putçuluğun** en önemli ayini **«ti»** sesiyle başlatılan **ayakta saygı duruşudur**. Bu ibadet esnasında hiç kimse kımıldamamakta, bilâkis son derece huşu içerisinde ve hareketsiz olarak belli bir yöne doğru durmaktadır. Görüldüğü üzere tevhid dininden kalma motifler burada da çok canlı bir şekilde göze çarpmaktadır. Bu motiflerin açık şekilleri şunlardır:

1- İbadete çağrı,

2- İbadet başlangıcını haber veren uyarı,

3- Ayakta ve belli bir yöne doğru hareketsiz duruş,

4-İ badetin sona erdiğini haber veren uyarı

5- Yazılı dua.

Bu ibadette tevhid dininden kalma kapalı motifler ise: Coşkulu bir imânla ilâha bağlılık ve huşu; Tanrılaştırma ve ebedîleştirme duygularıdır. Bütün bunlar aynen Yahudilikte ve Hristiyanlıkta da vardır, hatta diğer tüm dinlerin ortak niteliğidir. Dolayısıyla mensupları tarafından bu dinin:

«Sadece devletin resmi bir geleneği olduğu, ya da salt bir saygı töreninden başka bir şey olmadığı» yolunda, yapılan açıklamalar tamamen spekülasyondur.

Gerçek anlamda ve tablolaşmış biçimiyle yaşanan tevhid ise yalnızca İslâm'dır. Yukarıdaki gerçeklerin saptanmasında yine en büyük kanıt İslâm'dır.

Yozlaştırılmış tevhidin unsurları yukarıdaki örnekte olduğu gibi diğer tüm şirk dinlerinde de vardır. Dolayısıyla batılı araştırmacılar ve birtakım tarih yazarları tarafından savunulduğu üzere dinlerin, başlangıçta ilk defa ataların ruhlarına tapınmak şeklinde ortaya çıktığı ve gittikçe gelişerek günümüzdeki **«monoteist»** biçimi aldığı yolundaki tez tamamen asılsızdır.[126] Çünkü bu tez, din kavramının, insan düşüncesinden peydahlandığı temeline dayanmaktadır. Oysa fıtrî olarak din duygusunu taşımayan hemen hiçbir insan yoktur. Bu gerçeğe bakılacak olursa dinin, bir düşünce ürünü değil, bilâkis insan doğasında zâten var olan bir eğilim, bir içgüdü, bir vicdânî refleks olduğu gâyet açıktır.

Çünkü insan, dünyaya gözünü açtığı zaman annesinin memesini aramak gibi bir iç güdüyle dudaklarını nasıl ki hareket ettirmeye çalışıyorsa aynen böyle bir içgüdüyle yaratıcısını çeşitli kurgularla zihninde canlandırmaya çalışır. Bu konudaki zihinsel faaliyetler bilinç altında cereyan ettiği için insanın bu içgüdüsü başlangıçta hamdır. Dolayısıyla bu içgüdünün eğitilmesi ve yönlendirilerek bilinç üzerine çıkarılması gerekir. Aksi halde kişi bu ham içgüdü ile metafizik gerçekleri fizik boyutlarda canlandırmak durumuna düşecektir. Yani şirk koşacaktır ki bu olay, çağlar boyu hep yinelenip durmuştur. İşte beşeriyet tarihinin her döneminde peygamberler, vahyin ışığında insanın bu ham içgüdüsünü terbiye etmeye çalışmış, onu bir önceki çağın cahilî etkilerinden kurtarma hizmetini vermişlerdir.

Şirk Çeşitleri:

İnsan, doyuma ulaşabilmek ya da duyularıyla kavrayarak ikna olmak için çok kere zihinsel objeleri birer materyal biçiminde görmek ister. Dinin maddeötesi gerçekleri, insan muhayyilesini zorladığı için basit düşünen insan, bunları elbetteki aklın sınırları içinde kavramaya ve kavradığı gibi de ortaya koymaya çalışır. Bu tipler, toplumların daima çoğunluğunu oluştururlar. Öyle ise basit düşünce daha yaygındır. Onun içindir ki dışa vurulmadan ve eyleme dönüştürülmeden düşünce ile

---

126. Bu tezi Filozof Tylor, La Civilisatino Primitive adlı eserinde savunmaktadır. Ancak birçok ilim adamları ve bunlardan Herbert Spencer bu görüşü eleştirerek çürütmüşlerdir. Çünkü pozitivistlere göre felsefeler deneye dayanmadıkları için yapıcı değil bilâkis yıkıcıdırlar.

Burada hemen belirtmek gerekir ki tevhid dininin kaynağı, pozitivizmin de felsefenin de asla ulaşamadığı vahiydir. Dolayısıyla pozitivizmin, deneye dayanmayan felsefeyi reddetmesi ve felsefi çelişkileri çürütmesi, onun *(aynı zamanda deneye dayanmayan vahyi de çürüttüğü)* şeklinde algılanmamalıdır. Bilâkis pozitivizmin felsefeyi çürütmesi, vahyin aynı doğrultudaki hükmünü veya tutumunu kanıtlamış olur ki esasen vahyin doğrulanmasında pozitivizm hiçbir zaman ölçü olamaz. şu varki vahiy ile bağdaşmayan felsefi çelişkilerin herhangi bir surette çürütülmesi demek, bir doğrunun, insan aklının alabileceği daha basit bir sistemle açıklanması demek olur.

Şirk dinleri çok çeşitlidir. Çünkü her birinin çıkış noktası çok farklıdır. Bu dinlerin, her birinin, ilk oluşumu sırasında hangi neden ve eğilimle bir tevhid dininden koptuğu noktası önemlidir. Çünkü tevhidden şirke doğru kayma olayının ilk sebebi her sapık dinin sebebini oluşturur ve tarihi sürecini başlatır. Bugün mevcut olan şirk dinlerinin birçoğunun, tevhidden kopan ilk halkasını saptamak artık mümkün değildir. Ancak *(Nusayrîlik, Dürzîlik, Kadyanîlik ve Bahâîlik gibi)* İslâm'dan kopan, ya da «Milli Türk Dini» gibi İslâm'dan esinlenerek yapılan şirk dinlerinin başlangıç sebepleri ve tarihi gelişmeleri gâyet açık ve meydandadır. Bu da bize şirk sapmalarının nasıl oluştuğu hakkında çok önemli ipuçları vermektedir.

sınırlı kalan sapkınlıklarda İslâm, insanı mazur görmüştür.[127] Hayat ve kâinât olaylarının karmaşık yönlerini inceleyenler ise daha çok ilimle haşır neşir olan eğtimli insanlardır. Hiç kuşkusuz ilim erbabının düşünce ve yargıları seviyeli ve tutarlıdır. Ne varki seviyeli ve tutarlı düşünceler genellikle ilim meclislerinin ve eğitim kurumlarının duvarları arasında ya da kitapların sayfalarında paketlenmiş olarak kalır. Bu tesbitten ise şu sonucu çıkarmak mümkündür:

Şirk, genellikle cahil veya doyumsuz insanların, tevhid gerçekleri üzerinde yaptıkları basit yorumlarla ortaya çıkan çeşitli çarpık ve sapkın inanışlardır. Ancak dünyada şirkin, okumamış kesimden çok okumuş insanlar arasında daha fazla yayıldığı gerçeğine bakarak bu açıklamada çelişki görenlere hemen şunu hatırlatmak gerekir:

Esasen eğitim sistemleri vahyin feyiz kaynaklarından yoksundur. Kuşaklar, dünyada belli güçler tarafından materyalist felsefelere dayalı sömürü kültürü ile şartlandırıldıkları için bu nurlu kaynağa kolaylıkla ulaşamamaktadırlar. Bunun sonucu olarak da nesiller fanatik, kompleksli ve şekilci olarak yetişmektedir. Bu bakımdan okumuş, ancak hidâyet bulamamış insanları aydın olarak nitelemek yerine onlara okuma yazma bilenler demek daha doğru olur.

Şu varki mantıksızlığın yanında kötü niyetlerin sonucu olarak yaygınlaşan şirk inanışları da yok değildir. Örneğin Hristiyanlığın, **Hz. İsa**'dan hemen sonra çığırdan çıkması yahudilerin planları sonucudur. Çünkü yahudiler, kendi içlerinden çıkan bir insanın *-peygamber dahi olsa -* eski inanışlarını yürürlükten kaldırmasını birtürlü içlerine sindiremiyorlardı. Özellikle halk arasında büyük saygınlığa sahip dinadamları, **Hz. İsa**'nın, ortaya çıkmasına çok şiddetli tepki gösterdiler. Çünkü meşru olmayan çıkarları tehlikeye düşüyordu. Sıfırlanıp herkesle aynı hizaya gelmek gibi bir durumda kalıyorlardı. İşte buna bir türlü razı olamadılar. Onun için yalnız **Hz. İsa**'ya her türlü kötülüğü planlamakla yetinmediler, bilâkis O'nun Allah'dan getirdiği vahyi değiştirmeyi bile göze aldılar. Nitekim en kısa zamanda, domuz etini meşrulaştırmaktan tutun, Allah Tealâ'yı üç ilâh olarak tanıtmaya varıncaya kadar gerek şerîat, gerekse tevhid bazında Hristiyanlığın bütün temel değerlerini çarpıttılar ve bu dini tam anlamıyla tipik bir şirk kurumuna dönüştürdüler.

Tevhid inancının çarpıtılmasıyla ortaya çıkan şirk türleri insanın daima duygusal yönünü meşgul eder. Onun için şirk, dikkat edilirse tevhidin kaynağı olan vahye alternatif bir gizemli kaynağa hep dayandırılmıştır. Bu da destanlarda ve menkabelerde canlandırılan efsanelerdir. Tevhid mesajlarını insanlara ileten mucizelerle destekli peygamberler yerine, efsane ve menkabelerde de **Herkül, Zeus, lât, uzza, abdal, kutub, baba erenler, ulu önder** ve **Gavs** gibi mitolojik kişilikler, herolar ve idollar vardır. Tevhidde Allah Tealâ'nın, elle tutulmaktan gözle görülmekten münezzeh Zât-ı İlâhîyesi'ne karşılık şirk inancında da gizemli ruhlar vardır. Ancak ruhların da görülemeyen ve kavranamayan yönleri basit düşünceli insanları ikna edemediği için, şirk inancının teorisyenleri onları da doyuma ulaştırmada gecikmemiş, zamanla çoktanrıcılık **(politeizm)**, efsanecilikten şekilciliğe doğru bir gelişme seyri göstermiştir ki mücessem putların ortaya çıkışı işte bu sebepledir.

Şirk, genellikle şu biçimlerde ortaya çıkmıştır:

1-ANİMİZM (Ruhlara Tapma İnancı):

Animizm, gizemciliği ön plana alan bir şirk anlayışıdır; ataların ruhlarına tapma esasına dayanan politeist bir inanış biçimidir ve kritik yapabilecek muhayyileye hitap eder. Bu nedenle filozoflar tarafından ileri sürülenin tam tersine, ilkel değil, bilâkis gelişmiş bir şirk türüdür. Çünkü animist insan doğrudan veya dolaylı olarak ruha tapar ve ruhun bir sır olduğunu bilir.

---

127. Muhammed b. Süleyman el-Halebi, Nukhba'tul-Laâlî Lişarhi Badi'l-Amâlî, Beyit no. 10, S.23.

Ruhun bu ayrıcalığına, vicdanında yer verebilecek kadar ince düşünebilen insan, karmaşık objelere ve madde ötesi âlemlere karşı ilgi duyan insan demektir. Böyle bir düşünce ise gelişmiş bir yargıyı kanıtlamaktadır. Dolayısıyla din denen olayın, insanlık tarihinde ilk defa ataların ruhlarına tapmak şeklinde ortaya çıktığını ve dolayısıyla animizmin, ilkel dinlerin ilk şekli olduğunu ileri sürenler hem burada, hem de dinin, sırf bir düşünce ürünü olduğu noktasında yanılmışlardır.

«Animizm» terimi latince **«Anima»** dan gelmektedir ki batı dillerinde hayvan anlamını veren **«Animal»** sözcüğü de bu kökten gelir. Temelde hayvan veya animal, canlı demektir. Dolayısıyla canlılığın kaynağı olan ruha tapınmaya bu ilgiyle **«Animizm»** denilmiştir.

Tevhid dinlerinin yozlaşmasındaki faktörlerin başında animist yaklaşımlar gelir. Yani **«Vahiy»** denen ve peygamberler aracılığıyla gelen ilâhî mesajlar doğrultusunda insanlar başta yalnız Allah'a ibadet ederlerken çeşitli sebeplerin etkisi altında bazı şahsiyetleri yüceltmeye ve onlara bir zaman sonra mitolojik bir takım kimlikler mal etmeye çalışırlar. Bu yüceltilmiş insanlar ölünce ruhları şâd olsun diye ilk başlarda düzenlenen masum törenler zaman içinde farklı içerikler kazanarak onlara tapınma törenlerine dönüşür. Kur'ân-ı Kerîm'de bu konuda canlı örnekler vardır. [128]

Henüz tazeliğini koruyan Kur'ân-ı Kerîm'in içinde en ufak bir değişiklik söz konusu olmamasına rağmen, İslâm Dünyasının mensupları arasında da animist eğilimler hızla yayıldığına göre eski dinlerin türlü türlü yorumlarla ne hale gelmiş olabileceklerini tahmin etmek hiç de güç değildir.

Bugün İslâm'ımsı dünyanın her yerinde geçerli bir din modeli olarak benimsenmiş bulunan **«İstimdatçı»** mistik inanışlar bu gerçeği çok çarpıcı bir şekilde kanıtlamaktadır. **İstimdat**, «uluların», «erenlerin», yani «velilerin» ruhlarından medet ve bereket dilemektir. Animizmin mabetleri olan tekkelerin ve anıt mezarların içi, tevhidin merkezleri olan camilerin içinden çok daha coşkuludur, çok daha faaldir. Binlerce türbede yatan insanlardan hiçbirinin: **«Ben öldükten sonra üzerime türbe yapınız.»** dediği asla kanıtlanmadığı halde bu yapıların, İslâm'a rağmen gerçekleştirilmiş olması ve hergün yüzbinlerce insan tarafından ziyaret edilerek buralarda kurbanlar kesilmesi ve çeşitli dileklerde bulunulması, animist inancın nasıl yerleşip kemikleştiğini çok açık şekilde ortaya koymaktadır.

Animist bir temele dayanan inanışlar, her milletin zaman içinde geleneklerinin, dünya görüşünün, tarihi gerçeklerinin ve genel kültürünün etkisi altında farklı biçimler alabilir.

Örneğin, sözde İslâm'ı kabul etmiş milletlerden bazıları âlimlere, *(ya da âlim kisvesinde gördükleri tarikat şeyhleri gibi adamlara)*, kahramanlara ve ozanlara kutsal kimlikler mal etmiş, onlara, öldükten sonra **«Evliya»** ya da **«Ulu Önder»** gibi sıfatlar takarak bu şahısları olağanüstü yüceltmeye çalışmışlardır. Bu topluluklar, ancak Allah'a gösterilebilecek derecedeki saygıyı ölmüşlerine gösterdikleri için İslâm dininden çıkmışlardır.

İster bilinçli, ister bilinçsizce olsun bu tür inanışlara sapmış bulunan insanlar, kendilerini müslim sanıyor olsalar bile mü'min olduklarını asla kanıtlayamazlar. Dolayısıya İslâm fıkhının belli yasalarına göre mü'minler, bu sınıfa giren müşriklere karşı dikkatli olmak durumundadırlar!

Gerçekte animizm çok açık bir şirktir, geçmişlere saygı olarak açıklanması mümkün değildir.

---

128. Kur'ân-ı Kerîm'n Nuh Suresi'in yirmiüçüncü âyetinde Vedd, Suva, Yağus, Yaûk ve Nesr adlarında dört isim geçmektedir. Vaktiyle Nuh Peygamber'in kavminden salih kimseler olan bu zevat daha sonra tanrılaştırılmışlardır. Çok sonraları Araplar tarafından da putlarına tapılmıştır. (Bk. Ebulfida İsmail İmaduddin b. Ömer İbni Kesir Tefsiri : 8/261,262 - Kahraman Yayınları-İstanbul.)

Animistlerin masum sanılan bazı yorumları ise özetle şöyledir:

«Bugünlere gelmemizde atalarımızın büyük emeği vardır. Bu toprakları *"Allah, Allah!"* diyerek yalın kılıçla onlar fethetti. Bu cennet vatanı bize emânet eden onlardır. Dolayısıyla biz onlara saygı ve sevgi borçluyuz.»

Aslında bu sözlerin hepsi de güzel ve doğru şeylerdir. Aynı zamanda tevhid inancıyla hiç çelişmemektedir. Ancak işin içyüzü daha başka türlüdür. Atalar hakkında torunların, bugün kalplerinde beslediği inanışlarla bu masum sözler hiç de birbirine uymamakta, biri, diğerini kesin şekilde yalanlamaktadır.

Gerçekte mü'min ataları sevmek ve saymak: **Ancak onları rahmetle anmakla; Allah'ın merhametine her zaman muhtaç olduklarına, ölmüş ve Rabb'leriyle artık başbaşa kalmış bulunduklarına, bu insanların hepsinin de** *-herkesçe sanıldığı gibi -* **istisnasız kurtulmuş, cennetlik evliyalar olmayabileceklerine, herkes gibi onların da Allah'a hesap vereceklerine, belki çoğunun cennete bile giremeyeceğine, durumlarının tamamen meçhulümüz olduğuna, hatta onların soyundan gelip gelmediğimizi bile kesinlikle bilemediğimize, onun için sadece onları değil, bütün İslâm Ümmeti'nin ölmüşlerini hayır ve dua ile anmamız** *(yani günahlarının afolması için Allah'a yalvarmamız)* **gerektiğine, inanmakla olur.** Onlara gerçek saygı ve sevgi işte ancak böyle olabilir.

Aksine üzerlerine koca koca kubbeler, hem de insanlardan manevî baskıyla alınan paralarla vergilerle kale gibi anıtlar dikerek, sandukalar yaparak şebekelerine çaput bağlayıp yüz sürerek, anılarına görkemli törenler düzenleyip **Firavun**lara yapıldığı gibi huzurlarında saygı duruşunda bulunularak, onlardan himmet ve bereket bekleyerek, bizleri muradımıza erdirmeyi isteyerek, sorunlarımızın çözümlenmesinde bize yardımcı ya da ilham kaynağı olmalarını dileyerek, onlara yazılı dilekçeler sunarak, hele savaşlarda ordularımızın ön saflarında düşmana karşı çarpıştıklarına inanarak *(ki ordu böyle bir şeye hiç inanmaz)* onlara saygı göstermek ise yüce Allah'a ağız dolusu sövüp saymaktan farksızdır! İşte gerçek animizm budur.

2-FETİŞİZM (Büyü ve korku dini):

Fetişizmin temel faktörü ilkel insan psikolojisidir. Dolayısıyla belki de insan düşüncesinin ürünü olan **tek dinsi inanç şekli fetişizmdir.**

Fetişizm, sırf ilkel insan toplulukları arasında kendini göstermiş birtakım hurafî inanışlardır. Onun için fetişizmi tam bir din olarak tanımlamak doğru değildir. Bunun üç önemli sebebi vardır.

Birincisi: Fetişizmi bir din adı olarak ilk defa kullanan ne bir peygamber, ne de temelde ilâhî mesaja dayanan herhangi bir dinin rûhânî öncüsüdür. Bilâkis **Dess Brosses** adında bir araştırmacıdır. Üstelik 1760 lardan önceki din literatüründe bu kelime bulunmadığına göre böyle bir isim altında yeni bir dinin tanımını yapmak mümkün değildir.

Her ne kadar **Bahailik, Kadyânîlik** ve **Kökten putçuluk** gibi daha dün denecek kadar yakın geçmişte İslâm'dan koparak oluşan dinsel kamplar da bugün bağımsız birer (batıl) din olarak tanımlanabilrlerse de bunlar temelde İslâm'dan ve Hristiyanlıktan esinlenilerek tertiplenmiş uydurma dinler olmak itibariyle yine de ilâhî mesajların çarpıtılması sonucu varlık göstermişlerdir. Halbuki Fetişizm böyle değildir. Fetişizmin herhangi bir tevhid diniyle ilişkisi yoktur.

Fetişizm'in bir din olarak nitelenemeyeceğinin **ikinci sebebi** şudur:

Fetişistler ilkel insanlardır. Korkup ürktükleri hayvanlara, canavarlara ve tabiat güçlerine, sanıldığı gibi ibadet etmemekte, bilâkis onların şerrinden korunmak için büyü diyebileceğimiz bazı araçlara baş vurmaktadırlar. Bu araçlar onlara göre kurtarıcı birer çaredir. Ancak büyü niteliğinde kullandıkları şeyler birer ibadet özelliği taşımamaktadır. Onlar her ne kadar düşmanlarına karşı manevî birer silâh olarak bu büyüleri kullanıyorlarsa da bu şeyleri yaratıcı ve kâinâtı yönlendirip idare edici güçler olarak görmemektedirler.

Üçüncü gerekçe ise: Fetişizm'de belirgin dinî ayinler, rûhânîler ve mabed yoktur. Dolayısıyla bu inanışlara, ilkellikten kaynaklanan büyücü bir yaşam tarzı da diyebiliriz. Her şeye rağmen şirkin en bayağı görüntülerinden biri de bu fetişist inanışlardır.

Hemcinslerinin seyrek bulunduğu kuytu çevrelerde doğa ile kucak kucağa yaşayan, bu yüzden gerek vahşi hayvan saldırısı, gerekse yıldırım düşmesi ve anî seller gibi başa çıkamayacağı tabiat olayları karşısında çaresiz kalan insan daima ürkek ve tedirgindir. Binaenaleyh onu, uygar ve eğitimli insandan ayıran en karakteristik psikolojik özellik budur. İşte ilkel insanın maddi olmayan imajlara karşı duyguları ve değer yargıları da büyük ölçüde tabiat olaylarının yönlendirdiği bu psikolojinin ürünüdür. Uygar insan, ilkel insan gibi zaman zaman korkulu anlar yaşasa bile risklere karşı daha akılcı yollara başvurur. Din onun için riskleri önlemede öncelikli bir araç değil, bilâkis yaratıcıya karşı sırf kulluk amacını taşır. İşte ilkel insandan uygar insana, din kavramının yüklendiği anlam ve değer farkı budur.

Örneğin idam sehpasındaki bir mü'min, kutsal metinlerden birşeyler okuyup üzerine üflediği, ya da iki rekat namaz kıldığı takdirde, burun buruna gelmiş olduğu *(mukadder)* bir ölüm tehlikesinden bu sayede kurtulacağına ihtimal vermez. Yani Allah (cc) dilememişse ibadet yaparak, ya da bu anlamda çeşitli rûhâni eylemlerde bulunarak bir şerri üzerinden defedemeyeceğine inanır. Buna rağmen sırf Allah'ın huzuruna imânla gitmek için yine dua eder. Çünkü Allah'a kesin surette imân eden insanın temel amacı şu veya bu belâdan kurtulmak değil, bilâkis Allah'a kul olmak ve kâmil bir imânla âhiret âlemine intikal etmektir. Zira ebedî mutluluğun şartı, dünyevî felâketlerden kurtulmak değil, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaktır.

İlkel insana gelince o, yaptığı bir büyü ile örneğin bir vahşi hayvan saldırısına karşı kendini sağlama almış olduğuna inanır.

Öyle ise uygar insanın rûhânî eylemleri, din niteliğini taşır. Buna karşın ilkel insanınki böyle bir nitelikten uzaktır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Fetişizm, ilkel insanda dinsel bir eğilim gibi görünüyorsa da kesinlikle din değildir. Bilâkis çok ilkel bir şirk türüdür.

Şirk kavramına bir din anlamı yüklemek ise yerine göre değişir. Şirkin bir din olması şart değildir. Çünkü zâten gerçek anlamda din niteliğine sahip olan tek inanç kurumu İslâm'dır.[129] İslâm'ın dışındaki tüm geçersiz inanç kurumlarına din denilmesi ise mecâzîdir. Fakat şirk, daima tevhidin karşıtı olarak bilinir. Dolayısıyla müşrik kişi eğer herhangi bir şeyi bilinçle, Allah Tealâ'nın kâinât üzerindeki egemenliğini etkileyici veya O'nun egemenliğinden bağımsız bir güç olarak görüyor *-bu nedenle* - o şeyden korkuyor, ya da Allah'a saygı gösterdiği biçimlerde O'na saygı gösteriyorsa bunu, ister bağımsız bir din adı altında, ister bir tören olarak, isterse bir büyü veya herhangi bir eylem olarak icra etsin, bunun adı şirktir. Bu bakımdan fetişist insan müşriktir.

---

129. Kur'ân-ı Kerîm 3/19, 3/85

Çünkü bu insanlar, fetiş denilen birtakım büyüler yapar, bu büyülerin birçok tehlikelere karşı manevî güçler olduğuna inanırlar. Ayrıca doğadaki etkileyici şeylerde üstün ruhlar bulunduğuna da inanırlar.

Örneğin yüksek dağları, bulutları ve nehirleri üstün güçler olarak görür, onları birçeşit kutsal sayarlar. Ancak kutsallığı bu şeylerin görünürdeki maddelerine değil, onlarda -*sözde* - gizli bulunan birtakım karşı konmaz yüce ruhlara bağlarlar.

Fetişizmin içyüzü

İnsanoğlu maddi çarelerle hedeflerine ulaşamadığı ya da sorunlarını çözemediği zaman bu kez gizli ya da gizemli yollara başvurur. Bu tercihler eskiden beri insanlar arasında genel bir eğilimdir.

Gizliliğin mazeretleri ve her zaman bir açıklaması vardır. Ancak gizemlilik daima karmaşıklığını koruyacaktır. Bu nedenledir ki Kur'ân-ı Kerîm'in onayladığı, hatta mü'minleri davet ettiği **«dua»** hariç, İslâm, büyü ve fal gibi gizemli yolların bazılarını en ağır suç olan **«küfür»** diye nitelemiş ve kâfirlere lanet etmiştir.[130]

İnsanoğlu, geniş bilgi birikimine sahip bulunmakla birlikte, yaşadığı olaylar içinde henüz çözümleyemediği ve sırlarına birtürlü erişemediği o kadar çok şeyler vardır ki bunlar hakkında bilginler, uzmanlar ve ilim adamları hâlâ susmayı tercih etmektedirler. Nitekim telepatinin, hipnotizmanın, spiritüel enerjinin, meditasyonun ve çeşitli alternatif tıp sistemlerinin içyüzleri hâlâ bilinmemektedir.

Gizemli konular, gerek kaynak ve temelleri yönünden, gerekse amaçları itibariyle birbirinden son derece farklıdırlar. O kadar ki bunların bazıları, hayat ve kâinât olaylarının, şimdiye kadar çözülememiş, belki de çözülemeyecek olan şifreleridir. Dolayısıyla bilinsin ya da bilinmesin, bunlar esasen birer realitedir. Ancak gerçekle hiçbir ilişkisi olmayan, buna rağmen yarı uygar toplumlarda, genellikle basit düşünen insanlardan çıkar sağlamak amacıyla -*sözde* - gizemli nitelikte yapılan büyü, fal, müneccimlik ve medyumluk gibi bazı işler daha vardır ki bunlar tamamen spekülatif muâmelelerdir. İslâm bunları hurâfe ve batıl inanç olarak değerlendirmiş, bunları yasaklamış ve bu işlerle uğraşanların cezalandırılmasını öngörmüştür. Çünkü bu insanlarda fetişist *(müşrikâne)* yaklaşımlar vardır.

Örneğin büyü yapan ve yaptıran insanlar *(özellikle yaptıranlar),* büyüye, amacı kestirme ve gizemli yollarla gerçekleştiren bir çare olarak inanırlar. Medyumlara ve kâhinlere başvuranların da inancı böyledir.

Düşmanını perişan etmek, başına dertler ve belâlar yağdırmak için silâh yerine büyüyü tercih eden insanın esasen ne istediğini şöyle açıklamak mümkündür:

Eğer silâh ya da herhangi bir şiddet yolunu kullanırsa yakalanacak ve ağır cezalara çarptırılacaktır. Halbuki büyüye başvurursa -*kendince* - hiç kimsenin sezinleyemeyeceği gizemli ve kısa bir yolla bu amacını gerçekleştirmiş olacaktır (!) Öyle ise büyüye inanan insana göre hayat ve kâinât olaylarını büyü ile yönlendirmek mümkündür. Bu ise Allah Tealâ'nın kâinat üzerindeki mutlak egemenliğini tanımamak, daha doğrusu, büyü gibi bir araçla ilâhî egemenlik sınırlarının, delinebileceğine inanmak demektir. Kuşkusuz, bu açık bir şirktir. Çünkü Allah'ın kâinât üzerindeki egemenliği mutlaktır. Hiçbir şey bu eğemenliğin dışında değildir, hiçbir olay bu egemenlikten bağımsız olarak cereyan edemez. Her şeyi Allah Tealâ yönetmektedir.

---

130. Kur'ân-ı Kerîm 2/159, 2/161, 33/64

Sebep-sonuç,temeline dayalı kâinât olaylarını ***etki-tepki*** süreçlerine bağlayarak her şeyi hikmet ve kudretiyle yöneten Allah Tealâ'dır. Evrenin her noktasında cereyan edip duran akıl ve havsala almaz karmaşık hadiseler, bir düzen içinde yürükülmektedir. Hiçbir şey tesadüfe bırakılmamıştır. Öyle ise bu yasalara göre hareket edilmedikçe büyü ve fal gibi gizemli çareler olduğuna inanılan hayâlî yollarla amaca ulaşılabileceğine inanmak, herşeyden önce çok yanlış bir şartlanma ve büyük bir bilgisizlik örneğidir. Ondan sonra da Allah Tealâ'ya karşı bir başkaldırı sayılır ki bir anlamda bunun adı şirktir.

Örneğin define arayan bir insan, eğer elde ettiği bir krokiye dayanarak, pusula ve dedektör gibi birtakım araçlar kullanarak amacına ulaşmak istiyorsa bu insan, itikadî bakımdan herhangi bir suç işlememektedir. Çünkü her şeyden önce aklını kullanmaktadır. Akıl ise Kur'ân-ı Kerîm'e göre gerçekleri yakalamada başvurulacak ilk ve en büyük araçtır. Çünkü akıl, sağlam, olgun ve reşit insanın, *(Allah Tealâ tarafından belli kanunlarla çalıştırılan)* beyin mekanizmasında üretilmektedir. Bu açıdan define arayan insan, Allah'ın kâinât üzerindeki mutlak egemenliğini kabul etmiş demektir. Onun kullandığı pusula ve dedektör de yine Allah Tealâ tarafından insanoğluna sunulmuş çeşitli fizik, manyetik ve elektronik bilimlerinin kanunlarıyla çalışmaktadır. Dolayısıyla defineci, pusula, dedektör ve benzeri araçlar kullanmakla yine Allah'ın mutlak egemenliğini tanımış demektir.

Halbuki bu araçların yerine fala başvuran insan, falcının bütün bu kanunları delebilecek ve Allah'ın kâinât üzerindeki mutlak egemenliğinde O'na ortak olabilecek bir güce sahip bulunduğunu bilerek veya bilmeyerek kabul etmektedir. Bu suretle de şirk koşmaktadır.

İnsan, itikâdî yönü olmayan en ağır suçları bile işlerken son derece büyük vebal ve günahların altına girmesine rağmen yine de küfre ya da şirke saplanmaz. Halbuki itikadi yönü olan büyü ve fal gibi fetişist anlamda öyle suçlar vardır ki, kişi onları, hiç kimseye zarar vermeden, hiç kimsenin göremeyeceği yerlerde ve yalnız başına işlese bile Allah Tealâ'ya ortak koşmuş olur ki bu suretle cinâyet işleyen bir kimseden daha çok Allah'ın öfkesini haketmiş olur ! Bunun mantıklı sebebi acaba ne olabilir? Sebebi gâyet açıktır.

Cinâyet işleyen bir insan, bu suça girişirken bile Allah tarafından yaratılmış bulunan ve yine O'nun koyduğu belli yasalarla işlevini yerine getiren akıl, silâh, tasarı ve planlı komplo projeleri gibi araçlara baş vurarak amacını gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu insan, en çirkin, en korkunç ve en vahşi bir amacın peşinde olmasına rağmen Allah'ın kâinat üzerindeki mutlak egemenliğini doğrularcasına O'nun koyduğu hayat kanunlarına göre davranmaktadır.

Halbuki büyüye veya fala başvuran insanın yargısı bundan çok farklıdır ve Yüce Allah'ı daha çok öfkelendirici bir anlam taşımaktadır. Büyü yaparak veya yaptırarak birini kazanmak, ya da birine zarar vermek isteyen insan, keza büyü veya fal aracılığıyla bilinmeyeni keşfetmeye çalışan insan, aslında Allah'a ait otorite sınırları dışında çözüm arayan insan demektir, Bu ise bir anlamda Allah'ın (haşa!) egemen olamadığı bazı bağımsız güçlerin ve alanların bulunduğunu bilerek veya bilmeyerek kabul etmek demektir. Belki bu nedenledir ki büyü, Kur'ân-ı Kerîm'de açıkça küfür olarak nitelenmiştir.[131] Küfür ise Allah'(cc) ın otoritesini tanımamak anlamını taşır.

Müslüman toplumlarda fetişist eğilimler

(Büyü, fal, havas, astroloji, râbıta, meditasyon vs.):

Fetişist inançlara, Müslümanlar arasında **«Hurafeler»** ya da **«Batıl inançlar»** denir.

---

131. Kur'ân-ı Kerîm 2/102

Hurafe: Uydurulmuş, abartılmış, akla ve vicdana sığmayan asılsız inanç demektir.

Bâtıl da, geçersiz, hükümsüz ve bağlayıcılığı olmayan şey anlamına gelir.

Ne yazık ki Müslümansı toplumlar, hatta Müslümanlar *(ve eğitimsiz, bilgisiz mü'minler)* arasında bile batıl inanışların tutunabildiği, inkâr edilemeyen bir gerçektir. İlginçtir ki sahâbîlerden büyük şahsiyetler hariç, diğerlerinin de zaman zaman batıl inançlara kapıldıkları ve **Hz. Peygamber** (sav) tarafından şiddetle uyarıldıkları bazı eserlerde nakledilmektedir.[132] Ancak sahaâbîler, **Rasûlullâh** (sav)'ın uyarıları üzerine hemen tevbe etmiş ve kanaatlerini düzeltmişlerdir.

Yukarıda da açıklandığı üzere **batıl inanç:** Kulluk anlamını taşıyan imânî bir mesele olmaktan çok, insanın, ya ürküntü duyduğu şeylere karşı aklı sıra manevi çare diye başvurduğu birtakım şarlatanlıklardır; veya hayatta karşılaştığı sorunların çözümlenmesinde yardımlarını almak üzere evliyalar ve rûhâniler gibi **«yarıtanrılar»** dan medet ummalar ve onlara yapılan dua ve niyazlardır.

Elbetteki *(mü'minler hariç)* Müslümanlar arasında da bu şarlatanlıklara ve ölülerden yardım dileyebilecek kadar batıl inanışlara kapılmış insanlar vardır. İşin ilginç tarafı, bu insanların hepsinin de eğitimsiz olmadıklarıdır. Medyumlardan medet uman, falcılara başvurup geleceğini onlardan öğrenmek isteyen nice okumuş devlet adamlarının yaşadığı skandallar, toplumu zaman zaman meşgul etmiştir. Evet insanlar baş edemeyecekleri güçlere ve nereden geleceğini tahmin edemedikleri kaza ve belâlara karşı daima tedirginlik duyarlar. Bu psikolojik durum, yalnızca inançlı insanlarla da sınırlı değildir. Hemen herkes herhangi bir nedenle ve herhangi bir yerden gelebilecek risk ve tehlikelere karşı önlem alma ihtiyacını duyar. Bu, her insanın, ortama göre haklı olarak kapıldığı endişelerden kaynaklanmaktadır. Ancak, örneğin sağlam kilitler kullanmak, değerli eşyaları güvenilir kasalarda korumak, trafik kurallarına uymak, aşı olmak ve bütün bunlardan sonra da dua etmek ve Allah'a tevekkülde bulunmak gibi endişeleri giderebilecek akılcı ve meşru önlemler varken bazı kimseler, evlerinin, araç ve cihazlarının üzerine nazar boncuğu, bebek papucu ve nalçacıklar asmak, üstlerinde çeşitli muskalar taşımak suretiyle aklın ve Kur'ân'ın ölçülerine sığmayan yollara başvurarak sözde manevi önlem (!) almaya çalışmaktadırlar. Bunlar ise batıl inançlardır ve şirktir!

Ne ilginçtir ki Kur'ân'ın feyiz ve nurundan yoksun bazı kimseler, hayattaki muhtemel risklere karşı *-dua ve tevekkül hariç-* dindarlardan daha akılcı ve daha meşru yollara başvurarak önlemlerini almaktadırlar. Nitekim Müslüman topluluklar arasında yaygınlaşan hurâfe ve batıl inançlar yüzünden, mü'minler her münâsebette, akılcı geçinen müşrikler tarafından küçümsenmekte ve alay konusu olmaktadırlar.

Tekrar kaydetmek gerekir ki hastalığa ya da nazara karşı kurşun döktürmek, tütsü yapmak, sıtma için el bileğine, okunup düğümlenmiş iplik bağlamak, eve, arabaya, ya da dikiş makinesi ve bilgisayar gibi cihazlara *(kaza belâya karşı)* nazar boncuğu, nalça, bebek papucu gibi tılsımlı sanılan şeyler takmak batıldır, çirkindir, şirktir. Çünkü bu yollara başvuran insan aslında nalın, papucun, nazar boncuğunun, muskanın ve benzeri büyü araçlarının, Allah'ın egemenlik sınırları dışında birer güç olduğunu kabul etmiş sayılır ki bu, Allah'a açıkça ortak koşmaktan başka bir şey değildir. Eğer bu insanlar, yukarıda bir kısmı söz konusu edilen büyü araçlarının, Kur'ân-ı Kerîm'de yerleri olduğuna inanırlarsa bu takdirde de Allah'ın kitabında bulunmayan şeyleri ona mal etmekten dolayı kâfir olurlar!

---

132. Hafız b. Ahmed el-Hakemî, Meâricu'l-Kabûl 1/273-274.

Başta eğitimsizlik olmak üzere çeşitli çıkar odaklarının, gayret ve propagandalarıyla şartlanan insanlar arasında özellikle batıl inanışlar daha çok yayılır. Şirke götüren bu tehlikeli anlayış ve kanaatler o kadar çok ve yaygındır ki hepsini örneklerle sıralayıp anlatmak imkânsızdır. Bunları, **«nazar»** gibi hak ve gerçek olan inançlardan ayırt edebilmek için Müslim kişinin iki ölçüsü vardır. Bunlar kitap ve sünnettir. Yani manevi değer olarak tanıtılan herhangi bir şeyin öyle olup olmadığı, Onun, Kur'ân-ı Kerîm'e ve **Hz. Peygamber** (sav)'in hayatına uyup uymamasına göre ancak anlaşılır. Dolayısıyla Müslimlerin her konuda olduğu gibi bu noktada da başvuracakları mihenk taşları işte bu iki şeydir.

Batıl inanışların kaynakları ve yayılma şekilleri:

İslâm'ın korkutucu tehditlerine rağmen batıl inanışların, Müslümanlar arasında da tutunması ilginç bir olaydır. Çünkü İslâm'a göre neyin hak, neyin batıl; hangi düşünce ve inanışların doğru, hangisinin ise yanlış olduğu gâyet açıktır. İslâm bu konuda insanlığın bütün inanç kurumlarından çok farklı ve ciddî disiplinler getirmiştir. Bunlar özellikle **«küfür»** ve **«şirk»** kavramlarının içerikleri olarak akâid âlimleri tarafından her çağda ele alınmış ve açıklanmıştır. Buna rağmen çoğunun şirke sebep olduğu batıl inanışların, **«bid'at»** ve hurâfelerin Müslümanlar arasında yer yer yayılması bir türlü önlenememiştir. Dolayısıyla bu inanışların, esasen nerelerden, hangi kaynaklardan peydahlanıp geldiği ve hangi yollarla halk arasına yayıldığı önemli bir konudur.

Batıl inanışlar, aslında ciddî ve çok yönlü olarak ele alınıp incelenmeye muhtaçtır. Bu konuda gereken çalışmalar yapıldığı ve kesin sonuçlar alındığı takdirde birçok şirk faktörünün kökeni daha net olarak ortaya çıkacaktır. Çünkü bu inanışların çoğu, eski dinlerin birçeşit kir ve pasakları olarak tarihin akıntısı içinde günümüze kadar sürüklenip gelmiştir. Hatta bu telâkkiler, tarihin seyri içinde çeşitli yorumlardan ve benzeri daha birçok batıl inanışlardan da beslenerek bugünkü şekillerini almış olabilirler. Bu açıdan bakıldığında batıl inanışların, İslâm'ın mensupları için ne kadar büyük imânî tehlikelerle yüklü olduğunu tahmin etmek güç değildir.

Özellikle şunu belirtmek gerekir ki, yüzyıllar önce, örneğin iki üç ay gibi çok kısa bir zaman zarfında kendi özgür irâdeleriyle ve büyük kalabalıklar halinde İslâm'a girmiş olan topluluklar, fetih ordularının heybeti altında paniğe kapılarak bu dini kabul etmiş bulunan kitlelere oranla eski inançlarından İslâm'a çok daha fazla şeyler taşımışlardır. Bu insanların, İslâm'ı severek O'na gönül kapılarını açarlarken bulundukları özgür ortamda eski dinlerinden hemen sıyrılıp arınmak için pek de zorlayıcı nedenlerle karşılaştıkları söylenemez. Örneğin vaktiyle dinlerden birinin saygın birer rûhânî şahsiyetleri iken, gelişen olayların etkisiyle bir sabah kendilerini İslâm'ın içinde bulan insanları bir düşünün. Bunlar, İslâm'ı birkaç ay içinde kabul eden koskoca bir toplumun arasında artık papucu dama atılmış bir dinin rûhânîleri olarak yaşayabilirler mi idi; ya da İslâm'a girseler bile bu adamlar eski saygınlıklarını koruyabilmek için şimdi de bir İslâm âlimi rolünü hiç mi oynamak istemeyeceklerdi ?!

Bütün bunlar insana çok şeyler hatırlatmaktadır. Öyle görünüyor ki vaktiyle bir şaman rahibiyken, İslâm'a girer girmez sırtına cübbeyi, başına da kavuğu geçirip ertesi gün hemen bir **«Efendi Hazretleri»** oluveren nice insan, bilerek veya bilmeyerek eski dinin öğretilerini, İslâm'a bulaştırmaktan hiç çekinmedi ve çekinmek için de o zaman belki bir neden bile bulamadı! İslâm'ın, batıl ve yabancı inanışlara karşı ciddî tavrını o günün henüz bu dine yeni girmiş duygusal ve cahil kalabalıkları anlayamazlardı. Onlar, asırlar önce **Hz. Peygamber** (sav)'in **Mekke** müşriklerine karşı verdiği zorlu mücadeleleri, çektiği çileleri bilemez ve takdir bile edemezlerdi. Çünkü **Kabe**'deki yüzlerce putun nasıl kırıldığını gözleriyle görmemişlerdi. Onun için de elbette ki putlara ve çeşitli şirk sembollerine karşı eski Mü'minler kadar hiç de duyarlı olamazlardı. Bugün de İslâm'dan uzak Müslüman toplumların durumu aynı değil midir ?

Hz. Peygamber'(sav) in çağını ve yaşadığı çileleri canlandıran filmler her gün seyredilmektedir. Ancak bunlardan, tevhid inancı doğrultusunda acaba ne kadar ders ve ibret alınabilmektedir? Çünkü günümüzde Müslümanım diyen milyonlarca insanın hayatında o kadar trajik çelişkiler vardır ki bunlara dokunmaktan bile insan âdetâ utanç duymaktadır. Örneğin camiden çıkar çıkmaz hemen bir türbenin, bir mezarın başında dikilen, ya da bir törene katılan ve o sırada bir heykelin karşısında saygı duruşunda bulunan nice insan kılığında yaratık vardır ki bunlara şirk kavramının ne olduğunu anlatmak mümkün değildir. Çünkü gerçekten şirkin ne olduğunu anlamak için hem belli bir zaman gereklidir, hem de bu iş pedagojik bir eğitim meselesidir; Ve çünkü tevhid bilincine erişemeyen insan, hiçbir zaman şirk tehlikelerine karşı kendini koruyamaz. Özellikle toplumun manevi bağışıklık sistemini çökerten tarikatların yaygın olduğu Türkeye'de şirk tehlikelerine karşı korunmak oldukça zordur.

Aslında, Allah'a kesin ifadelerle ortak koşan bir kimseye rastlamak hemen hemen mümkün değil, denebilir. Örneğin (Haşa !) **«Allah, filan güçlerle - ya da- şu kadar sayıdaki kimselerle birlikte âlemleri yönetiyor»** diyen ve böyle inanan hiç kimseye rastladınız mı ? Buna rağmen Kur'ân-ı Kerîm, şirk üzerinde çok durmuş, ve **Allah Tealâ, şirk koşan kimseyi asla afetmeyeceğini kesin şekilde açıklamıştır.** [133]

Öyle ise şirkten anlaşılan şudur:

İnsanlar çok kesin ifadelerle Allah'a ortak koşmazlar. Çünkü bu suretle çok fahiş bir mantıksızlık örneği vereceklerini genellikle bilirler. Dikkat edilirse kâfirler bile bu anlamda şirk koşmazlar. Örneğin bir heykelin karşısında saygı duruşunda bulunacak kadar basitleşen ve şeytana maskara olan insanlara bile bu eylemleriyle Allah'a ortak koşup koşmadıklarını sormak âdetâ bir cesaret işidir. Böyle bir soruyu yöneltecek insana **«meczup»** ya da **«deli»** demeleri hatta onu linç etmeleri bile muhtemeldir. Bu da insanların açıkça ve kolay kolay **«Allah'ın ortağı vardır.»** diyemeyeceklerini kanıtlamaktadır.

Öyle ise şirkten *(yani Allah'a ortak koşmaktan)* gerçek amaç, O'nun kâinat üzerindeki mutlak egemenliğini tanımamaktır. Bu da Allah'dan başka şeylere karşı, *–ancak Allah'a gösterilebilecek şekilde-* saygı duruşunda bulunmakla olur.

Şirk suçunun gerçekleşmesine neden olan sözler, eylem ve tavırlar özet olarak şu beş ana başlık altında toplanabilir:

a) Her türlü büyü:

Bütün tılsımlar; tütsüler; kurşun dökmek ve ipliklere üfleyip düğümlemek gibi şarlatanlıklar; *(çeşitli baharat, mum, kıl, kemik, tırnak ve dışkı gibi)* atık ve necis maddelerle yapılan maksatlı ve gizli işler; **Havâs** denilen **okuma, şekil, şema, yazı** ve **heykelcikler** bu bölüme girerler. Bu uğraşlar, sayılamayacak kadar çeşitlidir. **Kenzu'l-Havas** (Gizli İlimler Hazinesi), **Şemsu'l-Maarif ve El-Lu'lu' ve'l-Mercan** gibi büyü kitaplarında bunların uygulama şekilleri ve sözde sırları (!) anlatılmaktadır. Cahil insanların sırtından kolayca geçinmek için cinci üfürükçü birtakım açıkgözler tarafından yapılan bu büyülerin, geçici bir psikolojik yönlendirmeden başka gerçek anlamda hiçbir etkileri yoktur.

b) Fal ve her türlü kehânet:

---

133. Kur'ân-ı Kerîm 4/48

Gerek günümüzde sosyete falı olarak bilinen **tarot** ve eskiden müneccimlik denilen **astroloji** *(burçlar ya da yıldız falı)*, gerek daha çok çingeneler tarafından yarıdilencilik amaçlarıyla bakılan **su, el** ve **ayna falı,** gerekse şehir halkı arasında yaygın olan **kahve falı** bu kısma girmektedir.

Bazı kimselerin **«Fala inanma, falsız da kalma»** sözü açık bir çelişkidir. Şirk riskini ortadan kaldırmaz. İmânî açıdan son derece tehlikeli olan tüm eylem, söz ve tavırlar mizah konusu yapılamazlar. Nitekim ciddî anlamda olmasa bile bu tür sözleri sarfedenlerin yeniden Kelime-i Şahadet getirmeleri gerekir.

c) Ermişliğe bağlanan kehânetler:

Ermişlik, mitolojik bir kavramdır. Gizli bir kaynaktan metafizik anlamda ilham alarak meçhulleri ve geleceği bilmek demektir. Mitolojik anlayışta ermişliğin sınırları da yoktur. Kişi, ya da kişilerin hayâl gücüne paralel olarak efsânevî içerikler kazanır. Daha çok Türk ve İranlı Müslümansı toplumlar arasında ermişlik mitolojisi yaygındır. **Ehl-i Beyt'den imamlar, seyyidler, evliyalar, âyetullahlar, tarikat şeyhleri** ve hatta bazen **deli ve meczuplar** bile bu cahil topluluklar tarafından ermiş sayılırlar ve tanrılaştırılırlar. İslâm akâidinin tanımladığı **«kerâmet»** in bu mitoloji ile hiçbir ilişkisi yoktur. Animist kökten gelen bu batıl inanç, şirkin en tehlikeli ve en bayağı türlerinden biridir..

Ermiş kişi; tarikatçılara ve onların etkisinde kalmış eğitimsiz, bilgisiz insanlara göre: Allah katına varmış, bu suretle de insan üstü bir kimlik kazanmış olan kimse demektir. Bazı örgütler ve organize çıkar güçleri tarafından yapılan çeşitli propagandalarla zaman zaman birilerine, mistik ve rûhânî kimlik içinde ün kazandırılır. Sadece Müslüman topluluklar arasında değil, hemen her millet arasında tarih boyunca bir sömürü aracı olarak sürdürülen evliyacılık bugün de yaygındır. Velî ya da evliyâ sıfatıyla popüler olan kişi, genelde halinden memnun olduğu için, kendisine şöhret sağlayanları yalanlamaz. Bu durum ise onun zaman içinde yarı tanrı olarak zihinlere kazınmasına sebep olur. Ölünce üzerinde türbe inşa edilir, adına kurbanlar kesilir, kerâmetler örülür, hatta söylemediği sözler, yazmadığı kitaplar ve divanlar bile üretilir.

Türbeler, süslü sandukalar, kale bedenleri gibi **anıt mezarlar, törenler, esas duruşları, râbıtalar, Hatm-i Huwâcegânla**r, İslâm terminolojisiyle açıklanamayan **patanjalist kavramlar ve öğretiler**, İslâmî motiflerle kamufle edilmiş **budist kaynaklı ayin ve zikirle**r, bu mitolojinin çeşitli malzemeleri ve görüntüleridir.

d) Ölüyü ya da faniyi tanrılaştırma:

Bu batıl inanç bazı yönlerden ermişlik mitolojisiyle ilintilidir. Geniş cahil topluluklar tarafından **gavslar, kutuplar, abdallar, erenler , şeyhler, azizler, rûhânîler, ulu önderler** ve **kurtarıcılar** gibi çeşitli adlar altında tanrılaştırılan faniler vardır. Bunların ölüleri de dirileri gibi kutsal karşılanırlar. Sağken müritleri, hayranları ve aveneleri tarafından veli ve ermiş olarak kabul edilen ve birçoğunun adlarının sonuna **«Hazretleri»** unvanı konarak yüceltilen bu kimselerin, Allah katında da yine veli ve hazret olduklarına inanılır. Dolayısıyla ölüm onlar için farklı bir anlam taşır. Hayattayken kınındaki kılıç gibi durduklarına inanılan bu adamları, öldükten sonra artık kınlarından çekilmiş kabul ederler. Yani daha etkin ve keskin olurlar (!) Nitekim bu adamların hayattayken sahip oldukları şöhret, öldükten sonra da bazen asırlar boyu devam eder ve türbeleri sürekli işleyen birer ziyaretgâh olur. **Konya**'daki **Celâluddîn-i Rûmî Müzesi** ve **Ankara**'daki **Anıtkabir** bunun en çarpıcı birer örneğidir.

Bu türbe ve mezarlıklarda, ziyaret sırasında yakılan mumlar, yapıştırılan niyet taşları, bağlanan bezler, atılan paralar, adanan adaklar, kesilen kurbanlar, verilen yemekler, yazılan dilekçeler,

düzenlenen mevlit şölenleri[134] yapılan dua ve yakarışlar **«Rûhânîyetten istimdat»**'çı kültün temel özelliklerini açık şekilde sergilemektedir.

Bu münâsebetle ve özellikle kaydetmek gerekir ki Türkiye'de cahil kalabalıkların din anlayışı budur.

e) Eşya ve olaylarda birtakım kutsal gizemler bulunduğuna inanmak:

Manevi koruyucu olduğuna inanılarak çocukların üzerine, araçlara, evlere ve cihazlara asılan nazar boncukları, iğde çekirdeği, rûhânîlere ait tesbih, cübbe ve sikke gibi giyim ve kuşam eşyası, besledikleri köpeklerin maketleri, içinde içki içtikleri kadehler, kullandıkları müzik aletleri, kutsal sayılan niyet ve murad ağaçları, keza hastalık giderici olarak inanılan mekânlar, kayalar ve kutsal (!) pınarlar[135] bu kısma giren şirk sembolleridir.

Sonuç olarak özetle diyebiliriz ki kalabalıkların belki de İslâm'dan bir parça gibi gördüğü, *(şirke neden olabilecek)* o kadar bayağı inanışlar vardır ki bunların bir bölümü vaktiyle batıl dinlerden birinin mensubu iken İslâm'a girenler tarafından eski alışkanlıkla sürdürülen bir önceki dinin geleneklerididir; Hacı Bektaş, Mevlânâ, Oruç Baba, Telli Baba, Helvacı Baba, Veyselkarânî ve Zilli Dede etkinlikleri gibi... Bir diğer bölümü ise cahil Müslümanların, haşır neşir oldukları yahudi ve Hristiyan arkadaş muhitlerinde görüp özentiyle taklit ettikleri şeylerdir.

3-DÜALİZM (Seneviyye = Çift tanrıcı din):

İnsanlık tarihinde -*her defasında* - bir tevhid dininin yozlaşmasıyla ortaya çıkan şirk türlerinden biri de kâinâtın iki ilâh tarafından yönetildiği (!) inancıdır.

Vaktiyle **Mecûsilik** adı altında **İran** halkı tarafından kabul edilen dinin temeli, işte bu çift tanrılı şirk ilkesine dayanıyordu. Biri iyiliğin **(Hürmüz),** diğeri ise kötülüğün **(Ahrimân)** temsilcisi olarak kabul edilen iki tanrı -*bu sapkın inanca göre* - sürekli mücadele halindedirler.

Hz. Peygamber (sav)'in doğumundan yaklaşık elli yıl önce **Mazdek** [136] adında **İranlı** bir devrimci tarafından bu din üzerinde bazı değişiklikler yapılmak istendi.

---

134. Türkiye'de yalnız Türkler tarafından ölmüşlerin ruhuna okutulan Mevlid adı altındaki manzum risale Merhum, Bursa'lı Süleyman Çelebi (Öl.M. 1422) tarafından kaleme alınmıştır. Bu eserin asıl adı Vesîletü'n-Necât'dır. Bu zat, Yıldırım Sultan Bayezit zamanında yaşamıştır. Buna göre İstanbul'un fethinden çok önceleri yazılmış olan mevlit, yaklaşık 150 yıl sonra Üçüncü Sultan Murad (1546-1595) zamanında ilk defa Hz. Peygamber (sav)'in, yalnızca doğum yıldönümü münâsebetiyle okutulmaya başlanmıştır.

Ne yazık ki cami gibi kutsal ve belli ibadetlere mahsus mekânlarda mevlit okutmak o tarihlerden itibaren bir gelenek olarak yerleşmiştir. Bugün mevlit okumayı ve okutmayı bir ibadet sananların sayısı -*maalesef*- milyonları aşmaktadır. Artık bu yanılgıyı düzeltmek de pek kolay gibi görünmemektedir. Halbuki Süleyman Çelebi Merhum'un böyle bir amaç güttüğü asla kanıtlanamaz. Kuşkusuz O, Hz.Peygamber (sav)'in sırf derin sevgisiyle bu eserini yazmıştır. Mevlit, edebi değeri olan çok güzel bir eserdir. Onu elbetteki evlerde ve daha başka uygun yerlerde ibadet amacı güdülmeden okumakta ve terennüm etmekte hiçbir sakınca yoktur.

Bu türlü âyinlerin camilere kadar taşınmış olmasında Şiîlerin etkisi bulunabilir. Çünkü İran halkıyla komşu olan Kürtlerde ve «Güneydoğu»'daki Arap asıllı azınlık arasında da camilerde mevlit okutma geleneği vadır.

135. Bazı hastalıkların doğal yollarla şifaya kavuşturulması için ziyaret edilen kaplıca ve benzeri su kaynaklarını, şarlatanlıklara konu edilmiş şeylerle karıştırmamak gerekir.

136. Mazdek *(veya Mazdak)* Temelde sınıf farklarına karşı çıkan biridir. Eski İran'da Yoksul üreticilerin mutlu sınıfa karşı kabaran düşmanlık duygularını kullandı. Fanatik ateş rahiplerine karşı çıkarak Mecûsîliğin

Hz. İbrahim'in getirdiği tevhid dini, *(nasıl ki Müşrik Araplar tarafından putçu bir kimliğe dönüştürülmüş ise)* **İran'**da da **Mecûsîlik** adı altında ateşe tapınma ile sembolize edilen çift tanrılı bir şirk dinine dönüştürülmüştü. İslâm'ın ortaya çıkmasıyla bu din de aynen Cahiliye Araplarının putperest dini gibi söndü. **Hz. Ömer** (ra) zamanında **İran**'ın fethedilmesiyle birlikte **Mecûsîlik** silinmeye başlayınca bu inanç üzerinde kalmaya direnenler, içine düştükleri moral çöküntüsü yüzünden **Hindistan**'a göçtüler. Sayıları günümüzde çok azdır. Ateş yakarak ibadet ederler.

Her yıl 22 Mart günü özellikle Kürtler tarafından ateş yakılarak kutlanan **Nevruz Bayramı**, bu inancın Müslümanlar arasında gelenek olarak devam eden silik bir görüntüsüdür. Çünkü Kürtler İslâm'a girmeden önce Mecûsîliğin temsilcisi olan **Zerdüşt**'ün [137] dinine bağlı idiler. Kürt mitolojisine göre vaktiyle *-zâlim bir kral olan -* **Dahhak**'a karşı verdikleri mücadelenin başarıya ulaşması üzerine bir kurtuluş ve bağımsızlık sembolü olarak **Nevruz ateşleri** yakılmaktadır. Ancak **İranlıların** da **Nevruz**'u yılbaşı olarak kutladıklarına bakılacak olursa bu olayın Kürt mitolojisini doğrulamadığını, aksine mecûsî geleneğinin devamı olduğu izlenimini vermektedir. [138]

Ayrıca burada, konu ile ilgisi bakımından şunu da belirtmek gerekir ki, kâinâtın sözde **aydınlık** ve **karanlık** olmak üzere iki farklı ve karşıt şeylerden oluştuğunu savunan **gnostisizmin**, bir şirk felsefesi olduğunu ileri sürmek çok dolaylı bir yorum olur. **Gnostik felsefe** hakkında ortaya konabilecek bir tek yargı vardır, o da küfürdür [139]

Kur'ân-ı Kerîm'de Şirk ve Müşrikler:

Kur'ân-ı Kerîm'de şirk konusuna ve müşriklere çok geniş yer verilmiştir. Müşrik insanın psikolojisi, mü'minlere karşı beslediği kin ve düşmanlık duyguları, çocuğun, müşrik anne ve babası ile nasıl muamele edeceği, mü'minlerin onlara karşı nasıl hareket etmesi gerektiği, Kıyâmet gününde birbirini suçlamaları ve Allah Tealâ'nın, O'nlara ilişkin hükmü, Kur'ân-ı Kerîm'de çok çarpıcı ifadelerle açıklanmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'e göre şirk koşan insanın ruhsal yapısı

öğretilerinde radikal değişiklikler yapmaya çalıştı. Ancak rijit ibahiyeci düşüncelerinden dolayı Sasanî Kralı Hüsrev Anuşirevan tarafından yaklaşık M. 530 yıllarında idam edildi.

137. Miladi 487 de doğan Zerdüşt'ün Mecûsîliği yeniden tevhid inancına oturtmak istediğini ileri sürenler vardır. Bu teze göre O, kâinatın esas yaratıcısının, iyilik ilâhı (Hürmüz) olduğuna inanıyordu. Karşılıklı mücadele eden güçlerin ise iki tanrı değil, bilâkis iyilik ve kötülük duygusu olduğunu söylüyordu. Bu tez eğer doğru ise Mecûsîliğin de bazı dinler gibi temelde vahye dayanan bir tevhid dininden saparak bu şekillere girdiği ve zaman zaman gerçeği idrak eden şahsiyetler tarafından aslına döndürülmek istendiği tarihin bir tekerrürü olarak ortaya çıkar.

Ne varki Hürmüz'ün, sözde sapık kardeşi olan Ahrimân'la savaştığı inancını Zerdüşt'e dayandıranların açıklamaları bu şahsın, gerçek tevhid yolunda olmadığını göstermektedir. Doğrusunu ise ancak Allah Tealâ bilir.

138. Son yıllarda siyasi kavgalara konu olan Nevruz ateşlerinin yakılması, zor kullanılarak önlenemeyince, aynen Zerdüşistler gibi müşrik olan ırkçı kökten putçular, bu direniş karşısında geri adım atarak onlar da Nevruzu kutlamaya başladılar. Ancak bu spekülasyon hiç de işe yaramadı. Aslında tarihteki en büyük ortak değerleri olan İslâm'a ve tevhid inancına yeniden sarılarak bu iki müşrik topluluk tekrar kucaklaşabilirlerdi. Çünkü her iki tarafın da geçmişinde bu güzel ve değerli miras vardır. Ancak her iki sapık kamp da şirkte ısrar edince Allah Tealâ onları kanlı bir fitne ile birbirine musallat ederek mü'min topluluğu onların şerrinden korudu. «(...) Eğer Allah insanların bir kısmını, diğer bir kısmı aracılığıyla defetmemiş olsaydı elbetteki dünyanın düzeni bozulurdu.» (Kur'ân-ı Kerîm 2/251)

139. Kur'ân-ı Kerîm 3/151

Küfrün diğer çeşitli hastalıklarına kapılmış kimseler gibi Müşrik insan da, Kur’ân-ı Kerîm'in haber verdiği gaybî gerçeklere daima kuşkuyla bakar. Tekrar dirilmek, hesap vermek, cennet ve cehennem gibi gerçekler, genelde onun için çok derin bir endişe kaynağı oluşturmaz. O, daha çok putlarıyla, taptığı ve medet umduğu fânî şeylerle meşguldür. Müşriklerden kimisine göne gaybî gerçekler uydurulmuş şeyler de olabilir. Bu nedenle müşrik insan, sürekli bir içsel bunalım yaşar. Onun bu ruh hali, sırf inkârcı insanda var olan gizli bir paniğe de zaman zaman dönüşebilir ve onu teselli olabileceği her yere doğru itebilir. Bu belirsizlik onun yaşam seyrini de etkiler. Bazı olaylar karşısında vicdanına üşüşen sorulara doyurucu bir yanıt bulamama sıkıntısıyla yerine göre saldırganlaşabilir; bocalayabilir veya tamamen içine çekilebilir.

Tabiatıyla böylesine bir panik, böylesine sınırsız bir doyumsuzluk ve âcizlik içinde bocalayarak yaşayan müşrik insan, ıstıraplarını dindirmek, efkarını dağıtmak ve endişelerinden sıyrılabilmek için çeşitli avunma yolları arayacaktır. Ancak para mevki ve şöhret gibi maddi alanda onu avutmaya yarayan araçlar, her saniye yaklaşmakta olan ölüm ve sonrasına ilişkin sorunlara herhangi bir çözüm getiremeyecektir. Müşrik insanı, Allah Tealâ’ya ortak koşmaya sürükleyen gizli neden, onun ruh derinliklerine yerleşmiş olan bu soruna çözüm arayışıdır. Bu arayış, korku ile karışık bir nevroz olarak onun bütün hayatını etkisi altına alır.

Müşrik insanın bütün sorunları hemen hemen bu noktada odaklanmaktadır. Onun içindir ki münâfıktan farklı olarak Allah'a ortak koştuğu putuna ısrarla yapışır durur. Şartlar ne olursa olsun müşrik insan mutlaka kendine bir put bulmaya çalışır. Bu put onun, ya iç dünyasına yerleştirdiği yaşayan bir insandır, ya mumyalı bir ölüdür, ya hayvandır, ya bitkidir, ya da bir kayadır... Önemli olan bir şeylere tapınmak ve biraz da böyle teselli olmaktır. Ancak elleriyle dokunamayacağı, gözleriyle bir saltanat tahtı üzerinde seyredemeyeceği, tam karşısına dikilip saygı duruşunda bulunamayacağı, en azından *-ölmüş olsa bile* - mezarına bir çelenk sunamayacağı kocaman (!) bir tanrıdan başkasını da bir türlü havsalasına sığdıramaz. Dolayısıyladır ki Allah Tealâ bu basit tiplerin halet-i ruhiyesini, onların yaşadıkları korku ve panikle açıklamaktadır.

«Herhangi bir otorite olarak indirmediği şeyleri, Allah'a ortak koşanların yüreklerine korku salacağız !..[140]

Gerçekten de öyle değil mi ? Cılız ve çelimsiz bir mü’min onlara: **«Gelin, sizi duymayan bu taşlara tapmayın, Allah'a kulluk edin.»** dediği zaman korkularından paniğe kapılmıyorlar mı ? Korkunç büyüklükteki güçlere, ordulara ve silâhlara sahip oldukları halde cılız bir insanın üzerine atılıp onu hemen oracıkta linç etmek istemeleri bu panik ve korkudan ileri gelmiyor mu ?!

Evet gerçekten müşrik insan korkaktır. Onun bu bozuk psikolojisi hiçbir devirde değişmemiştir. Bırakın eski çağların karanlıkları içinde bocalayan nesillerini, yıllarca okumuş, *-sözde* - geniş kültür almış, dünyayı gezmiş, birkaç yabancı dil bilen günümüzün entellektüel müşriklerine bile öğütlerde bulunmayı göze alabilen mü’minlerin uğradığı akibetler, müşrik insanın çağlar boyu değişmeyen bu bunalımlarını, bu korkularını ortaya sermek bakımından ibret vericidir.

Kur’ân-ı Kerîm, müşriklerin kinci olduklarını haber veriyor.

Evet, gerçekten müşrikler fanatik ve kincidirler. Çünkü şirk, insanı âdetâ insanlıktan sıyırıp çıkarmakta, onun dengelerini bozmakta, muhakeme mekanizmalarını hasara uğratmakta ve onu tıpkı pisliğinde boncuk arayan bir piskopat haline getirmektedir. Bu yüzden müşrik insan, devamlı surette iç deprasyonlar bunalımlar halüsinasyonlar yaşamaktadır; Kıskanç, geçimsiz ve kindardır.

---

140. Kur’ân-ı Kerîm 3/151

Beyninin hücrelerine kadar bütün iç dünyası şirk pislikleriyle kirletildiği içindir ki müşrik bir insanla, evrensel bir gerçeği oturup tartışmak hiçbir zaman mümkün değildir. Çünkü âdetâ örümcek dolu kafası ve zihnindeki kokuşmuş düşünceler onun uzak ufuklara doğru bakmasına daima engeldir. Bu yüzden de müşrik insan çağdışıdır ve fanatiktir; Hiçbir yenilik, hiçbir reform ve hiçbir uygarlık onun mantık duvarlarını kolay kolay delemez. Onun bütün dünyası tanrılaştırdığı faninin mitolojik kimliğiyle meşguldur. Yaşam onun için törenlerden, çelenklerden, saygı duruşlarından, kahramanlık marşlarından, ayinlerden, türbelerden, mezarlardan, erenlerden «ulu önder», lerden başka bir şey değildir. Hülâsa müşrik insanın içsel hayatı, şeytanların, içinde dans ettiği karanlık bir dehliz gibidir. Çünkü yüce tevhid inancını algılayabilecek berrak bir iç dünyaya sahip değildir.

Dolayısıyla peygamberlere kafa tutan eski çağların müşrikleri hangi karanlık kafalara sahip idiyseler, gerek günümüzün **mistikleri** (yani tarikatçılar), gerekse **modern putçular** (yani deccâlistler!), aynı karanlık kafalara sahiptirler; Tutucu, kaba ve saldırgandırlar. Sebebine gelince, tutundukları inanç ve düşünce hurdalığı, mitolojiden, demagojiden ya da bilimselcilikten öte hiçbir anlam taşımaz. Aynı zamanda birer şirk kaynağı olan geçmiş çağların tasavvufu ve çeşitli felsefeleri ile modern çağın pozitivizmi, rasyonalizmi, Darwinizmi ve laisizmi, **«Allah gerçeği»** karşısındaki tutumları bakımından birbirinden farksızdırlar.

Müşriklerin kinci olduklarını, mü'minlere karşı düşmanlık duygularıyla dolu olduklarını Kur'ân-ı Kerîm açık şekilde haber vermektedir.

Burada öncelikle söylemek gerekir ki mü'minlere karşı içleri kin ateşiyle alev alev yanan iki topluluk vardır. Bunlar yahudiler ve müşriklerdir. Allah Tealâ onlar hakkında şöyle buyuruyor:

«Gerçekten de göreceksin ki insanlar arasında mü'minlere karşı en çok düşmanlık güdenler yahudiler ve Allah'a ortak koşanlardır.» [141]

Müşriklerin bu âyette, yahudilerle beraber söz konusu edilmeleri çok ilginçtir ve mucizevî bir Kur'ân gerçeğidir. Onların da aynen yahudiler gibi mü'minlere karşı en şiddetli düşmanlık duygularıyla dolu olduğu, o kadar büyük bir hakikattır ki Kur'ân-ı Kerîm'in yeryüzüne inişinden yüzyıllar sonra bile bu gerçeğin en çarpıcı örneklerine daima rastlanmıştır.

Vaktiyle **Mekke**'li müşriklerin, **Hz. Peygamber**'i ortadan kaldırmak ve yeni İslâm Devleti'ni daha beşiğindeyken boğmak için **Medine**'li **Beni Kurayza** ve **Beni'n-Nadıyr** yahudilerinden nasıl yardım aldıkları ve iki kitlenin nasıl gizli aşikar işbirliği içinde oldukları, bir tarih gerçeğidir. Ne ilginçtir ki yahudinin Mü'mine karşı olan ezeli düşmanlığı, tarihin her döneminde müşriklerin desteğini bulmuş, müşrikler de Mü'minlere karşı düşmanca tavır aldıkları her defasında yahudilerin yardımına nail olmuşlardır. Çağlarüstü ilâhî mesaj bunun âdetâ her zaman böyle olacağını haber vererek mü'minleri uyarmaktadır:

«Ehl-i Kitap'dan bazı kâfirler ve putçular da, rabbiniz tarafından size bir iyilik yapılmasını istemezler.» [142]

Kur'ân-ı Kerîm, müşrik anne ve babaların, mü'min çocuklarına ne diyor:

---

141. Kur'ân-ı Kerîm 5/82

142. Kur'ân-ı Kerîm 2/105

Kur'ân-ı Kerîm, hiç kuşkusuz Allah Tealâ'nın, insanlığa en son ve en yüce mesajıdır. İnsanı terbiye edici, düşündürücü ve evrensel değerlerle yönlendirici yüce kelâmıdır. Bu nitelikleriyle elbette ki din farkından dolayı, çocuğu anne ve babasına karşı seküler yaşamdaki ilişkilerinde saptırmadan sadece imânî konuda duyarlı olmasını ona emretmiştir.

Çocuğun anne ve babasıyla olan dünyevi ilişkileri bir ahlâk konusudur. İmânî meseleye gelince Allah Tealâ ona bu noktada şunları emretmektedir:

«Eğer onlar, bilemediğin bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlayacak olurlarsa onlara boyun eğme ! -*Ancak* **- onlarla dünyada iyi geçin ve bana yönelen kimsenin yoluna uy.»** [143]

Bu harika ahlâk müeyyidesini, dünyanın hiçbir yasasında bulmak mümkün değildir. Evet, mü'min çocuk, bu yüce düstûra uyarak anne ve babasıyla, *(müşrik bile olsalar)* şu birkaç günlük geçici dünya hayatında iyi geçinmeye çalışacak, fakat Allah'a şirk koşma noktasında zorlanacak olursa *(ebedî bir hüsrana uğramamak için)* onlara asla boyun eğmeyecektir! Ne ilginçtir ki böylesine zorlu bir sınav vermek durumunda kalmış nice mü'min gençlerin müşrik anne ve babaları -*nadir istisnalar hariç* - bu yüce ruhlu çocuklarından hiçbir ders ve ibret alma soyluluğunu gösterememişlerdir. Aksine İmân etmiş olan çocuklarına akla ve hayâle sığmayan her türlü insanlık dışı muameleleri revâ görmüş müşrik anne ve babaların sayıları da az değildir.

Kur'ân-ı Kerîm, çok açık bir ifade ile: "**MÜŞRİKLER SIRF PİSLİKTİR !**" diyor.

Evet Allah Tealâ, Kur'ân-ı Kerîm'de, **Tevbe Sûresi**'nin yirmisekizinci âyet-i kerîmesi'nde müşrikleri aynen şöyle nitelemektedir:

«Ey inananlar ! Allah'a ortak koşanlar, sırf pisliktirler. Artık bu yıldan sonra Mescidu'l-Harâm'a yaklaşmasınlar. »

Müşriklerin **Mescidu'l-Harâm**'a yaklaştırılmaması meselesi geniş anlamda bir fıkıh konusudur; Dar anlamda da İslâm Siyaset Hukuku konusudur. Ancak bu nokta, her bakımdan onların pislik olduğu gerçeği ile ilişkilidir. Bu nedenle pek fazla dolaylı olmayan bir ilgiyle aynı zamanda imânî bir sorun olarak akâid ilminin de konusudur. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'e bir bütün olarak inanmış olan herkes *(yani her mü'min kişi),* müşrik insanın bir pislik olduğuna inanmak zorundadır. Öyle ise çağımız şartlarında her gün bir sürü müşrik ile yüzyüze gelmek durumunda olan biz mü'minler onların birer pislik olduğuna inandığımız halde acaba nasıl davranmalıyız? Bu soru her mü'mini çok yakından ilgilendirmektedir!

Bilindiği üzere İslâm'da **amel**: İnanılan şeyin eyleme dönüştürülmesi, eylemsel biçimde uygulanması demektir. [144] Ancak inanılan şeyin, her zaman eyleme dönüştürülmesi, *(usul bakımından)* çeşitli nedenlerle gerekli, ya da zorunlu olmayabilir; mümkün de olmayabilir. Şu var ki kural olarak: Bir şeye inanmakla, mü'min kişi için, *(yerine göre)* iki farklı durumdan mutlaka biri söz konusu olur.

Bunlardan biri: İnanılan şeyin *(belli süre için)* sırf vicdânî bir mesele olmakla sınırlı kalmasıdır ki onun eyleme dönüştürülmesi bu durumda gerekli ve zorunlu değildir. Belki mümkün de değildir. [145]

---

143. Kur'ân-ı Kerîm 31/15

144. Bk. İmân-amel ilişkisi

145. Bu durum için, ***(yerine göre)*** **üç neden söz konusudur : Sarâhat, zarûret, mâni'. Çünkü kişinin inandığı şey, ya başkası tarafından gerçekleştirilmiştir ve uygulama halindedir; Ya bir mazeretten dolayı ertelenmektedir; Veya çetin bir engelden dolayı hayata geçirilememektedir.**

Diğeri ise: İnanılan şeyin zorunlu olarak eyleme dönüştürülmesi hâlidir. Bu durumda kaldığınız zaman, konu artık sizden başkalarını da kapsayacak kadar genişlemiş demektir.

İşte putçuların pislik olduğuna inanma olayında mü'min kişinin zaman zaman yaşayacağı durum budur. Binaenaleyh bir mü'min, müşrik kişinin pislik olduğuna *(herhangi bir nedenle)* yalnızca inanmak durumunda olduğu sürece konu çok sınırlıdır. Ancak bir putçu ile yüzyüze gelir, onun doğrudan muhatabı durumunda kalır ve özellikle birtakım teklifleriyle karşı karşıya kalırsa herhalde konu çok daha farklı bir boyut kazanır. [146]

Mü'minin, müşrik insana karşı tavrının nasıl olması gerektiği ve genel anlamda **mü'min-müşrik** ilişkileri - *yukarıda da işaret edildiği gibi* - bir fıkıh konusudur. İmânî bir mesele olan mü'minin müşrik hakkındaki düşünce ve kanaati de elbette ki Kur'ân'ın belirlediği gibi olmalıdır[147]

Müşrik insan esasen her haliyle ve hemen bütün eylemleriyle mü'min insanı aşağılayıcıdır. Çünkü mü'minin tevhid inancını her sözü ile yalanlayıcıdır. Bütün söz, tavır ve hareketleriyle evrensel gerçekleri red ve inkâr edicidir. Dolayısıyla mü'min insanı inciticidir ve zaman zaman onun için bir işkenceye dönüşür. Bu nedenle, Allah Teâlâ müşriklere karşı bazı müeyyideler koymuştur. Örneğin onların **Mescidu'l-Harâm**'a girmelerini, [148] aynı zamanda mü'minlerin onlarla evlilik yapmasını yasaklamıştır. [149] Bu yasaklar ise mü'min kişinin müşrikten uzak durmasını, ona karşı tedbirli olmasını ve onunla asla dostluk kurmamasını gerektirmektedir. Nitekim Allah Teâlâ, mü'min kişiye açıkça: **«(...) Ortak koşanlardan yüz çevir.»** [150] buyurmaktadır.

Ayrıca, Allah Teâlâ'nın müşrikleri nasıl değerlendirdiğini, onlar hakkındaki kesin hükümlerinin ne olduğunu şu âyetlerden gâyet açık bir şekilde anlamak mümkündür:

«Bu, en büyük hac günü, Allah'ın ve Elçisi'nin insanlara bir açıklamasıdır: Allah ve Elçisi'nin putçulardan ilişkisi kesilmiştir ! » [151]

«Akraba bile olsalar, cehennemlik oldukları belirdikten sonra putçuların afedilmesini dilemek ne peygamberin, ne de mü'minlerin yapacağı bir iştir.» [152]

«Kitap ehlinden ve putçulardan olan kâfirler sürekli olarak cehennem ateşindedirler. Onlar bütün insanlığın en şerlileridirler. » [153]

---

146. **Bk. İnsan İlişkilerinde İnancın Belirleyici Rolü.**

147. **Kur'ân-ı Kerîm 2/221, 6/121, 9/6, 9/17, 9/113, 15/94**

148. **Kur'ân-ı Kerîm 9/28**

149. **Kur'ân-ı Kerîm 2/221**

150. **Kur'ân-ı Kerîm 6/106**

151. **Kur'ân-ı Kerîm 9/3**

152. **Kur'ân-ı Kerîm 9/113**

153. **Kur'ân-ı Kerîm 98/6**

Gerçeği ifade etmek gerekirse temelde bunların hepsi de Allah'ı bulma arayışı içinde yollarını kaybetmiş, çarpık inanış ve düşüncelerin zavallı kurbanlarıdır. Çünkü ne şirk tamamen Allah'ı inkâr etmek demektir, ne de müşrik insan **ateist** demektir.

Aslında Yüce Allah'ın varlığı, İnsanın fıtratına âdetâ bir mühür gibi kazınmıştır. Ancak bu ezelî mühür çeşitli nedenlerle bazı insanların ruhlarında bulanık bir iz olarak yansır. Tabir caizse şirk, işte bu silik ve bulanık yansımadır.

NİFAK KAVRAMI:

Nifak kelimesinin sözlük ve terimsel anlamı

«Nifak» kelimesi Arap sözlüğünde iki yüzlülük demektir. Türkçede bu sözcük daha çok bir takı ilavesiyle **«Münâfıklık»** şeklinde ve aynı anlamda kullanılmaktadır.

Terimsel anlamı ise: Mü'min olmadığı halde bir kimsenin, inanmış gibi gözükmesidir. Dolayısıyla nifak ya da münâfıklık, daha çok imânî konuda kullanılmaktadır. Nitekim bu terim, İslâm literatüründe hemen her zaman, gerçek anlamda imân etmedikleri halde imân etmiş gibi geçinen kimseler hakkında kullanılmıştır.

«Nifak» ile «Takiyye» arasındaki fark:

Nifak, münâfık insanın niteliğidir. İmânî konuda münâfıklık eden, her şeyden önce içinden hiç inanmayan, sırf çıkarlarını korumak amacıyla mü'min çevreye yalnızca dışından benzemeye çalışan kimsedir. **Takiyye** yapana gelince, kendisine karşı kullanılabilecek bir baskı ve tehditten korkarak ibadet ve inancından kısmen veya tamamen fedakarlık eden kimsedir. Onun bu tutumuna da **«Takiyye»** denir.

Ayrıca, arasında yaşadığı topluluğun, temel inançlarına bağlı olan, ancak ayrıntılarda onlardan farklı düşündüğü için, eleştirilerine ya da düşmanlık duygularına hedef olmaktan çekinen, bu amaçla onlar gibi gözüken ve onlara ayak uydurmaya çalışan insanın spekülatif tutumuna da yine **takiyye** denmiştir. Bu nedenle genelde **Sünnîler**, **Şiîleri** takiyye yapmakla suçlarlar[154] Mamafih **takiyye** münâfıklık anlamında da kullanılır. Çünkü **takiyye** ile birbirini suçlayanların inançları arasında çoğu kez büyük uçurumlar bulunur. Öyle ki onlardan biri diğerini müşrik ya da kâfir sayar. Dolayısıyla bu korkunç suçlamanın, mal ve can konusunda bir tehlikeye neden olmaması için zayıf olan taraf, güçlü hasmının inançlarını onunla paylaşır gibi gözükür.[155] Alimler, takiyyenin gerektiği yerde meşru olduğunu söylemiş, Kur'ân-ı Kerîm'den kanıtlar göstermişlerdir.[156]

Ehl-i Sünnete göre Mü'minlerin, kendi aralarında birbirine karşı takiyye yapmaları caiz değildir. Esasen bir Mü'minin, *-kendi kardeşi olan-* bir diğer Mü'mine karşı imânî bir meselede ikiyüzlülük yapması zâten mümkün değildir. Çünkü Mü'minlerin tümü Kur'ân-ı Kerîm'e ve **Rasûlullâh**

---

[154]. Es-Seyyid Muhibbuddî El-Khatıyb, El-Khutûtu'l-Arıydah adlı risalesinde takiyyeden ayrıntılı olarak söz etmekte ve Şiî-imamîler'in, ehli sünnet'e karşı gerçek kanaatlerını gizlediklerini anlatmaktadır. Fazla bilgi için Bk. *Al-i İmran Suresi : 27 *Butlan'u Akıydati'ş-Şia S.72 * el-Khututu'l-Ariyda : S.54 *Milletlerarası Şiîlik sempozyumu S.682 -739 - 750

[155] Türkiye'de zaman zaman seçimlerde galip çıkarak yönetimi ele geçiren Tarikatçıların izlediği lâik politika gibi. Bunlar, hükümetler üstü bir güce sahip bulunan Balkanlılar çetesinin tehditleri altında kökten putçu gibi gözükür, Millî Türk Dininin bütün ayinlerine katılırlar.

[156]. Kur'ân-ı Kerîm 3/28, 16/106, 40/28

(sav)'ın sünnetine bağlıdırlar ve aynı gerçeklere inanırlar. Binaenaleyh inançları arasında -*önemsiz ayrıntılar dışında* - pek büyük farklar yoktur. Onun için bir Mü'minin, çıkar uğruna bir diğer Mü'mine yaranması, onun gibi gözükmeye çalışması için herhangi bir neden yoktur. Şu varki hayatı, İslâmî ölçülerden zaten uzak olan Müslümanlar, amel ve ibadette titiz olan mü'minlerden yararlanmak için onlara benzemeye çalışırlar ki buna takiyyeden çok riya demek gerekir. Elbette ki riya da büyük bir ahlâksızlıktır, rûhâni bir dalkavukluktur, Mü'minlerden çok, Müslümanlar arasında yaygındır. Bu nedenle ahlâkçılar riyaya **«Şirk-i asgar»** küçük şirk demişlerdir.

Takiyyenin meşrulaştığı şartlar var mıdır?

Bilindiği üzere İslâm, terör ve şiddete yer vermemiş, fitne ve anarşiyi yasaklamıştır. Bu nedenle **«Allah'a, meleklere, kitaplara, peygamberlere, âhiret gününe ve kadere inanmak»** şeklinde özetlenebilen İmanın temel ilkeleri arasında şiddete inanmayı prensip olarak öngören bir maddeye rastlamak mümkün değildir. Bu da gösteriyorki İslâm tamamen barışçıl yollarla kendini sunmakta ve böylece de sunulmak istemektedir. Bu gerçeğin en büyük ve canlı bir kanıtı da şudur: İslâm, egemen bir düzen olarak hayata geçirildiği çağlarda, Mü'min kişiye olduğu kadar kâfir insana da özgürce yaşama hakkını tanımış, ona karşı zor kullanmayı kesinlikle yasaklamıştır.

Buna karşın, sadece mesaj veren Mü'minler, özellikle tarihte iki defa müşrikler tarafından şiddetli baskılar altına alınmış, işkence ve katliama uğramışlardır. Bu her iki dönemde de Mü'minler son derece zayıf ve müşriklere oranla küçük birer azınlık durumunda bulunmuşlardır. Bunlardan birincisi, **Mekke**'deki İlk İslâm Dönemi, ikincisi ise yaşadığımız günlerdir.

İlk İslâm Dönemi'ne baktığımızda Mü'minlerin, müşriklere karşı hiç **takiyye** yapmadıklarını görüyoruz. İlk Mü'minler, her türlü tehlikeyi göze alarak büyük bir cesaretle İslâm'ın mesajını her yere taşıyor, herkese yöneltiyorlardı. Bu nedenle de dayanılmaz işkencelere uğruyor, bazen de şehid ediliyorlardı.

Şu varki İlk Mü'minin, mesaj verdikleri insanlar sırf müşrik idiler. Bilindiği üzere alenî müşrik, münâfık gibi değil, kimliği çok açık, tavrı nettir. Münâfık ise onun tam tersine gizli bir kimliğe sahiptir, sinsidir; İçinden kâfir ya da müşrik olmakla beraber, dışından çok samimi bir mü'min rolündedir.

Dolayısıyla günümüzde Mü'minin mesaj verdiği ortam ve şartlar, ilk Mü'minlerinkinden çok farklıdır. Bu farkı şu şekilde açıklamak mümkündür:

İlk Mü'minlerin karşısında, kimlikleri, inanç ve düşünceleri her bakımdan meydanda olan müşrik bir topluluk vardı. Dolayısıyla Mü'minler, çarpık ve sapık inanca bağlı bu topluluğa İslâm'ın mesajını iletirken Kur'ân'ın gerekçelerine dayanıyor ve dâvâlarını savunuyorlardı. Ayrıca Mü'minler, müşriklerle yakın akraba olmakla beraber, onları son derece yabancı bir kitle olarak görüyorlardı. Öyle ki ilk Mü'minler arasında hiçbir insan, günün birinde müşriklerle herhangi bir ortak noktaya sahip bulunduğunu aklının ucundan bile geçirmiyordu.

Halbuki bugün Mü'minlerin karşısında son derece sinsi bir kimliğe sahip olan, ancak İslâm'ı açık şekilde reddetmeyen münâfık bir kitle vardır. Aynı zamanda ezici bir egemenliğe sahip olan bu topluluk karşısında Mü'minler, varlıklarını koruyabilmek ve Kur'ân'ın mesajını iletme sorumluluğunu yerine getirebilmek için elbetteki uygun bazı çarelere baş vuracaklardır. Ancak İslâm âlimlerinin görüşü alınarak baş vurulacak bu çarelerden eğer biri de kimliğin yerine göre farklı gösterilebileceği şeklinde olursa hiç kuşkusuz takiyye meşruluk kazanacak ve şartlı bir strateji olacaktır.

Şu gerçeği vurgulamak gerekir ki mü'min, çok değerli ve nadir bir varlıktır, Çünkü Allah'ın yeryüzündeki muhatabıdır. Öyle ise bu olağanüstü öneme sahip noktayı göz önünde bulundurarak mü'min kişi, tehlikeli ortamlarda her şeyden önce yaşayabilmeyi, ondan sonra da evrensel sorumluluğunu yerine getirmeyi mümkün kılacak sistemlere inanmak zorundadır. Bu ise **«Antinifak»** la ancak sağlanabilir. Hiç kuşku yok ki her zehirin bir panzehiri vardır; Her ayrı düşmana karşı farklı bir tavır, her saldırıya karşı değişik bir savunma sistemi ile ancak ayakta durmak mümkündür. Mademki İslâm, terör ve anarşiyi yasaklamıştır, öyle ise adı ister **takiyye,** ister başka bir şey olsun, elbetteki İslâm'ın yüce imân kurumu, Mü'mini bu yolda perişan etmeyecek isabetli birçok çözüm yollarına sahiptir.

İslâm Tarihinde İlk Münâfıklar

Aslında bu, bir siyer tarihi konusudur. Ancak nifak kavramının ve münâfık kişiliğin daha iyi anlaşılması bakımınadan, İslâm'ın ilk yıllarında Mü'minleri uğraştırmış olan münâfıklardan bir nebze söz etmek isabetli olur.

Bilindiği üzere hak olsun, batıl olsun, sonunda üstün gelen ve geniş taraftar bulan düşünce ve inanışlar genellikle ilk başlarda bir azınlık tarafından red edilir. Onun için bu nokta, sosyologları çok ilgilendirir. Benimsenmiş ve tutunmuş olan haksız düzene direnenler, geniş çıkar çevrelerine karşı -*şartlar ne olursa olsun*- haklı mücadelelerini sürdürenler, adalet ve dürüstlükten kopmayan şerefli azınlıklardır. Ancak çıkarları baltalanacak diye haklı düşünce ve inançlara karşı *–iki yüzlülük ederek*- gizlice direnen azınlıklar da vardır. İşte İslâm Tarihindeki ilk münâfıklar böyle idiler.

İslâm Dini, **Mekke**'de gördüğü şiddetli tepkiye karşın **Medine**'de tutununca, **Hz. Peygamber** (sav), o gün henüz **Yesrib** adını taşıyan bu kente göç etti.[157] **Yesrib**'de üç yahudi kabilesinden başka **Evs** ve **Hazrec** adında iki tane de Arap kabile yaşıyordu. Araplar sayı ve güç bakımından yahudilerden daha üstün idiler. Onları yıpratmak isteyen yahudilerin körüklediği fitnelerle yıllar boyu birbirine karşı savaşmışlardı. Ancak **Hz. Peygamber** (sav)'in **Medine**'ye göç etmesinden kısa bir süre önce ortalık yatışmıştı. Kentte bir gelişme yaşanıyordu. **Hazrec Kabilesi'**nin ileri gelenlerinden **Abdullah bin Übey bin Selûl** (Übeyoğlu Abdullah) kral seçilmek üzereydi. Kabilesinin halkı onun, giyeceği tacı bile hazırlamaya koyulmuştu. Ne varki **Hz. Peygamber** (sav)'in **Medine**'ye göç etmesi olayı, bu hazırlıkları suya düşüren bir sürpriz oldu.Tüm şehir halkının, kısa bir süre içinde İslâm'a girmesi üzerine **Übey oğlu Abdullah,** artık önemini kaybetti ve sıradanlaştı. Aslında herkes sıradan biriydi. İslâm Dini, sınıf ve mevki farklarını ortadan kaldırmış, herkesin birbirini sevip saydığı yepyeni bir toplum oluşturmuştu. Bu yeni düzeni hazmetmek, **Übeyoğlu** için kolay değildi. Nitekim (sözde) İslâm'a girmeden önce **Hz. Peygamber** (sav)'e açıkça diş bilemeyi deniyordu. Bir keresinde **Rasûlullâh** (sav), ashabından, hastalanan **Saad Bin Ubade**'yi ziyaret etmeye giderken yolda karşılaştığı **Übeyoğlu**, terbiyesini bozarak:

«Bize karşı baskın çıkma !» demek cesaretinde bulunmuş, **Hz. Peygamber** (sav), Kur'ân'dan âyetler okuyarak O'nu öğütlemeye çalışınca da:

«Git evinde otur, bizleri toplantı yerimizde rahatsız etme!» diyebilecek kadar küstahlaşmıştı. Fakat gittikçe toplumun nefretini çekmeye başladığını anlayınca bu kez, aldatabildiği üçyüz kadar adamıyla, dışından Mü'min gözükerek yaşamı boyunca Mü'minlerin kuyusunu kazımaya çalıştı; İslâm düşmanlarının daima içerideki casusu oldu; Gizlice hep onlarla işbirliği etti...

---

157. Hz. Peygamber'(sav) in, 12 günlük bir yolculuktan sonra Miladi hesapla:27. Eylül. 622 cuma günü Medine'ye ulaştığı, kaynaklarda geçer.

Bu münâfık adamın, -*sözde* - İslâm'a girdikten sonra bile tarihin şahit olabildiği o kadar korkunç hıyânetleri vardır ki *–münâfık insanın kişiliğini ortaya sermek bakımından* - bunlar çok çarpıcı örnekler oluşturmaktadır. Özellikle bu hıyânetlerden iki tanesi anlatılmaya değer.

Birincisi: Medine'de cinâyet işleyen ve anarşi çıkaran **Kaynuka'oğulları** adlı yahudi kabilenin Şehirden sürülmesine ilişkin **Hz. Peygamber** (sav)'in, karar aldığı sırada **Übeyoğlu**'nun ortaya koy-duğu sert tavırdır. Bu adam, henüz bir ay kadar önce -*sözde* – iman ettiği halde, o gün hiç çekinme-den **Hz. Peygamber** (sav)'in yakasına yapışmış:

«- Muhammed ! Benim yandaşlarımı bu kez hoş gör...» diyerek O'nu kararından vazgeçirmeye çalışmış, bu sözü defalarca tekrar ederken elini **Hz. Peygamber**(sav)'in yakasından zırhının içine sokmuş onu sarsmıştır. **Rasûlullâh** (sav), öfkelenerek:

«Brak beni, elini çek !» demişse de adam isteğinde ısrar etmiştir. Hatta tarihler O'nun şu ifadeleri kullandığını kaydetmektedir:

«Hayır, Yandaşlarıma iyi bir muamele edeceğine söz vermedikçe Allah'a and olsun ki yakanı bırakmayacağım; Onlar vaktiyle dörtyüz sırhsız, üçyüz de zırhlı olmak üzere hasımlarıma karşı beni korudular, sen şimdi onları bir sabah biçeceksin öyle mi ! Bak Allah'a yemin ederim, büyük fitnelerin patlak vermesinden korkuyorum!»

Übeyoğlu'nun ikinci hıyâneti ise, **Uhud Savaşı** sırasında O'nun, cepheden üçyüz adamını geri çekerek dönmesidir. Bu, elbetteki nifak ve hıyânetin, eşi görülmedik bir örneğidir. Çünkü eğer isteseydi harekâttan önce orduya katılmayabilirdi. Böylece olumsuz etkisi nisbeten daha az görülebilirdi. Ancak cepheye kadar gelip yandaşlarıyla tam düşmanın karşısında İslâm ordusundan ayrılması, O'nun aslında amacının, Mü'minleri hem maddeten, hem manen çökertmek olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bu adam, -*sözde* – iman ettiği halde neden böyle davranıyordu ? Hiç kuşku yok ki O, içinden hiçbir zaman iman etmemişti. Bunu en iyi bilen, öz oğlu ve adaşı **Abdullah bin Abdillah bin Übey** (ra) idi. Bu genç sahâbî, **Müreysi'** Savaşı sırasında yine babasının orduda anarşi çıkarmak istemesi üzerine **Hz. Peygamber** (sav)'e baş vurmuş, eğer emrederlerse babasının infazını derhal gerçekleştirebileceğini arz etmişti. Ancak **Hz. Peygamber** (sav), belki de siyasi ve stratejik açılardan bu isteği normal karşılamamış, **Abdullah**'ı savmıştı.

Kur'ân-ı Kerîm Münâfıklar Hakkında Ne Diyor:

Nifak ve münâfıklar hakkında Kur'ân-ı Kerîm, çok önemli bilgiler vermektedir. Hatta Kur'ân-ı Kerîm'in altmışüçüncü sûresi, **«El-Munâfıkûn»** *(yani münâfıklar)* adını taşımaktadır. **Medine**'de inen ve tamamı onbir âyet olan bu sûrenin ilk sekiz âyeti -*yukarıda sözü edilen* - münâfıkları anlatmakta, son üç âyeti de bazı uyarılar içermektedir. Bundan başka ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in bir-çok yerinde serpili olarak münâfıklardan söz edilmektir.

Münâfıkların faaliyetleri içinde belki de en ilginç olanı, *-**Hz. Peygamber** (sav)'in, bir askeri harekât nedeniyle **Medine** dışına çıkmak üzere olduğu bir sırada-* onların, şehre yakın Kuba mevkiinde bir cami yapmaları olayıdır. Münâfık insanın karakterini ve özellikle içeride Mü'minlerin başına çorap örmekle meşgul olan günümüzün profesyonel münâfıklarını daha iyi tanımamız bakımından bu olayı bilmekte yarar vardır. Esasen Dünya Mü'minleri, özellikle Türkiye'de yaşayan mü'min azınlık, bu bilgilerden ders çıkarmak zorundadırlar!

Sözkonusu cami, **Abdiamr Bin Sayfi** adında **Medine**'li bir İslâm düşmanının planlarıyla yapılmıştır. Bu adam çok dindar bir Hristiyan olduğu için halk O'nu **Ebuâmir er-Râhib** adıyla

anıyordu.[158] **Hz. Peygamber** (sav)'in, vaktiyle O'na yönelttiği İslâm'a çağrıyı reddetmiş, **Medine**'den kaçarak **Uhud Savaşı**'nda İslâm ordusuna karşı **Mekke**'li müşriklerin safında çarpışmıştı. Bu nedenle Mü'minlerin şiddetli nefretini çekerek artık **Ebuâmir el-Fâsık** (Yani ahlâksız Ebuâmir) diye anılır olmuştu.

Müşrikler yenilince, **Bizans İmparatoru Herakleios'**a giderek bu kez de O'nu Mü'minlere karşı kışkırtmaya çalıştı. İste tam o sıralardadır ki **Medine**'li münâfık yandaşlarına gönderdiği mektuplarla bu sahte camiin yapılmasını sağladı. Bu adamlar **Hz. Peygamber** (sav)'e gelip, yaptıkları camide (teberrüken) namaz kılmasını ve onları onurlandırmasını istediler. **Rasûlullâh** (sav) önce meşguluyetini mazeret göstererek, seferden döndükten sonra ve **«ancak Allah dilerse»** isteklerini yerine getireceğini söyledi. Fakat dönüşü sırasında **Tevbe Sûresi**'nin 107 inci âyeti inince bu münâfıkların kötü niyeti ortaya çıkmış oldu. Bunun üzerine **Hz. Peygamber** (sav) iki kişiyi görevlendirerek, bir casus hücresi ve istihbarat merkezi niyetiyle yapılmış bulunan ve **«Dırâr»** adını taşıyan bu camii derhal yıktırdı.

Nifakın içyüzü ve münâfık insanın kişiliği

Nifak, hiç kuşkusuz küfrün en sinsi ve en tehlikeli türüdür. Çünkü münâfık kişi, aralarında yaşadığı mü'minlerden çıkar sağlamak için, dâvâlarına inanmadığı halde inanmış gibi gözüken insandır. Münafığın tanımı budur. Dolayısıyla münâfık kişi eğer mü'minlerin arasında yaşıyorsa kimseyi kuşkulandırmamak için her yerde onlara ayak uydurur; Eğer Müslüman bir kitle içinde yaşıyorsa yine onların değer yargılarına katılıyormuş gibi gözükür ve İslâm'ı anladıkları biçimde onlarla paylaşmaya çalışır.

Münâfıklık, genelde sanıldığı gibi sıradan bir ikiyüzlülük değildir. Kimi insan vardır ki bazı kimselerden, ya da belli bir çevreden yararlanmak için ikiyüzlülük yapar. Bu, çok basit bir spekülasyondur. Münâfıklık ise bundan bir hayli farklıdır. Bir insan düşünün ki örneğin, saygın bir kişi olduğu izlenimini vermek, bir kredi ya da bir ihale alabilmek veya herhangi bir kaynaktan yararlanmak için, yaşamında hiç yeri bulunmayan birtakım protokollere, resepsiyonlara, kokteyl ve partilere katılır, sosyete klüplerine yazılarak tıpkı onlar gibi giyinip kuşanır, davranış biçimlerini aynen onlarınkine uydurmaya çalışır. İşte bu, çok basit bir ikiyüzlülüktür.

Bir de bir siyaset adamını düşünün ki çeşitli söz ve davranışlarıyla Kur'ân gerçeklerine inanmadığı ortadayken Cuma ve bayram namazlarına katılır, kutsal değerlere saygılı gözükmeye çalışır. Mitingler sırasında kendisine yandaşları tarafından *(propaganda amacıyla)* hediye edilen Kur'ân-ı Kerîm'i alır ve kalabalıklara karşı onu öperek cahil insanların vicdanını sömürmeye çalışır. İşte böyle insanlar tehlikeli birer münâfıktır. Çünkü mü'min olmadığı halde mü'min gibi görünerek dünyadaki milyonlarca mü'mini ve yüzmilyonlarca Müslümanı aldatmaya çalışmakta, hatta belki de küfür dünyasıyla gizli işbirliği yaparak Mü'minlerin başına çoraplar örmektedir. Bu nedenle münâfık insanın, alenî kâfir ile müşrikten farklı olarak iki önemli özelliği vardır.

---

158. Prof. Dr. Süleyman Ateş, hazırladığı Kur'ân-ı Kerîm Meâli'nde Ebuâmir er-Râhib için «Münâfık» niteliğini kullanmaktadır. Bu doğru olmasa gerektir. Çünkü başta İbni Kesir Tefsir'i olmak üzere kaynaklar bu şahsın, daha baştan beri Hz.Peygamber (sav)'in davetini reddettiğini ve kaçıp Müslümanlara karşı düşmanlarla işbirliği ettiğini kaydetmektedir. Ancak bu adam, Medine'deki münâfık yandaşları aracılığıyla planlarını uygulamaya çalışmıştır.

Bu şahıs hakkındaki bilgiler arasında çelişkili bir nokta daha vardır. O da kimi kaynakların O'nu Evs kabilesi'nden, kiminin de Hazrec kabilesi'nden göstermesidir. Örneğin : İbni Kesir, Tefsiri'nde Hazrec'den olduğu kaydedilmektedir ki Merhum Seyyid Kutub bu konu ile ilgili bölümü olduğu gibi Fizilali'l-Kur'ân adlı tefsirine nakletmiş bulunmaktadır. Hind Ulemasından Safiyyurrahman'a ait er-Rahıyku'l-Makhtûm adlı siyer kitabında ise O'nun Evs'den olduğu yazılıdır.

Bunlardan biri onun, sömürdüğü topluluktan daha güçsüz olduğudur. Evet münâfıklar, aralarında yaşadıkları inançlı kimselerden, her zaman sayıca, ya da güç bakımından daha zayıftırlar. Bu, âdetâ değişmez bir kuraldır. Çünkü çoğunluğu oluşturdukları, ya da en azından inançlılarla eşit bir güce kavuştukları takdirde artık münâfıklık yapmaları abes olur. Bazen de maddi açıdan inançlı topluluğa oranla daha güçlü olsalar bile sayıca az olmaları, münâfıklar için önemli bir risk sayılır. Münâfık insanın, inançlılara sadece dışından benzemeye çalışması, onlardan biri imiş gibi gözükmesi bu riski bertaraf etme amacına yöneliktir. Nitekim bu nedenledir ki münâfık tip, içinden geçenleri büyük bir titizlikle gizler ve arasında yaşadığı toplumun kutsal değerlerini çiğnememek için çok dikkatli davranır. Belki de bir skandala konu olmamak için, mü'min bir kişilik izlenimini zorlanmadan vermek amacıyla gizlice provalar bile yapar ve kendini yetiştirir. Buna rağmen rolünü oynarken zaman zaman gaf yapan münâfıklar da vardır.

Bu insanlar, düşünce ve inanç bakımından son derece azınlıktadırlar. Onun için içerideki sahte kimlikleriyle ancak varlıklarını sürdürmeye çalışırlar. Fakat münâfıkların sorunu sadece çoğunluk gibi inanmamak ya da inanamamak değildir. Çünkü nice inanmayan ve genelin inancıyla bir türlü ikna olamayan insanlar vardır ki bu durumlarını gizlemeden de çoğunluğun arasında yaşama imkânını bulurlar. Münâfıklar ise bunlardan da farklıdır. Çünkü onların en büyük sorunu, inançlarına katılmadıkları çoğunluktan yararlanma noktasında odaklaşır. Şu halde nifakın temelinde iki şey vardır:

1-İnanmamak (ya da inanamamak);

2- İnananlar gibi gözüküp onları sömürmek ve bu suretle de çıkar sağlamak. Onun için nifak, küfür türleri içinde en iğrencidir. Çünkü toplum aleyhinde işlenen gizli bir ahlâksızlıktır

Münâfıklar, tarihin her döneminde dışarıdaki İslâm düşmanlarıyla daima sıkı bir işbirliği içinde olmuşlardır. Bunun ilk örneği **Medine**'deki münâfıkların **Ebuâmir el-Fâsık**' aracılığıyla **Bizanslılar** hesabına **Medine**'de giriştikleri gizli faaliyetlerdir. **Hz. Peygamber** (sav), henüz hayattayken bu korkunç komployu hazırlamakla meşgul olmuş, hatta *(yukarıda anlatıldığı gibi)* bu amaç için Kuba Mevkiinde bir cami bile inşa etmişlerdir! [159]

Devlet otoritelerini, devletin güç ve imkânlarını ele geçirmiş bile olsalar münâfıklardaki azınlık psikolojisi değişmez. Dolayısıyla spekülasyonları da devam edip gider. Çünkü münâfıkların, tırmandıkları mevkilerde kalabilmeleri, ancak çoğunlukça hazmedilmiş olan hilelerinin sezilmemesine, daha doğrusu çoğunluğun aydınlanmamasına ve uyanmamasına bağlıdır.

Bunun temel nedeni şudur: Bazen sömürülen çoğunluk, egemen münâfık azınlığın birçok hilelerini sezer, hatta görür. Ancak yetkin ve rüştüne ermiş bir toplum olmadığı için bu azınlığın hegemonyası altında yaşamayı âdetâ ilâhî bir kader sayar. İşte münâfıklar eğer bir toplumu bu kadar karanlık bir çukurun içine itmeyi başarırlarsa azınlıkta olmaları artık onlar için hiçbir sorun oluşturmaz. Fakat bunu yapamazlarsa *(ki mü'minler topluluğu içinde yapamazlar)* hiçbir zaman önemli yerlere gelemezler. Çünkü hileleri mü'minler tarafından sürekli olarak açığa çıkarılır.

Örneğin, İlk münâfık olarak İslâm Tarihine geçen **Übeyoğlu Abdullah**, İslâm'ın ve Mü'minlerin en azılı düşmanı olduğu halde **«her cuma günü, camiye gelir ve tam Hz. Peygamber (sav) cemaate hitap etmek üzereyken ayağa kalkar, kalabalığa şöyle seslenirdi:**

---

[159]. **Kur'ân-ı Kerîm 9/107**

"- Ey halk ! Bakınız bu yüce şahsiyet, aranızda yaşayan Allah'ın elçisidir. Allah Teâlâ sizi O'nun sayesinde yüceltti ve aziz kıldı. Öyle ise O'na daima destek olunuz, O'nun sözünü dinleyiniz ve O'nun emirlerine boyun eğiniz."

Bu münâfık adam hiç utanmadan, **Uhud Savaşı** sırasında cephede işlediği korkunç hainlik suçundan sonraki ilk cuma günü yine camiye gelerek aynı tekerlemeyi gevelemek üzere ayağa kalkınca halk dayanamamış, etrafındakiler elbisesinden tutup çekiştirerek O'na:

"- Bre Allah'ın düşmanı! Sen bu sözleri söyleyecek adam değilsin, yapacağını yaptın, bari otur oturduğun yerde! " demişlerdi. Bunun üzerine Übeyoğlu âdetâ insanların boyunlarına basa basa camiyi terkederken:

"- Allah Allah !..Kalkıp adamı destekledim de sanki ayıp şeyler sölyedim" diye mırıldanmıştı. Hatta o sırada camiye giren ensardan biri O'na:

"- Dön, belki Rasûlullâh (sav) Allah'dan senin için af diler. " demişse de O:

"- İstemem O'nun dileyeceği afffı !" diye küstahça ve kâfirane bir cevap vererek savuşmuştu."[160]

Münâfıkların, hiçbir zaman değişmeyen ve değişmeyecek olan gerçek kimliği ve kişiliği İşte bu **Übeyoğlu Abdullah**'ın sergilediği örnekteki gibidir. Yüreklerinde imândan eser yoktur; Yalancı ve ahlâksızdırlar; Çıkarları uğruna her türlü kisveye girerler; Bunu yaparken de en büyük ahlâksızlık olan vicdan sömürüsünü yaparlar. Bu nedenle mü'minler, nifak hastalığına kapılmış olan insanlara karşı her çağda duyarlı olmalıdırlar.

ZENDEKA (Zındıklık) KAVRAMI

«Zındık» Kelimesinin sözlük ve terimsel anlamı:

«Sapık, dinsiz ya da dine hile karıştıran» anlamında kullanılan bu kelime, Kur'ân-ı Kerîm'de geçmemektedir. Buna karşın, daha önce de açıklandığı üzere **«kâfir»**, **«müşrik»** ve **«münâfık»** kelimeleri Kur'ân-ı Kerîm'de defalarca kullanılmıştır. Dolayısıyla kâfir, müşrik ve münâfık sözcüklerinin, gerçek anlamını, doğrudan Kur'ân-ı Kerîm'den öğreniyoruz. Halbuki **«zındık»** kelimesinin ne demek olduğunu, ancak düşünce ve yorumlarını bu sözcükle açıklayan kimselere göre anlamaya çalışıyoruz.

Şu varki zındıklık, esasen küfür ya da şirk sayılabilecek belli suçlar kapsamına girdiği için Kur'ân'ın diline yabancı olsa da bu sözcüğün Kur'ân-ı Kerîm'deki amaçlarla kullanılması yadırganamaz. Çünkü bu kelimenin bir terim olarak kullanımı, Kur'ân-ı Kerîm'in herhangi bir anlamını çarpıtmak ve değişik yorumlamak gibi spekülatif amaçlara dayanmamakta, tam tersine Kur'ân-ı Kerîm'i spekülatif amaçlarla yorumlayan ya da Kur'ân gerçeklerini inkâr eden kimseleri nitelemek amacıyla kullanılmaktadır. Nitekim Kur'ân gerçeklerinin daha rahat anlaşılabilmesi için fıkıh, hadis, tefsir ve akâid gibi ilimlerde eser verenler, Kur'ân-ı Kerîm'de hiç de geçmeyen bir çok terimler kullanmışlardır.

---

160. Safiyyurrahman El-Mübarekfori, Er-Rahıyku'l-Makhtûm, S.300. Daru'l-Kutubi'l- İlmiyye, birinci basım. Beyrut-1988 (İlgili bölümün tercümesi: Ferit Aydın.)

Örneğin fıkhın konusu olan **ef'âl-i mükellefin**'den **«mübah»**, hadis ilminin konusu olan **«rivâyet»**, tecvid ilminin konusu olan **«idğam»** terimlerinin kökleri bile Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmamaktadır.

Zındıklık demek olan **«zendeka»** kelimesi, aslında **«farsça *zendekerd* deyiminin Arapçalaştırılmışıdır. Bu deyim, eski Pers ilerigelenlerinin peygamber (dedik) leri *Zerdüşt*'e ait *Avesta* adlı kitabı, metnine aykırı yorumlayanlar ve varlık âleminin ebedî olduğuna inananlar için kullanılırdı. Bu nedenle Milâdi üçüncü yüzyılda *Mani*'nin yaymaya çalıştığı din olan *Manehizm*'e zındıklık denildi. Keza Milâdi beşinci yüzyılda *Mazdek*'in davet ettiği din olan *Mazdehizm*'e yine zındıklık denildi. Ondan sonra bu kavram, gerçek şirksiz dini inkâr eden her dinsiz ve her günahkâr fesatçıyı kapsayacak şekilde geniş bir anlam kazandı.»**

«Abbasi Devleti'nin ilk yıllarında, aralarında *İbn'ül-Mukafa*'ın da bulunduğu zındıklığın birçok elebaşısı öldürülmüştür. »[161]

Zındık Sözcüğü İslâm Tarihinde iİk Defa Ne Zaman Kullanıldı

Abbasi Devleti'nin ilk dönem saray katiplerinden olan **Abdullah b. Mukaffa**'ın, zındıklıkla suçlandığı birçok kaynaklarda geçmektedir. Bu şahıs, Hicri 142 de öldürüldüğüne göre İslâm tarihinin hemen hemen ilk başlarından beri bu sözcüğün kullanılmakta olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca inancını başkalarına bulaştırmaya kalkışmayan hemen her türlü kâfirin, İslâm Toprakları'ında özgürce yaşayabilmiş olmasına karşın zındık insanın yaşatılmadığı da yine bu tarihi gerçekten anlaşılmaktadır.

«İçinde zındıklık namına birşey bulunup da İbn'ül-Mukafa'a, ya da Beşşar b. Burd'a dayanmayan hiçbir kitap görmedim.»[162] sözleri üçüncü Abbasi Halifesi **El-Mehdî b. Ebucafer**'e aittir. Görüldüğü üzere **El-Mehdî**, bu sözleri o kadar rahat ve yorumsuz kullanmaktadır ki daha önceden beri bu deyimin kullanıldığı izlenimini vermektedir.

Özellikle felsefe, kelâm ve akâid konularında eser vermiş **İmam Gazâlî** gibi âlimlerin hemen hepsi bu terimi yaklaşık anlamlarda kullanmışlardır.[163] Nitekim ünlü «**Vefeyatu'l-Ayân»** adlı biyografi ansiklopedisinin yazarı **İbn. Khallikân**, Filozof **İbn'ür-Ravendi**'nin biyografisinde, bu şahsın zındık olduğuna ilişkin hiçbir şey söylemediği için tepki almıştır.[164]

«Zındıklık» Sözcüğüne yüklenen farklı anlamlar

Yukarıda da açıklandığı üzere **İslâm Tarihi'nin ilk başlarında özellikle Allah'a, Kıyâmet gününe ve âhiret hayatına inanmayanlara zındık denirdi.** Bu yorumun, birkaç asır kadar devam ettiğini söylemek mümkündür. Zındıklık deyiminin o zamanlarda hangi anlamda kullanıldığını saptayabilmek açısından **Gazâlî**'nin aşağıdaki sözleri dikkate değer. **İmam Gazâlî**, filozofları üç kısma ayırarak şunları kaydetmektedir:

---

161. Magdi Wahba- Kamel al-Muhandes, A Dictionnary Of Arabic Literary And Linguistic. S.108-109. Librairie Du Liban Beyrut 1979. İlgili bölümün tercümesi : F.Aydın.

162. A.g.e.

163. Bkz. Gazâlî, el-Munkız'u Min'ed-Dalâl S.17 Mısır-1952 İkinci baskı.

164. Bkz. İbn Khallikân, Vefeyât'ül-Âyân: 1/94 -Dip Not-

«Birinci Sınıf: Dehrîdirler. Bunlar en eski filozoflardır. Her şeye gücü yeten ve her şeyi yöneten yaratıcıyı inkâr etmiş, kâinâtın hiçbir yaratıcı olmaksızın kendi kendine öteden beri var olduğunu; sonsuza kadar da böyle sürüp gideceğini ileri sürmüşlerdir ki işte bunlar zındıktırlar.»[165]

Öyle anlaşılıyor ki eski dinlerin inanışlarını İslâm'a karıştıranlara, daha sonraları zındık demek adet haline gelmiştir. Ancak bu sözcüğe yüklenen, gerek eski anlam, gerekse sonraki anlam, zındıklığın herhalde kâfirlik olduğunu ortaya koymaktadır. Şu varki son anlamıyla zındık durumunda olan kâfir, kendini İslâm'ın dışında saymamakla birlikte, İslâm'ın ya temel değerlerinden birini inkâr ederek, ya da İslâm'a ait değerleri yabancı dinlerin öğretileriyle sentezleyerek vicdanında ayrı bir imân tasavvuru oluşturmaktadır.

Bundan dolayıdır ki felsefi ve mistik yaklaşımlarla Kur'ân gerçeklerini yorumlayanlara öteden beri zındık denmiş ve bu yüzden çıkan olaylar **«medrese-tekke kavgaları»** olarak tarihe geçmiştir.[166]

İslâm Dünyasında Zındıklık Nasıl Başladı, Nasıl Gelişti

Özellikle eski dinlere ait küfrî inanışların İslâm'a karıştırılması ya da felsefi ve mistik yorumlarla İslâmî değerlerin dejenere edilmesi şeklinde ortaya çıkan zındıklık epeyce eski bir geçmişe sahiptir.

Bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerîm'in çizgisinden sapmalar ilk kez **Hz. Peygamber** (sav) in vefatından yaklaşık kırk yıl sonra yönetim alanında kendini göstermiştir. Bunu, hicretten ikiyüz yıl kadar sonra inanç alanındaki açık tartışmalar izlemiştir.

Abbasi Devleti'nin, yedinci halifesi olan **el-Me'mûn**, zihinleri karıştıran bir tez ortaya attı. O'na göre **«Kur'ân yaratıktı.»** Halbuki İslâm'ın mensupları vahyin, **«İlâhî kelâm»** olduğuna, yani Allah'ın ezelî ve ebedî sıfatı olduğuna inanıyorlardı. Tarihlerde uzunca anlatılan bu olay, İslâm Dünyası'nda yankı uyandıran ilk büyük zındıklık örneği sayılır.

Unutmamak gerekir ki zındıklık daima dış kaynaklardan gelmiştir. Bu açıdan konuya eğilecek olursak özellikle iki çevreyi zındıklığın potensiyeli olarak görmemiz mümkündür.

Bunlardan biri: Vaktiyle herhangi bir dinin bağlısıyken özellikle hiçbir baskı görmeden sırf kendi araştırmaları ve arayışları sonucu iman etmiş ve kendi imkânlarıyla İslâm'ı öğrenmeye çalıştıkları için de genellikle şirkin ve küfrün virüslerinden tamamen arınamamış olan topluluklardır.

İkinci grup ise, bilgisizlik, fıtrî yeteneksizlik, merak, özenti, ya da ruhsal saplantılar nedeniyle İslâm'ı, gerçek kimliği içinde birtürlü hazmedemediklerinden O'nu felsefi ve mistik kaynaklarda aramaya çalışan insanlardır.

Bunu, gittikçe gelişen ve birbirini tamamlayan uygarlıkların, insanoğlunun ufkunu genişlettiği, için birçeşit zorunlu bir düşünce evrimi olarak görmek son derece yanlıştır. Çünkü Kur'ân'ın temel ve evrensel gerçekleri, tarihin her döneminde hiçbir yoruma ihtiyaç duymadan, aynı zamanda hem bilgisiz insanı, hem aydın insanı doyuma ulaştırabilme gücünü ortaya koymuştur.

---

165. Bkz. Gazâlî, el-Munkız'u Min'ed-Dalâl S.17 Mısır-1952 İkinci baskı.

166. Bu ünlü kavgalardan biri de Osmanlı Tarihi'inde 1590-1650 yılları arasında cereyan etmiştir. Üçüncü Sultan Mehmed Dönemi'inden Dördüncü Sultan Mehmed zamanına kadar süren bu olay Kadızadeliler olarak tanınan bir grup fakih-vaiz ile dönemin tarikat şeyhleri arasında meydana gelmiştir. (Bk. Ord.Prof. İ.Hakkı Uzunçarşılı Osm.Tarihi : 3/354-362)

Zındıklığın başlayıp gelişmesinde elbetteki çeşitli nedenler vardır. Bunlardan özellikle üçü çok önemlidir ve her üçü de birbirini etkilemişlerdir.

Bunlardan birincisi: İslâm Tarihi'nin, ilk ve en büyük fitnesi olan **Hz. Osman**'ın şehid edilmesiyle birlikte patlak veren siyasi kargaşa ortamında başlayıp çok sonraları farklı ivmeler kazanan görüşlerdir.

Nedenlerden ikincisi: İslâm Ülkesi'nin sınırları fetihlerle genişledikçe dalgalar halinde İslâm'a giren yabancıların taşıdığı şirk ve küfür kalıntılarıdır. Bu toplulukların, eski inançlarının tümünden arınmış olduklarına inanmak safdillik olur.

Üçüncü neden ise: Yunan felsefesinin Arapçaya çevirilmesinden sonra ortaya çıkan yorumdur.

Bu üç faktörden birincisine baktığımızda **Hz. Osman**'ın şehid edilmesi üzerine Mü'minlerin üç kampa ayrıldığını görüyoruz. Bunlar **Şiîler, hariciler** ve **zâhidlerdir**. İmânın temel konularında bu üç kamp arasında ilk önceleri hiçbir ayrılık yoktu. Gerek **Hz. Ali**'nin kanını akıtan azılı düşmanları, (hariciler), gerek O'nun uğrunda canlarını feda eden ilk (ılımlı) Şiîler, gerekse kabuklarına çekilip kendilerini tamamen ibadete veren ilk zâhidler,[167] imân konusunda birlik içinde idiler. Kur'ân-ı Kerîm'in temel gerçekleri noktasında ve özellikle Allah, melekler, peygamberler, kitaplar, Kıyâmet, âhiret, kaza ve kader konularında farklı değil, aynı şeylere inanıyorlardı. Ne varki bu her üç kampın farklı ve birbirine aykırı olan siyasi eğilimleri ve dünya görüşleri zaman içinde sonraki nesillerin imânını etkilemeye başladı. Asırlar geçtikçe içinde bulundukları İslâm çemberinin dışına her gün biraz daha kayarak *(yani gittikçe zındıklaşarak)* sonunda bağımsız birer din haline geldiler.

Örneğin, büyük ihtimalle daha fazla Mü'min kanı akmasına engel olmak istediği için **Muaviye** karşısında fazla direnmeyen **Hz. Ali**'yi bile Kur'ân'a ihanetle suçlayacak kadar Kur'ân'a bağlı olduklarını (!) ortaya koyan ve bu yüzden O'nu şehid eden haricilerin, çok sonraki uzantıları zındıklaşarak İslâm'dan koptular. Aynı zamanda her tarafta terör fırtınası estiren bir cinâyet şebekesi haline geldiler. Bunlardan özellikle **Acrûdiler** *(el-Acaride)* ve **Meymûniler** adındaki iki grubun zındık kâfir oldukları konusunda İslâm âlimleri görüş birliği içindedirler.[168]

Keza **Hz. Ali**'nin taraftarları olarak ünlenen ilk Şiîler aynen **Hz. Ali** ve diğer sahâbîler gibi başlangıçta Kur'ân-ı Kerîm'e bağlı oldukları halde bir zaman geldi ki **İsmailîler, Dürzîler** ve **Nusayrîler** gibi çeşitli batınî kamplar adı altında gittikçe zındıklaşarak İslâm'dan koptular. Bu fraksiyonlara ait inanış ve yorum şekilleri daha sonra bağımsız birer din niteliğini kazandı. **Mazdeist** bir kökenden gelen ve **Hz. Ali**'yi sembol edinen Anadolu Râfızıyları da bu zümrelerden biri olarak İslâm'dan kopmuşlardır.

Üçüncü kamp olan ilk zâhidlere gelince, vaktiyle bunların arasında **Süfyan es-Sevrî, Abdullah b. Mübarek, Fudayl b. İyad, Büşr el-Hâfi, Seriyy es-Sakatıy, Haris el-Muhasibî** ve **Sehl b. Abdillah et-Tüsterî** gibi bazıları fazilet, vera' ve takvâda örnek gösterilmiş şahsiyetler vardı. Her şeye rağmen Kur'ân'ın çizdiği sınırlarda kalarak zâhidâne bir yaşam biçimi seçtikleri ve dönemin siyasi kavgaları dışında kaldıkları için ünlendiler. Zâten bu kampın oluşmasını o günün şartları içinde aramak gerekir. Çünkü o dönemin **Şiî-Haricî** kavgalarından usanan ve bir kenara çekilmekte selâmeti arayan bir avuç sessiz, sedasız insan vardı ki işte bu zâhidler onlardır.

---

167. Bunlara sofi, mutasavvıf, yada tasavvuf erbabı demek son derece yanlıştır. Bunlar zâhittir. Zâhit ise; doyumlu, gözü tok ve haramdan sakınmak için, helâlin en azıyla yetinen demektir. Tasavvufçular ve tarikatçılar, inanış ve düşüncelerini meşrulaştırmak için bu şahsiyetlerle kendileri arasında bir benzetmeden yola çıkarak insanları yanıltmaktadırlar. Mü'minlerin, bu tür sömürüye karşı uyanık olmaları gerekir!

168. Abdükadir şeybe, El-Edyanu'l-Muasıra : S.128-133

Tasavvufu ilk başlatanların bu kuşak olduğunu ileri sürenlere rağmen, bunlar **«sûfî»** değil, bilâkis **«zâhid»** olarak tanınıyorlardı. Her ne kadar onlardan bazılarına ve bir sonraki kuşak zâhidlerine sûfî denilmiş ise de sufiliğin o gün için kavram olarak taşıdığı anlam, ancak **zühd** ile açıklanabilirdi. **Zühd** ise: Dünyadan el etek çekmek, harama bulaşmak korkusundan helâlin en azıyla yetinmek demektir.

Tekrar etmek gerekir ki **«zühd» ve «takvâ»**'yı tasavvuf kavramıyla hiçbir zaman karıştırmamak gerekir. Ne varki kaynağı yabancı olan **mistisizm** *(yani tasavvuf)* daima İslâm'ın orijinal bir kurumu olan zühd ve takvâ anlamında kullanılmıştır ki zındıklığın hemen bütün spekülasyonları ve hileleri, tarih boyunca bu iki şeyin birbirine karıştırılmasıyla yapılmıştır.

Haricilik akımı, sertliğinin ve ilkelliğinin kurbanı olarak tarih sahnesinden erken silinince bu akımın devamı olan zındıklık fraksiyonları da hemen hemen aynı sonuca uğramışlardır. Dolayısıyla İslâm Tarihinde baştan beri sapkın inançların esasen iki isim altında başlayıp geliştiğini söyleyebiliriz.

•Bunlardan ilki Şiîlik'tir ki Milâdın dokuzuncu yüzyılında patlak veren **Karmatîlik isyanı** ile Milâdın onuncu yüzyılında bir yeraltı örgütü olarak faaliyet gösteren **İhvânüssafa Tarikat**'ı gibi ilk **devrimci-batınî** zındıklık akımları bu kaynaktan beslenmişlerdir.

•İkinci isim de **mistisizmdir**. Bu kanaldan başlayan ve gelişen zındıklık ise, -*Şiî kökenli batınî fraksiyonlardan farklı olarak* - daima Müslüman çoğunluk arasında birtakım **«Sünnî tarikatlar»** adı altında devam etme imkânını bulmuştur. Bunun sebebini, söz konusu örgütlerin, aldatıcı dış görünüşleriyle kitaba ve sünnete aykırı bir nitelik sergilemediklerinde aramak gerekir. Bu bakımdan İslâm'a mensup toplulukların kuşku duymalarına büyük ölçüde neden olmamış, hatta zaman zaman İslâm âlimlerinin bu tarikatlara karşı uyanık bulunulması yolunda yaptıkları uyarılar, genelin pek dikkatini de çekmemiştir. Üstelik bu uyarılar, tarikatlara sempati duyan, İslâm'ın özünden uzak, hidâyetten nasipsiz yarıaydın bazı Müslümanların tepkilerine bile neden olmuştur.

Onun içindir ki zındıklık, tasavvuf aracılığıyla ve nefis terbiyesi adı altında, genelde tepki almadan Müslümanlara daha kolay bulaşma imkânını bulmuş, *(Mü'minlerin değil, fakat)* Müslümanların muhitlerinde Şiî kökenli fraksiyonların aksine rahatça yayılabilmiş ve tutunmuştur. Zındıklığın birer faal üyesi olan sûfilerle yukarıda sözü edilen zâhidler arasında yakın bir ilişki bulmak mümkün değildir. Ne varki Tasavvufçular, tarihin her döneminde bu şahsiyetlerden daima söz etmiş, **«onların kerâmet ve menkıbelerini»** kuşaktan kuşağa naklederek -*sözde* - bu zâhidlerle aynı kanaat ve inanca sahip oldukları izlenimini uyandırmaya çalışmışlardır. Uydurulan bu hayâlî ilişkiler, zındıklığın zaman içinde çeşitli içerikler kazanarak gelişip devam etmesinde âdetâ bir maya etkisi yapmıştır. Onun için zındıklık sürecinin ilk zâhidlerle başladığını söylemek mümkün değilse de bu eğilimin, onlardan hemen sonra ve onların zâhitçe yaşam biçimlerinin bir esinlenmesi olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Yoksa ilk zâhidler yüzyıllar sonra oluşan tarikat protokollerinden, çeşitli merasim ve âyinlerinden, giyim kuşam biçimlerinden ve çetrefil simgelerinden hiç de haberdar değillerdi. Örneğin **Süfyanu’s-Sevrî, Abdullah b. Mübarek, Fudayl b. İyâd, Ma'rûfu’l-Karkhî, Buşru’l-Hâfî, Seriyyu’s-Sakatıy, Sehl b. Abdillah et-Tüsteri** ve **Cüneydu’l-Bağdâdî** gibi ilk zâhidlerden hangi biri **«Râbıta»** yı biliyor, **«Hatm-i huwâcegân»** âyini düzenliyor, **«sikke»** giyiyor, **«Kudûm»** çalıyor ve **«Vahdet-i vücûd»** dan bahsediyordu? Bu insanların, söz konusu âyinlerden, tarikat üniformalarından, sembol ve doktrinlerinden elbetteki haberleri yoktu. Ancak bunlar, İslâm’ın onaylamadığı mistik eğilimlerden tamamen mi uzak idiler ? İşte burası tartışılır.

Elbetteki bunların arasında **Abdullah b. Mübarek** gibi vera' takvâ, cesaret ve yetkinliğiyle haklı olarak ünlenmiş, halifenin ve âlimlerin saygısını kazanmış şahsiyetler vardı. Buna karşın aralarında **İmam Hanbeli**'nin hiç yüz vermediği **Haris el-Muhasibî** de vardı.[169] Gerçi Mü'minler, bu ilk zâhidleri genellikle rahmetle anmışlardır. Ne varki onların dünyadan el etek çekmiş olarak seçtikleri yaşam biçimi çok sonraları ortaya çıkan zındıklar için daima ilham kaynağı oldu.

Kur'ân-ı Kerîm'in çizgisinden çok belirgin şekilde sapmanın nedenlerini, daha sonraları yaşanan olayların ve gelişmelerin içinde aramak gerekir. Bunlar şu şekilde açıklanabilir:

İslâm'ın ilk fetihlerinin gerçekleştiği dönemde ve çok kısa bir zaman dilimi içinde milyonlarca **Mecûsî, Manihist, Mazdekist, Şamanist, Zerdüşist, Budist** ve **Hristiyan,** iman ederek İslâm'a girdiler. Bu yeni Müslümanların hayatında zındıklığın bolca malzemeleri zâten vardı. Dolayısıyla zındıklığın ilk filiz verdiği ve yayıldığı yerler; hiç kuşkusuz **İran, Maverâünnehr, Sind, Horasan, Afganistan** ve **Türkistan**'dır. Buralarda, *-özellikle **Abbasiler**'in orta döneminden itibaren-* olgunlaşan sapkın inançlar, daha sonraları ülkenin içlerine doğru taşınıyordu. Devletin, merkezden uzak olan bu bölgeler üzerindeki denetimi zayıflamıştı. Onun için devlet otoritesi yerine imâni değerlerin bekçiliğini âlimler yapıyor, sapkın akımlara karşı onlar mücadele veriyorlardı.

Nitekim genelde kelâm ve akâid ilimlerinde önemli eserler veren **Ebumansur Matürîdî, Ömer Nesefî, Fahrüddin-i Râzî** ve **Sadüddin Teftazânî** gibi ünlü isimlerin bu bölgelerde yetişmiş olmaları, Mü'minlerin zındıklık akımlarına karşı daha çok nerelerde yoğun mücadeleler verdiklerini göstermektedir. Ancak o günden bu güne zındıklık öyle dehşetli bir evrim geçirmiştir ki çağımızın tasavvuf anlayışı, örneğin XI inci yüzyıl tasavvuf anlayışının yanında tamamen ayrı bir din kimliğini kazanmıştır. En azından şu kadarını söyleyebiliriz ki mistikçilerin: **«pirlerimiz ve ulu efendilerimiz»** dedikleri şahıslardan örneğin **Ebuali Farmedi**'nin, asırlar sonraki sofular gibi **«râbıta»** yaptığına, **«Hatm-i huwâcegân âyini»** düzenlediğine, avucuna çakıl taşları alarak zikir yaptığına ilişkin bir belge, hatta bir tek kelime bile bulmak mümkün değildir. Ama zındıklık günümüzde öyle korkunç bir mekanizma geliştirmiştir ki Eğer **Hz. Ebubekr**'in bile bir nakşibendi olduğunu belgelemek isterlerse bunu yapmayı göze almaktan asla çekinmezler !

Bilindiği üzere illegel faaliyetler, yasaklı ve maksatlı işler, toplum içinde varlıklarını sürdürebilmek, hedeflerine ulaşmak ve geniş çevreler edinmek için her şeyden önce meşru ve haklı gerekçelere dayanmak zorundadırlar. Onun için bu tür faaliyet odakları daima özel yöntemler ve teknikler kullanırlar. İşte zındıklık odakları da aynen böyle yapmış ve meşru gözükmek için tarih boyunca küfrün virüs ve mikroplarını İslâm'ın güzel ve orijinal malzemeleriyle kaplayarak ancak pazarlayabilmişlerdir.

Örneğin Milâdi XII inci yüzyılın ortalarında **Maveraünnehr**'de yaşayan bir adam, onbir ilkeye dayalı mistik bir yol kurmuştur. Bu ilkelerin her birini de farsça bir sembol sözcükle ifade etmiştir. **Raşahât**[170] gibi bazı tarikat kitaplarında bu onbir terim aynen şöyle sıralanmıştır:

1-Hûş der dem
2-Nazar ber kadem
3-Sefer der vatan
4-Halvet der encümen

---

169. Haris El-Muhasibi : (H.243) İlk zâhidlerdendir. İmam-ı Hanbeli O'nunla konuşmazdı. O da bu yüzden kimseye gözükmüyordu. Ölünce cenazesine dört kişiden başka kimse katılmadı. (İbn. Khallikân, . Vefeyat'ül â'yân : 2/57)

170. Raşahat Aynulhayat : Tasavvuf kitabı. Yazarı : Hüseyn b.Ali el-Vaiz el-Kaşif el-Beyhaki'dir. Müellif, bu kitabını H.910/M.1504 de farsça olarak tamamlandı ; H.993/M.1585 de Üçüncü Sultan Murad için Türkçeye çevirildi. (Bk. Keşfu'z-Zunûn :1/903-904)

5-Yâ kerd
6-Bâz geşt
7-Nigâh dâşt
8-Yâd dâşt
9-Vukûf-i zamânî
10-Vukûf-i adedî
11-Vukûf-i kalbî

Şimdi bu terimlerden hangi biri ele alındığı ve incelendiği zaman ilk planda hiç de kötü bir amaca yönelik anlamlar taşımadığı görülmektedir. Dolayısıyla: *"rûhânî bir takım öğütler olarak bu ilkelerin ne zararı olabilir ?"* diye insan, iyi niyetle belki bunlara bir meşruluk zemini arayabilir; Hatta insanı daha iyi bir İslâmi anlayışa doğru yönlendirebileceği bile ilk başta akla gelebilir. Bu nedenle de öteden beri propaganda edildiği gibi: **«Mistik örgütlerin birer okul ve ahlâk kurumu oldukları»** tezine, insanları inandırmak çok daha kolay olur. Oysa bakıyoruz ki bu ilkelerin öğütlediği bütün doğru şeyleri zâten Kur'ân-ı Kerîm ve **Hz. Peygamber** (sav)'in sünneti bize öğütlemiştir. Tersine bu öğretilerin arka planında gizli olan çirkinliklerin ve olumsuzlukların hiçbiri yüce kitabımızda ve Peygamberimizin sünnetinde elbette ki yer almamaktadır.

Bu gerçeği kanıtlamak için örneğin yukarıdaki ilkelerden birincisi olan **«hûş der dem»** sözcüğünden ne amaçlandığını yine kendi belgelerinden inceleyelim:

Raşahât adlı kitapta bu terimin anlamı Miladi 1500 lerin Türkçesiyle aynen şöyle açıklanmaktadır: [171]

«Hûş der dem: Bunun manası oldur ki, her bir nefes ki derundan yukaru gele, gerekdir ki sahibi nefes anda hazır ve âgâh ola ve demde gaflet ana yol bulmaya. *Mevlânâ Sa'düddin Kaşgârî* Kaddesellahu Tealâ sirrehu buyurmuşlardır ki:

"Hûş der dem, yani bir nefesden bir nefese intikal gerekir ki gaflet ile olmaya, huzur ile ola ve her nefes ki olur, Hak Sübhanehu ve Tealâ'dan halî ve gafil olmaya ...»

Bu terane aynı bölümde daha epey sürmekte ve **«hûş der dem»** dedikleri şeyin ne olduğu, aynen yukarıdaki sözlere benzer daha bir yığın lafla anlatılmaya çalışılmaktadır.

Tarikatın onbir ilkesinden biri olan bu kurala göre, sözde insanın gaflet içinde yaşamaması ve her an Rabb'inin kontrolü altında olduğunu hiç unutmaması öğütlenmektedir. Elbetteki bu, çok güzel ve ulvî bir öğüttür. Allah Tealâ'nın bizlere ihsan buyurmuş olduğu sayısız nimetleri unutarak O'na karşı gaflet nankörlüğüne düşmek pek büyük bir suçtur. Fakat eğer bizzat Allah Tealâ gafil insanları korkunç bir şekilde kötülüyor ve onları hayvanlardan daha beter olarak niteliyorsa;[172] eğer Allah Tealâ yüce elçisine *(ve elbette ki O'nun şahsında bütün mü'minlere)*: **«Rabb'ini, içinden yakararak ve ürpererek, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam an, gafillerden olma!»**[173] diyorsa artık birinin çıkıp sırf: **«insanları gafletten kurtarmak istiyorum »** diye bir yol kurması ve nereden taşıyıp getirdiği pek bilinmeyen birtakım acayip ilkelere dayalı bir doktrin geliştirmesi âdetâ yepyeni bir din olan bu rûhânî ilkeler etrafında insanları örgütlemeye çalışması hangi gerekçelerle kabul edilebilir?! İslâm Devleti'nin bir zaman sonra gücünü yitirip artık **Horasan, Maveraünnehr** ve **Sind** gibi merkezden uzak bölgeleri denetleyemez duruma düştüğü günlerde bu

---

171. **A.g.e. S. 34**

172. **Kur'ân-ı Kerîm 7/205**

173. **Kur'ân-ı Kerîm 7/205**

insanların böylesi işler yapmaya kalkışmış olmaları elbetteki önemli gerçekleri ortaya koymaktadır. Bunlardan biri ve belki de en önemlisi şudur:

İslâm topluluğu, hicretin ikinci yüzyılından itibaren çökmeye başlamış, sonuç olarak geçmişin karanlık dönemlerinde zındıklık tırmanışa geçmiş, batıl inanışlar ve Kur'ân-ı Kerîm'in çizgisinden sapmalar daha da hızlanmıştır. Bu bakımdan çöküş periyodu ile İslâm'dan uzaklaşma eğilimleri karşılıklı olarak günümüze kadar birbirini etkilemiştir. Şuna çok büyük ihtimal vermek gerekir ki kalabalık Uzakdoğu dinlerinin esrarengiz cümbüşü içinde yaşayan **Horasan, Maveraünnehr, Türkistan, Sind** ve **Hind** Müslümanları her zaman zındıklardan etkilenmişlerdir. Nitekim bu bölgelerde yetişmiş ve **«baba», «ata», «dede», «pîr», «huwâce», «mevlânâ»** gibi unvanlarla ünlenmiş rûhâni zındıklar, özellikle divan ve mektuplarıyla bölge halkalrının inancını oldukça etkilemişlerdir.

Örneğin yukarıda anlatılan tarikatın ilkeleri ile **«râbıta»** denilen gizli ayinin, **Patanjalizm**'den esinlenilerek düzenlenmiş olması ihtimali çok büyüktür.

Zındıklık konusunda daha cüretli davranmış başka sapıklar da vardır ki örneğin kendiliklerinden birer din icad etmiş olan **Ekber Şah**,[174] **Mirza Ali Muhammed seyyid**[175] **Mirza Hüseyin Ali Mazenderânî**[176] ve **Mirza Gulam ahmed Kadyânî**[177] bunlardandır. Bu adamların hepsi de o bölgelerde ortaya çıkmışlardır.

---

174. Ekber şah : (M.1542-1605) Hint-Moğol İmparatorluğu'nun üçüncü hükümdarı. Humayûn şâh'ın oğlu, Babür şâh'ın torunudur. Adı Mahmud Celâluddîn, künyesi ebu'l-Feth'dir. Mistik bir ruh yapısına sahipti. Onun için din konusunda hayatı boyunca bocalayıp durdu. Hindu-Müslüman kavgalarına, aklısıra bir çözüm getirmek amacıyla 1573 te hoşgörü esasına dayanan bir din kurdu ve buna : Din-i İlahî adını verdi. Hocası Abdüllatif Kazvinî ve mutusavvıf Ebu'l-Fazl'ın etkileriyle bu saplantılara girmiş olması ihtimali büyüktür. Özellikle Ebu'l-Fazl'ın etkisiyle İslâm'dan soğuduğu, bir gerçektir. Bu yüzden 1582-1585 yıllarında Müslümanlara karşı amansız bir baskı uyguladı. Onları ezdi. 1582 de valileri toplayarak kurduğu dini ilân etti. Ancak 18 kişiden başka kimsenin girmediği bu nevzuhur din, Ekber'in 1605'de ölümü üzerine hemen unutuldu.

175. Mirza Ali Muhammed seyyid : (Şiraz.1819-Tebriz.1850) Babiliğin kurucusudur. Bir tüccarın öksüz oğluydu. Mistik bir mizaca sahipti. 1844 de Kerbelâ'ya giderek Şeyhiler'le haşır neşir olunca sapıttı. Peygamberlik taslayarak Bâbîlik adı altında bir din uydurdu ve kendine «Bâb» unvanını taktı. Bunun üzerine Kacar Hanedânı'ndan Nasreddin şah'ın emriyle 1850 yılında Tebriz'de kurşuna dizildi. Davasını Subhu'l-Ezel (Mirza Yahya Nuri) üstlendi. O da sonra Bağdad'a kaçtı. Ardından, Osmanlılar tarafından Kıbrıs'a sürüldü.

176. Mirza Hüseyin Ali : (Tahran.1817-Akka.1892) «Bâb» ın davasını üstlenerek Bahâîlik adı altında düzmece bir din kurdu. 1852 de İran'dan sınır dışı edilerek Bağdad'a sürüldü. Bahâîliğin esaslarını koydu. Osmanlılar tarafından 1864 de Edirne'de, 1868 de Akka'da gözetim altında tutuldu. Ölünce yerine oğlu Abdülbaha (Abbas Efendi) davasını yürüttü.

177. Mirza Gulam ahmed Kadyânî : (Öl.1908) Kadyânîliğin kurucusudur. ingilizlerin Hindistan'daki emellerine hizmet etmek ve İslâm'ı içinden çökertmek için bu dini kurdu.

İslâm Konferansı Teşkilatı İslâm Fıkıh Akademisi Konseyi'nce 22-28.Aralık.1985 tarihlerinde Cidde'de düzenlenen kongrede Kadyanîlik hakkında alınan kararın birinci maddesi şöyledir:

«Mirza Gulam Ahmed'in, peygamber ve ilâhî elçi olarak gönderildiği, kendisine vahiy indiği yolundaki iddiaları, (dinde zorunlu, kesin ve yakînî şekilde sabit olan delilleri, keza peygamberlik müessesesinin Hz.Muhammed'le son bulduğu ; Ondan sonra da kimseye kesinlikle vahiy inmeyeceği) gerçeklerini açıkça inkâr etmektedir. Bu iddia ise gerek Mirza Gulam Ahmed'i, gerekse O'na muvafakat edenlerin tümünü İslâm dininden çıkmış mürtedler kılmaktadır.»(Arapçadan tercüme : F.Aydın)

Ayrıca, merkezi Mekke'de bulunan İslâm Birliği Teşkilatı'nın öncülüğünde, nisan 1974'de düzenlenen bir kongreye, dünyanın çeşitli yerlerinden gelen İslâmî örgüt liderlerinin katılmasıyla 5 maddelik bir deklarasyon imzalanarak Kadyânîler, İslâm düşmanı ve kâfir bir topluluk ilân edilmiş, bu dine bağlı olanların yıkıcı faaliyet

Devlet otoritesinin, gittikçe azalan Mü'minlerin elinden çıkması; Rûhu sönmüş Müslüman çoğunluğun gelenekçi inanış ve düşüncelerini temsil eden kliklerin işbaşına gelmesi; Bilgisizliğin yaygınlaşması; Bu yüzden İslâm Dünyası'nın maddi alanlarda gerilemesi ve haçlı savaşları gibi çeşitli etkenler âdetâ birbirini tamamlayarak zındıklığın gittikçe gelişmesine yardım etmiştir. Sonuçta bu etkenler, zamanla oluşan çeşitli sapkınlıkları bağımsız birer din kimliği içinde günümüze taşımıştır.

Günümüzde Zındıklık

Bugün artık Allah, peygamber, melek, âhiret, kaza ve kader gibi imânın temel esasları yanında yüzlerce sapkın ve batıl inanış daha **«Müslümanım»** diyen milyonlarca insanın vicdanına yerleşmiş bulunmaktadır. Bu inanışlar zaman içinde tarihe, sanata ve edebiyata da kolay kolay silinmeyecek olan damgasını vurmuştur.

Daha çok ölüye tapma özleminden kaynaklanan bu inanışların, artık yüzyıllara dayanan bir tarihi ve kalabalık bir literatürü de vardır. Bazısı bir âyet-i kerîme'nin veya bir hadis-i şerif'in çarpık bir yorumu olan, bazısı başka dinden esinlenme ile alınan, bazısı başlangıçta iyi niyetle fakat cahilce, bazısı ise son derece kötü niyetle ve sinsi amaçlarla düzenlenen yüzlerce terim ve ifade bu literatürü oluşturmaktadır. Asırların akışı içinde çeşitli Kur'ânî değerlerle ve şirk sembolleriyle örüle örüle dokunan ve amaçta İslâm'la, Kitap ve Sünnetle hiçbir ilişkisi bulunmayan bu literatür, *(birer senkretik din olan)* mistik örgütlere ait kavramları içermektedir. Bu kavramlardan her biri görünürde bir âyet–i kerimeye veya bir hadis-i şerife tutunarak, *(içerdiği şirk ve küfrü)* örtülü bir şekilde vicdanlara yerleştirmeyi amaçlar. Onun için zındıklık da yöntem bakımından aynı münâfıklık gibi sinsi bir şirk türüdür.

Konunun özüne bir daha dönmek gerekirse mistik kökenli zındıklığın (*âyet ve hadislere, çok dolaylı yollardan tutunarak İslâm'ın orijinal değerlerini çarpıtmak suretiyle)* toplumun imânı üzerinde yaptığı yıkıcı etkilere bir nebze değinmekte yarar vardır. Bu etkileri, ayrıntılarıyla çok geniş boyutlarda ele almak başlı başına ayrı bir inceleme konusudur. Bu nedenle sorunun içyüzünü ortaya koymak bakımından aşağıdaki açıklamaların, yeterli bir fikir vermesi umulur.

Mistik zındıklığın artık kendine özgü bir dili ve lûgatı vardır. Bu dil ve lûgat, İslâm'ın imân ve ahlâk terminolojisi kullanılarak oluşturulmuş, geliştirilmiş ve asırların akışı içinde kurumlaştırılmıştır. Dolayısıyla bu dil ve lûgat içinde bulunan İslâm'a ait orijinal terimleri, ifade ve kavramları teker teker ayıklamak, ya da onları, kendilerine yüklenmiş olan küfrî ve şirkî anlamlardan arındırmak çok zordur. Elbette ki bu iş İslâm âlimlerine düşmektedir.

Örneğin **«veli»** kavramını ele alalım. Bu kelime Kur'ân-ı Kerîm'in ve İslâm'ın öz malıdır. Çoğulu **«Evliya»**'dır. Aynı zamanda mistik çevreler tarafından da okunan ve muteber sayılan **İbn Kesîr**'in, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azıym; Kadı Beyzâvî**'nin, **Envâru't-Tenzîl**; **el-Khazin**'in, **Lübâbu't-Te'vîl**; **Nesefi**'nin **Medârik**; **Firûzâbâdî**'nin **İbniabbas; Ebu's-Suûd**'un **İrşadu'l-Akli's-Selîm** Tefsiri gibi kaynaklarda ve daha birçok tefsir kitaplarında **«Veli»**'nin anlamı: Dost, seven, sahip, malik, destekleyen, koruyan; *(adına karar verme yetkisine sahip olduğu kimsenin)* işlerini yürüten demektir.[178] Ne varki mistik rûhânîler, bütün bunlara ek olarak **«veli»** sözcüğüne bazı yabancı

---

ve propagandalarına karşı bir dizi önlem kararlaştırılmıştır. Esasen, Millî Türk Dini hakkında da böyle bir kararın alınması zorunludur. Çünkü bu dinin temel amacı, İslâm'ı sinsi yollarla silip ortadan kaldırmaktır!

Buna paralel olarak Pakistan İslâm Cumhuriyeti Parlamentosu da 49/1974 sayılı bir kanunla anayasanın 106. ve 760. maddeleri'inde değişiklik yapmak suretiyle kadyânîleri İslâm dışı bir topluluk olarak kabul etmiş, kanun, 17.Eylül.1974 günü Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştır.

178. Bk. Mecmau't-Tefâsîr : 1/401, Çağrı Yayınları Temel Eserler No.1 İst,-1979

anlamlar daha yüklemişlerdir. Yaklaşıklık ilgisini pek ustaca kullanarak yaptıkları bu sinsi yakıştırma Kur’ân-ı Kerîm'in gerçeklerine, mesajlarına ve özüne tamamen aykırıdır.

Nedir bu yakıştırma ?

Bunu kavrayabilmek için Kur’ân-ı Kerîm'de **«veli»** denilen insana, ayrıca hangi nitelikler verildiğine ve nasıl tanıtıldığına bakmak gerekir. Bunun için de mistik saplantıları olmayan tefsir âlimlerinin eserlerine bakmak yeterlidir.

Doğrusu bu konunun ağırlık merkezini **Yunus Sûresi**'nin, 62, 63 ve 64 üncü âyet-i kerîmeleri oluşturmaktadır. Çünkü Kur’ân-ı Kerîm'de **«veli»** ve **«evliya»** sözcükleri birçok yerde geçmesine rağmen, spekülatörler ille de bu üç âyete yapışmış, zihinlerinde hayâl ettikleri **«veli»** tipini, (yani insan şeklindeki mitolojik tanrıyı) bu âyetlere yakıştırdıkları yorumlarla yaratmışlardır.

Şimdi bakalım Allah Tealâ bu âyetlerde ne buyuruyor:

«İyi bilin ki Allah'ın velileri için ne korku var, ne de onlar üzülürler.»

«Onlar ki inandılar ve korunurlar.» [179]

«Dünya hayatında da âhirette de müjde onlara ! Allah'ın sözleri değişmez. İşte büyük başarı budur.» [180]

Demek ki her şeyden önce veli:

1- İnsandır; Doğar, büyür, yaşar, yer, içer, dışkı yapar, unutur, yanılır, hastalanır, ölür ve çürür.

2- Ama diğer tüm insanlardan farklı olarak geleceğinden korkmaz. Çünkü gaflet içinde yaşamaz ve hazırlıklıdır.

3- Geçmişinden dolayı üzülmez. Çünkü geçmişi temizdir.

4- Rabbine güçlü bir imânla bağlıdır.

5- Allah'ın emir ve yasaklarına titizlikle uyar ve O'nun koyduğu sınırları çiğnemekten korunur. Bunu yapmak için de her çareye baş vurur.

İşte Kur’ân-ı Kerîm'deki veli -*yukarıdaki âyetlerin ışığında yapılabilecek en geniş bir yorumla* - budur. Ama gelin görün ki tarikatçılıkta veliyi böyle tanımlamak âdetâ ona hakaret etmek demektir. Veliyi bu kadar basitleştiren ve onu insan derekesine indirgeyen kimse onlara göre: **«zındıktır, münkirdir, dinsizdir!..»** vs. Bu çevrelerin en seviyeli olanlarına göre ise **«Veli: Hayatını mücadelelerle ve azîmet ve fevkalâde bir zühd ve tâat'a sarfederek kendisinden, Allah Tealâ’nın izniyle gayıbdan haber vermek ve gaybî ahvâli keşfetmek gibi ilmî ve kevnî harikalar zuhura gelen zât. »** dır.[181]

---

179. Yunus Sûresi'nin 63'üncü âyet-i kerîmesinde «korunurlar» biçiminde tercüme ettiğimiz kelime, Arapça «takvâ» kökünün türevlerindendir. Bu önemli kavram, türk meâlcileri taraından -maalesef- başarıyla tercüme edilememiştir. Bilgi için Bk. Dindarlık ve Takvâ.

180. Kur’ân-ı Kerîm 10/62, 63, 64

181. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat : (Veli Maddesi) Türdav, İstanbul-1993

Veli için ancak en ılımlı mistikçiler bu portreyi çizmekle yetinmektedirler. Oysa velilik felsefesi aslında zındıklığın eksenini oluşturmaktadır. Nitekim bakınız **Zunnun-i Mısrî** bu konuda ne diyor:

«Velilik ve arınmışlık erbabı yanında ancak abdestli ve pak olarak oturunuz. Çünkü onlar kalplerin casusudur.»[182]

Kökü Animizm'e kadar dayanan mistik zındıklığın bu yorumları, görüldüğü üzere epey zorakidir ve ölüye tapma özleminden kaynaklanmaktadır. Nitekim **«el-Evliyaiyye»** *(yani evliyacılık)* adı altında bir tarikat vardır ki bu tarikatın bağlıları şöyle bir inanca sahiptirler:

«Kul, velilik mertebesine ulaşınca artık mükellef olmaktan çıkar.»[183] Yani, insan veli olunca onun için emir ve yasaklar artık söz konusu değildir. İstediği şekilde davranabilir. (?!)

Zendekanın, zaman içinde oluşmuş birikimleri arasında Kur'ân'a ve İslâm'a aykırı o kadar terim, tanım, ifade, menkıbe, hikaye, şiîr, yorum, rivâyet, görüş ve açıklamalar vardır ki her biri ciltlerle kitap konusudur. Bunlardan bazı örnekler şöyledir:

1-Evliya rütbeleri:
Aktâb, ebdâl, evtâd, Nücebâ, nukabâ, gavs, üçler, yediler ve **kırklar;**

2-Tarikat Kuralları:
Hûş der dem, Nazar ber kadem, sefer der vatan, halvet der encümen, yâd kerd, bâz geşt, nigâh daşt, yâd daşt, vukuf-i zamanî, vukûfi adedî, vukûf-i kalbî.

3-Şeyh adlarının anılması sırasında kullanılan dua sözleri:
Kaddesellahu sirrehu'l-Aziz, Kuddise sirruhu, Emeddenellahu bi'imdâdatihi, Himmeti hazır olsun, Destûr ya pîr ...vs.

4-Allah'a yakarış:
Allahümme sahhan, sahhan sahhan; Bisa'sain, bisa'sain,...ve'l-Baha-i ve'n-Nuri't-Tâmmi, bisehsehûbin, bisehsehûbin, zi'l-Arşi'ş-Şâmikhi, bitahtahûbin, bitahtahûbin... vs.[184]

5-Çeşitli terimler:
Şeyh, mürid, cân, derviş, postnişin, seccâdenişîn, bende, salik, halife, silsile-i sâdât, mürşid-i kâmil, ricâl'ul gayb...

Türbe, tekke, hânegâh, sanduka, atebe, ocak...

---

182. Muhammed Ali et-Tehânevî, (öl. H. 1158/M. 1745) Keşşaf'u İstilâhâti'l-Funûn : 2/383 Kahraman Yayınları, İstanbul-1984 (İlgili pasajın tercümesi : Ferit AYDIN)

183. Bu cümlenin farsça aslı şöyledir : «Goyend çun abd be mertebe-i velâyet resed, ez taht-ı hitâb-ı emr'ü nehiy ber ayed.» Bk. Muhammed Ali et-Tehânivi, Keşşâfu Istılâhâti'l-Funûn Sayfa: Üst no.1530/Alt no.384. Tercüme: Ferit Aydın.)

184. Tekerlemeye benzeyen: Sahhan, sahhan sahhan; Bisa'sain, bisa'sain; bisehsehûbin, bisehsehûbin sözcükleri tamamen uydurulmuştur. Bunların hiçbiri, ne Arap sözlüğünde yer almaktadır, ne de hiçbirinin anlamı vardır ! Bk. Füyûzât-ı Rabbaniye, Bedir Yayınevi S. 83-107 (Çeviren Celâl Yıldırım)

Tarikat, el alma, el verme, telkin, râbıta, hatm-i huwâcegân, teveccüh, letâif-i hamse, çile, riyâzet, seyr-u sülûk, uzlet, fakr, halvet, himmet, rûhânîyetten istimdâd, kurbiyet (kurbet değil), **ubûdiyet** (İbâdet değil), **azîmet** (azim değil)...

Kışr, lübb, aşk (muhabbet değil), **sema, vecd, sekr, sahv, mahv, zevk, şurb, cezbe, bast, kabz, terk-i ihtiyar, murâkabe, müşahede, iskat-i tedbir, sukut-i teklif, fenâ, baka, vücûd, şühûd, mükâşefe, hulûl ve ittihâd**...

Bunlar zendeka literatürünün sadece bir bölümünü oluşturur. Bu terimlerin bazılarında harf değişikliği yapılmıştır. *(Doğru şekilleri yukarıda parantezler içinde gösterilmiştir.)*

Bu literatürdeki spekülasyonların özeti ise şudur:

Yukarıdaki yabancı terimlerin içerikleri, yaklaşıklık ilgisinden hareket edilerek tamamen İslâm'ın malı olan değerlerle yer yer çok ustaca sentezlenmiş ve deyim yerinde ise yabancı inanışlar, islâmî bir örtü içinde sunulmuştur. Esasında İslâm'dan zaten uzak olan Müslümanın, işini bunlara karşı zorlaştıran ve onu zaman zaman şaşırtan, onu İslâm'ın aydınlık sahasından her gün biraz daha uzaklaştıran (ve sonuç olarak; onu Müslümanlık denen yapay dinin içinde çakılıp kalmasına neden olan) nokta işte budur.

Şimdi de seçtikleri terimlerimize bir göz atalım ki âdetâ balla zehiri, gübre ile helvayı karıştırır gibi bunları İslâm'dan alıp kelime yapısında bazen değişiklik de yaparak, yukarıdaki sembollerin içeriklerinde dolgu maddesi olarak kullanmışlardır.

Zendeka literatürüne daha çok alınmış olan değerlerimizden bazıları şunlardır:

Veli, evliya, imam (mürşid-i kâmil değil), **Kurbet** (Kurbiyet değil), **kerâmet,** (Buna kendilerine göre farklı bir içerik kazandırmışlardır.) **Zikir (vird değil), tezekkür, tefekkür, vesile, şefaat, dua, huşu'** (ya da haşyet), **huzu', tâlim** (telkin değil), **tazarru' hamd, sabır, şükür, sai, kesb, cihâd** (riyazet anlamında mücâhede değil), **azm, ihlas, tevekkül, zühd, takvâ, vera, sıdk, niyet, istihâre, istişâre, tevbe** (şeyh inabesi değil), **tevazu, iktida, tâat, kanaat, muhabbet** (aşk değil), **tecelli, tafwıyz, (kadere) rıza, haya, şerîat ve amel**...

Ayrıca şu örnek, zendekanın kendi içindeki çelişkileri yansıtmak bakımından ilginçtir:

«Az ye, az uyu ve halktan kaç, arslandan kaçtıkları gibi ...» [185] Halbuki **Hz. Peygamber**'(sav) in, ashâbının ve selef-i salihîn'in hayatına baktığımızda *(Evet az yeyip az uyudukları doğrudur, ama)* sürekli halkın arasında olduklarını, en muteber kaynaklardan rahatça tesbit edebiliyoruz. Hayatları belgesel olarak ortadadır. Çünkü sorumlulukları bunu gerektiriyordu ve çünkü toplumu ve devleti yönetiyorlardı; savaşlara katılıyorlardı; hayatın her alanı ile ilgilenmek zorunda bulunuyorlardı...

İRTİDAD (veya riddet) **KAVRAMI:**

«İrtidâd» Kelimesinin Sözlük ve Terimsel Anlamı

«İrtidâd»: Arapça **«Redd»** kökünden gelen bir sözcüktür. Lûgattaki anlamı, dönmek demektir. İslâm Literatürüne: **«dinden dönmek»**, yani İslâm'dan bilinçli bir şekilde çıkmak anlamına gelen bir terim olarak geçmiştir. Kuşkusuz bu terimin kaynağı Kur'ân-ı Kerîm'dir.

---

185. Raşahât S. 32

İrtidâd eden kimseye, yani bilerek, düşünerek, ve karar vererek İslâm'dan çıktığını söyleyen; ya da buna ilişkin kanıtlayıcı bir tavır gösteren erkeğe **«mürted»**, kadına da **«mürtedde»** denir.

Geniş Anlamda İrtidâd ya da Riddet nedir

Mü'min kişinin, kâfir ya da müşrik olmasını sonuçlandırabilecek her türlü söz ve eylem, onun aynı zamanda irtidâdına da neden olabilir. Yani mü'min sıfatını taşırken kişi, kâfir ya da müşrik olmakla, tıpkı düşünüp karar vererek *(Allah korusun)* İslâm Dini'nden çıkmış gibi olur. Aslında bu bir yorumdur. Çünkü irdidâd da küfür ve şirk gibi İslâm'dan kopmaktır. Riddet, bu ilgiyle ya da daha genel bir anlam taşıyan küfrün kapsamına girdiği için küfür sayılmıştır. Fakat gerçek anlamda irtidâd: vaktiyle Mü'min iken, sonradan düşünerek ve karar vererek İslâm Dini'nden çıkmaktır.

Gaflet içindeki kimselerin sorumsuzca sarfettikleri bir sözden, yaptıkları bir eylemden, ya da gösterdikleri yanlış bir tavırdan dolayı küfre saptıkları, zaman zaman yaşanan olaylardandır. Bunların mürted olup olmadığına gelince, Çoğunun, yaşadığı bu gibi hadiselerden sonraki demeçleri, günlük konuşmaları ve genelde tavırları, bu insanların, her şeye rağmen kendilerini *(muhtemelen Müslim anlamında)* Müslüman veya mü'min saydıklarını açıkça göstermektedir. Halbuki mürted böyle değildir. Mürted insan, İslâm'ı bilinçli olarak reddettiğini, Onun yerine dinsizliği, ya da başka bir dini tercih ettiğini açıkça ifade eden veya bu doğrultuda eylem yapan insandır. Örneğin vaktiyle namaz kılan, oruç tutan, benzeri İslâmi ibadetleri yaptığı görülen bir kimsenin, daha sonra kesin niyetle bir kiliseye girerek fiilen âyine katılması veya bilinçli olarak bir heykel karşısında saygı duruşu göstermesi onun mürted olduğunu kanıtlamak için yetirlidir. Öyle ise birçok gafil insanın bir an için bilinçsizce işledikleri küfür, genelde riddet anlamını taşımaz.

Elbette ki mürted insan da netice itibariyle kâfirdir. Çünkü İslâm'ı açıkça reddetmiştir ya da o anlamda bir davranış sergilemiştir. Ancak onun işlediği suç, küfrün türlerinden biridir. Yani şirk nasıl ki aynı zamanda küfrün bir alt kümesi ise İrtidâd da aynen öyledir. Fakat mürteddi sıradan müşrik ve kâfir insandan ayıran ciddî çizgiler vardır. Çünkü örneğin küfrün bir türü olan şirk, genellikle, bir insanın hayatına yanlışlıklarla birlikte girer. Çok kere kişi, bilinçsiz bir şekilde bu suçu işler. Ama İrtidâd böyle değildir. Tıpkı nifak gibi mutlaka bilinçli işlenen bir suçtur.

İrtidâd hakkında çok iyi bilgilenmek için önce insanın İslâmla nasıl tanıştığı noktasına bakmak gerekir. Bilindiği üzere insan, ya aile içinde baştan beri Mü'min olarak yetişir. Çünkü Mü'min bir anne ve babanın çocuğu olarak doğmuştur; Veya sonradan hidâyete ererek İslâm'a girmiştir. İşte bu her iki tip insan da esasen İslâm'la sözleşmelidirler. Bu sözleşme ebedîdir. Bunu tek taraflı olarak feshedemezler. İnsanın hayatta feshetme hakkına sahip olamadığı tek sözleşme belki de budur. Bu ciddî olayın, daha doğrusu bu büyük şerefin bilincine varamamış olmak kadar insanlıktan yoksun bulunan birçok kimse, zaman zaman bilinçsizce küfür ve şirk çukurlarına yuvarlanırlar. Her şeye rağmen bunların büyük bir kısmı tevbe ve istiğfar ederek yaptıklarına pişman olurlar. Bunlar, genelde yabancı kültürlerin etkisiyle şartlanmış pozitivist zümrenin dışında kalan ve Mü'min olduklarının farkında bulunan kimselerdir.

«İrtidâd» olayı, daha çok bilgisizliğin ya da düşünce kaosunun sonuçlarından olan küfür ve şirkle karşılaştırıldığı takdirde görülür ki mürted insan, sıradan kâfir ve müşrikten çok farklıdır. Çünkü irtidâd düşünüp tasarlamayı, ondan sonra karar vermeyi gerektirmektedir. Böyle bir insan ise son derece bilinçle hareket eden biri ancak olabilir. İşte bu nedenledir ki geleneksel şirk ve zendekanın yaygın olmasına karşın irtidâd, çok ender rastlanan bir olaydır.

İrtidâd, Neden Küfrün en az rastlanan türüdür.

Burada tekrar edelim ki küfrün başlıca dört türü vardır: **şirk**, **nifak**, **zendeka** ve **İrtidâd** (riddet)... Bunlar arasında en az rastlanan tür, İrtidâddır. Bunun nedenini iki noktada aramak gerekir:

Birincisi: Bir insanın, *-özellikle düşünerek ve karar vererek İslâm'dan bilinçle çıkıp dinsiz olmak, ya da başka bir dini seçmek için-* hiçbir haklı ve mantıklı neden bulamamasıdır. Çünkü İslâm, gerçeklerin tümünü kucaklayan en büyük gerçektir. İslâm'ı yalanlamaya, Onu çürütmeye, hiçbir mantık ve hiçbir otorite güç yetirememiştir. Aynı zamanda İslâm o kadar rahat, o kadar kolay anlaşılan bir hayat ve kâinat düzenidir ki Mü'min kişi zâten Onun atmosferinden dışarıya çıkamamaktadır. İslâm, bir anlamda fıtrat ve doğa demektir. Dolayısıyla bilgi ve kültür düzeyi ne olursa olsun her Mü'min, İslâm'ı âdetâ solumaktadır. Onun için de başka bir din arayışı *(belki Müslüman kişinin zihninden geçebilir)*, ama bir Mü'minin akıl ve hayâlinden geçmesi çok zordur. Oysa İslâm'ın dışındaki bütün dinlerin mensuplarında, hatta onların aydırlarında, rahiplerinde ve her rütbeden dinadamlarında bile bu arayış vardır. Nitekim Lübnan'daki Arap Mârînû Hristiyanların dinadamları ve entellektüelleri tarihin her aşamasında ve her münesebette İslâm'ın ve Kur'ân'ın yüceliğini dile getirmekten kendilerini alamamışlardır. Vatikan bu kaygıyı daima taşımaktadır.

«İrtidâd»'a ender rastlanmasının **ikinci nedeni** ise çok ilginçtir. Çünkü kimliğindeki **«İslâm»** sözcüğünden başka, İslâm'la hemen hiçbir bağı olmayan, buna rağmen kendini belki de İslâm topluluğunun bir ferdi sanan birçok kimse vardır ki bunlar da İslâm'dan çıkıp başka bir din seçmeyi hiçbir zaman düşünmemektedirler. Çok şaşırtıcı gibi görünen bu gerçeğin arka planındaki neden şudur:

Aslında çoğu, pozitivist kâfir ya da müşrik olan bu insanların İslâm'dan başka bir din aramamaları, onların hemen hiçbir dine önem vermemelerinden kaynaklanmaktadır. Onlara göre: İslâm demek, mevlitler, kandiller, çelenkler, ayinler, tarikatlar, fal ve büyüler gibi *(İslâm'la uzaktan yakından ilişkisi olmayan)* bir sürü gelenekler, törenler ve şarlatanlıklar demektir; Ve yine onlara göre: İslâm da aynen Hristiyanlık, Musevilik, Budizm ya da Şintoizm gibi bir dindir; Dolayısıyla İslâm'dan çıkıp başka bir dine girmek ya da dinsiz olduğunu söylemek onlara göre anlamsızdır.

Tarihte iki kez toplu riddet olayı meydana gelmişse de bu her iki olayın temelinde o günlerin özel nedenleri yatmaktadır.

Bunların **birincisi**, **Hz. Peygamber** (sav)'in vefatı üzerine henüz İslâm'a ısınmamış bulunan cahil çöl Araplarının yaşadıkları depresyondur.

İkincisi ise yine İslâm'ı pek kavrayamamış olan **Hazar Türkleri**'nin VIII. inci yüzyılda **Kral Bulan**'ın eğilimi üzerine topluca Museviliğe girmeleri olayıdır.

Kur'ân-ı Kerîm Mürtedler hakkında Ne Diyor

Kur'ân-ı Kerîm'de mürtedlere ilişkin nadir açıklamalar vardır. Bunlardan özellikle iki tanesi önemlidir. Allah Teâlâ bu âyetlerde, meâlen şöyle buyurmaktadır:

«(...) Onlar becerebilirlerse sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaya devam edecekler. Sizden her kim dininden döner ve kâfir olarak ölürse İşte onların yaptıkları işler dünyada da âhirette de boşa çıkacaktır ve onlar ateş ehlidirler; Orada sürekli kalacaklardır.»[186]

---

186. **Kur'ân-ı Kerîm 2/217**

Bu âyet-i kerîmede genellikle tüm kâfir ve müşriklere yöneltilen ilâhî tehditlerin hemen aynısı mürtedlere de yöneltilmektedir. Bundan da çok iyi anlaşılmaktadır ki mürtedler de kâfirlerin bir şubesidirler.

Diğer âyet-i kerîmedeki açıklama daha ilginçtir. Bu âyette Allah Tealâ şöyle buyurmaktadır:

« Ey inananlar! Sizden her kim dininden dönecek olursa bilsin ki: Allah, yakında öyle bir toplum getirecek ki onları sevecek, onlar da O'nu sevecekler; mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı ise sert olacaklar; Allah yolunda cihad edecekler, hiçbir kınayıcının kınamasından korkmayacaklardır. Bu ise Allah'ın cömertliğidir; Onu dilediğine verir. Allah'ın cömertliği geniştir. O tam bilendir. »[187]

Bu âyet-i kerîmede dikkati çeken nokta şudur: Anlaşıldığı kadarıyla İslâm'dan çıkıp açıkça başka bir din seçme küstahlığında bulunan kâfirlere ve onların pervasız küfürlerine Allah Tealâ meydanı hiçbir zaman boş bırakmamıştır. Çünkü İrtidâd, bütün küfür çeşitlerinin en rezili ve en tehlikelisidir.

Mürted insan açıkça: **«Ben İslâm'dan çıkıyorum»** demekle başta Allah Tealâ'ya, ondan sonra da İslâm'a, bütün Mü'minlere ve Kur'ân-ı Kerîm'in getirdiği evrensel gerçeklerin tamamına meydan okuyan azılı bir hak ve hakikat düşmanıdır! İşte bu yüzden Allah Tealâ her çeşit kâfire süre tanıdığı halde mürted insana hiçbir süre tanımamıştır. Dolayısıyla ne zaman birileri çıkıp bu cüreti göstermişse Allah Tealâ *-Kur'ân'ın bir mucizesi olarak-* en kısa zamanda ona layık olduğu cezayı vermiş ve Yüce İslâm'ı başka kullarının gönüllerine ve hayatlarına egemen kılarak şanını ve şerefini devam ettirmiştir.

Nitekim tarihi gerçekler Kur'ân-ı Kerîm'in bu çarpıcı mucizesini daima doğrulamıştır. Tarihte irtidâd etmiş nasipsiz topluluklar, güçlü İslâm ordularının amansız darbeleri altında yok olup gitmişlerdir. Çağımızın sapıklar lehinde dejenere olmuş sınırsız özgürlük anlayışına rağmen bugün bile biri çıkıp açıktan açığa **«Ben İslâm'dan çıkıyorum, başka bir din seçtim!»** diyememekte, bu cüret ve cesareti kolay kolay gösterememektedir. Bu ise Yüce İslâm'ın Kıyâmete dek, milyarlarca mü'minin gönlünde ve hayatında devam edeceğini kesinlikle kanıtlamaktadır!

İrtidâd, Aynı Zamanda Bir İslâm Hukuku Konusudur.

Küfrün bir türü ve bir vicdan sorunu olarak akâid ilmine konu olan **«İrtidâd»** ı, esasen aktif alanda İslâm Hukuku inceler. Çünkü böyle bir olay, toplum üzerinde çok olumsuz bir etki bırakabilir ve beklenmedik gelişmelere neden olabilir. Bunu önlemede ise sorumluluğu İslâm Hukuku yüklenmiştir.

İrtidâd, İmânî bir sorunun ötesinde genelin vicdanına karşı cüretkâr bir isyan, toplum düzenini sarsıcı ve anarşiyi davet edici sinsi bir suçtur. Bazen de organize hale dönüşür. Dolayısıyla İrtidâdın, vicdan özgürlüğü çerçevesinde bir açıklaması olamaz.

İslâm Hukukuna göre bir kimsenin mürted sayılabilmesi için onun daha önce Müslim, akıllı ve özgür olması şarttır. Şu halde İslâm'a hiç girmemiş, ya da aklî dengesi bozuk veya zorlanarak irtidâd eden kimse için böyle bir durum söz konusu olmaz. Dolayısıyla kâfirlerin ve müşriklerin, diğer şirk ve küfür dinlerinden herhangi birini seçmeleri için de İslâm'a göre bir engel yoktur. Çünkü sonuç itibariyle **«Ehl-i Küfür bir tek millettir.»**

---

187. Kur'ân-ı Kerîm 5/54

Erginlik konusunda ise İslâm mezheplerinde görüş farkları vardır. Örneğin **Ebu Hanife**'nin Öğrencilerinden **Muhammed b. Hasan**'a göre erginlik şart değilken, **İmam Ebu Hanife**'nin diğer öğrencisi **Ebu Yusuf El-Ensari**'ye göre çocuğun irtidâdı geçerli değildir. **İmam Şafii** ve **Ahmed b. Hanbel** de bu kanaattedirler.

BÖLÜM-II

İMÂNIN TEMEL İLKELERİ

İmânın temel ilkelerini Kur'ân-ı Kerîm'den öğreniyoruz. Allah Tealâ kendisini, kendi sıfatlarıyla, güzel isimleriyle ve harika eserleriyle bize tanıtmıştır.

Alimler, imân konularının herkes tarafından kolayca anlaşılabilmesi için belli sistemler geliştirmiş ve metodolojik sıralamlarla bu konuları açıklamaya çalışmışlardır. Hiç kuşkusuz bunu, gerek Kur'ân-ı Kerîm'den, gerekse **Hz. Peygamber** (sav)'in hadislerinden ilham alarak yapmışlardır.

Ancak seleflerimizin hepsi de bu yolu seçmemiştir. Nitekim bu değerli şahsiyetlerden **Ebu Cafer et-Tahâvi** ile çağdaş alimlerimizden **Ömer Nesefi** merhumların yazdıkları gâyet kısa akâid metinlerinde örneğin imânın başlıca altı şartı bulunduğuna ilişkin bir kayıt yoktur. Bu demektir ki aslında Kur'ân-ı Kerîm'in haber verdiği bütün gerçeklere -*herhangi bir sınır getirmeden* - imân etmek gerekir. Bununla birlikte taşıdıkları önem bakımından: *(Allah, melekler, kitaplar, peygamberler, âhiret günü, kaza ve kader)* olmak üzere altı konuyu **«İmânın Temel İlkeleri»** olarak açıklamakta yarar vardır. Çünkü zâten kader hariç, diğer imân gerçekleri Kur'ân-ı Kerîm'de de bir arada zikredilmişlerdir. Bunu göz önünde bulunduran son devrin âlimleri böyle bir metod izlemişlerdir. Aslında Kurânî gerçeklerin hepsi birbirine bağlıdır ve hepsi birden bir bütünlük oluşturmaktadır. Binaenaleyh bu altı temel kurala inanan insan aynı zamanda Kur'ân-ı Kerîm'in tümüne inanmış sayılır. Şu halde İki cihanda kurtuluşumuzu borçlu olduğumuz bu altı temel gerçeğin altısına birden inanmakla ancak imân oluşur. Burada çok ciddî bir ifadeyle belirtmek gerekir ki bunlardan değil bir tanesini, herhangi birinin bir ayrıntısını bile inkâr etmek hepsini birden yok saymakla eş değerdedir!

Bilgi Araçları ve İmân

İnsan ancak kesin olarak bildiği şeye inanabilir. O halde bilmek ile inanmak arasında çok güçlü bir bağıntı vadır.

Bilmek: Bir şeyi bilinçle algılamak demektir. Algılamak ise dört türlüdür.

1- Yanlış Algılamak: Doğal bir kusurdan da olabilir. Renkkörlüğü yüzünden, örneğin yeşili kırmızı görmek gibi... Bu durum, bir gerçeğe inanmak için büyük ölçüde sorun oluşturmaz. Dolayısıyla imân konusunda sorumluluğun ortadan kalkmasının bir nedeni de olamaz. Ancak doğuştan zekâ özürlülüğü ya da aklî dengenin bozukluğu nedeniyle gerçekleri, olduğundan farklı algılamak maazerettir. Yanlış algılama, sonradan olma (ârızî) nedenlerden ya da yetersizlik ve imkânsızlıklardan da doğabilir. Örneğin zehirleyici bir maddeye, şifa verici olarak kanmak gibi. Evrensel bir gerçeğe inanmak bakımından böyle bir durum, kişinin araştırma ve aydınlanma imkânlarını ilgilendiren ortam ve şartlara göre değişebilir. Kişi, içtenlikle gerçeği öğrenmek uğruna elinden geleni yaptıktan sonra gücünün yetmediği engelleri aşamamanın sonucu olarak yanlış bilgilenmekten dolayı sorumlu olmaz. Ancak bu nokta hemen her kişiye göre değişebilecek kadar görecelidir.

2- Kuşku İle Algılamak: Bu durum, bir şeyin gerçek olup olmadığı hakkında tereddütlü olma halidir. Bu durumda bulunan insanın zihnindeki bilgiler kararsızdır ve gelgit sürecindedir. Böyle bir insanın kesin kanıtlar karşısında bile kuşkusunun devam etmesi eğer bir saplantıdan veya inattan dolayı ise asla mazeret değildir. Bilâkis suç ve sorumluluk için ilk kesin nedeni oluşturur.

3- Çözümleyememek: Bu durumdaki insan, yaşadığı sorunun ayrıntılarıyla meşguldür. Projesi kesin bir binanın malzeme miktarını bir türlü hesaplayamamak gibi. Bu durumdaki insan, kısmen kuşku içindeki kimse gibidir. Ondan tek farkı sonucun doğruluğundan peşin olarak emin bulunmasıdır. İmân konusunda bu kimsenin, kesin kanıtlara rağmen, duygusallık ya da olumsuz propagandalar nedeniyle bocalaması asla mazeret değildir. Genellikle inâdî küfür bu tür bir ruh halinin sonucudur.

4- Kavramak veya duyumsamak: Bu da, herhangi bir araç yardımıyla, gerçeği kendi özelliği ve tanımı içinde algılamaktır. Yani kişinin ikna olması halidir. Bu dört kategoriye giren zihinsel olguların tümü bilgidir. Ancak ilk üçü yetersiz, dördüncüsü ise yeterli bilgidir. Yeterli bilgi aynı zamanda kesin ve doğru olan bilgidir. Şu varki kesin bilgi, kapsamlı kavrayış demek değildir. Bu nedenle ipuçları ve semboller de bilgidirdler. Çünkü bunlar da kesin bir kanaat için yeterli araçlar olabilirler. Nitekim birçok insan şifrelere tutunarak amaçlarına ulaşmaya çalışırlar.

Örneğin doğuştan âmâ bir kimsenin güneş hakkındaki bilgisi, gözleriyle güneşi gören insanlarınki kadar kavrayıcı ve kapsamlı değildir. Bununla beraber onların bilgisi kadar kesindir. Keza duyuları sağlam, ufukları geniş ve kültürlü birçok insanın güneş hakkındaki teknik bilgileri, astronomlarınki kadar kapsamlı ve kavrayıcı değildir. Bununla birlikte kültürlü olmak şöyle dursun bilgi düzeyleri pek sıradan milyonlarca insanın bile örneğin güneşin, dünyadan 150 milyon km. uzakta bulunduğuna, çapının: 1 391 000 km. olduğuna ve merkezindeki sıcaklığın 150 milyon santigrad dereceyi bulduğuna ilişkin bilgileri gökbilimcilerinki kadar kesindir.

İnsanda imânın oluşabilmesi bakımından bilgi çok önemlidir. Ancak bilgi kavramı da ilim ve felsefede işlenen diğer birçok kavramlar gibi eskiden beri derin incelemelere ve tartışmalara konu olmuştur. Dolayısıyla bu yöndeki çalışmaların sonucu olarak **«Bilgi teorisi»** doğmuştur. **Psikoloji, sosyoloji** ve **mantığın** ortak konusu olan bilgi, **nicelik, ölçüt** ve **değer** gibi temel unsurlarla ancak tanımlanabilmektedir. **Elis**'li **Pyrrhon**'dan **Gazâlî**'ye, **David Hume** ve **Kant** gibi Batılı şüpheci filozoflarına kadar birçok ilim adamı bilgi hakkında farklı kanaatler ortaya koymuşlardır. Ancak bütün bunlar, basiret ve sağduyu süzgecinden geçirilecek olursa özetle denebilir ki **bilgi:** Gerçeği kendi özelliği ve tanımı içinde; **Aklın**, **duyuların** ve **doğru haberin** yardımıyla kavramak veya duyumsakmaktır. Nitekim İslâm âlimleri bilginin sağlıklı bir şekilde elde edilebilmesi için bu üç aracı birlikte sözkonusu etmişlerdir. Örneğin **Ömer Nesefî**, Risalesi'ne: « **Yaratıklar için bilgi araçları üçtür: Sağlam duyular, doğru haber ve akıldır.**» diye başlamaktadır. Evet, evrensel bilgileri algılayabilmek ve bunlara bağlı olarak da en büyük gerçeği duyumsayabilmek ancak bu üç araç sayesinde mümkündür. Şimdi bunları ayrı ayrı inceleyelim:

1- Sağlam Duyular: Bunlar, görme, işitme, dokunma, tatma ve **koklama** hisleridir. Bunlardan her birinin işlevi farklıdır. Her biri tabiattaki belli gerçekleri algılar. Aynı zamanda *(aklın denetiminde)* biri, diğerinin işlevini kolaylaştırır.

Göz görür ve -*kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, lacivert ve mor gibi*- değişik renkleri birbirinden ayırt eder; Kulak işitir ve ses tonlarının, notaların ve frekansların farklarını duyumsar; Cilt dokunma uyarısı alır ve eşyanın *–sertlik, yumuşaklık, ıslaklık, kuruluk ve ısı durumu gibi*- fizik karakterlerini algılar; Dil *–acı, tatlı, ekşi ve mayhoş gibi*- değişik tatları, burun ise muhtelif kokuları birbirinden farkeder. Bu beş duyu ile çevremizde ve kâinatta olup biten çeşitli olaylar hakkında sınırlı da olsa saniyede milyarlarca dalga boyu habercikler alırız. Aydınlık, karanlık, sıcaklık, so-

ğukluk, sertlik, yumuşaklık, kuruluk, ıslaklık, yakınlık, uzaklık, matlık, parlaklık, kalınlık ve incelik farkları ile renkler, kokular, boyutlar, şekiller ve frekanslar bu duyular sayesinde algılanabilmektedir.

İnsanın, bir şeyin gerçek olup olmadığını farkedebilmesi ve eğer gerçekse ona inanabilmesi için dayandığı üç önemli araçtan biri, işte bu beş duyudur. Peygamberlerin getirdiği vahiylere muhatap olan insan, önce bu duyularına dayanarak ulaşan mesajı inceler.

Örneğin Allah Tealâ, kendi varlığı ve kudreti hakkında insanı düşündürmek ve bu suretle onun hidâyetini kolaylaştırmak için birçok açıklamalar yapmıştır.[188] Bu açıklamaları insan önce kulaklarıyla duyar; Sonra *(düşünerek)* gözleriyle eşya ve olayları seyreder; Bu olaylar içinde koku, tat, renk, mesafe, yoğunluk hacım ve boyut gibi değerleri beş duyusu sayesinde *(ve ikinci, üçüncü derecedeki araçları da kullanarak)* ölçmeye ve algılamaya çalışır. Böylece aldığı mesaj ile çevresindeki gerçekler arasında bulunan bağıntıları inceler, muhakeme yapar ve sonunda da kararını verir.

Beş duyudan bazılarının, işlevini yapmıyor olması evrensel gerçekleri algılamada büyük aksamalara yol açmaz. Örneğin ilk Mü'minler arasında âmâ kimselerin de bulunduğu söylenmektedir. **Hz. Peygamber** (sav)'in, insanlara ulaştırdığı vahiyleri bu âmâ kimseler de aynen, duyuları sağlam olanlar gibi kolayca karşılayabilmişlerdir.

İşitme ve konuşma imkânlarından tamamen yoksun olmak gibi bir durumda bulunanlar, sayıca çok ender oldukları için hem bu konudaki genel tanımları bozmuş olmazlar *(yani istisnaları oluştururlar),* hem de sorumlulukları, onların doğal imkânlarıyla orantılıdır.

2-Akıl:

Akıl, Allah Tealâ'nın insana en büyük nimetidir; Onu, bütün gelişmiş canlılardan ayıran sade bir fark değil, bilâkis insanı, düşünmek ve muhakeme yapmak gibi pek nadir ve parlak ayrıcalıklarla bütün yaratıklardan üstün kılan, yücelten ve onurlandıran olağanüstü bir özelliktir.

Aklın sorumluluğu ve onun neyi kavrayıp neyi kavrayamayacağı konusu ilim tarihinde enine boyuna tartışılmıştır. Aklı neredeyse inkâr edenlerin yanında onun, asla şaşmaz ve her konuda yegâne ölçü olduğunu savunanlar da bulunmuştur.

Örneğin, **David Hume**'ın şüpheciliği ile **İmmanuel Kant**'ın fenomenizmi, aklın, nesnel (cevherî) gerçekliği mutlak anlamda kavrayamayacağını savunmaktadır. Bu filozoflar, bilgi kavramına spekülatif birtakım açıklamalar getirmekle istikrarsız ve şaşırtıcı bir görüş ortaya koymuş, buna bağlı olarak da aklın rolünü küçümsemişlerdir. Buna karşın aklı tanrılaştıran, hatta işi akla tapmaya kadar vardıranlar bile olmuştur.

İslâm Tarihi'nin ilk dönemlerinde **Mu'tezilîler** olarak varlık gösteren rasyonalist-kelâmcı bir kampın mensupları da aklı, gereğinden fazla ön plana çıkarmış, bu konudaki rijit görüşleriyle İslâm'dan uzaklaşmışlardır. Bu cümleden olarak **«İnsan, akıl ve irâdesiyle kendi fiilini, bizzat kendisi yaratır.»** iddiasında bulunmuşlardır. Hatta aklı o kadar yüceltmişlerdir ki bir şeyin hayırlı ya da şerli, iyi ya da kötü olduğunun ancak akılla belirlenebileceğini, bu konuda kitap ve sünnetten ayrıca bir kanıt aramanın gerekli olmadığını bile ileri sürmüşlerdir.

Gerçekte ise akıl, ne öyledir, ne de böyle. Aynı zamanda akıl ne insandan bağımsız bir cevherdir, ne de bilginin kendisidir. Nitekim bilgi, yani ilim, Allah Tealâ'nın sıfatlarından biridir. Bununla

---

188. Kur'ân-ı Kerîm 13/41, 16/48, 16/79, 21/30, 26/7, 27/86, 29/19, 30/37, 32/27, 34/9, 46/33, 67/19, 88/17-18-19-20

beraber O'nu akıllı olarak nitelemek doğru değildir. Yani, **«Allah (cc) Alîm'dir»**, ilim sahibidir, denir; Ama **«Allah Akıllı'dır»** denemez.

Akıl, insanda doğal bir düşünme, ayırt etme ve yargılama gücüdür. Bu güç, esasen insanın, doğarken fıtratında karmaşık bir tür enerji olarak vardır. Fakat diğer melekeleri ve natürel mevhibeleri gibi akıl da ilk başta ham bir potansiyeldir. İnsanın zaman içinde, ruhundaki diğer ham yeteneklere paralel olarak gelişir ve olgunlaşır. Aklın, insandan insana değişen limitleri varsa da bu karmaşık farklar, nedensel zekâ dereceleri olarak açıklanabilir. Ama her normal insanda bulunan aklın minimum derecesi, evrensel gerçekleri tanımaya ve tanımlamaya elverişlidir. Aksi halde ilâhî vahiylerin belli bir zümreye hitap etmesi gerekirdi. Bu nedenle akıl, en alt tabanıyla genelde herkeste bulunur ve hayvandaki içgüdüsel tercih olgusundan çok farklıdır.

Aklın, beyinle ilişkisi olduğu kesindir. Ancak düşünme, ayırt etme ve yargılama olaylarının nasıl cereyan ettiği hakkında net ve anlaşılır bilgiler yoktur.

Akıl, yalnızca iyiyi kötüden, güzeli çirkinden, doğruyu yanlıştan, yararlıyı zararlıdan ayırt edici olmakla kalmaz, aynı zamanda kavranabilir bütün gerçekleri karşılaştırmada, yorumlamada ve yargılamada rol alır. Bu rolü yerine getirirken de duyuların yanılmasına, ya da duyuları yanıltan etkenlere bağlı olarak yanılabilir. Nitekim küfür, şirk ve günahların birçoğu aklın söz konusu nedenlerle yanılması sonucu işlenmektedir. Ancak akıl aynı zamanda özgür ve denetleyici bir yetenekle yaratıldığı için faaliyetlerinden sorumludur. Bunun en açık kanıtı da insanın zaman zaman bizzat kendini suçlaması ve çok kere de kendini haklı görmesidir.

Aklın imân konusu ile olan ilişkisi, onun inanma olayında üstlendiği yargılayıcı rolden kaynaklanmaktadır. Peygamber denen yüce şahsiyetin ulaştırdığı vahiy, insanın önce duyularına, sonra da duyuları aracılığıyla aklına hitap eder. Akıl kendi imkân ve sınırları içinde bir muhakeme yaparak karar verir. Onun için ikna olmada akıl, duyulara dayanan sınırlı bir araçtır. Nitekim sınırlarını aşmaya kalkıştığı zaman büyük açmazlarla karşılaşır. Örneğin, Allah Tealâ'nın, emrettiği abdesti mantıksal kritiğe konu yapan bir kimse eğer: **«El, yüz ve ayakların yıkanmasına aklım eriyor, ama kolların yıkanmasında acaba ne hikmet olabilir ?»** derse bunun cevabını bulamaz. Binaenaleyh akıl her zaman ölçü değildir. Aklın eksiklerini tamamlayan vahiydir. *(Kitap ve Sünnettir.)* Nitekim bu nedenledir ki henüz baliğ olmamış çocuk ile hiçbir ilâhî mesaj almamış kimseler akıllı oldukları halde mükellef sayılmazlar; İbadetlerden, emir ve yasakları bilmemekten sorumlu değildirler. Ancak akıllı insan mesaj almamış olsa bile Allah Tealâ'yı tanımak durumundadır.

Şimdi de evrensel gerçekler hakkındaki bilgilerin insanlara ulaşmasını sağlayan araçlardan üçüncüsüne bakalım.

3- Doğru Haber: Duyular ve akıl, bilgi araçlarıdır; Fakat haber hem bilgi aracıdır, hem aynı zamanda bilgi kaynağıdır. Yani haber, hem insanlara bilgi taşıyan bir vasıtadır, hem de akıl ve yargıya konu oluşturan bilgi kümelerinden meydene gelir. Örneğin bazı âyet-i kerîmeler hem Allah Tealâ'nın emir ve yasaklarını bildiren mesajlar olarak birer araçtırlar, hem de insanları evrensel gerçekler hakkında aydınlatan birer bilgi kümeleridir.

Allah Tealâ'nın, insanları inanmaya çağırdığı gerçeklere ilişkin haberler, her türlü haberlerden çok daha önemlidirler. Çünkü insana, temelde onun, hangi amaç uğrunda var olduğunu bildiren bu haberlerdir. Dolayısıyla insan bu açıdan muhatap olduğu davetin doğruluk derecesi üzerinde ciddîyetle durmak zorundadır. Özellikle tarihin her döneminde, hatta **Hz. Muhammed** (sav)'den sonra bile birçok maceraperest insanın, peygamberlik iddiasıyla ortaya çıktığına bakılacak olursa Allah'ın mesajları diye bu şahıslar tarafından insanlara iletilen bilgilerin vahiy olmadığı konusunda muhataplar, doğru haber ilkesinden hareket etme sorumluluğunu taşırlar. Bu nedenledir ki kitap ve

sünnetten ilham alan İslâm âlimleri, akâid biliminin metodolojisini kurarlarken bilgi araçlarına ve bilgi kaynaklarına ilişkin çok önemli ilkelerin var olduğuna işaret etmişlerdir. İşte bunlardan biri de **«doğru haber»** ilkesidir. Dolayısıyla **Hz. Muhammed** (sav)'den çok sonra bile İslâm'ı kabul etme şerefine ermek isteyenler için bu suretle güvenli bir yol sağlanmıştır.

Doğru haber iki türlü olabilir.

a) Allah Elçisinin Verdiği Haber:

Bunun anlamı şudur: Bilgiyi ileten insan peygamberdir. Allah'dan aldığı vahyi insanlara iletmeye çalışırken kuşku içinde olan kimseleri ikna etmek amacıyla **«Mucize»** denen olağanüstü bir hadise sahneleyerek muhataplarını gaybî gerçeklere inanmaya çağırır. İşte bu haber doğrudur. Çünkü **büyü, kehânet, istidrâc,** ya da **hipnotizma** gibi herhangi bir olaya benzemeyen son derece dehşetli ve tabiat yasalarını bir an için yumuşatan bu hadise, insandaki yargı mekanizmasını altüst eder. İnsan ne kadar zeki, güçlü ve çevik olursa olsun; aynı zamanda ne kadar büyük imkânlara sahip bulunursa bulunsun, mucize karşısında özellikle üç noktada çaresiz kalır.

Bunlardan birincisi, mucizeyi boşa çıkaramamak, sonucuna engel olamamaktır; İkincisi, mucizenin aynısını yapamamaktır; Üçüncüsü ise mucizenin batıl olduğunu, herhangi bir açıklama ile kanıtlayamamaktır. Peygamberler, bir türlü ikna olamayan insanlara işte bu müthiş olayları yaşatarak Allah Tealâ'nın davetine onları inandırmaya çalışmışlardır. [189]

b) Mütevâtir Haber:

Bunun da anlamı şudur: Gerek mucize denen dehşetli olayın etkisiyle, gerekse kendiliklerinden ikna olarak muhatabı bulundukları peygambere inanan insanlar, onun, Allah Tealâ'dan getirdiği vahyi kabul eder ve bizzat bu gerçekleri yaşarlar. Böylece toplulukların bizzat görerek, duyarak somut bir şekilde yaşadıkları böylesi mucizelerle destekli ilâhî mesajlar, onların sarsılmaz ve ortak bir inançla, üzerinde birleştikleri güçlü ve doğru haber niteliğini kazanır ki bu haberler sonraki kuşaklar için yalanlanamayan kanıtlardır. İşte Kur'ân-ı Kerîm bu niteliğe sahip mütavâtir bir haber ve yaşayan tek mucizedir.[190]

İlham

İlham, insanın zihnine aracısız olarak bir bilginin, kendiliğinden yansıması diye öteden beri söylenegelen bir meseledir. Herhangi bir ilgiyle akla gelen şeyler için de kullanılmıştır. Şairlere gelen ilham gibi. Ancak bu tür düşünce ürünlerine gerçek ilham diye bakılmadığından, şairlerin aklına gelen espriler için daima bir ilham kaynağı da sözkonusu olmuştur. Oysa zındık ve râfızıylerin amaçladığı ilham bundan farklıdır. Onlara göre: Peygamberlere inen vahiy gibi, bazı ulu kimselerin (?) de kalbine Allah tarafından bilgiler doğar. Buna **«Mükâşefe»** derler ve bu bilgiler, hem ilham alan kimse için, hem de tüm insanlar için *-yine onlara göre* - birer kanıt sayılır.

Burada açıkça belirtmek gerekir ki daha önce sözü edilen: Sağlam duyuların, aklın ve vahyin dışında kalan ilhamı, İslâm, bir bilgi kaynağı olarak tanımaz. Şu varki ilham da aynen vahiy gibi yalnızca peygamberler için sözkonusudur. Yine belirtmek gerekir ki ilham denen şey, daima spekü-

---

189. Bk.:
a) Kitaplara İmân : Kur ân- Kerim Mucizelerle Doludur.
b) Paygamberlere imân: Mucize; Son Peygamber olarak Hz. Muhammed'in Kişiliği ve Misyonu.

190. Bk. Kitaplara İmân.

latif amaçlara alet edilmiş ve Kur'ân gerçeklerinin çarpıtılması gibi tehlikeli niyetlerle tarih boyunca ilişkili olmuştur.

Onun için, ilham ve mükâşefenin İslâm'da hiçbir yeri yoktur. Konusu ne olursa olsun, tüm sorunların çözümlenmesinde, hakkın batıldan, doğrunun yanlıştan ayırt edilmesinde daima ve istisnasız olarak Mü'minlerin bilgi kaynağı yalnızca kitap, sünnet ve akıldır. Ulu kimseler olarak nitelendirilen bazı adamların **«Riyâzet», «Çile»** ya da **«Seyrusülûk»** denen **patanjalist** yöntemlerle sözde aşkınlık kazandıktan (içsel aydınlığa eriştikten) sonra kendilerine Allah tarafından birtakım gerçeklerin yansıtıldığı iddiaları İslâm'ın ruhuna aykırıdır. **Hz. Muhammed** (sav)'in vefatıyla vahiy kesin olarak son bulmuştur. Dolayısıyladır ki Mü'minlerin tepkisini çekmemek için bu kimseler, sözde aldıkları vahyi **feyiz, ilham** ya da **mükâşefe** diye adlandırmış, **eş-Şems Sûresi**'nin 8 inci Âyet-i kerîmesini de buna kanıt olarak göstermişlerdir. Oysa bu âyette sözü edilen ilham; Allah (cc) tarafından insana, isterse iyilik, isterse kötülük yapabilecek bir meleke ve özgürlük olarak bahşedildiği anlamını vermektedir.[191]

Şu halde Kur'ân-ı Kerîm'in ve Sünnet'in ışığında başvurulabilecek bilgi ve ölçüler içinde ilham denen bir şeyin bulunmadığı kesindir.

ALLAH'a İMÂN:

TEVHİD

İslâm'ı diğer bütün dinlerden, felsefelerden, tasavvuftan ve ideolojik akımlardan ayıran en büyük özellik **«Tevhid»** ilkesidir. Hiçbir din ve düşüncede Allah inancı, İslâm'daki kadar sağlam, tutarlı ve evrensel boyutlarıyla mevcut değildir.

«Tevhid» in sözlük anlamı: Birlemek, yani bir şeyin tek ve yalnızca bir taneden ibaret olduğunu ifade etmektir; Birleştirmek anlamına da gelir.

Terimsel anlamı, *(yani İslâm inanç sisteminin akademi dilinde)* ise, Allah Tealâ'nın bir, tek ve yegâne, eşsiz, denksiz, benzersiz, öncesiz, sonrasız, sonsuz, noksansız, doğmamış ve doğurulmamış olduğuna [192] inanmak demektir. *«Tevhid»* in karşıt anlamı ise *«şirk»* tir. Yüce tevhid inancına sahip mü'min kişiye ayrıca *«muvahhid»* ve *«hanîf»* de denir. Muvahhid: Şirkin her türlüsünden ve tüm cahilî anlayış ve yaklaşımlardan uzak, Kur'ân-ı Kerîm'in ölçülerine uygun ve gerçek anlamda Allah Tealâ'nın varlığına ve birliğine inanan kimsedir.

Tevhid, İslâmî akademik eğitimin hazırlık aşamalarında yukarıdaki kısa tanım içinde özetlenerek sunulmakla beraber, hayat ve kâinâtı kuşatıcı boyutlarıyla tanımlar üstü, geniş, engin ve evrensel bir anlam taşır. Bu nedenle imânın en büyük temel taşını temsil eden **«tevhid»** kavramını çok yönlü olarak ele almak gerekir.

Tevhid, hayat ve kâinat yasalarının olduğu kadar, İslâm'da sosyal ve toplumsal disiplinin de kaynağıdır. Çünkü Mü'min ve muvahhid kişi Allah Tealâ'dan korkar ve Allah (cc)'ı sever.

---

191 İlham, mükâşefe, rüya, muska, kehânet ve üfürükçülük konularında fazla bilgi için bkz. Yusuf el-Qardâwî, Mawqıfu'l-İslâm Mine'l-İlhâm wa'l-Kashf, Wa'r-Ru'yâ, wa mine't-Temâim, Wa'l-Kuhânah, Wa'r-Ruqyâ. Maktabat Wahba, Kahire-1994

192. Kur'ân-ı Kerîm 112

Dolayısıyla O'na asi olmamakta titizlik gösterir; Emir ve yasaklarını zaman zaman zorlayıcı sebeplerle çiğnese bile daha sonra derin bir pişmanlık duyar ve tevbe eder. Bunun esas nedeni şudur:

Her şey, Allah Tealâ'nın, varlığı, birliği, eşsizliği ve sonsuzluğu eksenine bağlı olarak var olmuştur. Geçmişten geleceğe, zamandan mekâna, merkezden çembere, ruhtan maddeye, sebepten sonuca, sükûndan harekete ne varsa, fizik ve metafizik, bilinen ve bilinmeyen, olmuş ve olacak her şey, ancak bu eksene bağlı olarak söz konusudur. Dolayısıyla **«muvahhid»** kişi tüm yaşamını hiçbir zaman bu eksenin merkezkaçından kurtulmayacak şekilde sürdürmek zorunda olduğunu bilir. Tevhidî yaşamı ideal edinmiş olan insan, günah işlerken bile bu eksenin etrafındaki yörüngeden asla sapmaz.

Çünkü bunun, ne ebedî bir hüsran olacağının farkındadır. Muvahhid kişi, *-şirk ve şirk hükmündeki suçlar hariç* - kebâir işlemekle İslâm'ın çemberi dışına çıkmayacağını bilir. Dolayısıyla Muvahhid, Allah Tealâ'nın birliği temeline dayanan katıksız İslâm inancına sahip gerçek mü'min demektir. Çünkü **«tevhid»,** imânın temel taşı olarak mü'minin yaşamını yönlendiren ve her adımda, her nefeste, her davranışta, onun hayat disiplinini sağlayan tüm yasaların kaynağıdır. **«Tevhid»** mü'mine, meşru, helâl ve mübah davranışlarında hareket serbestisini tanıyan geniş sınırların burçları üzerinde dalgalanan yüce bir bayraktır. Dolayısıyla dünyadaki tüm bayraklar bu kutsal bayrağın yanında cüceleşir ve küçülürler. Tevhid, mü'mine belki zor, fakat şerefli ve özgür yaşama bilincini aşılayan ilâhî bir nurdur; tükenmez bir enerji, güç ve cesâret kaynağıdır. İşte bu gerçekten hareketledir ki mü'min ve muvahhid kişi, insanlardan, onların cahilî rejimlerinden ve tağutlardan gelen her tehdit karşısında daima şu sözü çekinmeden haykırarak söyler:

«Ben Allah'dan başka hiçbir şeyden ve hiçbir kimseden korkmam; Allah'dan başka hiç kimseye de baş eğmem!»

Tarihin her döneminde mü'minler, en acımasız zâlimlerin ve en kanlı diktatörlerin karşısında, hatta idam sehpalarının üzerinde **İmân-tevhid** bağının kopmaz sağlamlığını daima bu ebedîleşmiş söylemle haykırmışlardır. Bu söz, **Hubayb bin Adiy el-Ensarî** ve **Bilâl-i Habeşî**'den **Seyyid Kutup**'a, **Ammar**'ın babası **Yasir**'den Mısırlı ünlü Alim **Abdulkadir Awde**'ye kadar zulme uğramış ve birçoğu şehid edilmiş olan tüm İslâm kahramanlarının yüce sinelerinde ve pâk alınlarında gerçek bir özgürlük nişanı olarak gözleri kamaştırmıştır.

Tevhid ve Ahlâk:

Tevhid, üstün ahlâkın ve tüm erdemlerin menbaıdır. Bu nedenle tevhid, kul için şereflerin en büyüğü, rütbelerin en üstünü ve mevkilerin en yükseğidir. Dolayısıyla muvahhid olma şeref ve şansından yoksun bulunan her insan, talihsiz, nasipsiz ve zavallı bir yaratıktır.

Tevhidle şereflenmiş insan ise doyumlu, cesur, cömert, çalışkan, sabırlı, atak, umutlu, paylaşımcı, katılımcı, nazik, saygılı, görgülü, iyi niyetli, ciddî, içten, yardımsever, özgür ruhlu, hakperest, başı dik ve tüm erdemlerle donanmış, her bakımdan örnek bir kişiliğe sahiptir.

Çünkü İslâm pedagojisinde, bebeklik günlerinden hemen sonra, Allah Tealâ'nın varlığına ve birliğine inanma ilkesi temel ölçü alınarak çocuğa ilk eğitim verilir. Bu eğitim aşamalı olarak çocuğun gelişen zekâ, yetenek ve kapasitesine paralel olarak bir yelpaze biçiminde ve gittikçe gelişen bir tempo ile yaşamının her alanına doğru yaygınlaştırılır. Zâten İslâm fıtratıyla dünyaya gelmiş olan ve bu fıtrat doğrultusunda mü'minleştirilen çocuk, alt yapısını tevhidî anlayışın oluşturduğu bir ruh ve ahlâk zenginliği içinde geleceğe doğru adımlarını atmaya başlar; Gerçek bir muvahhidin sağlam ve sarsılmaz imânıyla her türlü ırkçı, milliyetçi, kabileci, sınıfçı, partici, ayrılıkçı, bölücü, nifakçı, sentezci, putçu, çıkarcı ve benlikçi zihniyetten sıyrılmış bir fert olarak necib İslâm Ümmeti'nin bütünlüğü içinde *(sıfır zeminde)* yerini alır.

Onun içindir ki *(kim olurlarsa olsunlar ve istedikleri kadar mü'min olduklarını ortaya koysunlar)*, sıfır zeminde, herkesle eşit bir kod ve seviyede durmayı göze alamayanların hayat ve gidişatında tevhidin gerçek tecellileri gözlenemez. Yani açıkça söylemek gerekirse bu tip insanların imânı şaibelidir! Dolayısıyla unutmamak lazımdır ki münafığın mü'minden, riyakârın samimiden küstahın mütevazı insandan ayırt edilmesinde en şaşmaz ölçü ve formül **«tevhid»** dir; Tevhidî bir inanış, anlayış ve ahlâktır.

Elbette ki imân tevhidsiz oluşmaz ve oluşamaz. Allah Tealâ'nın varlığına, birliğine, bütün veya bölüm olmaktan münezzeh bulunduğuna, O'nun eşsiz, denksiz, rakıybsiz, benzersiz, öncesiz, sonrasız, sınırsız, noksansız, doğmamış, doğurulmamış, aşılmaz ve kuşatılmaz olduğuna; Alemlerin yegâne yaratıcısı, düzenleyicisi ve terbiye edicisi olduğuna inanmakla ancak insanda imânın ilk basamağı oluşmaya başlar. İşte **«tevhid»** budur. Allah Tealâ'nın tertemiz ve güzel isimlerinden **«Vâhid»** ve **«Ehad»** da bu aydın ve yüce inancın birer simgesidir. Bu kutlu simgeler Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde geçer. [193]

İslâm Ümmeti'nin gerileyişi ve İslâm Dünyası'nın çöküşü, -*bilindiği üzere* - tarih yorumcuları tarafından birçok nedenlere bağlanır. Aslında bu nedenlerin arka planında bulunan *(birinci derecede temel)* bir neden daha aramak gerekir. Bu da hiç kuşkusuz tevhidî anlayışın bozulması, yozlaşması ve şirk kültürleriyle sentezlenmesidir.

Şunu kesinlikle ifade etmek gerekir ki: Allah Tealâ'nın varlığına, birliğine, eşsizliğine, ve benzersizliğine, ezelîliğine, ebedîliğine ve kâinat üzerindeki rakıybsiz, aşılmaz ve mutlak egemenliğine içtenlikle inanan hiçbir insan, geçici ve fanî hiçbir şeyi tanrılaştırmaz, tanrılaştıramaz; Hiçbir faniye, herhangi bir yorumla, şu veya bu maazeretle tanrı süsü vermez veremez; Onun karşısında çağdaş bir söylemle **«saygı duruşu»** denen ancak ibadetten başka hiçbir şey olmayan hilelere başvuramaz! Çünkü bunu göze alanların durumları kişisel bakımdan Allah (cc) ile kendi aralarında bir mesele olmakla beraber, bu kimseler, dünya mü'minleri nazarında değil mü'min, Müslüman olduklarını bile hiçbir zaman kanıtlayamazlar !

Bu tip insanların bir bölümü evrensel düşünme yeteneğinden son derece yoksun ve çok zavallı yaratıklardır. Bir diğer bölümü ise birlikte oldukları müşriklerden yararlanabilmek için akılları sıra **«takıyye»** yapmaktadırlar (!) Buna karşın yüce tevhid inancıyla zihni ve iç dünyası aydınlık olan mü'minlerin tüm düşünce ve idealleri evrenseldir. Dolayısıyla böyle insanlardan oluşan bir toplum elbette ki yüce bir ruh ve ahlâk zenginliğine sahip olur. Böyle bir toplum dünyadaki bütün milletlere örnek olmaya adaydır.

Öyle ise bu şaşmaz ölçü gösteriyor ki bugün dünya milletlerinin çoğundan geri kalmış bulunan Müslümanların başındaki yöneticiler tevhidî inanç ve anlayışlarını, yönetilenler de tevhidî bilinçlerini -*ne yazık ki* - yitirmişlerdir!

Burada denebilir ki: Müslümanlardan daha ileride bulunan milletlerin hiçbiri tevhid inancına sahip değildir. Peki onlar bu üstünlük ve güçlerini neye borçludurlar ?

Şunu hemen kaydetmek gerekir ki uzay çağı teknolojisine sahip bulunmalarına rağmen bu milletler, günümüzün çökmüş Müslüman halkların problemlerinden *(sözle anlatılamayacak)* kadar kat kat daha büyük sorunlarla karşı karşıyadırlar. Meselelerini halletmiş gibi gözüken bu milletler, aslında

---

193. Kur'ân-ı Kerîm : 2/133, 2/163, 4/171, 5/73, 6/19, 9/31, 12/39, 13/16, 14/48, 14/52, 16/22, 16/51, 18/110, 21/108, 22/24, 29/46, 37/4, 38/65, 39/4, 40/16, 41/6, 112/1

hem siyasal hem de sosyal ve toplumsal bakımdan büyük açmazların içindedirler. Karşılıklı güç denemeleriyle bir çeşit insanlığın sonunu hazırlamakla meşguldürler.

Bu tehlikeli gidişatın doğal bir sonucu olarak: terörle, AIDS'le, domuz etinin sebep olduğu yaygın trişin, damar sertliği ve çeşitli kalp hastalıklarıyla, alkol, uyuşturucu ve sınırsız seksin getirdiği sosyal felâketlerle, stres ve derin moral çöküntüsünden kaynaklanan intiharlarla Allah Tealâ onları ağır bir sınava çekmiştir. Ahlâk namına iflas etmiş ve dejenere olmuş bulunan, dolayısıyla manevi boşluk içinde bocalayan bu milletler, çıldırmışcasına başdöndürücü bir müzik ve eğlencenin kucağına kendilerini atarak teselli olmaya çalışırlarken, yönetim kadroları arasında bazı kamplar bu korkunç gidişi sezinlemiş olmalıdırlar ki kurtuluş için zaman zaman birtakım çıkış yollarının arayışı içine girmişlerdir.

Müslüman milletler ise bu hasta toplumların, kenarında bulundukları felâket uçurumlarından Allah Tealâ'nın bir lutfuyla kurtularak kendilerini Tevhid'in bağrına atan mühtedîleri örnek alacaklarına ve manen iflas etmiş bu milletlerin acıklı durumlarından ders ve ibret alacaklarına onların kokuşmuş hayat tarzına imrenerek kendi tevhid anlayışlarından geriye kalmış değerleri de şirk kültürüyle iyiden iyiye yoğurma basiretsizliğine düştükleri içindir ki artık kimliklerini tam anlamıyla yitirme sürecine girmiş bulunmaktadırlar. Özellikle Türkiye halkları, bu yüzden ağır bir kimlik bunalımının ıstırapları içinde kıvranmaktadır.

Bu boş, bilinçsiz, amaçsız, tehlikeli ve korkunç gidişin kurbanı olmaktan kurtulmanın tek çaresi ise kuşkusuz tüm câhilî anlayışlardan, her türlü şirk sembollerinden, tağutî yönetim biçimlerinden, kâfirce ve müşrikçe yaklaşım ve düşüncelerden tamamen arınarak Tevhid'e dönmektir. Çünkü sağlam, sarsılmaz, köklü ve evrensel imânın temel taşı **«tevhid»** dir.

Allah Tealâ'nın Sıfatları

«Sıfat» ile «Vasıf» kelimeleri arasında sözlük anlam bakımından fark yoktur. Çünkü her ikisi de Arapça **«wasafa»** fiilinin masdarıdır. Bu iki kelimenin, yeni Türkçedeki karşılığı **«Nitelik»** tir. Ancak terimsel bakımdan bu iki sözcük arasında ciddî bir fark vardır. Şöyle ki:

Sıfat, daima nitelenende bulunan gerçek anlamdaki niteliği ya da nitelikleri ifade etmek için kullanılır.

Vasıf ise, *(Nitelenende bulunsun, ya da bulunmasın)*, niteleyenin ona mal ettiği şeyler için kullanılır.

Örneğin: Gerçekten uzun boylu bir kimse için: **«Filan adam uzun boyludur.»** dediğiniz zaman onu sıfatlandırmış olursunuz. Çünkü gerçek anlamda kendisinde bulunan bir nitelikle onu nitelemiş bulunuyorsunuz. Ama bu gerçeğe rağmen onun kısa boylu olduğunu söylerseniz, bu kez de -*kendinize göre* - onu vasıflandırmış olursunuz.

Nitelik sözcüğüne gelince bu kelime yukarıdaki açıklamalar göz önünde bulundurulacak olursa yetersiz kalmaktadır.

Özet olarak Allah Tealâ'nın gerçek niteliklerine: **«O'nun vasıfları»** değil, **«O'nun sıfatları»** demek daha doğru olur.

AllahTealâ'nın sıfatları ezelî ve ebedîdirler; **Kerrâmiye kampı**'nın ileri sürdüğü gibi sonradan olma değildirler; **«O'nun Ezelî ve Ebedî Zâtıyla kaimdirler.»** Yani başlangıcı ve sonu olmayan Allah Tealâ'nın bizzat kendisiyle birlikte bu sıfatlar da -*zorunlu olarak*- daima vardır. Onun Zâtıyla

sıfatları arasındaki *-akıl ermez -* ilişkiyi, **ehl-i sünnet** âlimleri hep bu özel deyimle açıklamışlar ve **«Sıfatları, ne Zâtı'nın aynıdır ne de gayrıdır.»** demişlerdir.[194] *(Çünkü Zâtı'nın aynıdır denildiği takdirde sıfatları inkâr edilmiş olur; Zâtı'nın gayrıdır denildiği takdirde ise bir yerine iki şey söz konusu olmuş olur ki her ikisi de batıldır.)* Ancak **Mâtüridîler** ve **Eş'arîler** tarafından kullanılan bu söylem de Selefîler'ce kabul görmemiş ve eleştirilmiştir. Bu grup; gerek Zat-ı İlâhiye, gerekse O'nun yüce sıfatları konusunda sadece Kur'ân ve sünnette yer alan bilgilerle yetinmeyi önermiş, insan tasavvurunu aşan bu girift meseleleri tartışma konusu yapmaktan çekinmeyi daha uygun görmüşlerdir. Böylece Mü'minler daima vahye bağlı kalarak, yüceler yücesi ve tüm âlemlerin Rabbi Allah Tealâ ve sıfatları hakkında teslimiyet göstermiş, ihtiyatlı davranmış ve nerede durulması gerekirse orada durmuşlardır. Buna karşın **"Allah Tealâ'nın Zât'ı ve sıfatları"** denilince bu ifadenin sözde **«bir»**i değil, **«iki»**yi çağrıştırdığı tezini ileri süren **Mu'tezile** ekolünün mensupları, Allah Tealâ'nın sıfatlarını yok saymışlardır.

Kur'ân-ı Kerîm Allah Tealâ'yı bize nasıl anlatıyor

Kutsal Kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'de Rabbimiz, birçok gerçekleri, çeşitli olayları ve uymamız gereken emir ve yasakları açıklarken bu ilgilerle kendi varlığını hakkında da bizi *–kavrayış seviyemize göre-* bilgilendirmiştir. Bu münâsebetlerle birliğini; başlangıçsız, sonsuz, hiçbir şeye benzemez, başına buyruk (fâil-i Muhtar), sınırsız yetkin ve aşkın, **Hepdiri**, her şeyi **Hepgörür**, her şeyi **Hepduyar**, **Hepgüçlü**, **Hepyaratıcı** ve **Hepkonuşur** olduğunu da ayrıca bizlere anlatmaktadır. Bu konudaki bilgiler, ilâhî üslûb içinde Kur'ân-ı Kerîm'in başından sonuna kadar serpiştirilmiştir. Dolayısıyla her konuda olduğu gibi O'nun yüce sıfatları hakkında da geniş ve mükemmel bir bilgi sahibi olabilmek için Kur'ân-ı Kerîm'i başından sonuna kadar çok iyi bilmek gerekir. Bu ise herkes için pek kolay olmadığından akâid yazarları bu yüce sıfatları bir araya getirerek ve hatta onları **«Sıfat-ı Selbiye»** ve **«Sıfat-ı Zâtiyye ya da Sübûtiye»** adları altında gruplandırarak açıklamışlardır. Selefî yazarlar ise *(kendilerince)* Kur'ân-ı Kerîm'in üslûbunu örnek alarak yalnızca ilâhî sıfatları değil, aynı zamanda bütün tevhid bilgilerini de serpiştirilmiş bir şekilde kâleme almayı bir gelenek haline getirmişlerdir. Ancak insan tarafından aktarılan bilgilerin yine insana ait olan sistem ve metodlar içinde verilmesi daha faydalı olur.

Bir kısım yazarlar Allah Tealâ'nın sıfatlarından bazıları arasındaki yakınlık sebebiyle onları birleştirerek açıklamışlardır. Örneğin **«Yoktan yaratıcılık»** demek olan **«Tekvin»** ile **«En üstün güç»** demek olan **«Kudret»** sıfatlarını; keza, İşitme ve görme sıfatlarını aynı konunun çerçevesi içinde işlemişlerdir. Dolayısıyla bu yüce sıfatlar bazı eserlerde onüç, bir kısmında ise ondört olarak geçmektedir. Elbetteki amaç bu bilgileri mutlaka belli bir sayıyla vermek değil, bilâkis en iyi ve en kolay anlaşılabilir bir açıklama ile sunmaktır. Onun için bu metod farkları kesinlikle bir sorun oluşturmamaktadır.

Allah Tealâ'nın yüce sıfatları şunlardır:

1- VÜCÛD (Varlık):

Klasik anlatımda **«Vücûd»** olarak geçen bu sıfatın anlamı şudur: Allah Tealâ **EN BÜYÜK GERÇEK** olarak vardır. O'nun Zât-ı İlahiye'si için varlığın tersi olanak dışıdır. Yüce Rabb'imizin varlığına, kâinâttaki her şey, canlı ve pek çarpıcı şekilde tanıklık etmektedir. Bu nedenle O'nun varlığını zâten temiz bir fıtratla doğan insanların çoğu sıcak bir şekilde duyumsar. O, **«Vâcib'ül,Vücûd»** dur. Yani zorunlu olarak vardır ve bu zorunluluk da O'nun varlığından kaynaklanmaktadır. Halbuki O'ndan

---

[194]. **a) Sirâcüddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Osman, Emâli Manzumesi : Beyit- 5**
b) Siirtli Halîl'ul-Umerî, Kürtçe Nehc'ül-Enâm Mebhas: 3 (Sıfât-ı seb'a) beyit: 1

başka her şeyin var ya da yok olması mümkündür. Dolayısıyladır ki bu karmaşık konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak gibi olumlu bir amaç güdülse bile **«Allah olmasaydı hiçbir şey olamazdı»**[195] denilmez. Bu, diyalektik bir söylemdir. Böyle bir cürette bulunulamaz! Hatta bir insanın, sırf başkalarını ikna etmek için bu ifadeye benzer şeyler söylemesi, örneğin **«Allah Tealâ Muharrik-i evveldir; illet-i gaiyyedir; ya da Ultimate cause'dır»** gibi felsefi deyimler kullanması zorlanmadan başka bir şey değildir. Kur'ân-ı Kerîm'in, insanı inandırmaya yönelik öğütlerine baktığımızda böyle bir anlatım şeklini bulamıyoruz. Fakat daha sonra **«Allah'ın birliği»** sıfatını işlerken göreceğimiz gibi farklı ve isabetli izah tarzları vardır.

Allah Tealâ'nın varlığına inanmak esasen O'nun, insan doğasına yaptığı özel bir yetenek aşısıyla ortaya çıkar. Öyle ise Allah'(cc)'ın varlığını duyumsamak, deyim yerinde ise bir **«Tevfik-i İlâhî»** dir; Onun, *(imân şerefine nail buyurduğu kulu için)* yüce takdiriyle hidâyet yolunu kolaylaştırmasıdır.

Şu kadarını da söylemek yerinde olur ki, kâinâta baktığımız zaman, akılları durduran bu çeşitli varlıklar ve olaylar, aralarındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin dayandığı düzen, disiplin ve ince hesaplar, bir yaratıcının varlığını kesin olarak hatırlatmaktadır. Çünkü hiçbir şey kendi kendine var olamaz. Nedensellik ilgileriyle eşya ve olaylara tutunarak geriye doğru gidildiği takdirde her şeyin mutlaka bir sebebinin bulunduğu ortaya çıkar. Günlük hayatta da bunun sayısız örneklerini görürüz. Bütün bunlar gösteriyor ki Allah Tealâ'dan başka her şey sonradan olmadır ve bu gerçek de her şeyin bir yaratıcı tarafından, yoktan var edildiğini kanıtlamaktadır. [196]

2- VAHDÂNİYET (Birlik):

Yine klasik anlatımda **«Vahdâniyet»** olarak geçen bu sıfatın anlamı şudur: Allah Tealâ birdir, Tek ve yegânedir. Eşi, benzeri ve ortağı yoktur. Artmaktan, eksilmekten, bölünmekten, başka bir şeyle birleşmekten, başka bir şeye dönüşmekten, bir bütün, ya da bütünün bir bölümü olmaktan münezzehtir. Bu gerçeği anlamak, anlatmak, ve aynı zamanda ona inanmak, tevhidin özünü oluşturur ve en kısa olarak **«Kelime-i tevhid»** ile ifade edilir.

Tevhidin özü, **«La ilâhe illa'llah»** dır. Buna **«Kelime-i Tevhid»** denir. Kişi bunu söylemekle Allah Tealâ'dan başka hiçbir ilâh *(yani hiçbir yaratıcı ve ibadet edilmeye lâyık hiçbir mâbûd)* bulunmadığını ikrar etmiş olur. Allah Tealâ'yı tevhid etmenin *(O'nu birlemenin),* Daha ayrıntılı bir anlatımla; O'nu tek, yegâne ve eşsiz bilmenin en idael biçimi: Kur'ân-ı Kerîm'de bizzat açıkladığı sıfatlarla ve isimlerle kendisini tanımak, bununla birlikte O'na **Rabb** ve **İlâh** olarak inanmaktır.

«La ilâhe İlla'llah» cümlesinde, Arapçaya özgü, karakteristik bir anlatım biçimi vardır. Bu cümle, aynı anlatım kalıbı içerisinde ve aynı vurguyla Türkçeye çevirilemez. Türk dil mantığı buna müsait değildir. Onun için mütercimler bu yöntemle kurulmuş anlatım ve söylemleri Türkçe'ye aktarırken çok zorlanırlar; Hatta bocalarlar. Belki bu nedenledir ki çeşitli dillerden Türkçe'ye yapılan çeviriler arasında başarısızlık oranı daha büyük olanlar Arapça'dan yapılmış aktarımlardır. Bu yönteme Arap dil edebiyatında **«Nefiy ve isbat»** veya **«Selb ve icâb»**[197] denir ki Fransızca gibi olgun dillerde benzeri varsa da Arapça'daki kadar amacı parlak ve berrak biçimde ortaya çıkarıcı değildir. İşbu

---

195 Merhum Ömer Nasuhi Bilmen ve Ahmet Hamdi Akseki –*maalesef*- bu tabiri kullanmışlardır! Bk. Ö. Nasuhi Bilmen, Büyük İslâm İlmihâli s. 10. Bilmen Yayınevi, İstanbul-1970. A. Hamdi Akseki, İslâm Dini s. 63. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları No. 31/16 Başbakanlık Basımevi Akara-1973 25. Baskı.

196. Bk. İmân Açısından Kâinata Bakış

197. «Nefiy ve isbat» veya «Selb ve icâb» : Arap edebiyatında Bedi' ilminin konusudur. Fazla bilgi için Bk. Es-Seyyid Ahmed el-Haşimî, Cevahiru'l-Belâğa: S.386, Madde: 31 Kahraman Yayınları. İstanbul-1984

nefiy ve isbat yöntemi, bir kümedeki elemanlardan belli birini diğerlerinden kesin olarak ayırt etmek için kullanılır.

Örneğin: Arap, (a, b, c, d, e) kümesinden (c) yi seçmek *(onu istisnâ etmek)* istediği zaman, bunu diğerlerinden kesin olarak ayırt etmek için şöyle der: **«Ben, (a, b, c, d, e) elemanlarının hiçbirini seçmedim; Yalnızca (c) yi seçtim.»** Yani önce kümenin tümünü yok saymış gibi negatif bir ifade kullanır, ondan sonra bu küme içinden seçtiği elemanı vurguyla ve pozitif bir anlatımla açıklar. İşte bu söylemin birinci bölümüne **«Nefiy»,** yani negatif önerme; ikinci bölümüne ise **«İsbat»**, yani pozitif önerme denir.

«Kelime-i Tevhid» işte bu yöntemle söylenmekte, Allah Tealâ'nın varlığı ve birliği, zihinde kurgulanabilecek her türlü geçersiz ve sahte ilâhlardan kesin biçimde ayırt edilerek vurguyla, formel mantık kuralları çerçevesinde ve pozitif bir anlatımla açıklanmaktadır.

Bununla beraber, Allah Tealâ'nın varlığı ve birliği matematiksel bir izahtan da münezzehtir. O'nun hakkında: **"kaçtır, nicedir, ve nasıldır? "** gibi sorular sorulamaz. O'nun Zât-ı ilâhiyesi için zaman ve mekân söz konusu olamaz! Çok özel ve mükemmel bir anlam taşıyan bu birlik, Kur'ân-ı Kerîm'de O'nun güzel isimlerinden iki tanesiyle birlikkte ifade edilmiştir. Bunlardan biri **«Vâhid»**, diğeri ise **«Ehad»** dir. Yalın olarak **«Vâhid»,** sadece **«bir»** demektir. Bu nedenle O'nun özel anlam taşıyan birliğini öbür tüm birliklerden ayırt etmek üzere bu sözcük, Kur'ân-ı Kerîm'de ya **«İlâh»** öznesine yüklem olarak, ya da O'nun **«Kahhâr»** adına sıfat olarak geçmiştir.

Tevhid konusunda şu noktalar da pek önemlidir: Allah Tealâ,

a) Ulûhiyetinde,

b) Rubûbiyetinde,

c) İsimlerinde ve sıfatlarında birdir. Bunların anlamı şudur:

Birincisi: Allah Tealâ, ilâh olarak *(yani tapılmaya yaraşır bir yüceler yücesi olarak)* tektir. Buna: **«Ulûhiyet tevhidi»** denir. Müşriklerin daima içine düştükleri çelişkiler, ulûhiyetin birliğine aykırı inanışlara sapmalarından kaynaklanmıştır. Örneğin **Mekke** müşrikleri Allah Tealâ'nın ne varlığını, ne de birliğini inkâr ediyorlardı. Peki öyle ise **Hz. Peygamber** (sav) onların bu konuda hangi yanlış inançlarını düzeltmeye çalıştı ve neden onca zorlu mücadeleler verdi? İşte bu sorunun cevabı şudur: O günün heykellere tapan müşrikleri, aynen bugünün modern putçuları gibi Allah'a inanıyorlardı. Fakat **«Biz onlara, yalnızca bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye tapıyoruz»**[198] diyorlardı. Bu çürük gerekçe her çağın müşriklerine göre değişir.

Örneğin bugünün kökten putçuları da **«Biz putlarımıza** (heykellere), **Allah diye tapmıyoruz ki! Sadece Önderimizi, kurtarıcımızı sembolize ettikleri için onlara saygı gösteriyoruz.»** gibi sözler söylüyorlar. Halbuki saygı diye putlar için düzenledikleri törenlerin rûhâni içerikli motiflerine, bu amaçlarla yaptıkları astronomik harcama ve israflara baktığımızda onların ne kadar büyük yalanlar söylediğini gözlerimizle görüyoruz! Şu halde bilmek gerekir ki şirk, esas itibariyle ne Allah Tealâ'yı tamamen inkâr etmektir, ne de O'na doğrudan doğruya ve açık şekilde bir şeyi ortak koşmaktır; Çünkü insan, bunları yapacak kadar çok basit aptallık örnekleri vermeyi ya da maskara olmayı pek göze alamaz; Zira bu tür safsatalara her şeyden önce kendini inandıramaz! Öyle ise şirkin özü: Allah Tealâ'nın ulûhiyetini inkâr edici söz ve eylemlerde bulunmaktır. Yani Allah Tealâ'ya inanmakla birlikte O'ndan başka şeylere de aynı zamanda ve aynı derecede saygı

---

198. **Kur'ân-ı Kerîm 39/3**

göstermek, ibadet etmek ya da ibadete benzer törenler düzenleyerek; figürler ve hareketler yaparak; örneğin ölülere hitab ederek, mezar ve türbelere karşı saygı duruşunda bulunarak, anıt defterlerine yazılar yazmak suretiyle ölülere yakarışlarda bulunarak, onlara çeşitli şekillerde tapınmaktır.

İkincisi: Allah Tealâ, rubûbiyetinde *(yani yaratıcılığında)* tektir. Kâinatın, birden çok değil, tek ve yegâne bir yaratıcı tarafından meydana getirildiği inancına: **«Rubûbiyet Tevhidi»** denir. Bu gerçek o kadar berrak, o kadar açık ve parlaktır ki, Dünyada hemen hiç kimsede buna aykırı bir inanç yoktur. Bütün müşriklerin ve zındıkların hemen tamamı bu gerçeği ikrar etmekte, açıkça dile getirmektedirler.

Yaratıcılık Allah Tealâ'nın yüce sıfatlarındandır. Bu anlama gelen **«Khâlik»** ve **«Khallâk»**, O'nun yüce isimlerindendir ve Kur'ân-ı Kerîm'de geçmektedir. Yoktan var etmeye ve vardan yok etmeye yalnızca Yüce Rabb'imiz'in gücü yeter. Halbuki O'ndan başka hiç kimse böyle bir güce sahip değildir.

Üçüncüsü ise, Sıfatların tevhididir. Yani Allah Tealâ bütün yüce sıfatlarıyla birdir. Cehmiye adıyla bilinen kampın mensupları, O'nun -*sözde* - birliğini netleştirmek için sıfatlarını inkâr etmişlerdir. Halbuki bu yanlıştır. Çünkü Onun yüce Zâtı ancak sıfatlarıyla tanınabilir. Sıfatlarını ayrı ayrı söylemek O'nun birden çok olduğu anlamına hiçbir zaman gelmez.

3- MUHÂLEFE'TÜN Lİ'L-HAVÂDİS (Hiçbir şeye benzememe):

Allah Tealâ'dan başka her şey eski anlatımla **«Hâdis»** tir. Yani sonradan olmadır. Halbuki Zât-ı İlâhîye için böyle bir şey söz konusu değildir. Bu nedenle O'nun benzeri yoktur.[199] Dolayısıyla kâinâtta ne varsa ya **«pozitif»**, ya **«negatif»** veya **«nötr»** dür; Halbuki Allah Tealâ'nın bunlarla nitelenmesi söz konusu değildir. Çünkü O, ne cisimdir, ne maddedir; O, ezelî ve ebedî'dir; Doğmamıştır, doğurmamıştır. Bu bakımdan **«Hâdis»** olan her şeye muhaliftir. *(Yani sonradan olma her şeye aykırıdır.)* İnsanın düşünce kapasitesi ve kavrayış gücü O'nun Zât-ı İlâhîye'sini idrak edemez. O'nun için Allah Tealâ'nın zâtı hakkında düşünen insan, bütün kapıları kapalı bulur.

Bunun nedeni ise Yüce Allah'ın, en büyük gerçek[200] olmasında ve hiçbir şeye benzememesinde saklıdır. Başta en mükemmel yaratık olan insan aklı olmak üzere, Allah Tealâ hiçbir şeye sığmayacak kadar yüceler yücesidir ve herhangi bir şeye benzemekten münezzehtir. İnsan aklı, bütün gerçeklere inanabilecek kadar olgundur; ancak bütün gerçekleri tam anlamıyla kavrayacak aşkınlıkta değildir. Bu nedenle Allah Tealâ hakkında ulaşabileceğimiz en üst bilgi limitleriyle yetinmek zorundayız. Bu da ancak vahye bağlı kalmakla olur. Bununla yetinmek istemeyen insanlar zorunlu olarak bu limitlerin engellerine daima çok şiddetli bir şekilde toslamış ve bocalamışlardır. İşte **«Vahdet-i vücûd»**'çu, **«Vahdet-i Şuhûd»**'çu ve **«Fenâfillâh»**'çı zındıklarla[201] bazı filozofların ve diyalektisyenlerin başına gelen felâketler bundan kaynaklanmıştır.

---

199. Kur'ân-ı Kerîm 42/11

200. (Kur'ân-ı Kerîm Sure: 112)
Şeytanî eylencenin cümbüşü içinde kendini kaybetmiş sürülerin daha çok stadyumlarda attıkları bir slogan vardır ki, en az onlar kadar gaflet içinde bulunan insanların kulak zarlarını sıyırır geçer: «En büyük (...), başka büyük yok » (!) Bu gafil zavallıların, sevdiklerini göklere çıkarmak için o anki sersemlikle kustukları bu sözler, aslında sinsi pozitivistler tarafından uydurulmuş ve yaygınlaştırılmıştır. Bu tür sloganların asıl amacı EN BÜYÜK GERÇEĞ'i zihinlerde basitleştirmektir. Ama onlara rağmen: En büyük Allah Tealâ'dır, başka büyük yoktur!!!

201. a) Vahdet-i Vücûd: Kâinatla Allah arasında (haşa !) özde bir ayrılık olmadığı inancıdır. Bu inanca göre «kâinattaki her şey O'nunla eş değerdedir. Yaratıklar Yaratıcının bizzat özünden fışkırarak var olmuşlardır.»

4- KIYAM BİZATİHİ (Yetkinlik):

Allah Tealâ **«Kayyûm»**'dur: Hiçbir şeye gereksinim duymaksızın kendi kendine vardır. İşte buna akâid dilinde **«Kıyâm bizâtihi»** veya **«Kıyâm binefsihi»** denir ve şöyle açıklanır: Yüce Allah bizzat kendi aşkınlığı ve yetkinliğiyle sonsuzdan sonsuza vardır. Allah'dan başka her şey, bir başka şeye dayalı olarak vardır. Yani her şeyin varlığı bir nedene dayanmaktadır. Çünkü her şey vaktiyle yokken sonradan varolmuş ve onu var eden yaratıcının koyduğu evrensel yasalarla ancak varlık gösterebilmiştir. Halbuki Allah Tealâ'nın varlığı sınırsız olarak kendindendir. Onun için **"Allah (cc), hangi sebepten dolayı vardır?»** gibi bir soru yalnız abes değil, aynı zamanda *-bilinçli sorulduğu takdirde* - bir sapıklık alâmetidir. Var bulunmak, hiçbir yer ve zamanla sınırlı olmaksızın Allah (cc) için süreklidir. Bununla birlikte her şey Allah Tealâ'ya muhtaçtır, Allah (cc) ise hiçbir şeye muhtaç değildir. İşte O'nun yüce sıfatlarından biri olan yetkinlik budur.

Kayyûm, O'nun güzel isimlerinden biridir.[202]

5- HAYAT (Hepdirilik):

Allah Tealâ **«Hayy»** dir, Hepdiridir; **«La yemût»** dur, Hepölümsüzdür.[203] O, her bakımdan olduğu gibi bu yüce sıfatı bakımından da zamandan münezzehtir. Yani **«Ne zamandan beri diridir, ne zamana kadar sağ kalacak?»** gibi sorular O'nun için söz konusu olamaz. Bütün canlıların hayat bul-

---

İlk kez Helenistik Yunan filozofları tarafından ortaya atilân bu düşünce çok sonraları Zunnun-i Mısrî, Celâluddîn-i Rûmî ve özellikle Muhiddin-i Arabi gibi filozoflar tarafından işlendi. Birçok insan bilerek veya bilmeyerek bu küfrün içine düştüler. Genellikle tarikatların hepsi bu inancı benimsemektedir. Bu, onların «Vahdet,i vücut» felsefesini ve amacını bildikleri için değil, *-maalesef* - bu felsefeyi yayan insanlara karşı duydukları aşırı saygı ve heybetten kaynaklanmaktadır. Örneğin Muhiddin-i Arabi Hallac-ı Mansur ve Bayezid-i Bistâmî gibi kimseler tarikatçıların gözünde o kadar yüce, o kadar büyüktürler ki bunların, *-bir kerecik bile olsa-* yanılmış olabileceklerine asla inanmamaktadırlar. Halbuki Muhiddin-i Arabî'nin, ünlü yahudi filozof Musa b. Meymun (M.1204)'un eserlerini okuyarak O'nun derin etkisinde kaldığı birçok kaynaklarda vardır. Keza Bayezid-i Bistâmî'nin, Namlı zındıklardan Ebu Ali es-Sindî aracılığıyla «Patanjalizm»'i aşilândığı, vaktiyle Hanefi fıkhı ile meşgulken bu yola saptığı yine kaynaklarda yazılıdır. «Vahdet-i Vücûd»'u, Muhiddin'i Arabî öyle edebi ve havalı üslûplar kullanarak anlatmış ve yorumlamıştır ki O'nun bu alanda sergilediği parlak başarı insanları büyülemiş, dolayısıyla bu kadar bilgili bir insanın ancak «evliya» olabileceği kanaatine saplanmışlardır.

b) Vahdet-i Şühûd, özetle: bütün varlıkları *–birleşik ve tek olarak-* görmek demektir. Bu suretle de bütün varlıkların yaratıcısı olakak Allah'ın, bir ve tek olduğu kanaatine varmanın sözde kestirme yolu çizilmiştir. Bu söylem, *-yorumu ne olursa olsun-*, İslâm'a ait değildir. Tam tersine Hintli bir spiritüalist olan Ahmed Farukî adındaki bir kişiye aittir. Bu şahıs, sözde kafaları karıştıran Vahdet-i Vücûd felsefesine karşı Vahdet-i Şühûdu bir anti tez olarak geliştirmiştir. Ne varki ortaya attığı bu söylemle zihinlerin daha çok karışmasına neden olmuştur.

c) Fenâfillah: Tasavvuf dilinde «riyâzet» veya «çile » olarak bilinen bir çeşit yoga ile sözde zaman içinde «benlikten sıyrılarak Allah'ın varlığında yok olmak» (?!) demektir. Kaynağı bir Hind felsefesi olan patanjalizm'dir. Bazı kaynaklara göre «Fenâfillâh» sözcüğünü ilk defa kullanan Ebu Said El-Harrâz'dır. Gerek «Vahdet-i Vücûd», gerek «Vahdet-i Şuhûd» gerekse «Fenâfillah» idealleri anlatılırken : Genellikle ön açıklamalarda *(Her şeyin Allah'ın tecellisi olduğu ve her şeyin ancak O'nunla var olduğu)* şeklinde hazırlayıcı ve İslâm'ın ruhuna aykırı olmayan sözlerle insanlara yaklaşılmaktadır. Halbuki bu inanca kapılmış kimseler zaman zaman «Cennet ve cehennem önemli değildir.» diyerek Ku'rân gerçeklerini açıkça küçümsemiş ve bunu da «Önemli olan Allah'ın hoşnutluğudur.» gibi spekülatif sözlerle ve sinsi bir şekilde örtbas etmeye çalışmışlardır. Onlara göre «Fenâ» makamından sonra, yani Allah'da eriyip yok olduktan sonra (!) insan Allah'ın melekûtuna ulaşarak bu kez de «Bakâ», yani sonsuzluk makamına yükselir ve Allah ile birleşerek ölümsüzleşir. Bunun en çarpıcı bir örneği : Gerdek gecesi demek olan «şeb-i arus» söylemiyle anlatılmıştır.

202. **Kur'ân-ı Kerîm 2/255**

203. **Kur'ân-ı Kerîm 25/58**

ması, sonradan meydana gelen bir olaydır. Dolayısıyla böyle bir hayat yaratıktır, sonludur; Ölümle son bulur. Halbuki Allah Tealâ'nın hayatı, O'nun sonsuz varlığına bağlı olarak kendindendir ve sonsuzdur. Yüce Allah'ın hepdirilik sıfatı ise O'nun hepbilgili, hepistekli ve hepgüçlü olmasıyla yakından ilişkilidir. Çünkü hayattan yoksun birinin, bilgi, irâde, bilinç, tercih ve güç kullanma gibi sıfatlara sahip bulunması mümkün değildir. Allah Tealâ ise bütün bu sıfatlara sahiptir. O'nun eseri olan kâinâttaki her şey, Yüce Rabbimizin bütün varlıkları kuşatan sonsuz bilgiye, dilediğini yapabilen sonsuz irâdeye, işlediğini isabetle icra eden sonsuz hikmete, nasıl istiyorsa öylece takdir eden ve ne istiyorsa onu hemen yapabilen sonsuz güce *(kudrete)* sahip bulunduğunu, dolayısıyla da Hepdiri ve Hepölümsüz olduğunu kanıtlamaktadır.

6- İLİM (Hepbilme):

Allah Tealâ **«Alîm»** dir.[204] Yani hepbilendir, bilgisi de Zâtı ve tüm sıfatları gibi sonsuzdur. Bu, O'nun her şeyi bilgisiyle -*sürekli olarak* - kuşatıyor olması demektir. O'nun hakkında **«geçmiş»** ve **«gelecek»** kavramları söz konusu olmadığı için O, **«Alîm»** dir. Yani ; *«her şeyin tümünü ayrıntılarıyla hepbilendir»,* demek gerekir. **«Allah (cc), geçmişi de geleceği de biliyor»** şeklinde zaman zaman kullandığımız ifade, sadece bizim bakımımızdandır. O'nun içinse geçmiş ve gelecek diye bir şey sözkonusu değildir. Çünkü zaman ve mekân O'nu değil, bizi kuşatmaktadır. O ise, zaman ve mekânın dışındadır, zaman ve mekânın yaratıcısı ve kuşatıcısıdır. Dolayısıyla hiçbir şey yokken de Allah Tealâ her şeyi biliyordu ve sonsuza dek, olacak her şeyi bütün ayrıntılarıyla bilmektedir. Bu arada hemen söylemek gerekir ki Yüce Rabb'imiz, zihnimizden geçen her türlü düşünceyi, her türlü kurguyu ve bütün duygularımızı da kesinlikle bilir ve zaten ezelden beri onları biliyordu. Bu bakımdan hiç kimse içinden geçen en ufak bir şeyi Allah'dan gizleyemez.

Bilindiği üzere insanda bilgi oluşması her zaman görmeye ve duymaya bağlı değildir. Bazen bilgi denen şey bir fenomen olarak görmeye ve duymaya gerek kalmadan da oluşabilir. Ama sanılacağı gibi bu, insanın sahip olduğu bir aşkınlık sonucu değildir. Çünkü bilgi, insanlarda çeşitli kurguların ve zihinsel faaliyetlerin bir sonucu olarak sonradan peydahlanır. Dolayısıyla insan bilgisi, yaratıklara özgüdür; Sınırlı ve eksiktir; Yanılgı sonucu veya zaman aşımına uğrayarak gerçekle uyuşmayabilir. Halbuki Allah Tealâ'nın bilgisi sonsuz, sınırsız, tümü kapsayıcı ve kuşatıcıdır; Sürekli olarak gerçektir. **Nitekim «(...) Allah her şeyi bilir.**[205] buyurmaktadır. Bununla birlikte Allah Tealâ ayrıca hem tümü görür hem tümü işitir. Yani bilmek demek olan, O'ndaki **«İlim»** sıfatından başka, ayrıca duymak ve görmek gibi sıfatları daha vardır.

Hiç kuşkusuz kâinât tablosunda seyrettiğimiz harikalar ve küçük aklımızla, sınırlı kavrayış gücümüzle görebildiklerimiz bile Allah'ın sonsuz ve sınırsız ilmini apaçık bir şekilde kanıtlamaktadır.

7- İRADE (Hepdileme):

İrâde: Arapça bir sözcüktür ve dilemek demektir. Ancak Allah Tealâ'nın dilemesi bizimkine benzemez; Kesintili, kopuk, belirsiz ve sınırlı değildir; bilâkis O'nun Zâtı gibi irâdesi de ezelî, ebedî, kesin, sürekli, hikmetli ve tercihlidir. O, Hepdileyicidir. O'nun dilemesi kendisine yaraşır bir yücelikle, süreklilik ve sonsuzlukla olur ve kuşatıcıdır. Bu nedenle hayır ve şer, iyi ve kötü ne varsa

---

204. «Alîm», ya da yanlış seslendirmemek için «Aliim» şeklinde yazılması gereken kellime, Allah Tealâ'nın güzel isimlerinden (Esmâu'l-Husnâ'dan) dır. Ne yazık ki son yıllarda toplumumuzda büyük bir aksan bozukluğu başgöstermiş olduğu için bu ve benzeri kelimeler yanlış seslendirilmektedir. Burada «Alîm» kelimesinde (A) çok kısa, (i) ise uzunca çekilerek tıpkı «Aliym» gibi okunmalıdır.

205. Kur'ân-ı Kerîm 2/282

O'nun dilemesi ile meydana gelir. Eşya ve olayların, yaratılmasındaki düzen ve disiplin ile aralarındaki çok ince hesaplara dayanan ilintiler, ilişkiler, etkileşim ve tepkileşimler Allah Tealâ'nın, *(bu sürekli, hikmetli ve tercihli)* hepdileme sıfatını açıkça kanıtlamaktadır.

Allah Tealâ'nın dilemesi iki şekilde tecelli eder. Bunlardan biri, Yaratma irâdesi, diğeri ise yasama irâdesidir. Bunları şu şekilde açıklamak mümkündür:

a) Yaratma İradesi (İrâde-i Tekviniye): Buna akâid dilinde **«Meşîet»** ya da **«Meşîet-i İlâhiye»** denir, anlamı şudur: Allah Tealâ bir şey dilediğinde hemen olur.[206] Örneğin bütün tabiat olayları böyledir. Keza, *(iyi olsun ya da kötü olsun; faydalı olsun ya da zararlı olsun)* İnsanların bilinçli ya da bilinçsiz bütün söz, tasarım, kurgu, eylem ve davranışlarıyla hayvanların içgüdüsel hareketleri, Allah Tealâ'nın tekvînî irâdesiyle *(onların istekleri doğrultusunda)* anında yaratılırlar.

İnsanların *(henüz dilemeden)* niyet ve eylemlerinin ise Allah (cc) tarafından hemen yaratılması gerekmez. Çünkü Allah Tealâ insanı, *(büyük kâinât disiplini içinde)* serbest bırakmıştır. Ona, bütün varlıklardan farklı olarak **«Cüz'î»** bir irâde vermiştir. Binaenaleyh insan bu cüz'î irâdesiyle bir şey yapmak istediği zaman *(yapabildiği kadarını)* Allah (cc) hemen yaratır. Ancak onu bu eylemden sorumlu tutar.[207]

b) Yasama İradesi (İrâde-i Teşriiye): Allah Tealâ'nın bu tür dilemesi, O'nun, *(İnsanlar tarafından istenen ya da yapılan)* tüm güzel, yararlı ve iyi olan her şeyi sevmesi, tersini ise sevmemesi demektir. Bu niyet ve eylemler için söz konusu olan gerek güzellik, yararlılık ve iyilik ölçüleri, gerekse kötülük ve çirkinlik ölçüleri sırf Allah'ın koyduğu ölçülerdir. Bunları indirmiş olduğu vahiylerde açıklamıştır. Suhuf, Tevrat, Zebûr, İncîl ve Kur'ân-ı Kerîm, Allah Tealâ'nın yasama iradesinin açıklamalarıdır.[208]

8- KELÂM (Söyleme):

Allah Tealâ'nın ezelî ve ebedî sıfatlarından biri de Onun **«söyler»** olmasıdır. Ancak O'nun sözleri harflerle ya da sesle değil, vahiy ve ilham denilen aklın ulaşamayacağı ilâhî bir iletişimle olur. Harf, hece ve ses, O'nun yaratmış olduğu şeylerdir; Diğer yaratıklar gibi sınırlı ve eksiktirler. Dolayısıyla Allah Tealâ, bu gibi şeylerle sıfatlanmaktan ya da vasıflandırılmaktan münezzehtir. Selefiler bu konuda Matüridîlere ve Eş'arîlere aykırı görüştedirler.

Vaktiyle Allah Tealâ'nın sözlerinin, **«yaratık»** olup olmadığına ilişkin tarihte çok talihsiz bir tartışma olmuş, yaklaşık yarım yüzyıl kadar süren bu fitne yüzünden birçok değerli İslâm âlimi işkence görmüş, süründürülmüş ve bazıları da -*maalesef* - şehid edilmişlerdir.[209]

Şu kadarını söylemek gerekir ki: Allah'ın kelâmı yaratık değil, bilâkis O'nun ezelî ve ebedî sözleridir. Öyle ise yaratık olmayan **«kelâm»**, ancak **«Allah'ın, ezelî ve ebedî sözleri»** niteliğine sahip olan vahiydir. **Vahyin,** elçiye intikal şekli ise, insanın akıl ve havsalasına sığabilecek bir olay değildir. Elçinin *(eğer harf, hece ve sesler kullanarak vahyi nakletmiş ise)* kullandığı fizik araçlar, aynı zamanda peygamberin fizyolojik olarak aldığı duyumlar ve sözler, bunların yazıya geçirilmesinde kullanılan kağıt, kâlem ve mürekkep gibi bütün vesileler, hiç kuşkusuz yaratıktırlar.

---

[206]. **Kur'ân-ı Kerîm 36/82**

[207]. **Bk. Kadere ve Kazaya İmân**

[208] **Kur'ân-ı Kerîm 3/3-50-65-93, 5/43-44-46-66-68, 7/157, 9/111, 48/29, 61/6, 62/5**

[209]. **Bk. Madde: İslâm Dünyasında Zındıklık Nasıl Başladı**

Vahyin; ***«lâfız ve manâ olarak, -yaratık değil, bilâkis- Allah kelâmı olduğu»*** şeklinde âlimler tarafından yapılan açıklama ise, tartışmaya konu olamayacak bir yük ve kapsama sahiptir. Mantığın ve akademik izah sistemlerinin, bu fenomeni insan aklına yaklaştırmak için devreye sokulması, doğru olmasa gerektir! Dolayısıyla, selefîlerle kelâmcılar arasında, tarih boyunca bu nazik konuda cereyan etmiş talihsiz tartışma ve anlaşmazlıklar İslâm Ümmeti için bir yarar sağlamamış, aksine Ümmetin farklı kamplara bölünmesini sonuçlandırmış, ümmeti yorgun düşüren ve çökerten nedenleri güçlendirmiştir.

9- BASAR (Görme):

Sonsuzdan sonsuza her şeyi görür olmak yalnızca Allah Tealâ'nın sıfatlarındandır. O **«Basîr»** dir, Hepgörür.[210] Hiçbir şey O'nun bu sıfatının tecellisinden gizli değildir. O'nun görme kudreti ve görme tecellisi hiçbir engel tanımaz. Görme özelliğine sahip her canlı, ancak belli şartlarda ve belli ortamda görebilir. Çünkü bütün varlıklar gibi hem canlılar, hem de onların görme özelliği Allah tarafından yaratılmıştır. Onlar, biyolojik ve optik sistemdeki görme kanunlarına uyarak ancak görür ve görebilirler. Halbuki, ne zaman ve mekân sınırları, ne de görüş mesafesi Allah Tealâ için asla söz konusu olamaz. **«Allah (cc) -her zaman- her şeyi görür.»** şeklinde *-sıradan kimseler-* tarafından kullanılan ifadelerdeki *(her zaman)* deyimi ise bizim bakımımızdandır. Bilinçli olarak söylenmediği, kasıtlı da olmadığı bilenen bu ve benzeri sözler, Allah Tealâ'nın yüce, sonsuz ve sınırsız sıfatları için *-kasıtlı da olsa* - bir kayıt anlamını taşıyamaz. Esasen, yukarıdaki deyim yerine; **«Allah** *–her daim-* **her şeyi görür.»** demek daha uygun ve daha ihtiyatlı olur. Gerçekte, var olan her şeyi daima görmek ve görebilmek O'nun şanındandır.

10- SEM' (Duyma):

Allah Tealâ, Zât-ı ilâhîyesini, *-ilim sıfatında da anlatıldığı gibi* - **«Her şeyi duyan ve gören»**[211] olarak tanıtmıştır. O, **«Semî'»** dir; Hepişitir. Görmesi ve bilmesi nasıl ki hiçbir engel tanımazsa, duyması da öyledir. En gizli sesler O'na ayân beyândır. Peki madem ki zâten sonsuz, sınırsız, engelsiz ve kuşatıcı bir ilme sahiptir, neden ayrıca duymak ya da görmek gibi sıfatları daha vardır? Denilirse, bu soru abes olmakla beraber şunu demek gerekir: Duymak, duyulacak şeyler için, görmek görülecek şeyler için, bilmek ise bilinecek şeyler için söz konusudur. Kâinatta Allah'ın yarattıkları arasında görülmesi, işitilmesi ve bilinmesi gereken farklı şeyler vardır. Bunları ayrı ve farklı duygularla algılamak insanlar ve hayvanlar gibi sonlu, sınırlı ve yaratık varlıklar için mümkün iken bu sıfatların, Sonsuz, sınırsız, eksiksiz olan Allah Tealâ için var olmaması düşünülemez.

11- KUDRET (Yeterlilik, Yapabilme, Güç yetirebilme):

Allah Tealâ, **«Kadîr»** dir; Sınırsız güçlüdür. Hiçbir süper güç, O'nun gücü karşısında dayanamaz. Çünkü zâten her türlü enerjiyi, her türlü gücü ve her güçlüyü O yaratmıştır. Bütün enerji ve enerji dönüşüm kanunları O'nun yaratığıdır, Bütün enerji kaynakları O'nun eseridir. Kudreti de diğer yüce sıfatları gibi sonsuzdan sonsuza vardır. Bütün kâinâtın yaratıcısı olarak O'nun sahip bulunduğu güç hakkında bir an düşünülecek olursa, insan aklını dehşete düşüren ve ucu bucağı kestirilemeyen şu varlıklar ve çeşitli âlemler, görülebildiği kadar bile bir ibret kaynağıdır.

Hiçbir şey, O'nun irâdesi ve kudreti dışında cereyan etmez, edemez. Astronomik büyüklükteki gök sistemleri arasında süren ilişkiler, Uzayda ve küçücük dünyamızda olup biten türlü türlü hayat ve tabiat olayları hep O'nun denetimi altında, O'nun yüce irâdesi ve kudretiyle işleyip durur. Onun,

---

210. Kur'ân-ı Kerîm 2/224, 2/227, 2/244, 2/256 (Daha birçok âyetler vardır).

211. Kur'ân-ı Kerîm 4/58, 22/75, 31/28, 40/20, 40/56, 42/11, 58/1,

dünyamız üzerinde hayranlıkla seyrettiğimiz, kudretinin bir harikası da canlılar ve cansızlar arasında kurduğu dengelerdir. İlâhî iradesiyle, hikmet ve kudretiyle gerek onların arasında kurduğu ilişkilerle, gerekse bir kısmını bir diğerine musallat ederek bu dengeyi sağlamış ve belli yasalara bağlayarak belli disiplinlere oturtmuştur. Ekosistemler, sürüler, topluluklar, popülasyonlar, insan cemaatları, organizasyonlar ve türlü türlü örgütlerle, bunlar arasındaki bitmek tükenmek bilmeyen rekabetler, mücadeleler ve savaşlar bu dengeyi sağlamakta ve Allah Tealâ'nın üstün ve sonsuz kudretini kanıtlamaktadır.

Bazı kötü niyetli insanların, zaman zaman Müslimleri şaşırtmak, zihinlerini karıştırmak ve inançlarını sarsmak amacıyla yönelttikleri şeytani bir soruyu burada cevaplamakta yarar vardır.

Soru şu:

«Madem ki Allah her şeye kaadirdir, her şeye gücü yeter, öyle ise kendisi gibi birini yaratabilir mi? Yaratamıyorsa bu, O'nun gücünün sınırlı olduğunu kanıtlamaz mı? »

Hemen şunu söylemek gerekir ki: Allah Tealâ'nın, aynen kendisi gibi birini yaratmasını düşünmek, O'nu, yaratılmış ve sonradan olmuş biriyle denk görmek gibi eşine rastlanamayan bir çelişki, bir aptallık ve zavallılık örneğidir. Çünkü baştan beri anlatıldığı ve daha da anlatılacağı gibi Allah Tealâ, hem Zâtı, hem de sıfatlarıyla başlangıçsız, sonsuz ve sınırsızdır. Peki sonradan yaratılan bir varlıkta:

a) Bu olgunluklar bulunabilir mi ? Yani başlangıcı olan ve hele: *(Başlangıçsız başka biri tarafından yaratılmış bulunan bir varlık)*, aynen O'nun gibi başlangıçsız olabilir mi; Ölümsüz olabilir mi; yoktan var edici olabilir mi; Kendisini yaratan: Başlangıçsız, sonsuz ve ölümsüz; yaratma, bilme, görme ve duyma gücü sınırsız birine karşı koyabilir mi ?!...

b) Yukarıdaki açıklama karşısında ikna olamayan bir kimse eğer: **«Allah Tealâ'yı, aynen kendisi gibi birini yaratamıyor»** diye düşünüyor ve her şeye rağmen O'nu, ***"yaratamamak ve sonuç itibariyle aciz kalmak"*** gibi bir vasıfla nitenlenmek durumunda kalabiliyorsa böyle bir kimsenin içinde bocaladığı mantık çelişkisini şöyle açıklamak mümkündür:

Her şeyden önce böyle bir insan, mantık kanunlarını ve bu kanunlara göre akıl yürütmeyi bilmeyen cahil bir kimsedir. Zira bilmek gerekir ki başta matematik olmak üzere tecrübeye dayanan bütün pozitif bilimler bu yasalarla açıklanmaktadır. Akademik dilde bunlar, özet olarak **formel Mantık** *(formal logic)* adıyla bilinen üç ana ilkeye dayanırlar. Bütün mantıksal kurgu ve sonuçların temelinde bu üç ilke vardır. Bunlardan:

Birincisi: Ayniyet, özdeşlik **(İdentité)** ilkesidir. Bu ilkeye göre bir şey, her ne ise odur; Onun dışında bir şey değildir. şu halde Allah Tealâ, Zât-ı İlâhîyesini Kur'ân-ı Kerîm'de nasıl tanıtmışsa işte aynen öyledir, başkası değildir.

ikincisi: Çelişmezlik **(Non-contradiction)** ilkesidir. Buna göre bir şey, hem kendisi, hem aynı zamanda başkası olamaz; Bu mümkün değildir. Şu halde Allah Tealâ, Kur'ân-ı Kerîm'de kendisini nasıl tanıtmışsa aynen öyle olduğuna göre *(sözde yaratması düşünülen aynen kendisi gibi)* başka bir ilâha tıpatıp benzemek gibi bir çelişki O'nun için asla söz konusu olamaz. Aynı zamanda Allah (cc) dan başka ne varsa onların da her biri yine yalnızca kendini temsil eder; Hiçbir şey beşka bir şeyin aynısı olamaz.

Üçüncüsü: Nedensellik **(Causalité)** ilkesidir. Bu ilkeye göre her şeyin mutlaka bir nedeni vardır. Yani eğer bir şey varsa onun var bulunuyor olması, mutlak surette bir nedene dayanmaktadır; Bu neden zorunludur. Kelâmcıların tabiriyle; *«Allah Tealâ zâten bütün varlıkların ilk nedenidir»*,

*(Première cause'*dur). Yani bütün varlıkların yoktan var olabilmeleri için *(Başlangıçsız, Sonsuz ve Sınırsız bir yaratıcı olarak)* O'nun var olması kesin şarttır. O'nun var olması ise, yukarıdaki ikinci ilkeye göre *(aynen ve tıpatıp O'nun gibi)* ikinci birinin var olması nedenini kesin şekilde ortadan kaldırmaktadır.[212]

Yukarıdaki yakışıksız soru, sadece basit bir örnektir; Aslında tarih boyunca birçok kimse yukarıdaki soruya benzer, çeşitli sapkın ve mantıksız düşüncelerle zihinlerini boş yere meşgul etmiş, ancak bu yüzden büyük sorunların yaşanmasına neden olmuşlardır.

Örneğin **Ebuhuzeyl el-Allâf**'ın yandaşlarından **Ali el-Esûrî**, **Allâf**'ın ünlü öğrencisi **En-Nizâm**'a şu ilginç soruyu yöneltme cüretinde bulunmuştur:

«Madem ki Allah'ın her şeye gücü yetmektedir, öyle ise O, zulmetme ve yalan söyleme gücüne de sahip midir?»

Bu sorunun arkasında belki şöyle iyi bir niyet bulunabilir: **"Zulüm ve yalan gibi bazı uygunsuz şeylerin Allah'a yakıştırılmak istenmiyor olması, acaba O'nun kendine rağmen ve bizzat kendi isteğiyle bu niteliklerden uzak kaldığı anlamına mı gelmektedir; yoksa O, bu gibi şeyleri istese de yapamamakta mıdır ?"**

Fakat, **en-Nizâm** tarafından verilen cevap, ne sorunun, ne de cevabın, hiç de iyi niyetlere dayanmadığını, ya da sağlam ve olgun düşünebilen kafaların ürünü olmadığını kanıtlamaktadır. Nitekim **en-Nizâm**'ın yanıtı şöyle olmuştur:

«Eğer Allah onları yapabilseydi (yani, zulmetmeye ve yalan söylemeye eğer O'nun gücü yetmiş olsaydı) **belki de bunları işleyecekti; ya da gelecekte yalan söylemesi olasıdır.»** [213]

En-Nizâm'ın bulanık bir kafa yapısına sahip olduğunu kanıtlayan, O'nun bu yollu hezeyanları bir miktar daha sürmektedir. Yukarıdaki sapkın ve yakışıksız sorulardan anlaşılan ise özetle şudur: Bu adamlar ve benzerleri, Allah ile insanı karşılaştırmak gibi bir gafletin girdâbına düştükleri içindir ki böylesine korkunç şekilde bocalamışlardır

Onun için, gafletten ve düşünce fukaralığından dolayı, ***«Acaba Allah, aynen kendisi gibi birini yaratabilir mi, yaratamaz mı?»*** gibi yakışıksız soruları Müslimlere saygısızca yöneltme talihsizliğinde bulunan zavalıların, derhal akıllarını başlarına devşirerek İslâm akâidini çok iyi öğrenmeleri gerekir. Bu soruyu bilinçli olarak sorma cüretinde bulunan küstahlara gelince, onların da bu cevabı aldıktan sonra mutlak surette tevbe etmeleri ve ayrıca İslâm Ümmeti'nden özür dilemeleri lâzımdır!

12- TEKVİN (Yaratma):

Allah Tealâ, yoktan var edicidir. Buna yaratıcılık denir ve gerçek anlamda bu sıfat O'ndan başka hiçbir kimsede bulunmaz. Maddi ve manevi, büyük ve küçük, fizik ve metafizik, iyi ve kötü, güzel ve çirkin, hareket ve sükûn olarak ne varsa O'nun eseridir. Bunların miktar ve ölçülerini, tadlarını,

---

212. Allah Tealâ'yı mantık kurallarıyla değil, vahyi esas alarak tanımak ve O'na teslimiyetle inanmak gerekir. Seleflerimiz hep bu yolu izlemişlerdir. Ancak kuşku içinde yaşayan, ya da Mü'minleri, *(daha doğrusu, bir din anarşisi içinde bocalamakta olan Müslümanları)*, böyle bir soru ile şaşırtmaya çalışan tiplere ve onların tehlikesine uğramak üzere bulunan kimselere yardım etmek gibi bir maazere tutunarak yaptığımız bu diyalektik açıklamadan dolayı özür dileriz.

213. Dr İsmail el-Arabî, Mu'camu'l-Firak'i wa'l-Mezâhibi'l-İslâmiyya s. 220

renklerini ve kokularını, özelliklerini, etkilerini ve tepkilerini, faydalarını ve zararlarını, aralarındaki ilişkileri yine O yaratmış ve bütün bunların dayandığı tabiat kanunlarını O koymuştur. Bu sıfat keza O'nun, irâdeli olduğunu ve sınırsız güce sahip bulunduğunu kanıtlamaktadır. Yani, varlıkların tümünü, dileyerek üstün kudretiyle O yaratmıştır.[214] Hiçbir şey yokken her şeyi, O var etmiştir ve bu şeylere hareket ve sükûnu O vermiştir. Bu konuda O'nu zorlayan bir güç yoktur; Binaenaleyh dileseydi hiçbir şeyi yaratmayabilirdi. Yaratacağı eşya ve olayların tümünü ta ezelde, başlangıçsız ve sınırsız ilmiyle biliyordu.[215]

Burada önemli bir noktaya işaret etmek gerekir: Bazı ilim adamları, kâinatın yaradılışını **«Big Bang Teorisi»** ile açıklamaktadırlar. Bunlardan biri: **«(...) Bu teorinin bugün aldığı şekle göre kâinât, bütün madde ve enerjisinin toplamını ihtiva eden *"iptidâî atom"* veya *"kozmik çorba"* nın, dehşetli bir patlama ile genişletilmesi sonucu vücûda gelmiştir»** demekte ve bu olayın yaklaşık 15 milyar yıl önce meydana geldiğini ileri sürmektedir.[216] Kesin bir kanaatle bunu savunan insan, **«Önce hareket mi yoksa sükûn mu vadı?»** sorusuna cevap bulmak durumundadır. Bu ise birbirini doğuran nedenlerin geriye doğru sıralanmasına ve insan bilgisinin asla yakalayamayacağı madde ötesi uzaklara doğru korkunç bir kapı açacaktır! Bu tezin diyalektik tartışmaya konu oluşturmasını özendirmek ise ilmin susmak zorunda olduğu yerde en güvenilir alternatif olan **«Teslimiyet»** ilkesine aykırıdır.

13- KIDEM (Öncesizlik, öncesi olmamak):

Allah Tealâ **«Kadîm»** dir, Ezelî'dir. Yani hep var idi... Daha doğrusu hep vardır. O'nun varlığı için bir başlangıç yoktur. Bize göre *(geriye doğru sonsuzluk)* gibi gelen bu olgu, gerçekte Allah Tealâ için düşünülemez. Çünkü zaman O'nun için söz konusu değildir ki geriye doğru bir geçmişe sahip bulunmak Allah hakkında düşünülebilsin. Zira **«Geçmiş»**, **«Şimdi»** ve **«Gelecek»** kavramları ancak zaman sınırları içinde sözkonusu olabilir. Allah Tealâ ise zaman ve mekânın dışındadır; Her şeyin yaratıcısı olduğu gibi zamanın ve mekânın da yaratıcısı oduğu için zaman ve mekân yokken de O hep var idi. İşte bu nedenledir ki: **«Daha doğrusu O hep vardır.»** diyoruz. Binaenaleyh bazı akâid yazarlarının, çok iyi niyetle sölyemiş bulundukları anlaşılan; **«O'nun yok olduğu bir an geçmiş olmamak demektir»**[217] gibi bir ifade ve benzeri sözler tutarsızdır. Bu tür ifadelerin pek derin düşünülmeden sarfedildiği ve güçlü bir mantığın ürünü olmadığı açıktır. Bu nedenledir ki Selefî akaid yazarları Allah Tealâ'yı, **«Kadîm»** diye nitelemeyi eleştirmişlerdır.[218]

14- BAKÃ' (Sonsuzluk, sonsuz kalıcılık):

Allah Tealâ **«Bâkî»** dir, Ebedîdir. Yani hep var olacaktır. Varlığının sonu yoktur. Yukarıda söylendiği gibi **«Daha doğrusu O hep vardır.» «Geçmiş»**, **«Şimdi» ve «Gelecek»** kavramları O'nun için söz konusu değildir. [219] O'nun Zât-ı İlâhiyesi gibi bütün sıfatları da ebedî ve ezelîdir.

---

214. Kur'ân-ı Kerîm 2/29, 6/73, 7/54, 10/3, 11/7, 14/19, 14/32, 16/3, 4; 17/99, 21/33, 24/45, 25/2, 29/44, 30/21, 36/36, 39/5, 64/3, 67/2...

215. Kur'ân-ı Kerîm 31/34

216. Ümit şimşek, BİG BANG (Kâinatın doğuşu) S. 25 Yeni Asya Yayınları İst.,1980

217. Bk. Ahmet Hamdi Akseki, İslâm Dini s. 64. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları No. 31/16 Başbakanlık Basımevi Akara-1973 yirmibeşinci Baskı.

218. Bk. Ali b. Ali b. Muhammed b. Ebi'l-İz Ed-Dımışkıy, El-Akıydatu't-Tahaviyya şerhi 1/75-78 Muassasa Ar-Risala, Beyrut-1988

Allah Tealâ'nın Güzel İsimleri *(Esmâu'l-Husnâ)*

Yüce Rabb'imiz meâlen buyuruyor ki: **«Allah'ın güzel adları vardır. O'nu, onlarla -*o güzel adlarla* - çağırın ve O'nun adlarında sapkınlık yapanları bırakın. Onlar yaptıklarının cezasını çekeceklerdir.»**[220]

Bu âyet-i kerîmeden şu gerçekleri öğreniyoruz:

1- Allah Tealâ'nın, Kur'ân-ı Kerîm'de bize bildirdiği, O'nun **«Güzel İsimleri»** vardır: **«Allah, er-Rahman, er-Ramim, el-Melik, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, el-Khalik, el-Bârî, el-Musavvir...»** gibi...

2- Rabb'imiz, O'na dua ederken bu Güzel Adlar'la O'nu anmamızı; dertlerimizi O'na dökerken, sorunlarımızın çözümünü O'ndan dilerken, düşmanlarımızın şerrinden ve tehlikelerden bizi koruması için O'nu imdadımıza çağırırken; günahlarımızı bağışlamasını, ibadetlerimizi kabul buyurmasını ve bizi her iki cihanda mutlu kılmasını isterken hep bu güzel adlarla dilekte bulunmamızı emretmektedir.

3- O'nun bu güzel isimleri yerine, kendisine ait olduğunu bildirmediği yabancı birtakım adları O'na yakıştıranlara uymamızı ise kesin şekilde yasaklamaktadır.

Şu halde putlara, ya da başka şeylere verilen adlarla O'na dua etmekten sakınmak gerekir. Hatta yalnızca Allah Tealâ'ya özel olmak üzere başka dillerde kullanılan, ancak bu **«Güzel Adlar»**'ın dışında kalan **«Tanrı»**, **Khudâ»**, **«Dieu»** ve **«God»** gibi adlarla da O'na dua etmemek daha doğru olur. Bu demektir ki mü'min kişi, Rabb'ine yönelip O'na bir dileğini iletirken, O'ndan medet, mutluluk ve af dilerken: **«Ey Tanrım !»**, **«Ey Khudâ!»**, **«O my God !»** yerine: **Allahümme**; ya da kendi diliyle: **Allah'ım**; **Ey Rabb'im**; **Ey Aziz ve Latif olan, Ey Rahman ve Rahim olan yüce Allah'ım!** diye duaya başlaması bu Âyet-i kerîme'deki emre en uygun davranış olur[221]

«Esmâu'l-Husnâ» tabiri Kur'ân-ı Kerîm'de dört kez geçmektedir.[222] Bu da Allah Tealâ'nın, **«Güzel Adları»**'nın, ne kadar önemli olduklarına ve Rabb'imize ancak bu adlarla yakarabileceğimize işaret etmektedir.

Allah Tealâ'yı görmek mümkün müdür ?

Yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

«Öyle çehreler vardır ki o gün ışıl ışıl parlar; Rabb'ine bakar.»[223] Allah Tealâ'nın bu âyet-i kerîme'de **«O gün»** dediği, kuşkusuz, cennetteki günlerdir. Bu gerçeği ise yukarıdakilerden önce gelen âyetler ortaya koymaktadır ve hepsi birlikte şöyledir: **«Bilâkis siz bu âcil dünyayı se-**

---

219. Kur'ân-ı Kerîm 57/3

220. Kur'ân-ı Kerîm 7/180

221. Kur'ân-ı Kerîm 7/180, 17/110, 20/8, 59/24

222. Kur'ân-ı Kerîm 7/180, 17/110, 20/8, 59/24

223. Kur'ân-ı Kerîm 75/22, 23

viyorsunuz da âhireti bırakıyorsunuz; Öyle çehreler vardır ki o gün ışıl ışıl parlar; Rabb'ine bakar.» Öyle ise İnsan, Allah Tealâ'yı bu dünyada göremeyecektir.

Allah (cc)'ı görme olayının cennetteki gerçekleşmesine gelince, bunun nicelikle açıklanması kolay değildir. Çünkü bu konuda bütün Ehl-i Sünnet'in, üzerinde birleştikleri şu üç nokta vardır: Allah Tealâ'yı görmek,

a) Belli bir yönden,

b) Belli bir mesafeden

c) Nesnel, (yani, Maddesel boyutlar içinde) olmayacaktır.

Özet olarak bütün bu bilgiler gösteriyor ki Âhirette ve yalnızca mü'minlerin cennette Allah Tealâ'yı görmeleri kesindir. Ancak bu olayın nasıl gerçekleşeceğini dünyamızdaki hayat kanunlarıyla ve mantık ilkeleriyle açıklamak mümkün değildir. Bu dehşet olayın Âhiret ve cennet hayatıyla ilgili olarak bize verdiği ipucu belki de şu olabilir: Oradaki hayat kanunları bu dünyadaki hayat kanunlarından son derece farklıdır. Dolayısıyla Bu dünyadaki doğal yapımızla, akıl ve mantık ölçülerimizle bunu tam anlamıyla kavramamız mümkün değildir. Bu, tıpkı beş yaşındaki bir çocuğa bir cebir denklemini anlatmaya benzemektedir. Öyle ise bize düşen, vahyin haber verdiği bu gerçeği şimdilik teslimiyetle kabullenmek ve o günde bu şerefe ermeyi temenni etmektir.

ARŞ ve KÜRSİ

Arş ve **Kürsi,** Allah Tealâ'nın yönetim makamını sembolize eden adlar olarak Kur'ân-ı Kerîm'de geçmektedir. Bu iki şeyin gerçekte ne olduklarını anlamamız mümkün değildir. Ama var olduklarından asla kuşku yoktur.

Tâhâ Sûresi'nin 5'inci Âyet-i kerîme'si ile **A'râf Sûresi**'nin 54'üncü Âyet-i kerîme'sinde **«Allah Tealâ'nın, Arş üzerinde istivâ buyurduğu»** anlatılmaktadır.

Sapkın topluluklardan **Mücessime, Müşebbihe** ve **Haşviye** gibi kamplara bağlı olanlar, çok eskiden beri Allah Tealâ'yı (Haşa!) yaratıkların niteliğinde hatta insan şeklinde düşündükleri ve böyle inandıkları için **îstivâ** kelimesini lûgatteki fizik anlamıyla Allah'a isnad etme cüretinde bulunmuşlardır.[224]

«İstivâ» kelimesi Arap sözlüğünde her ne kadar bir şeyin üzerinde yerleşmek ve kurulmak demek ise de bunu, yaratık hakkında olduğu gibi Allah Tealâ hakkında da aynen düşünmek mümkün değildir. Çünkü Yüce Rabb'imiz, zamanın kuşatımına girmekten münezzeh olduğu gibi herhangi bir yer işgal etmekten de münezzehtir.

Bu nedenle İslâm Ümmeti'nin ilk ulular, **«istivâ»** muammâsının yorumunda gâyet temkinli davranmışlardır.

Bunlardan örneğin **İmam malik Hazretleri'**nin, kendisine **«istivâ»**'nın ne olduğu hakkında yöneltilen soruyua şu cevabı verdiği nakledilmektedir: **«İstivâ** *(nın sözlük anlamı)* **bilinmektedir; Niceliği ise meçhuldür; Buna imân etmek vaciptir; Bu konuda soru sormak ise bid'attir.»** [225.]

---

224. Bk. El-Bağdâdî, El-Fark'u Beyn'el-Firak S. 138-141 ; Muhammed Ali et-Tehânevi, Keşşâf'u Istılâhâti'l-Fünûn : 1/261 Kahraman Yayınları İstanbul-1984 ; şerhu'l-Mevâkıf 2/340

225. Fazla bilgi için Bk. Muhammed b. Süleyman el-Halebî , Emâli şerhi : Beyit 12, S.28.

MELEKLERE İMÂN

Melek Arapça bir sözcüktür. Çok ender kullanılan **«ulûke»** masdarının bir türevi olarak *(haber taşıyıcı veya elçi anlamında)* **«Sıfat-ı müşebbehe»** dir. Dilciler ve bazı tefsirciler bu sözcüğün etimolojik analizi üzerinde durmuşlardır.

«Ulûke» ise ulağın taşıdığı haber, ya da yazılı belgeye denir. Türkçedeki **«ulak»** sözcüğünün, **«ulûke»** ile bir ilişkisi olduğu ihtimali uzak gibi görünmekte ve konumuzun dışında kalmaktadır.

Melek kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde geçmektedir. Çoğulu **«Melâike»** dir. Ancak günümüz Türkçesinde bu kelime **«Melekler»** şeklinde kullanılmaktadır.

Melek kavramı, insan tasavvurunu zorlayan bir karmaşıklığa sahiptir. Bu nedenle melek denen varlığı, duyularımızla algılanabilecek bir nitelik içinde tanımlamak mümkün değildir. Kur'ân-ı Kerîm'de meleklerden çokça söz edilmesine rağmen onların yapıları ve orijinleri hakkında pek açık bilgiler verilmemiştir. Bu nedenle günümüze kadar kâleme alınmış bütün kaynak eserlerde meleklerle ilgili bölümler son derece kısa ve anlam bakımından kapalıdır.

Fakat hemen söylemek gerekir ki melek, bir Kur'ân gerçeği olarak kesinlikle vardır. Her ne kadar zaman zaman fizik boyutlarda ve genellikle yakışıklı bir insan tipinde peygamberlere görünmüş iseler de yapıları hakkında insanoğlunun bilgisi yoktur. Peygamberlerin, bu konuda daha farklı bilgilere sahip bulunmuş olduklarına da ihtimal vermek gerekir. İlâhi terbiye ile fıtrattan seçilmiş bulunan bu müstesna şahsiyetleri sıradan insanlar gibi düşünmemek icap eder.

Eğer denirse ki: Peygamberler, bildiklerini insanlara kesinlikle anlatmak durumundadırlar, Aksi halde onlar için, ilâhî elçilik gibi olağanüstü bir görevi kötüye kullanmak söz konusu olacaktır ki böyle bir çelişkiye düşmek peygamberler için imkânsızdır.

Hemen şunu hatırlatmak gerekir ki meleklerin yapıları hakkında onların sahip bulunmuş olabilecekleri bilgiler eğer insanlara iletilmesi gereken ilâhi mesajların kapsamı içine girmemişse *(ki girmemiş olduğu açıktır)* bu bilgileri insanlara aktarmak onlar için bir zorunluluk değildir. Farklı ve yüce bir algılama yeteneğine sahip bulunan peygamberlerin, ilâhî mesajlar dışında da öğrendikleri o kadar çok olağanüstü bilgiler olabilir ki sıradan insanların beyin gücü bu şifreleri yüklenemez. Dolayısıyla onlara bu bilgileri vermek şöyle dursun, peygamberlere özgü sırlar olarak bunların asla açıklanmaması gerektiği bile büyük olasıdır. Her şeye rağmen **Hz. Peygamber** (sav)'in melekler hakkında sahâbîlerine hiç bilgi vermediği ileri sürülemez. Ama bu bilgileri her-halde onların anlayabileceği düzeylere indirgeyerek vermiş olması düşünülmelidir.

Şurası bir gerçektir ki, haklarında sadece: **«Nurânî ve latif varlıklardır, nurdan yaratılmışlardır.»** diye kaynaklarda ancak bu kadarcık bilgilere rastladığımız melekler, Allah (cc) ile elçileri arasındaki yoğun vahiy trafiğinde, peygamberlerle o kadar yüzyüze gelmiş, o kadar çok görüşmüşlerdir ki peygamberlerin onlar hakkında tıpkı bizim gibi hiçbir şey bilmemiş olmaları ihtimalden uzaktır.

Melekleri *(Aynı zamanda cinleri)* görmemek, onları kavrayamamak, aramızdaki yapı farklarından, daha doğrusu onları algılayacak doğal yapı ve yeteneklere, bizim sahip bulunamayışımızdan kaynaklanıyor olsa gerektir. Çünkü insan olarak bizim algılama, duyma ve görme yeteneklerimiz son derece sınırlıdır.

Örneğin **«(...) Gözün, duyarlık alanının dışında kalan mor ötesi (Ültraviyole) ve kızıl ötisi (İnfraruj) ışınları da aynı şekilde idrak edilememektedir.»** [226] Keza **«Genç bir insanın kulağı saniyede 16'dan 20 000'e kadar titreşimleri duyabilmektedir.»** [227] Yani bu limitlerin ne altındakilerini, ne de üstündekilerini duyabilir.

İçinde yaşadığımız dünyada ve bulunduğumuz fizik ortamda bile bu kadar kalın surlarla çevrili olduğumuzu bir an düşünecek olursak, melekler ve cinler gibi başka âlemlere mensup esrarengiz varlıkları neden göremediğimize artık şaşmamalıyız..

Günümüzde bazı ilim adamları, çağımızın teknik terimlerini kullanarak melekleri tanımlamaya çalışıyorlar. Tabiatıyla bu gayret, bilinmeyen şeyleri merak etmekten kaynaklanıyor. Ancak belki de bilinmemesi gereken bazı şeyler vardır. Örneğin meleklerin ve cinlerin gerçekte yapılarının ne olduğu, her şeye rağmen insanoğlu tarafından hiçbir zaman keşfedilemeyecekse bir ilim adamının çıkıp melekleri **«Atomaltı boyuta ait mikrodalga bedenli canlılar ve kuantsal yapı»**[228] olarak nitelemesi, insana lüks bir açıklama gibi gelmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm Melekleri Nasıl Anlatıyor

Kur'ân-ı Kerîm'de, buraya aktarılamayacak kadar meleklerle ilgili birçok âyetler vardır. Bunlar arasında bir fikir vermesi bakımından aşağıya alınan âyet-i kerîmeler önemli bilgilerle yüklüdür.

Örneğin **Mekke**'li müşrikler, gözlerinin önünde **Hz. Peygamber** (sav)'e bir melek inmediğini gerekçe göstererek O'nu sihirbazlıkla suçluyorlardı. Bunun üzerine Allah Tealâ, onlara şu cevabı verdi.

«Eğer O'nu bir melek kılsaydık, yine de O'nu bir adam yapardık da onları düştükleri kuşkuya yine düşürürdük.» [229]

Bu âyet-i kerîmeden meâlen anlaşılanlar, biraz daha ayrıntılı olarak şudur: "Eğer **Hz. Muhammed** (sav)'e, onların görebileceği bir melek gönderseydik, onu yine adam şeklinde onlara gösterecektik. *(Çünkü beşerî kapasiteyle insanoğlu, melekleri görme imkânına sahip değildir.)* Hal böyle olunca da tabiatiyla onlar yine itirazda bulunacaklardı. Çünkü insan sûretinde gördükleri meleğin, gerçekten melek olduğuna birtürlü inanamayacaklardı.

Öyle ise değil bir melek göndermek, **Hz. Muhammed** (sav) in bizzat kendisi Allah tarafından melek kılınsaydı, insanlar O'nu göremeyeceklerdi. Binaenaleyh Allah Tealâ yine O'nu bir insan şekline koyarak ancak insanlarla yüzyüze getirecekti. Bu da demek oluyorki: peygamberlerin dışında kalan sıradan insanlar, melekleri görebilecek özel yetilere ve onları algılayabilme gücüne sahip değildirler.

İslâm'ı kabul etmiş **Mekke**'li arkadaşlarını yanından kovması için müşrikler **Hz. Peygamber** (sav)'e baskı yapınca Allah (cc), O'na şu cevabı vermesini emretti:

---

226. . **Prof. Dr. Ayhan Songar, Beynimiz ve Sinirlerimiz. Yeni Asya Yayınları, S.34**

227. **A.g.e. S. 37**

228. **Ahmed Hulûsi, RUH İNSAN CİN S. 23 10. Baskı , KİTSAN**

229. **Kur'ân-ı Kerîm 6/9**

«Ben size demiyorum ki Allah'ın hazineleri yanımdadır; Gizliyi de bilmem; Meleğim de demiyorum. Gözleriniz hor gördü diye "Allah O'nlara iyilik yapmayacak“ da demiyorum.» [230]

Bu âyet-i kerîmede **Hz. Peygamber**'in ısrarla gizliyi bilmediğini ve melek olmadığını müşriklere anlatması emredilmektedir. Bundan anlaşılan şudur: Gizliyi Allah Tealâ'dan başka hiç kimse bilemez *(Gizlinin şifrelerinden, ancak Allah'ın verdiği kadarını bilmek mümkün olabilir)* Ayrıca: **«Ben meleğim de demiyorum.»** sözlerinin, **«gizliyi bilmem»** sözleriyle birlikte söylenmiş olması, melekle gizlilik arasındaki ilişkiyi işaret etmek bakımından önemli ve anlamlıdır.

Özellikle melekler hakkında bilinmesi gereken dört önemli nokta vardır:

1- Onlar için *(insanlarda olduğu gibi)* erkeklik ya da dişilik söz konusu değildir. Buna rağmen cahiliye döneminde meleklerin dişi olduğu ileri sürülüyor, hatta onlara (haşa!) **«Allah'ın kızları»** deniliyordu. Allah (cc), bu yakışıksız isnadları şu âyet-i kerîmelerle reddetmiştir:

«Onlar Rahman'ın kulları olan melekleri dişi sayıyorlar. Yoksa nasıl yaratıldıklarını mı gördüler (!) Bu (yalan) şahitlikleri yazılacak ve sorgulanacaklardır. »[231]

«Şimdi de sor onlara: Rabbine kızlar da onlara oğlanlar mı (?!) »[232]

2- Melekler yemez ve içmezler, evlenmek onlar için söz konusu değildir. Dolayısıyla doğmazlar, doğurmazlar. Nasıl yaratıldıklarını, nasıl çoğaldıklarını ve sayılarının ne kadar olduğunu ancak Allah Tealâ bilir.

3- Çeşitli şekil ve biçimlere girmeye, çeşitli görünümler kazanmaya yapıları uygundur. Tahmin ve takdir edilemeyecek kadar güçlüdürler. Bu bakımdan insanın, sayı ve ölçü ile ifade edemeyeceği olağanüstü işleri yapmak üzere Allah tarafından görevlendirilir ve bu görevleri yine Allah'ın izniyle yaparlar. Onların biçimleri hakkında bir fikir vermesi bakımından (35'inci) **Fatır Sûresi**'nin birinci Âyet-i kerîme'si dikkat çekicidir. Bu sûreye ayrıca **«Melâike Sûresi»** de denir. Âyetin meâli şöyledir:

«Gökleri ve yeri yoktan, var eden; Melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamd olsun. Bünye yaratmada (dilediğine) **dilediği kadar fazla organ verir. Kuşkusuz Allah her şeye gücü yetendir.»**

4- Melekler Allah Tealâ'nın, devamlı alarm durumunda bulunan askerleridirler. O'nun emirlerine asla aykırı hareket etmez, ilâhî buyrukları harfiyyen yerine getirirler.[233]

«Ondan önce konuşmaya başlamaz, O'nun emriyle iş yaparlar.»[234]

«(...) O'na kulluk etmekten büyüklenmez ve usanmazlar.»[235]

---

230. Kur’ân-ı Kerîm 11/31

231. Kur’ân-ı Kerîm 43/19

232. Kur’ân-ı Kerîm 37/149

233. Kur’ân-ı Kerîm 66/6

234. Kur’ân-ı Kerîm 21/27

«Gece gündüz Allah'ı överler, (İbadete) ara vermezler.»[236]

Kaynaklarda dört büyük melekten söz edilmekte, adları ve görevleri şöyle anlatılmaktadır:

1- Cebrâil *(Aleyhisselâm)*: Allah (cc) ile peygamberler arasında elçilik yapar, Yüce Allah'ın vahiylerini *(mesajlarını)* onlara iletir. **Cebrâil** Aleyhisselâm'ın Kur'ân-ı Kerîm'de adı **«Cibrîl»** olarak üç kez geçmektedir.[237] **Hz. Peygamber** (sav)'e Allah Tealâ'dan Kur'ân-ı Kerîm'i getirdiği ise -*meâlen* - şöyle anlatılmaktadır:

«O'nu *(*Kur'ân-ı Kerîm*'i)* **er-Rûhu'l-Emîn (Cebrail), senin kalbine indirdi; »**
«Ki uyarıcılardan olasın.»[238]

«De ki: "Rûhu'l-Kudüs O'nu gerçek olarak Rabb'inden indirdi ki inanmış olanları *(n inancını)* **sağlamlaştırsın ve Müslimlere yol gösterici ve müjde olsun.»**[239]

Şu halde **Cebrâil** (as), Kur'ân-ı Kerîm'de ayrıca **« er-Rûhu'l-Emîn»** ve **«Rûhu'l-Kudüs»** unvanlarıyla da anılmaktadır.

Cebrail (as)'ın **Hz. Peygamber** (sav)'e, bir kez **el-Abtah** 'da, bir kez de miraca çıkarken **Sidretu'l-Munteha** denilen yüce makamda kendi orijinal şekliyle göründüğü, diğer görüşmeler sırasında ise genellikle **Dıhya b. Halife**[240] adındaki sahâbî'nin fizik biçimine girerek göründüğü kaynaklarda geçmektedir.[241]

2- Mikâil (as): Kaynaklara bakılacak olursa yağmurla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de ise bir tek yerde sadece şöyle anılmaktadır:

«Kim Allah'a, meleklerine, elçilerine, Cibril ***(Cebrail)*****'e ve Mikâl (*****Mikâil)*****'e düşman olursa bilsin ki Allah da kâfirlerin düşmanıdır.»**[242]

3- İsrâfil (as): Yalnızca bir harfi değişik olan ve bu isme çok benzeyen "**İsrâil**"[243] adı, Kur'ân-ı Kerîm'de tam 43 kez geçmesine karşın, Allah'a en yakın oldukları söylenen dört melekten birinin bu ismi bir tek defa bile Yüce kitapta geçmemektedir. Kaynaklara göre Kıyâmetin kopması için ilk

---

235. Kur'ân-ı Kerîm 21/19

236. Kur'ân-ı Kerîm 21/20

237. Kur'ân-ı Kerîm 2/97, 98; 66/4

238. Kur'ân-ı Kerîm 26/193,194

239. Kur'ân-ı Kerîm 16/102

240. Dıhya b. Halife el-Kelbhi (ra) : Hz. Peygamber (sav)'in elçilerindendir. Bizans İmparatoru Herakleios'a gönderdiği mesajı ileten elçisi olarak kaynaklarda geçmektedir. Genç, güzel giyinen, güzel konuşan, cesur ve yakışıklı olduğu nakledilmektedir.

241. Hafız b. Ahmed el-Hakemî, Maâric'ül-Kabûl 2/64.

242. Kur'ân-ı Kerîm 2/98

243. İsrâil: Peygamber Hz. Yakub (as)'un bir diğer adı olduğu söylenmektedir.

uyarıyı, Allah'ın izniyle bu melek verecektir. Bu uyarı ise "**Sûr'a üflemek**" le gerçekleşecektir. Kur'ân-ı Kerîm bu olaydan on kez söz etmekte [244] ve bunlardan birinde şöyle demektedir:

«Gerçek şu ki ayırt günü belirlenmiştir; »
«O gün Sûr'a üflenecek, akın akın geleceksiniz.»[245]

Sûr'a üfleyecek olan melek ise -*kaynaklara göre* - işbu **İsrâfil** (as)'dir.

Sûr'a üflemek: Boru, ya da düdük öttürmek anlamına gelir. Bazı âyetlerden bu uyarının dehşet verici olduğu anlaşılmaktadır. Ancak **"Sûr"** denilen aracın gerçekte ne olduğu ve nasıl öttürüleceği hakkında söylenmiş birçok şeyler ve çeşitli görüşler bulunmakla beraber bu olayın içyüzünü, bizim için takdir edilmiş bilgilerle anlamak ve kavramak pek mümkün olmasa gerektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de buna ilişkin ayrıntılara rastlamamaktayız.

4- Azrâil (as): Azrâil adı da Kur'ân-ı Kerîm'de geçmemekte, bu melekten sadece **«Meleku'l-Mevt»**[246] yani ölüm meleği olarak şöyle söz edilmektedir:

«De ki: sizin için görevlendirilen ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabb'inize döndürüleceksiniz.»[247]

Tabiatıyla ölüm meleği olduğu için **Azrâil**'in adı insanlar arasında âdetâ korku sembolü haline gelmiştir. Dolayısıyla bazı kimselerin bu meleğe karşı duyguları olumsuzdur. Ancak bu düşünce hem yersizdir hem de imân gerçeğiyle uyuşmaz. Çünkü imân, ayrıca sevgi, saygı, bağlılık ve teslimiyet ister.

Aynı zamanda şunu da bilmek gerekir ki **Azrâil**, Allah Tealâ'nın, can almak için görevlendirdiği bir melektir. Dolayısıyla can almak onun görevidir. Can ise Allah Tealâ'nın, bir çeşit bize ödünç olarak verdiği bir emânetidir. Emânetin adı üstündedir; Bir gün gelir asıl sahibine iade edilir. Hem sonra Allah Tealâ'nın bu dünyamızda canlılar için koyduğu disiplin ve yasalara bakıldığında, hiç kimsede bu emânetin sonsuza dek kalmayacağı ve kalmaması gerektiği açıkça anlaşılmaktadır.[248]

Azrâil'in, kimseye karşı özel bir düşmanlığı da yoktur. Bu nedenle Allah'ın bütün elçileri gibi **Azrâil** (aleyhisselâm)'ı da saygı ile anmak, imânımızın gereğidir. Allah'ın selâmı O'nun ve diğer bütün Allah elçilerinin üzerine olsun.

Azrâl'in, bu kadar kalabalık bir dünyada kıtalar ve ülkeler arasındaki büyük mesafeleri nasıl kestiği ve aynı anda birçok insanın, *(daha doğrusu birçok canlının)* rûhunu nasıl alabildiği bazı kimseler tarafından daima merak konusu olmuştur. Eski çağların basit düşünen bazı insanları için bu merakın gerekçeleri vardı. Ama günümüzün başdöndürücü açılımları artık zihinlerdeki bu tür soru işaretlerine fazlasıyla cevap vermektedir.

---

244. Kur'ân-ı Kerîm 6/73, 18/99, 20/102, 23/101, 27/87, 36/51, 39/8, 50/20, 69/13, 78/18

245. Kur'ân-ı Kerîm 78/17, 18

246. Müslüman Kürtler, bu bileşik ismi «Melkemot» şeklinde bozmuşlardır.

247. Kur'ân-ı Kerîm 32/11

248. Kur'ân-ı Kerîm 34/30, 7/34, 10/49, 16/61

Bunlardan başka, biz insanlarla ilgili daha birçok melekler vardır. Kur’ân-ı Kerîm onlardan da şöyle söz etmektedir:

«Onu *(yani insanı),* **önünden ve ardından izleyenler vardır; Onu Allah'ın emrinden korurlar.»**[249] Yani insanı, Allah'ın henüz gerçekleşmemiş kazalarından, belâlarından ve intikamından yine Onun izniyle korurlar.

Gerçekten de insan, risklerle ve tehlikelerle dolu bir dünyada yaşamaktadır. Bunlara, ayrıca işlediği kötülüklerin karşılığı olarak Allah Tealâ'dan her an gelebilecek intikam darbelerinin ihtimallerini de ekleyecek olursak insanın, yaşadığı yıllar boyu ne büyük bir manevi koruma altında bulunduğunu kestirebiliriz. Bu girift olayın içyüzünü daha derinlemesine bilmek bizim için mümkün değildir.

Ancak bu kadarıyla bile Rabbimizin bizi ne çetin bir sınavdan geçirdiğini, bizzat hayatımıza karşı yaratmış bulunduğu tehlikelerin bile gelip bizi bulmasına melekleri engel yaparak bu sınavda bize nasıl süre tanıdığını bu âyetlerden ibretle öğreniyoruz. Doğrusu bu bir ilâhî lütuf ve bize bir müjde olsa gerektir.

Dolayısıyla insanın, bu harika nöbetçilerini her zaman hatırlayarak özellikle kuytularda, zifiri karanlıklarda ve tehlikelerle burun buruna olduğu anlarda onların kendisini korumaya devam etmeleri için Allah'a dilekte bulunması -*Allah'ın izniy*le- belâların bertaraf olmasına bir vesile oluşturabilir. Bu, aynı zamanda insanın, Rabbiyle olan irtıbatının güçlülük ve sürekliliğini kanıtlamış olur.

Kur’ân-ı Kerîm'de ayrıca:

«Kesinlikle üzerinizde koruyucular vardır; »
«Onlar değerli yazıcılardır; »
«Yaptığınız her şeyi bilirler.»[250]

diye kendilerinden söz edilen melekler daha vardır ki bunlar söylediğimiz her sözü yazarlar. Dolayısıyla insanoğlunun havada kaybolup gittiği tek kelimesi bile yoktur.

Kâinat, öyle dakik ve kesin kanunlarla işlemektedir ki bu disiplinin gözümüzle görebildiğimiz *(veya daha doğrusu ilmin ve aklın kanıtlayabildiği)* bir cephesi vardır, bir de ilmin ve aklın asla ulaşamayacağı, açıklayıp tanımlayamayacağı diğer bir cephesi daha vardır. İşte bu görünmeyen cepheyi melekler ordusu oluşturmaktadır. Çağımızda kullanmakta olduğumuz internet, mobil telefonlar ve benzeri cihazlarla, şu küçücük dünyamız üzerinde cereyan eden başdöndürücü iletişim bile kâinatın bu esrarengiz cephesi hakkında bizleri ibret ve hayret içerisinde derinden düşündürmektedir. Evrenin fizik kozmozunu hiç bir sapmaya meydan vermeden sağlayan ilâhî disiplin ve yasalar, aynı şekilde metafizik bir kozmozun daha var olduğunu açıkça kanıtlamaktadır.

Mü’min olabilmenin kesin şartlarından biri de bu gerçeğe inanmaktır. Dolayısıyla meleklere inanmamak, Allah'a, peygamberlere, kitaplara ve âhiret gününe inanmamakla eş değerde bir dalâlettir.

KİTAPLARA İMÂN

---

249. 13/11

250. Kur’ân-ı Kerîm 82/10, 11, 12

Allah Tealâ, insanı akıllı yarattığı için onu sorumlu tutmuştur. Dolayısıyla ona, bu dünyadaki temel görevlerini, kavrayış düzeyine uygun olarak her çağda bildirmiştir. İlâhî kitaplar işte bu amaçla indirilmişlerdir..

Bu kitaplara inanmak, İslâm'ın temel ilkelerinden biridir. Nitekim Allah Tealâ, bu ilkelere inanmayanlar hakkında şöyle buyurmaktadır:

«(...) Kim Allah'a meleklerine, kitaplarına, elçilerine ve âhiret gününe inanmazlık ederse O, *(gerçeklerden)* **uzak bir sapıklığa düşmüştür.**[251]

İlâhi mesajların nasıl indiğini ise Kur'ân-ı Kerîm şöyle anlatıyor:

«Allah, hiçbir insanla karşılıklı konuşmaz. Ancak vahy ile ya da bir engel arkasından; veya dilediğine, izniyle vahyedecek bir elçi göndererek konuşur. O yücedir, hikmet sahibidir.»[252]

Daha önce de ifade edildiği üzere, vahiy olayını beşeri kapasiteyle kavramak mümkün değildir. Bu metafizik hadise, en öz ifadeyle ancak: **MADDE ÖTESİNDEN MADDEYİ ETKİLEYEN OLAĞANÜSTÜ EVRENSEL BİR İLETİŞİM** olarak tanımlanabilir. Bu kadar insanüstü bir olaya inanmak ise (*beşerî dileğin, ilâhî onayla çakışmasından doğan*) yönlenme sonucu ancak mümkün olabilir ki bunun bilgi ve kültürle hemen hiçbir ilişkisi yoktur.

Dolayısıyla bu *(yönlenebilme yeteneği)* ne, çok kere hiç okumamış bir insan doğal olarak sahip bulunurken, kültürlü bir pagan bundan yoksun olabilir. Bu durum aynı zamanda bütün gaybî gerçekler için de aynen geçerlidir. Buna **«Tevfîk-i îlâhî»** denir.

Vahyin zaman ve mekân sınırları içinde cereyan eden bir bölümü vardır. Bu da madde ötesi sınırları aştıktan ve peygamberlerin duyularında yankı uyandırdıktan sonraki kısmıdır.

Ancak birçeşit elektrik şokuna benzeyen bu dehşetli olayın açıklaması çok zordur. Bu nedenledir ki ümmetine en parlak ve en berrak bilgiler veren **Hz. Muhammed** (sav) bile vahiy olayının cereyan ediş şekli hakkında çok az şeyler söylemiş, insan tasavvurunu zorlayıcı bu müthiş hadiseyle akılların şaşkınlık içinde bocalamasını önlemiştir. İnsan tarafından irdelenmesinde faydadan çok zarar bulunan bu duyarlı nokta, zaman zaman bazı kimselerin zihnini karıştırmış, bu yüzden de Allah kelâmının yaratık olup olmadığı tartışılır olmuştur.[253]

Hiç kuşkusuz Allah'ın kelâmı, O'nun ezelî ve ebedî sıfatı olmak bakımından, zaman ve mekâna sığmaktan münezzehtir ve yaratık değildir. Ancak bu kelâmın, Peygamber'in duyularında yankılanmasından sonra ses, söz, düşünce, kagıt, mürekkep ve kâlem gibi materiyalla işlenmesi gibi olaylar yaratıktır.

Allah Tealâ'nın indirmiş bulunduğu kitapların sayılarına gelince, bunlardan sadece Kur'ân-ı Kerîm'de adları geçenlerle bilgilerimiz sınırlıdır.

«Bunlardan başka da ilâhî kitaplar varsa, neden hepsine ilişkin bilgi verilmemiştir?» gibi yöneltilebilecek bir soru, tıpkı **«Neden her şeyi bilmiyoruz?»** sorusuna benzemektedir ve tabiatıyla anlamsızdır. Böyle bir soruyu ise yöneltmeye hiçbir insanın hakkı yoktur. Her bilgi, kendi

---

251. **Kur'ân-ı Kerîm 4/136**

252. **Kur'ân-ı Kerîm 42/51**

253. **Bk. İslâm Dünyasında Zındıklık Nasıl Başladı Nasıl Gelişti**

özü bakımından faydalı ise de insanın onu alması, ya da alıp kullanması bakımından faydalı değil, bazen zararlı bile olabilir; Bazen de tamamen anlamsız olabilir. Yukarıdaki muhtemel soru gibi... Kaldı ki insan, kendi beşerî algılama gücünü aşan bilgileri kavrayamaz, sindiremez ve özellikle getirdiği gerilime ve aşırı yüke dayanamaz. Bugüne kadar ve eldeki kapsamlı ilim potansiyeline rağmen insanoğlu hâlâ rüya ve telepatinin içyüzünü keşfedememiştir. Vahyin metafizik aşamasına ilişkin bilgiler de böyledir. Nitekim halk dilinde **«Yedi uyurlar»** olarak bilinen **«Ashâb-ı Kehf»** in sayısı hakkında birçeşit söylentilere cevap olmak üzere Allah Tealâ **Hz. Peygamber**'(sav)'e şöyle buyuruyor:

«Hedefe gözü kapalı taş atar gibi:

"-Onlar üç kişidirler, dördüncüleri köpekleridir." diyecekler;

"-Beştirler, altıncıları köpekleridir." diyecekler;

"-Yok yedidirler, sekizİncîleri köpekleridir." diyecekler.

Sen de ki: Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir. Onları bilen azdır. Bu nedenle yüzeysel bir tartışma dışında onlar hakkında münakaşaya girme ve bunlara ilişkin onlardan hiçbirine bir şey sorma!»[254]

Rivâyete göre -*İslâm'dan çok önce* - inançlarından dolayı baskı gördükleri için kaçıp izlerini kaybetmiş olan, ancak *(*Kur'ân-ı Kerîm*'de açıklandığı gibi)* gerçekten uzun yıllar, belki de asırlarca uyuduktan sonra uyanan bir grup imânlı gencin kaç kişi olduklarına ilişkin yüzyıllar sonra yapılan anlamsız tartışmalara, Allah Tealâ, yukarıda meâli verilen âyet-i kerîme ile cevap vermiş, her şeye rağmen bu birkaç kişilik grubun sayısını kesin olarak bildirmemiştir.

Binaenaleyh **«Allah katından** *(*Kur'ân-ı Kerîm*'de anlatılmamış)* **kaç kitap daha indi, içlerinde neler vardı?»** gibi sorular da anlamsızdır.

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de bile şifreler halinde verilip ne demek oldukları açıklanmamış âyetler vardır ki şifreleri tam anlamıyla ibret vericidir. Bunlar Kur'ân-ı Kerîm'in 114 sûresinden 29 unun başında bulunan ilginç sembollerdir.[255] **Hz. Peygamber** (sav), eğer bunların ne anlama geldiklerini

---

254. Kur'ân-ı Kerîm 18/22

255. Bu yirmidokuz sûre şunlardır :

Sûrenin adı	**Kur'ân'daki Sıra no.**	**İlk Âyeti**
1-Bakara	**2**	**Elef-lâm–Mîm**
2-Ali İmrân	**3**	**Elif-Lâm-Mîm**
3-A'râf	**7**	**Elif-Lâm-Mîm**
4-Yunus	**10**	**Elif-Lâm-Râ**
5-Hûd	**11**	**Elif-Lâm-Râ**
6-Yusuf	**12**	**Elif-Lâm-Râ**
7-Ra'd	**13**	**Elif-Lâm-Mîm-Râ**
8-İbrahim	**14**	**Elif-Lâm-Râ**
9-Hicr	**15**	**Elif-Lâm-Râ**
10-Meryem	**19**	**Kâf-Hâ-Yâ-Ayn-Sâd**
11-Tâhâ	**20**	**Tâhâ**
12-şuarâ	**26**	**Tâ-Sîn-Mim**
13-Neml	**27**	**Tâ-Sîn**
14-Kasas	**28**	**Tâ-Sîn-Mîm**
15-Ankebût	**29**	**Elif-Lâm-Mîm**
16-Rûm	**30**	**Elif-Lâm-Mîm**
17-Lokman	**31**	**Elif-Lâm-Mîm**
18-Secde	**32**	**Elif-Lâm-Mîm**

açıklamış olsaydı, ilk tefsir âlimleri görüş birliği içerisinde mutlaka bize bunları nakledeceklerdi. Halbuki onlardan birçoğu bu şifreli ilk âyetler hakkında kişisel görüşleriyle bazı yorumlar yapmış iseler de son söz olarak **«Allah'u â'lem»** yani, ne demek olduklarını ancak Allah bilir, demişlerdir.

Hayat ve kâinât hakkında son derece karmaşık gerçeklere özet ve parlak açıklamalar getiren; İlk planda anlaşılması güç tabiat olaylarının bir çeşit çözüm formüllerini ve gizem anahtarlarını sunan; çeşitli bilinmezleri böylece gün yüzüne çıkararak insanlığı aydınlatan yüce kitabımızın ayrıca birtakım sırlar taşıyarak sanki **«Bu şifreleri çözemezsiniz; şunu anlamalısınız ki bilemeyeceğiniz çok şeyler daha vardır, onları bilmemelisiniz!»** der gibi bu şeylerin içeriklerine ilişkin hiçbir bilgi vermemesi yukarıdaki sorunu en kısa yoldan çözüme kavuşturmaktadır. Çünkü Allah Tealâ zaten son ümmet olarak bize gerekli ve yararlı olan bilgileri, hikmetli ifadeler içinde Kur'ân-ı Kerîm'de vermiştir.

Yüce kitabımız, aynı zamanda **Hz. Muhammed** (sav)'den önceki peygamberlere gönderilmiş olan bütün kitapları özetleyici bir kapsama sahiptir. Bu nedenle önceki semâvî kitapları merak edenler, onların bütün içeriklerini özetlenmiş olarak Kur'ân-ı Kerîm'de bulabilirler. Bununla birlikte **Hz. Muhammed** (sav)'den önce gönderilmiş olan üç kitabın adları Kur'ân-ı Kerîm'de verilmiş, ayrıca **«İbrahim ve Musa'nın sayfaları»**'ndan[256] söz edilmiştir.

Bu üç semâvî kitap, iniş sırasına göre: **Tevrat, Zebûr** ve **İncîl**'dir. Bunlardan **Tevrat Hz. Musa**'ya, **Zebûr, Hz. Davud**'a, **İncîl** ise **Hz. İsa**'ya indirilmiştir. Rivâyete göre bazı peygamberlere de sayfalar gönderilmiştir. Bunlar ve kendilerine gönderilen sayfalar şöyledir:

Adem Aleyhisselâm'a : 10 Sayfa
Şît Aleyhisselâm'a : 50 Sayfa
İdris Aleyhisselâm'a : 30 Sayfa ve
İbrahim Aleyhisselâm'a: 10 Sayfa olmak üzere toplam 100 sayfadır. Bunlara akâid dilinde **«Suhuf»** denir, Sayfalar demektir.

Allah'ın indirmiş olduğu bütün kitaplara inanmak mü'min olmak için kesin şarttır. Ancak yukarıda sözü edilen kitaplar ve sayfalarla ilgili olarak bu konuda çok önemli bazı noktaları bilmek icap eder.

Gerek **Tevrat**, gerek **Zebûr**, gerekse **İncîl**, Allah tarafından indirildikleri şekli koruyamamış, zaman içinde birçok değişikliklere uğramışlardır. Öyleki günümüzde **Tevrat, Zebûr** ve **İncîl** diye ileri sürülen kitapların hiçbir nüshası aslının aynı değildir. İçlerinde aslını koruyan tek tük âyetler şâyet varsa bile bunları diğerlerinden ayırt etmeye de artık imkân yoktur.

Bu nedenle yine de içlerinde Allah kelâmından bazı şeyler kalmış olabileceği ihtimalini düşünerek, bu kitapların nüshalarına ve içeriklerine karşı *(toplu olarak)* saygısızlık edilemez. Şu varki İncîl'in

---

19-Yâsîn	**36**	**Yâsîn**
20-Sâd	**38**	**Sâd**
21-Mü'min	**40**	**Hâ-Mîm**
22-Fussilet	**41**	**Hâ-Mîm**
23-şûrâ	**42**	**Hâ-Mîm-Ayn-Sîn-Kâf**
24-Zuhruf	**43**	**Hâ-Mîm**
25-Duhan	**44**	**Hâ-Mîm**
26-Casiye	**45**	**Hâ-Mîm**
27-Ahkâf	**46**	**Hâ-Mîm**
28-Kâf	**50**	**Kâf**
29-Kalem	**68**	**Nûn**

256. **Kurân-ı Kerîm 87/19**

içinde Örneğin **Matta, Bap 14/32** de havarilerin **Hz. İsa**'ya **«Sen Alleh'ın oğlusun.»** dedikleri ve O'na tapındıkları kaydedilmektedir. İşte bu sözler başta yüce Allah'a, ondan sonra da O'nun şerefli elçisi **Hz. İsa**'ya ve kutsal kitabı olan İncîl'e çirkin bir iftiradır. Bu sözlerin saygıdeğer hiçbir yanı yoktur.

Aynı şekilde mevcut Tevrat'ın nüshalarında da peygamberlerin kişiliğine karşı çok ağır suçlar işlenmiştir. Örneğin **Tevrat'ın Tekvin Bölümü Bap 19/30** ila **36** da **Hz. Lût** Aleyhisselâm hakkında aynen şu sözler sarfedilmektedir:

«30. Ve Lût Tsoar'dan çıkıp dağda oturdu, ve iki kızı O'nunla beraberdi; Çünkü Tsoar'da oturmaktan korktu; ve O, ve iki kızı bir mağarada oturdular. »

«31. Ve büyük kızı küçüğüne dedi: Babamız kocamıştır, ve bütün dünyanın yoluna göre yanımıza girmek için memlekette erkek yoktur.;»

«32. Gel babamıza şarap içirelim, ve babamızdan zürriyeti yaşatmak için O'nunla yatarız.»

«33. Ve o gece babalarına şarap içirdiler; Ve büyük kız girip babası ile yattı. Ve O'nun yatmasını ve kalkmasını bilmedi. *(Yani baba sarhoş olduğu için ne yaptığının farkında olamadı)***»**

«34. Ve vaki oldu ki ertesi gün büyük kız küçüğüne dedi: İşte dün gece babamla yattım; bu gece de O'na şarap içirelim, ve babamızdan zürriyet yaşatmak için gir, O'nunla yat.»

«35. Ve o gece dahi babalarına şarap içirdiler, ve küçük kız kalkıp O'nunla yattı; ve O'nun yatmasını ve kalkmasını bilmedi. (*Yani baba sarhoş olduğu için ne yaptığının farkında olamadı)***»**

«36. Lût'un iki kızı böylece babalarından gebe kaldılar.»

Evet bugünkü muharref **Tevrat**'da aynen bu satırlar var! Sözde Allah'a ait olduğu ileri sürülen bu çirkin sözlerden O'nun Zât-ı İlâhîyesini tenzih ederiz. Sarfedilmiş olan bu sözlerin Yüce Allah'a isnad edilmiş olması ve O'nun şerefli bir elçisi olan **Hz. Lût** Aleyhisselâm'a bu çirkin fiillerin yakıştırılması bugünkü **Tevrat** nüshalarının, Allah katından Hz. Musa'ya indirilmiş olan gerçek **Tevrat**'a ne kadar benzemediğini, aynı zamanda Kutsal kitabı göz kırpmadan bu hale getirmiş bulunan Yahudi Milleti'nin ve onlara inanan Hristiyanların karakter ve seciyesini açıkça ortaya sermektedir.

Gerek **Tevrat**, gerek **Zebûr,** gerekse **İncîl**, beş çeşit hile ile değiştirilmişlerdir. Bunlar:

a) Doğru ile yanlış karıştırılarak,
b) Gerçekler tamamen inkâr edilerek,
c) Bazı gerçekler üstü kapalı hale getirilerek,
d) Kelimenin ya yeri değiştirilerek, ya da anlamı çarpıtılarak,
e) Spekülatif yorumlar yapılarak tahrife uğratılmışlardır.[257]

Sayfalara gelince, günümüzde bunlardan herhangi bir iz kalmamıştır. Öyle ise kitaplara imân ancak şöyle olur:

---

257. İbn Kayyım el-Cevziyye, Hidâye'tul-Hayârâ Fi Ecvibe'til-Yehûd'i ve'n-Nasârâ S. 49, El-Cami'atul-İslâmiyya Yayınları Medhine-i Münevvere.

Allah Tealâ, insanlık tarihi boyunca zaman zaman elçiler göndermiş, onların kimilerine kitap indirmiştir. Bu kitaplarla onlara bilgiler vermiş, emir ve yasaklarını bildirmiştir. Herhangi bir sayı ile sınırlamaksızın bu kitapların tümüne *(Allah katından nasıl indirilmiş iseler)* öylece inanıyoruz.

Kur'ân-ı Kerîm'le İlgili İnancımız Nasıl Olmalıdır

Allah'ın en son elçisi **Hz. Muhammed** (sav)'e inen yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm, semâvî kitapların sonuncusudur. Bunu gerek **Hz. Muhammed** (sav)'in en son peygamber olduğuna ilişkin âyet-i kerîme'den,[258] gerekse dinin artık kemale erdirildiğini, ilâhî nimetlerin bu suretle tamamına ulaştırıldığını ve insanlık dünyası için tek din olarak İslâm'ın seçildiğini bildiren âyetten[259] anlıyoruz. Kur'ân-ı Kerîm'le ilgili ayrıntılar ve geniş bilgiler, aslında *(Kur'ân İlimleri)* adı altında kurumlaşmış olan bir bilim dalının konusudur. Şu varki yüce kitabımıza ilişkin inancımızın daha bir mükemmellik kazanabilmesi bakımından şu açıklamalar yararlıdır:

Kur'ân-ı Kerîm, **Hz. Muhammed** (sav)'e, kırkıncı yaşından başlamak üzere ölümüne yakın bir zamana kadar yirmiüç yıllık bir süre içerisinde aralıklarla Arapça olarak vahyedilmiştir. Hem sözleri hem anlamları vahiydir. Tamamı yüzondört **«sûre»**'den oluşmaktadır. Sûreler, Kur'ân-ı Kerîm'in birbirinden bağımsız bölümleridir. Bir kısmı **Mekke**'de bir kısmı ise **Medine**'de inmiştir. Bunların her biri, baştan sona kadar aynı şeyi değil, farklı konuları da işlemektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in her cümlesine **«âyet»** denir. Çoğulu **«Âyât»** dır. Bu sözcük Arapçada ayrıca belirti, kanıt, işaret ve olağanüstü kanıtlayıcı hadise anlamına da gelir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'in her cümlesi *(yani her âyeti)* insanlarınki gibi sıradan bir söz dizisi değil, evrensel gerçekleri bilgi comprimeleri halinde içeren, öz, hikmetli, akıcı, ahenkli, açıklayıcı, kanıtlayıcı ve mucizevi ifadelerdir. Bu nedenledir ki **Hz. Peygamber** (sav)'in en azılı düşmanları dahil olmak üzere, gerek O'nun çağdaşları olan şairler, edipler ve hatipler, gerekse ondan sonraki bilginler, şiir ve edebiyat erbabı, Kur'ân-ı Kerîm'in berraklığı, akıcılığı, ahengi, edebi üstünlüğü ve anlam zenginliği karşısında mest olmuş, şaşkınlık ve hayranlıklarını daima ifade etmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerine gelince, bazılarının bitişik, ya da ayrık sayılmasından ötürü değişik görüşler ileri sürülmüştür. Kur'ân ilimlerinin ünlü akademisyenlerinden **Ebu Amr ed-Dânî**, âyetlerin 6000 olduğu görüşündedir. Kur'ân-ı Kerîm'deki âyet sayısının, 6204, 6214, 6219, 6225 ve 6239 olduğunu söyleyenler de vardır.[260]

Bu görüşler, Kur'ân-ı Kerîm'in içeriğinde herhangi bir değişiklik olduğu anlamına asla gelmez. Zâten Onun hiçbir yerinde en ufak bir değişiklik olmamıştır. Onu değiştirmek gibi kötü bir niyetle kim harekete geçmişse, daima hüsrana uğramıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in azılı düşmanları için sınırsız özgürlüklerin yaşandığı lâik ülkelerde bile bu cinâyeti hemen hiç kimse kolay kolay göze alamamış, buna cüret etme talihsizliğine düşen tek tük bedbahtlar olmuş ise de Allah Tealâ, çok kısa zamanda onlara belâlarını vermiştir! Nitekim kâinâtın bu yüce anayasasını her türlü tehlikelere karşı korunması altına aldığını, bizzat Allah Tealâ açıklamıştır.[261]

---

[258]. **Kurân-ı Kerîm 33/40**

[259]. **Kurân-ı Kerîm 5/3**

[260]. **Celâlüddin Abdurrahman es-Suyûtıy, el-İtkan fi Ulûmi'l-Kurân: 1/88-89 Kahraman Yayınları, Dördüncü Baskı İstanbul-1978**

[261]. **Kurân-ı Kerîm 15/9**

Kur’ân-ı Kerîm evrenseldir. Her ne kadar **Arabistan**'da ve Arapça inmişse de, Kıyâmet kopuncaya kadar bütün dünya insanlarına hitap etmektedir ve edecektir. Irkçılık, «Milli Türk Dini» ve materyalizm gibi sapık temellere dayanan her türlü yıkıcı ve saldırgan ideolojilerin açtığı amansız savaşa rağmen Kur’ân-ı Kerîm'in mesajları tarihin her döneminde olduğu gibi çağımızda da düşünmesini bilen seviyeli insanları derinden etkilemektedir. Yüce kitabın feyiz ve nuru, sağduyulu topluluklar üzerinde çağlar boyu bu etkiyi yaratmış ve aralıksız olarak sürdürmüştür. Şu var ki Kur’ân-ı Kerîm'de **Yusuf Sûresi**'nin 103 üncü âyetinden de açıkça anlaşıldığı üzere bu seviyeli topluluk her çağda dünyadaki toplam insan sayısının daima çok azını oluşturmuştur. Elbette ki bundan sonra da böyle olacaktır. Çünkü bu bir ilâhî yasadır. Gerçekleri yakalayabilme onur ve mutluluğu ise Allah'ın ender bir ödülüdür. Bu ödülün sıradanlaşmaması, hiç kuşkusuz onu kazanma şerefine erenlerin, bilinçsiz sürülerden farklı bir vicdan kimliğine sahip bulunmalarıyla ancak mümkün olabilir.

Kur’ân-ı Kerîm, başta İngilizce, Fransızca, Almanca İtalyanca, Rusça ve Japonca olmak üzere birçok dünya dillerine; aynı zamanda Arapça konuşmayan **Hintli, İranlı, Türk** ve çeşitli **Afrika** yerlileri gibi İslâm'a mensup milletlerin dillerine de tercüme edilmiştir. Şu var ki tercüme, Kur'ân'ın kendisi sayılmaz. Dolayısıyla namaz gibi kesin bir disiplin çerçevesinde icra edilmesi şart olan ibadetlerin içinde Kur’ân-ı Kerîm, aynen vahyedilmiş olan şekliyle okunur. *(Keza diğer **tesbih, tahmîd, salevât** ve **dualar** da yine yalnızca Arapça okunur.)* Namazın dışında ise istenen dille dua edilebilir. Kur'ân okumak en hayırlı amellerdendir ve aynı zamanda ibadet sayılır. Buna karşın örneğin, **Hz. Peygamber** (sav)'in hadislerini, yani sözlerini, ya da Kur'ân tercümelerini okumak her ne kadar faydalı ve hayırlı işlerden ise de ibadet sayılmazlar.

Kur’ân-ı Kerîm'den başka hiçbir semâvî kitap, bağlıları tarafından ezberlenmemiştir. Kur’ân-ı Kerîm ise her çağda binlerce Mü’min, *(hatta yüzbinlerce Müslüman)* tarafından ezberlendiği gibi oryantalistler ve **Lübnan**'lı Arap asıllı Hristiyan aydınlar tarafından da ezberlendiğine rastlanmıştır. Bunlardan **Şeyh İbrahim e**l-Yazıcı'yı[262] örnek göstermek mümkündür.

Hayret uyandırıcı bir nokta da şudur ki, Kur’ân-ı Kerîm'in anlamını hiç bilmedikleri halde, Arap olmayan Müslümanlardan (*büyük hacmine rağmen)* onu ezberleyenlerin sayısı Arap olanlardan hiç de az değildir.

Kur’ân-ı Kerîm, mucizelerle doludur.

Örneğin bunlardan biri de **Tebbet Sûresi**'dir. Bu sûre, **Hz. Peygamber** (sav)'i yuhalama küstahlığında bulunan **Ebu Leheb** adındaki amcasını kınayan âyetleri içermektedir, **Mekke**'de inmiştir. **Ebu Leheb** bu sûre'nin inişinden yıllar sonra **H. 624** de yıkılıp gitmiştir. Bu müddet içinde **Mekke**'li müşriklerden birçok kimse İslâm’ı kabul etti. O'na ise bu nimete ermek nasip olmadı. Çünkü olamazdı. **Tebbet Sûresi**'nin inişinden sonra yıllarca yaşamasına rağmen O'nun, günün birinde İslâm'ı kabul etmeyi aklından bile geçirmemesi Kur’ân-ı Kerîm'in geleceğe ilişkin içerdiği sırların ve yargıların hiçbir zaman bir çelişkiyle sonuçlanmadığını ve sonuçlanmayacağını çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kur’ân-ı Kerîm, söz, ifade ve üslûp olarak tamamen ilâhî bir ayrıcalığa sahiptir. O'nun için ne nazım, ne de düz anlatım (nesir) olarak tanımlanabilir. Kavramları sınırsız derecede zengindir.

---

262. Şeyh İbrahim el-Yazıcı : (1847-1906) Lübnan'ın ünlü şair ve ediplerinden Şeyh Nasıf el-Yazıcı'(1800-1871) nın oğludur. Ailesi ortodoks iken katolik mezhebine geçti.

Lüis Ma'lûf el-Yesûî, Onu aynen şöyle tanıtmaktadır: «Beyrut'da doğdu. Dil ve edebiyat rönesansının öncülerindendir. Arap dili ve edebiyatını, Babası Şeyh Nasıf'dan okudu. *Kur’ân-ı Kerîm'i ezberledi*. El-Patriyarkiyye Medresesinde ilim halkalarına katıldı. (...) » (El-Müncid S.747 26. Baskı. Beyrut-1986)

İnsan aklının alabildiği kadariyla bu kavramları ancak uzun açıklamalarla başka dillere aktarmak mümkündür.

Örneğin güneş sisteminden ve uzaydan söz eden **Yasîn Sûresi**'nin 38. 39. ve 40. âyetlerinde farklı anlamlar, aynı sözlerin kalıbı içinde çok özetlenmiş olarak verilmiştir. **«Güneş, kendisine özgü bir merkezde akmakta** *(ya da merkeze doğru akmakta)* **dır.»** meâlindeki âyette, güneşin hem kendi etrafında döndüğü, hem aynı zamanda sistemiyle birlikte *(stabl bir duruma geleceği noktaya doğru)* akmakta olduğu yine sadece bu iki sözcükle anlatılmaktadır.

Keza **En'am Sûresi**'nin 125. âyetinde: **«Allah kimi saptırırsa ona, tıpkı göğe tırmanırken göğsünü daralttığı gibi sıkıntı verir.»** derken, aynı zamanda deniz seviyesinden yükseldikçe basıncın düştüğü gerçeğini de böylece açık şekilde ortaya koymaktadır. Halbuki Kur’ân-ı Kerîm'in aydınlattığı Ortaçağda, henüz eskiçağın karanlıklarından kurtulamamış insanlık dünyası, basıncın ne olduğundan tamamen habersizdi.

Kur’ân-ı Kerîm'in ilginç bir mucizesi de Arapçaya ait yüzlerce gramer kuralının homojen bir şekilde eyetlere yayıldığı gerçeğidir. Bu kurallar özellikle kelimenin son sesini belirlemede birer disiplin müeyyidesidir. Hiçbir öğretmenden ders almamış olan **Hz. Peygamber**' (sav)'in bu âyetleri bir tek gramer hatası yapmadan nakletmiş olması akılları durduracak dehşet bir olaydır. Arapça bilmeyenlere bunu anlatmak pek güç ise de Arap dil gramerinin dünya ilim literatüründe sahip olduğu matematiksel yapı hakkında biraz malumatı olanlar bu mucizeyi az çok sezer gibi olurlar.

Kur’ân-ı Kerîm, bölünmez bir bütündür. Onun için bir kelimesini bile inkâr eden, onu yok sayan, ona açıkça saygısızlık eden aynen Allah'ı inkâr etmiş gibi olur ve İslâm'dan çıkmak gibi korkunç bir hüsrana uğrar.

Levh-i Mahfûz

«Levh-i Mahfûz» tabiri bir tek defa, Kur’ân-ı Kerîm'in 85'inci Sûresi olan **Burûc Sûresi**'nin 22'inci ve en son âyet-i kerîmesi'inde geçmekte ve **«Korunmuş Levha»** anlamına gelmektedir. Allah Tealâ ilâhî katında Yüce Kur'ân'ın bu korunmuş levhada olduğunu bize haber vermektedir. Bu levhanın gerçeği hakkında beşer olarak herhangi bir bilgimiz yoktur.

PEYGAMBERLERE İMÂN

Peygamber, Nebi, Rasûl ve mürsel sözcüklerinin Terimsel anlamları

«Peygamber» kelimesi farsçadır ve iki sözcükten oluşan bileşik bir isimdir. Bu terimin birinci kesiti olan: **«Peygâm»** sözcüğü, haber demektir. Öbür kesitini oluşturan **«Ber»** sözcüğü ise *(götürmek anlamına gelen **«Burden»** masdarının türevlerindendir ve)* götürücü anlamına gelir.

Türkler, yaklaşık bin yıl önce İslâm’a girerken bu dinin mesajlarını Araplardan değil, İranlılardan aldıkları için, İslâmî terimlerin ilklerini İran halkının dili olan Farsça’daki şekilleriyle aldılar.[263] **Peygamber**, **namaz**, **oruç**, **abdest** gibi... Bu nedenle **«peygamber»** kelimesi, Türkler arasında günümüze kadar, Arapça aynı anlamdaki **«nebi»** ve **«rasûl»** sözcüklerinden daha çok kullanılmaktadır.

---

263 ***«Türkler İslâmiyet’in birçok unsurlarını doğrudan doğruya Araplardan değil, Acemler vasıtasıyla aldılar. İslâm medeniyeti Türklere, İran kültürünün merkezi olan Horasan yolu ile Mâverâünnehr’den geçerek geliyordu».*** Ord. Prof. Dr. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. S/21, Diyanet İşleri Bş. YY.. 118. İlmi Eserler/11

Peygamber kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de geçmez; Onun Arapça karşılıkları olan ve **«gönderilmiş elçi»** anlamına gelen: **«Rasûl»** ve **«mürsel»** ile haberci demek olan **«nebî»** sözcükleri Kur'ân'da vardır. **«Rasûl»** ve **«mürsel»**, sözcükleri aynı kökkten gelirler. Dolayısıyla terimsel açıdan aralarında fark yoktur. Ancak bunlarla **«nebî»** kelimesi arasında bu bakımdan şu farklar vardır:

«Rasûl» ve **«mürsel»** kelimelerinin her ikisi de yeni bir kitap ve yeni bir şerîatla gönderilen ilâhi elçi anlamında kullanılabilmektedir. Ancak bir önceki peygamberin şerîatına bağlı olarak gönderilen elçiye yalnızca **nebî** denir. Ona rasûl denmez. Bundan da **«Rasûl»** teriminin **«Nebi»** teriminden daha kapsamlı olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Peygamber kelimesi ise bu konuda belirgin bir anlam vermemektedir. Herhalde bu sözcüğün rasûl, ya da nebî anlamında kullanılmasının bir sorun olmadığı açıktır.

Peygamber, nebi, rasûl ya da mürsel sözcüklerinin Türkçedeki terimsel karşılığı ise **«Allah elçisi»** dir. **«Nebi»** sözcüğünün çoğulu **«Enbiyâ»**, **«Rasûl»** sözcüğünün çoğulu **«Rusul»**, **«Mürsel»** sözcüğünün çoğulu ise **«Mürselîn»** dir.[264] Her üçü de peygamberler demektir.

Neden Peygamberlere İnanmalıyız

Peygamberlere inanmak, Allah Tealâ'ya inanmanın gereğidir. Çünkü Peygamberler Allah Tealâ'nın elçileridir, O'nun vahyettiklerini insanlara ancak bu elçiler iletmiş, O'nun emir ve yasakları doğrultusunda insanları bu yüce kişiler bilgilendirmiş ve eğitmiştir. Öyle ise **"Neden peygamberlere inanmalıyız?"** sorusu, aynen: **"Neden Allah'a inanmalıyız, Niçin varız, Öldükten sonra ne olacağız..."** gibi sorulara benzemektedir.

Görüldüğü üzere peygamberlere inanmak, daha birçok gerçeğe inanmakla eş değerdedir ve onlarla bir bütünlük oluşturur. İnsan genellikle çok basit hayat olaylarını kendi başına kavrayabilir, ama karmaşık evrensel gerçekleri, bir öncünün, bir öğreticinin yardımı olmadan yakalayamaz. İşte bu öncüler ve öğreticiler peygamberlerdir.

Hayatta çok sıradan ve somut aykırılıkları anlamak ve bu suretle de yararlıyı zararlıdan ayırt edebilmek kolaydır. Örneğin, ateşin, selin ve vahşi hayvan saldırısının tehlikelerini, en ilkel insan bile bilir; Bu konuda derin bilgilere, geniş kültüre, büyük tecrübelere ve bir akıl verene de ihtiyaç duymadan bazı önlemler almayı kendiliğinden idrak eder. Hatta hayvanlar bile içgüdüleri sayesinde tehlikelere karşı kendilerini savunmaya çalışır, yaşamak için avlanırlar.

Ancak eğer peygamberler olmasaydı insan, örneğin annesiyle babasıyla, öz ya da süt kardeşiyle cinsel ilişkide bulunmanın kötülüklerini, domuz etinin zararlarını, yalancı şahitliğin, faizin, ünlenme kompleksinin olumsuzluklarını öğrenemezdi. Özellikle: Allah (cc), rûh, melek, cin, şeytan, âhiret, cennet ve cehennem gibi gaybî gerçekler hakkında gerekli bilgilere ulaşamazdı.

İnsanlar da diğer canlılar gibi bir âlemdir. Buna **«beşeriyet âlemi»** diyoruz. Ancak akıllı olma ayrıcalığı ile birlikte ilâhî vahye ayak uydurarak toplu halde yaşayan cemaatler, öbür insan sürülerinden çok daha mükemmel popülasyonlar oluştururlar. Çünkü eğer peygamberler olmasaydı insan yığınları da tıpkı arılar, karıncalar ve penguenler gibi yüce değerlerden yoksun, sadece egoya dayalı canlılar ya da sırf **«Homo Sapiens»** grupları olarak kalırlardı. Tıpkı, moral değerlerden nasibi olmayan ve salt çıkara dayalı maddesel ilgilerle, içgüdüsel dürtülerle ya da yasaların zoruyla, bir arada yaşayan çağımızın *(toplum diye adlandırılan)* kalabalıkları gibi.

---

264 **«Mürselin»** **«Ünzile»** ve **«Aleyna»** gibi Kur'an-ı Kerim'de geçen bazı kelimelerin *–sırf kulağa hoş geliyor diye, anlamları hiç düşünülmeden-* Türkiye Sünnileri arasında kızlara isim olarak verilmesi bu toplumdaki yaygın bilgisizliğin ilginç ve gülünç sonuçlarındandır!

Peygambersiz bir toplumun yaşamında belki bireylerarası ilişkiler belli bir disipline dayanabilir ve bu disiplin çok mükemmel bir işbölümü biçiminde ortaya çıkabilir; Ama bu düzen, hiçbir zaman otomatik ve mekanik olmaktan kurtulamaz. Böyle bir toplumun yaşamında esnekliğin ve hoşgörünün yeri olamaz. Böylece insanlar ya yasaların zoraki itişleriyle veya içgüdüsel dürtülerle ancak işlevlerini yerine getirmeye bakarlar, içsel güzelliklerin, manevi zenginliklerin ve rûhânî coşkuların farkına bile varamazlar.

Peygamberlerin ve Allah Tealâ'dan getirdikleri göksel mesajların insanlık için ne kadar önemli olduğunu anlayabilmek amacıyla peygambersiz insan topluluklarının yaşamına şöyle bir bakmak yeterlidir. Buna iki örnek vermek mümkündür.

Birincisi, **Roma** Toplumudur ki **Romalılar** mimaride, güzel sanatlarda, siyaset ve eğitim alanında göz kamaştırıcı bir yaşam biçimi sergilemişlerdir. Dünyada çok geniş bir alana yayılabilmiş ve arkalarından hayranlık uyandıran devâsâ büyüklükte eserler bırakmışlardır. Bütün bunlara rağmen **Roma** Uygarlığı bir peygamberin öncülüğünden, ilâhi vahyin fazilet kaynaklarından, Allah Tealâ'nın feyiz ve nurundan yoksun olduğu için tamamen seküler kalmış, zihinlerin ve gönüllerin derinliklerine hiçbir zaman nüfuz edememiş ve dünya uygarlıkları arasında sırf maddesel boyutlar içinde tıkanıp kalmıştır.

Romalılar'ın yaptığı o sanat harikası mermer heykeller, insanlara hiçbir zaman evrensel mesajlar verememiş, çarpıcı erotik görünümleriyle yalnızca sapık ruhları gıdıklamaktan ve sapkın eğilimleri kıpırdatmaktan öte bir işe yaramamıştır.. Bu gerçek her bakımdan donuk, seküler, ve insan kurgusuyla sınırlı tüm uygarlıklar için de sözkonusudur. Bu nedenledir ki ilâhî bir din kimliğinden uzaklaşmış olmasına rağmen, Hristiyanlığın, örneğin **Bizans Dönemi**'nden kalma loş ve köhne bir kilisesi bile heybetli bir **Roma** tiyatrosundan veya bir **Firavun** piramidinden insanı çok daha etkileyicidir.

İkinci örnek ise, insanlara eşitlik ve mutluluk vadederken yaklaşık yüzyıl boyunca yüzmilyonlarca insanı tutsaklık, yoksulluk ve mutsuzluk içinde kıvrandırdıktan sonra dayanamayarak nihâyet kendi kendine çatırdayıp yıkılan komünist rejimdir.

Dine afyon diyen bu rejimin teorisyenleri, peygamberlere ve ilâhi mesajlara hakaret gözüyle baktıkları için felsefelerini materyalist düşünceden hareketle kurmuşlardır. Bu felsefeler hayata geçirilince, insanlar yalnızca maddi alandaki özgürlüklerini yitirmekle kalmadılar, onlardan birçoğu bu yüzden Allah'a ve madde ötesi gerçeklere karşı kuşkuya düştükleri için stres altına girdiler bunalımlara düştüler; Maneviyat boşluğunun çok büyük ıstırabını çektiler. Öyleki zaman zaman haksızlığa uğrayan bu insanlar baskı gördükleri kimselere, hiç değilse içlerinden beddua edip biraz rahatlamayı bile bir çelişki saydılar. Halbuki dünyanın her yerinde hakimler, savcılar ve polisler bile sık sık haksızlığa uğrar ve delil yetersizliğinden dolayı kendilerine zulmedenlerden, yasal yollarla haklarını bir türlü alamazlar. Böyle durumlarda onların bile, haklarını çiğneyenlerin Allah tarafından cezalandırılması için el açıp beddua ettikleri nadir olaylardan değildir. Fakat materyalistlerin bu anlaşılmaz tutumu onları daha büyük sorunların içine itti. Tabiatıyla toplumun sosyal ve ekonomik düzeni de bundan olumsuz yönde etkilendi. Çünkü bu perişanlık, kesinlikle bir peygamberin terbiyesinden ve ilâhi bir mesajın yoksunluğundan doğmuştu.

İşte bu belirgin farklar, peygamberlerin getirdiği mesajlardan *(doğru ya da yanlış)* ilham alan insanlarla bu mesajlardan tamamen yoksun olanları birbirinden kalın çizgilerle ayırmaktadır. Bunların hangisi insan doğasına daha uygundur? Peygamberlerin getirdiği vahiyler mi, yoksa insanların kurgularına dayanan rejimler mi? **"Kardeşle cinsel ilişkide bulunulabilir"** diyen insanların tezi mi, yoksa bunu çirkin bir günah ve sapıklık sayanların inancı mı? Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı olsa bile, İnsan eliyle çiziklenmiş yasalara uygun olan hiçbir söz ve eylemin suç

sayılamayacağını ileri sürenlerin dediği mi, yoksa Allah Tealâ'nın kitabına ve Elçisi'nin sünnetine aykırı olan her söz ve eylemin ancak suç sayılabileceğine inanan insanın imânı mı ?...

Bu ilgiyle burada önemli bir noktayı açıklamakta yarar vardır.

Bilindiği üzere hiçbir ipucu bırakılmadan işlenen suç, beşeri yasalara göre suç sayıldığı halde onu işleyen insan *(saptanamadığı sürece)* suçlu değildir. Oysa peygamberlerin getirdiği vahiylere göre bunun şöyle bir değerlendirilmesi vardır:

Harama tevessül etmek *(yani yasaklı fiili işlemek)* herhâlükârda suçtur. Onu işleyen insan da *-eğer tespit edilirse-* Şeriata göre suçludur. *Ancak (ister tesbit edilsin ister meçhul kalsın),* Allah huzurunda suçludur. Çünkü yakalanmasa bile Allah Tealâ O'nun suçlu olduğunu bilir. İşte vahye dayanan bu yargı topluma ahlâk olarak verilir. Onun için peygamberlere ve onların getirdiği vahye inanan insanlar, resmi denetim ve kontrollerin dışında kaldıkları yer ve zamanlarda da vicdan sorumluluğu ile hareket ederler. Çünkü herhangi bir ipucu bırakmadan bir suç işleseler bile bunun asla yanlarında kalmayacağına ve günün birinde işlediklerinin hesabını Allah Tealâ'ya vermek zorunda kalacaklarına inanırlar. İşte bu, esasen peygamberlerin getirdiği terbiyedir. Halbuki peygamberlere ve vahye inanmayanlar ipucu bırakmadan işledikleri hiçbir suçu suç olarak görmez, hatta eğer bir çıkar sağlayacaksa böyle bir suçu işlememeyi aralarında aptallık sayanlar bile vardır. Nitekim dünyada işlenen katliamların, rüşvet ve yolsuzlukların, uluslararası uyuşturucu ve fuhuş ticaretinin failleri ve aracıları arasında peygamberlere ve vahye inanmayanların sayısı daha çoktur.

Şu halde dünya nüfusunun çok büyük bir kısmı şu veya bu şekilde peygamberlere inanır. Dünyadaki ahlâk kurumlarının tümü, yalanı, samimiyetsizliği, ikiyüzlülüğü, dalkavukluğu, aldatmayı ve bunlara benzer birçok ahlâkdışı davranışları reddeder. Bunları ise düşünürler ve filozoflar değil, en başta peygamberler reddetmiştir. Öyle ise bütün ahlâk kurumları, temelde peygamberlerin getirdiği vahiylerden ilham almaktadır. Bunların büyük bir kısmı yozlaşmış ve büyük ölçüde aslından kopmuştur. Buna rağmen bu gerçekler peygamberlere ve onların getirdiği vahiylere inanmanın aslında insan doğasının kaçınılmaz gereği olduğunu kanıtlamaktadır.

Peygamberlerin kişiliği ve peygamberlik

Peygamberler, Allah Tealâ'nın, insanlar arasından seçip onlara elçi olarak gönderdiği değerli şahsiyetlerdir. Bundan da anlaşılacağı üzere, bütün insanlardan Allah elçilerini belirgin bir şekilde ayıran birtakım nitelikler ve üstünlükler vardır.

Önce şunu belirtmek gerekir ki, Kâinatın Yaratıcısı, bütün varlıklar arasında insanları muhatap kabul etmekle onlara çok büyük bir değer vermiştir. Aralarından elçi seçmiş bulunduğu kimselere ise buna ek olarak bahşettiği mevhibeleri tahmin etmek güç değildir. Çünkü Allah'ın insanlara verdiği değer, genel bir anlam taşır. Kimse kendisi için bu onurdan özel bir pay çıkaramaz. Fakat peygamberler böyle değildir. Onlara verilen değer çok özel ve anlamlıdır. Aynı zamanda onlar bunun farkındadırlar. Dolayısıyla bu yüce şahsiyetler sıradan insanlarla karşılaştırıldıklarında çok farklı oldukları anlaşılır.

Aslında peygamberler, maddi açıdan diğer insanlarınkinden daha değişik ve özel çevrelerde, ya da ayrıcalığı olan ortamlarda değil, bilâkis onlarla aynı şartlar içinde doğup büyürler. Mensubu oldukları milletin herhangi bir ailesi içinden çıkıp yetişirler. Her kes gibi yer, içer, sevinir, üzülür, hastalanır, gezer ve çalışırlar. Bununla beraber, ilâhi irâde ve takdir, ileride olağanüstü bir görevi üstlenebilecek yetenek ve güçle, ahlâk ve erdemlerle onları donatarak yetiştirir. Onlar vahiy alıncaya kadar kendilerini özel olarak yönlendiren bu yüce irâdenin farkında olmazlar. Hatta ilk vahyi alırlarken bu dehşet olayın, bir süre şokunu yaşarlar. Ama bünyeleri bu gerilime dayanabilecek güçte yaratıldığı için kısa bir süre sonra buna alışırlar.

Peygamberler, tertemiz sütle ve helâl besinle gıdalanarak yetişirler. Bütün çirkin söz ve eylemlerden, daha çocukluk yaşından itibaren uzak dururlar. Yaşamlarının ilk döneminde de (haşa!) hiçbir yakışıksız tutum ve davranış göstermezler. Onlar daha minik birer yavru iken bile onurlu, ağır başlı, sakin ve son derece dikkatli olurlar. Hafızaları çok güçlüdür. Gençlikte *-yaşıtları, dönemin doğal bir özelliği olarak bünyedeki enerjinin itişiyle çeşitli çılgınlıklara yönelirlerken-* onlar hiçbir hafiflik belirtisi göstermez, bilâkis güçlerini çok daha yapıcı, yararlı ve saygın işlerde harcarlar. Bu suretle de Allah'ın koruması altında hayatın her türlü aşırılıklarından, çılgınlıklarından, israfından ve bütün çirkinliklerinden uzak kalarak insanlığa birer mürşit, birer öğretmen, birer öncü ve gerçek birer lider olarak yetişirler.

Peygamberlerin hepsi erkektir ve her birinde, Allah Tealâ'nın elçisi olarak şu beş nitelik kesinlikle bulunur:

1- SIDK: Bu sözcük doğruluk demektir. Binaenaleyh bütün peygamberlerin özü ve sözü doğrudur. Bir peygamberin (haşa! Yalan söylemek amacıyla) yalan bir söz söylemesi imkânsızdır. Aynı zamanda bu yüce şahsiyetler daha küçükken bile bir peygamber adayı olarak asla yalan söylemezler. İçinde yaşadıkları toplum ne kadar dejenere olmuş bulunursa bulunsun, onlar hiçbir zaman dürüstlükten ayrılmazlar. Hiçbir çıkar ya da baskı onların bu tutumunu değiştiremez.

Ancak, temelde mutlak bir doğruyu, kesin bir gerçeği desteklemek amacıyla gerçek dışı söz söylemek yalan sayılamayacağı için, peygamber bunu yapabilir. Bu onun için olduğu kadar her mü'min kişi için de legaldir, hatta zorunludur. Nitekim, doğrunun yalanlanmasını ve yenik düşmesini, haklının haksız ve mağdur duruma düşürülmesini sağlayacak her doğru davranış suçtur! Dolayısıyla, doğrunun ve gerçeğin üstün çıkmasına, haklının hakkına kavuşmasına hizmet edecek her yalan, hiç bir zaman yalan hükmünü taşımaz, **yeter ki bu amaçla kullanılacak spekülatif sözlerin, hakikaten doğrunun ve haklının galibiyeti için söylenmiş olsun ve bu sözleri meşrulaştıran bilimsel ölçülere uygun düşmüş olsun.**

İslâm akaid mantığının bu disiplini ilgisiyle peygamberlerin hayatını incelediğimizde bu şahsiyetlerin, kanlı diktatörler ve güçlü zalimler karşısında zaman zaman gerçek dışı ifadelerlere başvurarak içinde bulundukları açmazdan kurtulmaya çalıştıklarını görürüz. İşte bu bir savaş stratejisidir, yalan değildir! Bunun çarpıcı bir örneğini Hz. İbrahim (as)'ın hayatında görürüz.

Enbiya Sûresi'nin 51-71'inci ve Saffât Sûresi'nin 84-99'uncu âyet-i Kerime'lerinde özetlenmiş olarak geçtiği üzere; Hz. İbrahim (as), Putların önünde yapılacak bir festivale davet edilince, **«Ben hastayım»** diye bir mazeret uydurarak müşriklerin bu toplantısına katılmaktan geri kalmış, bu fırsattan yararlanarak hemen puthaneye girip putları kırmıştı. Bunun üzerine O'nu linç etmek üzere yakalayıp topluluğun karşısına getirdiler **«Bunu sen mi yaptın ?!»** dediklerinde; **«Bilakis bu işi** (putların) **büyüğü yapmıştır. Hadi onlara sorun bakalım konuşabiliyorlar mı!»** diye bir cevap vermişti.

Hz. Muhammed (as), Onun bu sözlerini uzun bir hadisinde yorumlayarak, baskı altında kaldığı zor şartlarda kullanılmış sözler olduğu nedeniyle davranışın meşruluğunu savunmuştur.[265]

---

[265] **Sahih-i Buharide Ebu Hureyre'den rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber (sa), Hz. İbrahim (as) hakkında meâlen şunu söylemektedir:** ***«İbrahim üç yalandan başka yalan söylememiştir; iki tanesini Allah yolunda söylemiştir; "Ben hastayım" demesi ve "O işi, bu büyükleri yaptı" demesi... Ayrıca O, birgün Sârâ ile birlikte iken bir diktatörün ülkesine uğradı, o diktatöre denildi ki; burada bir adam var, yanında da insanların en güzelinden bir kadın bulunuyor. Diktatör O'nu huzuruna çağırıp bu kim diye sordu. O da kız kardeşimdir diye cevap verdi...»*** **Hadis biraz devam etmektedir. Özetle sonuç şudur : Hz. İbrahim'in bu olay sırasında diktatöre gerçek dışı bilgi vermesi, O'nun hem kendi canını, hem de karısını kurtarmasına yaramıştır. Görüldüğü üzere;**

2- EMÂNET: Bu sözcük, emin ve güvenilir olmak demektir. Bütün peygamberler son derece güvenilir şahsiyetlerdir. Onlarda hainlik yapmak gibi bir davranış asla görülmez. Dolayısıyla Allah Tealâ'nın insanlara açıklanmak üzere onlara vahyettiği bilgiler ve değerler üzerinde en ufak bir değişiklik yapmaz, böyle bir şeyi akıllarının ucundan bile geçirmezler. Allah Tealâ'nın emânetleri konusunda bu derece titiz olan peygamberler, elbetteki insanların onlara bıraktığı emânetler konusunda da aynı tutuma sahiptirler. Bu nedenle kimsenin sırrını ortalığa sermez, kimsenin emânetleri üzerinde tasarrufta bulunmazlar.

3- İSMET: Bunun anlamı, masum olmak, yani suçsuz ve günahsız olmak demektir. Peygamberlerin suçsuzluğu süreklidir. Son derece iffetli, namuslu, dürüst ve onurlu yaşadıklarından günah işlemek onlar için sözkonusu olmaz. Geçmişleri tertemiz olduğu gibi gelecekleri de öyledir. Allah Tealâ, insanı günah ve suç işlemeye iten nedenleri -*ilâhî hikmetiyle* - onlardan uzaklaştırır. Bazı ufak hataları olabilir ise de bunlara: **«Sehv»** ya da **«Zelle»** denir. Ancak hemen düzeltir ve telâfi ederler. Peygamberler, zaman zaman bazı yanlış kararlar alabilirler. Ancak bu kararlarda hiçbir kötü niyetleri yoktur ve genelde bu yanlışlıklar zararsızdır. Zâten çok geçmeden ilâhî vahiy onları en ideal doğrultuda yönlendirir. Bunlar aynı zamanda nadir birer ders ve ibret etkisi bırakır. Davranışlarının bir sonucu olarak başkalarının gördüğü zararlara gelince bunlar aslında birer hikmet ifade ederler. Bu, ya o insanların, bunu bir ceza olarak haketmiş olduklarından dolayı meydana gelir, ya da tamamen peygamberlerin kasıtsız yaptığı bir hareket ve hamlenin sonucu olarak Allah Tealâ'nın takdirine kalır.

4- FATÂNET:[266] Üstün ve keskin zekâ demektir. Gerçekten de peygamberler son derece parlak bir zekâya, güçlü bir kavrayış yeteneğine, sahiptirler. Duyuları çok güçlü, dikkatleri keskindir. İnsanların hareket ve davranışlarını isabetle değerlendirirler. Kalp ve dimağları Allah Tealâ'nın nuruyla apaydındır. Onlar için gaflet asla söz konusu olmaz. İyiyi kötüden, güzeli çirkinden, doğruyu yanlıştan haklıyı haksızdan ayırt etemede bütün insanlardan daha yetenekli, daha seri ve daha başarılıdırlar. Kötü niyetli insanların hile ve oyunlarına hiçbir zaman aldanmazlar. Peygamberler çeşitli baskılara uğramış, ama herkesin uğrayabileceği komploların, hiçbir zaman kurbanı olmamışlardır. Onlara yapılan kötülükler ve saygısızlıklar için önceden yapılmış hesaplar ve planlar hiçbir zaman tutmamış, bu nedenle düşmanları her zaman çok ani kararlar vererek, pek aşikar ve açık şekilde niyetlerini ortaya koymak zorunda kalmışlardır. Denebilir ki saldırıya uğramış peygamberler, önceden planlanmış komploların değil, çok anî ve seri şekilde girişilmiş süikastler sonucu ancak şehid edilebilmişlerdir.

Peygamberlerin, üstün zekâ, güçlü bellek ve keskin dikkat gibi niteliklere sahip bulunmaları Allah Tealâ'ya elçilik yapma görevinin zorunlu gereğidir. Çünkü Alemlerin yüce Rabbi, aptal, bön, hantal, dikkatsiz, ruhsuz, şaşkın ve unutkan insanları elçi edinmekten münezzehtir.

5- TEBLİĞ: Bildirmek anlamına gelen bu nitelik peygamberlere özgü ve onlar için zorunlu olan beş önemli ayrıcalıktan biridir. Bu demektir ki peygamberler, Allah Tealâ'dan aldıkları bilgileri, emir ve yasakları kesinlikle insanlara ulaştırır ve onlara açıklarlar. Bunun tersi onlar için sözkonusu olamaz. Dolayısıyladır ki bu yüce şahsiyetler, sorumluluklarının idraki içinde Allah Tealâ'nın

---

Hz. İbrahim'in gerçekle uyuşmayan üç sözü Hz. Muhammed tarafından «yalan» kelimesiyle nitelenmiş olmasına rağmen, amaçlarından dolayı meşru kabul edilmiştir. (Buhari, Hadis No: 3108)

266. Bu kelime, kimi yazarlar tarafından «Fetânet» olarak kullanılmıştır. Bilmek gerekir ki, Bu sözcükteki ilk (t), Arapça yazılımda (t) değil, (tı) dır. Yani kalındır. Dolayısıyla Türkçede bu harfi kalın okuyabilmek için ondan önceki harfin (e) değil, (a) olması gerekir. Daha önemlisi, «Fetânet» sözcüğü Araplar tarafından pek kullanılmıyor olsa bile Arap dil gramerinin ilgili kurallarına göre bir masdar kabul edilirse «Fitne» demek olur ki bunun «Fatânet» le hiçbir ilişkisi yoktur.

mesajlarını insanlara iletirken çok kere baskılara işkence ve saldırılara uğramışlardır. Hatta Kur'ân-ı Kerîm'den de anlaşıldığı üzere onlardan bazıları yahudiler tarafından şehid bile edilmişlerdir.[267]

Peygamberlerin Sayıları, mücadele ve çileleri

Gerçeklerin açıklanmasında sayısal ifadeler her zaman gerekli değildir. Çünkü sayılar yalnızca fizik güçlerin ve maddi değerlerin karşılaştırılmasında işe yararlar. Oysa peygamberlerin varlığında, mücadele ve çilelerinde sayılarla asla ifade edilemeyecek gerçekler vardır. Hem sonra peygamberleri hangi sınıfla, hangi örgüt veya toplulukla karşılaştırmak durumunda kalacağız ki onların sayısını öğrenmek bizim için bir işe yarasın? Onlar ki insanlık tarihinin en üstün liderleri, en büyük mürşitleri, en faziletli öğretmenleri ve en güçlü kahramanlarıdır; Öyle ise onları sayı ile anlatmaya ne hacet vardır!

Onlar önce hep tek başlarına mücadele alanına atılmış, ilâhi stratejilerle düşmanlarına karşı savaşmış, ve bu yüce elçilerden, tertemiz canını bu yolda verenler bile sonuç itibariyle hedeflerine ulaşmış, hasımlarını Allah Tealâ'nın yardımıyla dize getirmişlerdir. Şu varki, ilâhi hikmet, onların sayısını bizden saklı tutmayı öngörmüştür. Nitekim Allah Tealâ, en son elçisi **Hz. Muhammed** (sav)'e, O'ndan önceki peygamberlerin sayısı hakkında aynen şöyle buyurmuştur:

«Gerçek şu ki: Senden önce de elçiler gönderdik; Onlardan kiminin yaşamını sana anlattık, kiminin ise anlatmadık (...) »[268]

Evet, Kur'ân-ı Kerîm'de 28 ulu şahsiyetin adı geçmektedir ki selef âlimleri, bunların 25 inin peygamber oldukları hakkında görüş birliği içindedirler. Bunların adları şöyledir:

1. **Hz. Adem**
2. **Hz. İdris,**
3. **Hz. Nûh**
4. **Hz. Hûd,**
5. **Hz. Salih,**
6. **Hz. Lût**
7. **Hz. İbrahim,**
8. **Hz. İsmail,**
9. **Hz. İshak**
10. **Hz. Yakub,**
11. **Hz. Yusuf,**
12. **Hz. Şuayb,**
13. **Hz. Harun,**
14. **Hz. Musa,**
15. **Hz. Davud,**
16. **Hz. Süleyman,**
17. **Hz. Eyyûb,**
18. **Hz. Zulkifl,**
19. **Hz. Yunus,**
20. **Hz. İlyas**
21. **Hz. El-Yasa',**

---

[267]. **Kur'ân-ı Kerîm 2/61, 2/91, 3/21, 3/112, 3/181, 4/155**

[268]. **Kur'ân-ı Kerîm 40/78**

22. Hz. Zekeriyya,
23. Hz. Yahya,
24. Hz. Hz. İsa,
25. Hz. Muhammed
(Allah'ın selâmı onların ve bütün peygamberlerin üzerine olsun.)

Peygamber olup olmadıkları konusunda kesinlik bulunmayan, bunlardan başka üç zât daha vardır ki onlar da **Uzeyr, Lokman** ve **Zulkarneyn**'dir.

Zulkarneyn'in, **Makedonya Kralı Büyük İskender** olduğu yolundaki söylenti asılsızdır. Çünkü her şeyden önce İskender diye bir ad, Kur'ân-ı Kerîm'de yoktur. **Zulkarneyn**'in adı ise **Kehf Sûresi**'nin 83 üncü Âyet-i kerîmesi'nde geçmektedir. Ancak İskender diye ikinci bir adının daha bulunduğunu kanıtlayan güvenilir bir bilgiye rastlanmamaktadır. Kaldı ki **Büyük İskender**'in bir peygamber, ya da bir veli olması şöyle dursun putperest bir müşrik olduğu ihtimali çok güçlüdür. Çünkü tarihler Onun **Asya Seferi** sırasında *(M.Ö. 334 ilkbaharında* ***Çanakkale Boğazı'****nı geçtikten sonra)* **Truva**'da **Priamos, Hektor** ve **Akhilleus** adlarındaki putlara ibadet ettiğini, onlara kurbanlar sunduğunu kaydetmektedir.

Allah Tealâ, **Ahqaf Sûresi**'nin 35 inci Âyet-i kerîme'sinde **Hz. Muhammed** (sav)'e: **«Öyle ise sen de peygamberlerden -*kararlı olanlar* - gibi sabret (...)»** diye emretmektedir. meâlen **«Kararlı»** diye Türkçe'ye aktarabileceğimiz bu ifade, Kur'ân-ı Kerîm'de, **«Ulu'l-Azm»** olarak geçmektedir.[269] Seleflerimiz, kararlılıkla nitelenen elçilerin bütün peygamberlerden üstün olduklarını ve sayılarının beş olduğunu kaydetmektedirler. Bunlar başta peygamberimiz **Hz. Muhammed Mustafa** (sav) olmak üzere **Hz. İbrahim, Hz. Nûh, Hz. Musa** ve **Hz. İsa** efendilerimizdir. Allah'ın selâmı onların ve bütün peygamberlerin üzerine olsun.

Mucize

Peygamberler, insanları bilgilendirirken, onlara Allah'ın emir ve yasaklarını iletirken ruh asaletine sahip, zihinleri aydınlık ve iç dünyaları tertemiz kimselerle karşılaştıkları gibi, katı yürekli, küstah, edep ve terbiyeden yoksun, cahil, kaba ve anlayışsız kimselere de muhatap olurlar. Bu nedenle zor anlar yaşarlar. Allah (cc) tarafından insanlara elçi olarak gönderildiklerine *-bazen kötü niyetin bir sonucu olarak-* inanmayanlar bulunduğu gibi, bir türlü ikna olamayan iyi niyetli kimseler de bulunabilir. İşte bunları inandırmak ve ikna etmek için Allah'ın izniyle **«Mucize»** denilen olağanüstü *(belki de tabiatüstü)* diyebileceğimiz olaylar sahnelerler.[270] Yani peygamberler, ilâhî mûcizelerle desteklidirler. Böylece Allah Tealâ insanlara bu fırsatı da vermiş, onlara gerekçeli olarak inanma yollarını açık bırakmıştır.[271]

Son Peygamber Olarak Hz. Muhammed Mustafa (sav)'nın Kişiliği ve Misyonu

Hz. Muhammed (sav)'in kutlu hayatı siyer denen özel bir tarih biliminin konusudur. Dolayısıyla burada, O'nun dünyaya şeref verdikten sonra uyandırdığı yankılarla, bıraktığı derin izlerle ve Kıyâmet kopuncaya kadar devam edecek olan yüce davasıyla imân ve akâid bilimine konu oluşturan yönleri bizi ilgilendirmektedir.

---

269 **Kur'ân-ı Kerîm 46/35**

270. **Bk. İmânın Temel İlkeleri (Doğru Haber)**

271. **«Perişen olan da bir gerekçeyle perişan olsun, hayat bulan da -*yine* - bir gerekçeyle hayat bulsun»:Kur'ân-ı Kerîm 8/42**

Hz. Muhammed (sav)'e, *(Allah'ın bir elçisi olarak)* imân etmek kadar O'nun sahip bulunduğu özelliklere ve ayrıcalıklara da aynı zamanda imân etmek şarttır. Ancak bu özellikler ve ayrıcalıklar tafsilî imânda sözkonusu olur. Bunları öğrenebilmek ise O'nun müstesna kişiliğini etraflıca tanımaya bağlıdır. Kur'ân-ı Kerîm'in açıklamaları ve bizzat kendisinin hadis-i şerifleri, O'nun yüce kişiliğini bize tanıtacak kadar yeterli bilgiler vermektedir. Allah Tealâ'nın şu sözü, bu konuda söylenebilecek her şeyi özetler gibidir:

«Ve sen yüce bir ahlâka sahipsin.»[272]

Kâinatın Yaratıcısı tarafından böylesine övülmek, dünyada hiçbir insana nasip olmamıştır. Esasen **Hz. Muhammed** (sav)'in parlak meziyetleri, ruh zenginliği, fazilet ve ahlâkı O'nun, Allah'ın en iyi kulu olmasında saklıdır. Öyle ise O'na gerçek anlamda imân edebilmek için, **«Kulluk»**[273] kavramını, bu yüce kişiliği kapsayan evrensel boyutlarıyla öğrenmek gerekir. Evet **Hz. Muhammed** (sav)'in kişiliğinde gerçek ifadesini bulan kulluk nedir, ne demektir, O'nu en son elçi olarak seçen ve âlemlere rahmet olarak gönderen Rabb'ine nasıl kulluk etmiştir?..

Önce şurası belirtilmelidir ki **«kulluk»** kavramının, zaman içinde yozlaşmasıyla birlikte **Hz. Muhammed** (sav)'in kişiliği hakkındaki gerçek bilgiler de farklı yorumlarla yaygınlaşmıştır. Dolayısıyla yüzyıllar sonra O'nun hakkında yaratılan imajın gerçeğe uyduğunu söylemek güçtür. Aslında bu sorun, O'nun ölümü üzerinden üçyüzyıl bile geçmeden Müslim toplumun İslâm'a bakış açısında oluşmaya başlayan çelişkilerin bir parçasıdır. Çünkü insan yaşamının her saniyesinde söz konusu olan kulluk olgusunun, daha sonraları, insanın yalnızca rûhani yaşamıyla sınılı bulunduğu görüşü egemen olmuştur. Bunun anlamı şudur:

İlk Müslimler, hayatın her alanında örnek davranışlar sergilemekle insanın, Allah'ı hoşnut edeceğine ve bu suretle de O'na kulluk yapmış olacağına inanırlardı. Halbuki çok sonraları bu görüş değişti. İslâm'ı yeteri kadar sindirememiş topluluklar, insanın ancak namaz, oruç ve dua gibi rûhânî yaşamıyla kulluk yapabildiği kanaatine saplandılar; Bunun dışında, örneğin çalışırken, yürürken, alıp satarken, dünya işleriyle uğraşırken kulluk atmosferinin dışında kalındığı yanılgısına düştüler.

Tabiatıyla **Hz. Peygamber** (sav)'in kişiliğine de bu hatalı anlayışla bakmaya başladılar. Nitekim bu nedenledir ki O'nunla tarikat rûhanileri arasında benzerlikler aranmakta ve bu şahıslar O'nunla özdeşleştirilmektedir. Oysa **Hz. Peygamber** (sav)'in, kişiliği ve misyonu belgesel olarak ortadadır. Örneğin, kendisine vahiy inmeye başladıktan sonra vefat edinceye kadar geçen 23 yıllık süre içerisinde önce taş ve heykellere tapanları yola getirmeye, onları tevhid doğrultusunda ıslah etmeye çalışmış, her türlü ahlâksızlığa, iffetsizliğe, ilkelliğe, ve zorbalığa karşı mücadele etmiş; Ondan sonra da bir devlet kurmayı başarmış, birçok kez savaşa katılmış, orduları sevk ve komuta etmiş, ashâbına cemaatle namaz kıldırmış, cezaların infazında bizzat bulunmuş ve ümmetinin manevi atası olarak hayatının her alanında çarpıcı insanlık örnekleri sergilemiştir; Bütün bunlarla da Allah Tealâ'ya kulluk etmiştir.

Öyle ise kesinlikle ifade etmek gerekir ki **Hz. Peygamber** (sav) 'i, *(Allah'ın hem kulu hem elçisi olarak)* nasıl idiyse öylece tanımadıkça; Aynı zamanda O'nun kişiliğini ve misyonunu, bizzat kendisinin açıkladığı **«Kulluk»** ve **«İmân»** kavramlarının gerçek ölçüleri içinde benimsemedikçe

---

272. Kur'ân-ı Kerîm 68/4

273. Kulluk kavramının örfî ve fıkhî olmak üzere iki farklı anlamı vardır. Mü'min kişinin meşru olan her iş ve davranışı da örfen ibadet sayılır. «Dünyadan nasibini unutma » (28/77) meâlindeki ilâhî tavsiye, dünyevî de olsa yararlı her işin Allah Tealâ'yı hoşnut edeceği umudunu uyandırır. Ancak rûhânî anlamdaki kulluğun, yani "ibâdet"in tanımı ve esasen nelerin ibâdet sayıldığı konusunda ölçü İslâm Fıkhı'dır.

mü’min sayılmak mümkün değildir. Hele ruhânileri O'nunla özdeşleştirerek, tarikat şeyhlerini (haşa!) O’na benzeterek, yakışmayan yabancı kimlikleri O'na maletmek küfrün ta kendisidir!

Hz. Peygamber (sav)'in Allah Tealâ’ya yaptığı kulluk ve elçilikle bu elçiliğin, cihanşümûl yönünü şu şekilde özetlemek mümkündür:

1- Davası uğruna, dünya liderlerinden ve tarihin en ünlü cengaverlerinden hiç kimsenin gösteremediği eşsiz bir cesaret, gayret, sabır, direniş ve kahramanlık örnekleri sergilemiştir. Allah Tealâ’dan aldığı emirleri, ürpermeden, çekinmeden ve büyük bir soğukkanlılıkla müşriklerin mağrur liderlerine iletmiş, O'nları, batıl inançlarından ve içinde bulundukları çirkin yaşam biçiminden vazgeçip tevhidle şereflenmelerini her fırsatta öğütlemiştir.

2- **Hz. Peygamber** (sav), Allah Tealâ'dan almış olduğu kutsal mesajlarla insanlık dünyasına evrensel değerler getirmiştir. Bunlar, insanın ruhunu yücelten, onu üstün ahlâk ve erdemlerle olgunlaştıran; Toplumların birlik ve beraberlik, dirlik ve düzen, adalet ve hoşgörü içinde yaşamasını sağlayan yüce değerlerdir.

Örneğin bunlardan bir tanesi de selâmlaşmadır. Hiçbir milletin selâm şekli, İslâm’ın **«Esselâmu aleykum»** ifadesiyle ortaya koyduğu evrensel kapsama sahip değildir. Meselâ İngilizce: **«Good morning»** , Fransızca: **«Bonjour»** Türkçe: **«Günaydın»** ve hatta Arapça: **«Sabâh'ül-khayr»** çok kısır anlamlar vermektedir. Çünkü bu tür ifadelerde:

a- Yalnızca bir günün iyi geçmesi dileği vardır. Halbuki İslâm’ın selâm ifadesinde bir zaman sınırı yoktur. Selâm veren Mü’min, din kardeşine bütün zamanları kapsayan bir barış, Allah'dan rahmet ve bereket dilemiş olur.

b- İslâm’ın selâm ifadesi Kur’ân-ı Kerîm'de tescil edilmiştir[274] ve Kur’ân-ı Kerîm'in diliyle söylenir. Dolayısıyla hangi milletten olursa olsun, hangi dili konuşuyor olursa olsun İslâm’ın koyduğu selâm şekli, her Mü’min için aynıdır. Bu bakımdan, milletlerarası bir özelliğe sahiptir. Halbuki diğer dillerde selâmlaşma böyle değildir. Her millete ait selâm şekli o milletin kültür ve anlayışıyla sınırlıdır. Örneğin Fransızlar, İngilizler, Almanlar, İtalyanlar, İspanyollar ve daha birçok milletler Hristiyan oldukları halde bunların, Mü’minler gibi ortak bir selâmlama şekli yoktur. Dolayısıyla başka bir millete ait selâm şeklini kullanan, ya da böyle bir selâm şekline muhatap olan insan, selâmın insancıl ve barışçıl içeriğine rağmen kendisini yabancı hissetmekten kurtaramaz.

Hz. Muhammed (sav)' in getirdiği vahye dayanan namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetlerle bütün emir ve yasaklar da aynen böyle evrensel birer anlam taşırlar. Özellikle ibadetler, hiçbir sporun, hiçbir âyinin, hiçbir alıştırma, geliştirme, terapi ve rehabilitasyon sisteminin insana kazandıramayacağı ruh ve beden sağlığını kazandırır, toplumun sosyal ve ekonomik disiplinini sağlar. Bu nedenledir ki Müslim kişi bu ibadetleri yaptıktan sonra büyük bir rahatlık hisseder ve mutlu olur.

3- **Hz. Muhammed** (sav)'e inen vahiy, disiplin müeyyideleri dışında şekle pek önem vermemiş, işin ruhunu ve özünü ön planda tutmuştur. Bu nedenle her ne kadar giyim, kuşam ve beden temizliği konusunda ashâbını daima öğütlemiş ise de belli bir kılık ve kıyafet üzerinde asla durmamıştır. O, her zaman insanların ve toplumların düzen ve asayiş içinde yaşamalarına, adaletin dakik bir şekilde uygulanmasına, hiç kimsenin ezilmemesine, saygı ve sevginin, dürüstlük ve karşılıklı güvenin yayılmasına önem vermek gibi tüm insanlığı ilgilendiren büyük ve duyarlı konular üzerinde durmuştur.

---

274. **Kur’ân-ı Kerîm 4/86, 6/54, 7/46, 13/24, 14/23, 16/32, 33/44, 39/73, ...**

O'nun traşla ilgili bazı sözleri, sırf Müslim kişinin müşriklere benzememesi ve değerlerin bu suretle yozlaşmaması amacını gütmektedir. Sakallarını uzatırken saçlarını mecusiler gibi kazıtan ve abartılı kılık kıyafetler içinde dolaşan sofuların, giyim kuşamla ilgili hadis-i şeriflerdeki gerçek amacı anlayamadıkları açıktır. Bu nedenle gerek kullandıkları özel kılık ve kıyafetler, gerekse İslâm'ın ibadet şekillerine zaman içinde eklenen çeşitli âyinler en azından kanıtlanmak zorundadır.

Ayrıca en büyük cihan peygamberi olarak **Hz. Muhammed**'in, yaşamına, kişilik ve misyonuna ilişkin şu ayrıntıların bilinmesinde yarar vardır:

1- Peygamberlik mevkiinin gizemli bir özelliği olarak *(çok basit rahatsızlıklar ve vefatından önceki son birkaç günlük hastalığı hariç)* giriştiği çetin ve yorucu mücadelelere rağmen **Hz. Muhammed** (sav), yaşamı boyunca hasta yatmamıştır. **Uhud Savaşı** sırasında isabet alarak hasar gören bir dişinden başka herhangi bir sakatlık geçirmemiştir. Dişindeki bu hasar, O'nun vücut bütünlüğü ve fizik güzelliği üzerinde herhangi bir olumsuz etki ve görünüm bırakmamıştır. Bu özellik aynı zamanda bütün peygamberlerde vardır. Nitekim yaralanır, daha önce tertiplenemeyen çok ani süikastlere uğrayarak şehid olurlar. Fakat yaralanarak ya da kaza geçirerek *(sürekli şekilde)* sakat kalmış hiçbir peygamber yoktur.

Peygamberlerden **Hz. Eyyub**'un uzun süre hasta yattığı ve (haşa!) vücûdunun kurtlandığı yolundaki söylentiler doğru olmasa gerektir. Evet **Hz. Eyyub** hastalanmış, büyük ihtimalle uzun sürmeyen rahatsızlığını Allah'ın bir takdiri ve sınavı olarak önce sabırla karşılamış, ancak peygamberlik misyonunu yerine getirebilmesi için şifa dilemiştir. Allah Tealâ da O'nun duasını kabul buyurarak şifasını ihsan etmiştir.[275] Çünkü ilâhi elçilik, sürekli beden ve akıl sağlığı yanında aktivite isteyen önemli bir görevdir. Peygamber seçilmiş olmanın en büyük hikmetlerinden biri de budur.

2- **Hz. Peygamber** (sav), Hakkın ve gerçeğin düşmanlarına karşı verdiği onca silâhlı mücadeleye rağmen hayatında yalnızca **Uhud Savaşı** sırasında üzerine doğru saldıran **Ubey b. Halef**[276] adlı bir düşman neferini öldürmüş, ondan başka hiçbir insan kanını kendi eliyle dökmemiştir. Çünkü O, Allah tarafından âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir.[277] Vakıa O, bütün peygamberlerin aynasıdır. Çünkü onların cümlesinden üstündür. Bu nedenle elbette ki ne kadar Allah elçisi varsa temelde insanları öldürmek için değil, bilâkis Allah'ın emir ve yasaklarını, O'nun vahyettiği değerli

---

275. Kur'ân-ı Kerîm 21/83, 84

276. Ubey b. Halef, Mekke'li bir müşriktir. Hz. Peygamber (sav), vaktiyle zor günler yaşadığı Mekke'de bu adam O'na her rastlayışında:

«-Bak Muhammed ! Benim bir atım var, ona her gün mısır koçanı yediriyorum; Bir gün binip onun sırtındayken seni öldüreceğim,» diye tehditler savururdu. Hz. Peygamber (sav) ise hiç telâşa kapılmadan, soğukkanlılıkla ve ağırbaşlı bir eda ile:

«-Bilâkis, Allah'ın izniyle ben seni öldüreceğim,» diye cevap verirdi.

Peygamberlerin yalan söylemesi zaten imkânsızdır. Ayrıca bu hadise ile ilgisi bakımından açıklamak gerekir ki Allah Tealâ, Hz. Muhammed (sav) için Necm Suresi'nin üçüncü âyet-i kerîmesinde: «O, havadan konuşmaz !» buyurmuştur. Nitekim bu olay, Uhud günü O'nun bir mucizesi olarak gerçekleşmiştir.

277. Hz. Peygamber (sav) bir devlet başkanı olarak elbetteki gerektiğinde savaş ilân etmiş idam cezalarını onaylamıştır. Bu, O'nun bir rahmet peygamberi olmak ve savaşta bile mümkünse insan kanını kendi eliyle dökmemek gibi özellik ve gayretleriyle bir çelişki oluşturmaz. Çünkü gerektiğinde savaş ilân etmek ve ceza infazını onaylamak, hem dünya ve toplum disiplini açısından zaman zaman bir zorunluk haline gelir, hem de Hz. Peygamber (sav), mutlaka Allah Tealâ'nın vahyi ile hareket ettiği için bütün kararlarında olduğu gibi bu konularda da elçilik ve kulluk görevlerini yerine getirmiştir.

bilgileri, hayat ve kâinât gerçeklerini bildirmek, insanları eğitmek ve ıslah etmek üzere gelmişlerdir.

3- Peygamberlerden, insanlık tarihinin en ünlü kahramanlarından, liderlerinden, imparatorlarından, dahilerinden, bilgin, filozof, icatçı, buluşçu ve sanatçılarından hiçbir kişinin ünü, **Hz. Muhammed**'in şanı, şerefi, ve şöhreti kadar yayılmamıştır; Bir süre yayılmışsa da sonraları unutulmuştur. O'nun ise dünyanın her yerinde şanlı adı her gün milyarlarca kez yükseklerde, mimberlerde ve kürsülerde, ilim meclislerinde, namazlarda, kutsal mekânlarda ve gönüllerde anılmaktadır. Yüzyıllarca böyle anılmıştır, Kıyâmet kopuncaya kadar da sürekli yâd edilecektir. Bir mucizesi olarak O'nun mübarek adı her saniye, ama her saniye dünyanın her yerinde okunan ezanlarda ve namazlarda saygıyla anılmaktadır.

Hayatınızda şu ilginç olayı hiç düşündünüz mü ?

Dünya, *-bilindiği üzere* - yuvarlak olduğu için bütün ülkelerde sürekli olarak namazlar kılınmakta, bu namazlar için de ezanlar okunmakta ve kâmetler getirilmektedir. Tabiatıyla saat farkından dolayı beş vakit namaz, bütün dünyada aynı anda ve süreklilikle her saniye kılınmaktadır. Örneğin, dünyanın bir noktasında sabah namazı kılınırken birkaç boylam ötede öğle namazı, biraz daha ileride ikindi namazı, ondan biraz daha ötelerde de akşam ve yatsı namazları, aynı dakikalarda eda edilmektedir. İki rekatlı namazların ikinci, dört rekatlı namazların ise hem ikinci hem de dördüncü rekatlarında, *(ka'delerde)* **Hz. Peygamber** (sav), her gün milyarlarca kez saygıyla anılmaktadır. İşte bu gerçek O'nun, Kıyâmete değin yaşanacak olan canlı bir mucizesidir.[278]

İsrâ ve Mirâc

İsrâ: Hz. Peygamber (sav)'in bir gece vakti **Mekke'**deki **Mescidu'l-Harâm**'dan, **Kudüs**'deki **Mescidu'l-Aksa**'ya saniyelerle dahi ifade edilemeyecek bir hızla nakledilmesi olayıdır. Kur'ân-ı Kerîm bu olayın kesin şekilde cereyan ettiğini bize haber vermektedir.[279]

Mirac da, O'nun bu yolculuktaki ilk durağı olan **Kudüs**'den, *(insan idrakiyle nerede olduğu bilinmeyen)* **Sidretu'l-Muntehȃ** Makamı'na yine pek süratli ulaştırılması olayıdır. Kur'ân-ı Kerîm bu olayı da doğrulamaktadır.[280]

İsra ve **Mirac**, **Hz. Muhammed** (sav)'in en büyük mucuzelerindendir. Bu hadise bizi kuşatan doğa yasalarının dışında olup bitmiştir. Bu nedenle **İsra** ve **Mirac**'ı, insanın akıl ve idrak sınırları içinde açıklamak mümkün değildir.

---

[278]. Çağımız dünyasında «Müslim» olduğnu ileri süren yaklaşık bir buçuk milyar insanın, ortalama %57'sinin namaz kıldığı söylenmektedir. Bu varsayımı kabul edecek olursak bu oran: 855 milyon kişi eder. Bunlar her gün beş vakit namazın yalnızca farzını kılıyor olsalar, bu namazların toplam 9 ka'desi sırasında: Dokuzunu zamirle, onbeşini ise doğrudan olmak üzere Hz. Peygamber (sav)'i 24 er kez anmış olurlar ki bu takdirde 24 saat zarfında, dünya çapında Hz. Peygamber (sav), 24 x 712 500 000 = 20 milyar 520 milyon kez saygıyla anılmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki dünyada en yaygın olan Hanefi mezhebinin, mensupları sünnetlerini asla terketmez ve günlük namazları 17 değil, 38 rekat olarak kılarlar ki her gün 24 yerine 66 şar kez Hz.Peygamber (sav)'i anmış olurlar. Bayram ve cumalardaki artışa paralel olarak okunan yüzbinlerce ezanın, getirilen yüzbinlerce qaametin ve Müslimlerce sayılara sığmayacak kadar okunan salevât-ı şerife, kelime-i şahadet ve kelime-i tevhidlerin her birinde de mübarek adının ayrıca anıldığı hesaba katılacak olursa bu cihan peygamberinin, dillerde ve gönüllerde ne derece şan ve şerefle, saygı ve sevgiyle yaşadığını ve yaşayacağını tahmin edebilirsiniz.

[279]. Kur'ân-ı Kerîm 17/1

[280]. Kur'ân-ı Kerîm 53/7, 18

Gerek **İsra** gerekse **Mirac,** imânın temel ilkelerinin önemli ayrıntılarındandır. Dolayısıyla bu iki olaya, ya da birine inanmayanın İslâm Dini ile ilişkisi kesilir.

AHİRET GÜNÜNE İMÂN

Kıyâmet Nedir

«Kıyâmeh» sözcüğü Kur'ân-ı Kerîm'de 70 kez geçmekte ve istisnasız **«Yevm'el-Kıyâmeh»** *(yani Kıyâmet günü)* şeklinde bileşik olarak bulunmaktadır. Bu sözcüğün sonundaki değişken **(h)** Türkçede eskiden beri değişmez **(t)** olarak seslendirilmiştir. Kur'ân'da ayrıca **«es-Sâ'ah»** kelimesi de Kıyâmet anlamında kullanılmıştır.

Bu olay, dille anlatılamayacak kadar çok büyük ve dehşetli olacaktır. Allah Tealâ'nın vereceği emirle **İsrâfil** adlı meleğin yapacağı ilk korkunç uyarı üzerine bütün canlılar ölecek, ikinci uyarı üzerine de insanların tümü, genel bir silkinişle yeniden dirilip neye uğradıklarını bilmeden şaşkın bir şekilde kalkacaklardır. İşte kıyâmet olayı kısaca budur. Elbetteki, yaşanmadan tam anlamıyla bilinemeyecek olan bu mukadder hadisenin ne derece kapsamlı ve ne kadar müthiş olduğunu bazı âyetler bize haber vermektedir.

Ancak şunu açıklamak gerekir ki: Kıyâmet, henüz insanlar tamamen yok olmadan başlayacak ve belki de çok uzun süreçler boyu birbirini izleyecek olaylardır.[281] Öyle ki, ilk çalkantıların şokuyla anneler emzikteki bebeklerinden vazgeçip onları bir kenara atacak, gebe kadınlar çocuklarını düşüreceklerdir.[282] Kesin olarak bilinen bir şey varsa o da bu hadisenin olağanüstü ve korkunç değişimler, patlamalar, gürültüler, sarsıntılar ve yıkımlarla karışık olarak meydana geleceğidir.[283]

Kâinatın ilk yaradılışı nasıl ki milyonlarca yıllık uzun devrelerle gerçekleşmiş ise Kıyâmet olayı için de aynı şeyi düşünmek mümkündür. Çünkü Kıyâmetin, kâinât çapında bir yıkım ve çözülme şeklinde cereyan edeceği düşünülürse bu olay uzaydaki bütün sistemlerin, disiplin ve düzenini kaybetmesi anlamına gelir. Kâinattaki eşya ve olaylar arasında bulunan ince hesaba dayalı ilişkilerde Allah'ın dileyeceği bir sırada meydana gelebilecek bir kopukluktan sonra bunun birbirini izleyeceği ve nihâyet dünyamızın ve üzerindeki her şeyin de görülmedik bir yıkıma uğrayacağı akla pek uygundur. Ancak bunu, **«Big Bang»** olayının bir karşıtı olarak açıklamak, yani ileri sürüldüğü üzere 20 milyar yıl kadar önce kâinâtın bir patlama sonucu meydana geldiğini, dolayısıyla bu gerilim için bir de büzülme ve içe çekilme gibi tamamlayıcı bir zorunlu dönüş olacağını kabul etmek herhalde erkenci bir gayret olur.

Bu dünyadaki hayatın tamamen sona ermesiyle birlikte üç büyük olay yaşanacaktır:

a) **«Baas»** (diriliş)
b) Kıyâmet
c) Hesaba çekiliş

Kur'ân-ı Kerîm, bunların kesinliğini bildirmektedir. Diriliş olayının iç yüzünü yalnızca Allah Tealâ bilir. Bizleri hiç yoktan var eden kâinatın yaratıcısı, canlıları öldürdükten sonra aynı parça ve

---

281. Ebulfida İsmail b. Ömer İbni Kesir, Tefsir'ül-Kur'âni'l-Azîm : 5/158- Kahraman Yayınları İstanbul-1985

282. Kur'ân-ı Kerîm 22/2

283. Kur'ân-ı Kerîm 22/1, 101/1-5

organlarla onları yeniden diriltecek güce elbetteki sahiptir. **Reenkarnasyon** iddiaları ise İslâm âlimleri tarafından çürütülmüştür.

Dirilişle Kıyâmet, iç içe cereyan eden bir olaydır. Yani diriliş, Kıyâmetin bir parçası olarak gerçekleşecektir. Çünkü dünyada hayat henüz devam ederken Kıyâmet kopmaya başlayacak ve hayat tamamen sona erince de sürecektir. İşte bu süreç içinde hem dünyadaki hayat tamamen son bulmuş olacak, hem de insanların yeniden dirilmesi olayı meydana gelecektir.

Hesaba gelince bu hadise, Kıyâmet ve âhiret gerçeğinin ağırlık merkezini oluşturur. Bu olay belki de sayılarını ifade etmek için rakamların yetmeyeceği kadar insandan hesap sormak, bunların bir bölümünü cezalandırmak, bir kısmını ise ödüllendirmek demektir. Allah Tealâ, elbette ki ilâhî gücüyle bunu gerçekleştirecektir. Bu kadar insanı dünyada yoktan var eden, onları rızıklandıran, kimisini aziz, kimisini de rezil eden, hikmet ve kudretiyle onlara türlü türlü olaylar yaşatan Yüce Allah, bu hayatın hesabını âhirette onlardan sormaya ve herkesi adaleti veya lutfuyla yargılamaya kâdirdir.

Kıyâmet: Nice masum kanların boş yere akıtılmasında parmağı bulunan canilerin; nice hak ve özgürlükleri çiğneyen, dokunulmaz mal ve mülkleri yağmalayan zâlimlerin; nice tertemiz namusları zorla kirleten sadistlerin; Allah'ın yüce divanında şaşmaz adalet terazisiyle yargılanacakları korkunç gündür. Yine Kıyâmet: Dünyada adaletle hükmedenlerin, daima hakkın ve ezilmiş haklının yanında yerini alanların, erdemleri yaygınlaştırmak ve insanlığa gerçek mutluluğu yaşatmak için çaba sarfetmiş hayırlı insanların ödüllendirileceği güzel gündür.

İleride **«Neden âhirete inanmalıyız?»** sorusuna cevap verirken üzerinde durulacak olan hesap olayının dünyamızdaki zaman kavramıyla ne kadar süreceği ve nasıl yapılacağı noktasında ne söylenirse hayâlî olacaktır. Ancak insanların bu dünyadaki tutum ve davranışlarına, ahlâk ve gidişatlarına, kavga ve savaşlarına bakılacak olursa hesabın herkes için kolay olmayacağı açıktır.

Bazen **«Öbür dünya»**, bazen de **«Ebedî âlem»** dediğimiz âhiretin kapısı ölümle aralanır. Basit bir ifadeyle, **"Rûhun bedenden ayrılması"** olarak tanımlanan ölüm olayının ise ne olduğunu insanoğlu gerçek yönüyle anlayamamış ve anlayamayacaktır.

Biyoloji dilinde: **"Yaşamsal fonksiyonların geri dönüşsüz olarak son bulması"** biçiminde tarif edilen ölümün metafizik içyüzünü, bilim açıklamaktan acizdir. Çünkü deyim yerinde ise bu olay, hücreler içindeki canlılık akımının maddeötesi merkezden kesilen kontakla durdurulmasıdır. Ancak bunun mahiyetini kavramaya, insanın ne aklı, ne de bilgileri yeterlidir. Yalnız bunu değil, insan, berzah âlemini, Kıyâmeti, sıratı, cenneti ve cehennemi de bu dünyadaki tahminleriyle ya da hayâl gücüyle anlayamaz. Esasında da insan bu gerçekleri duyumsamalı, algılamalı ancak anlamamalıdır.

Çünkü insan bu dünyada ciddî bir sınavdan geçirilmektedir. Bütün yaratıklar arasında Allah Tealâ'nın doğrudan muhatabı olan insan, çok ayrıcalıklı, sorumlu, belli disiplinlere bağlı bir varlıktır; Kâinatın Rabb'i tarafından özel bir amaçla yaratılmıştır. Bu amacın önemli bir ayrıntısı da onun bu dünyadaki tüm yaşamının evrensel bir sınavdan ibaret olmasıdır. Dinin **«Gayb»** olarak örtülü tuttuğu ve inanılmasını teslimiyetle istediği gerçekler işte bu sınavın en önemli sorularını oluşturmaktadır.

Bu dünyada mezara konabilenlerle bundan yoksun kalanlar arasında belki sağlar açısından psikolojik bir teselli farkı vardır. Çünkü ölümle birlikte yolcu edilen insanın, bir mezara konabilmiş olmakla âhirette onun bir ayrıcalık kazanacağını hiç kimse kanıtlayamaz. Bu, aynı zamanda türbelerin kubbeleri altında yatanlar için de söz konusudur. Peygamberler hariç, âhirete intikal etmiş olanlara biçilen değerlerin ve takdir edilen makam ve rütbelerin hepsi insanların hayâl ürünüdür ve insanlar bundan sorumludur. Çünkü ölümle birlikte insan önce aslına döner; Yüce Yaratıcının

kurmuş olduğu zincirleme sistem içindeki biosferin kucağında *(hangi tip mezara konmuş olursa olsun ve kendisi kim olursa olsun)* onu ayrıştıracak ve Kıyâmet kopuncaya kadar yeniden ve tekrar tekrar yararlı hale getirecek olan Allah'ın minicik askerlerine fani vücûdunu kayıtsız şartsız teslim eder.

Dolayısıyla kurda kuşa yem olanlarla mermer lahitlere konan cesetler arasında sonuç itibariyle hiçbir fark yoktur. Hatta ve hatta mumyalanmış müşrik cesetleri, basit mezarlara konan mü'minlerinkine oranla daha geç aslına dönebilir. Şu da belirtilmelidir ki sağlam ve süslü türbelerin, mermer lahitlerin ve mumyada kullanılan çeşitli kimyasal ve antibakteriyel malzemelerin tümü de kucaklarına teslim edilen cesetler gibi aynen ve kesinlikle fanidirler. Bir gün gelecek onlar da yıkılacak, bozulacak çözülecek ve darmadağın olacaktır. Âhirete ilk yolculuk böyle başlar.

Ölen insanların, Kıyâmet kopuncaya kadar ruhlarının nerede bulunduğu ve ne gibi bir muamele gördüğü ise Allah'dan başka hiç kimse tarafından bilinmez. Allah Tealâ, ruh ile ilgili olarak **Hz. Peygamber** (sav)'e şu bilgiyi vermiştir:

«Sana ruh hakkında sorarlar. De ki: "Ruh, rabbimin sistemlerindendir" Size bilgi olarak pek az şey verilmiştir.» [284]

Kıyâmet ne zaman kopacaktır

Bu sorunun cevabını, Kıyâmete ve âhirete inanan hemen herkes merak eder. Ancak bu konuda bilinmesi gereken iki önemli nokta vardır.

Birincisi: Geleceğin bilinmezliğidir. Allah Tealâ, değil Kıyâmetin ne zaman kopacağını, ileride meydana gelecek hiçbir olayı net bir şekilde insanoğluna bildirmemiştir. İnsanlar geleceği çok merak ettikleri için yalnız Kıyâmete ilişkin değil, çeşitli şeyler hakkında da bilgelere sorular yöneltir, meçhulleri araştırırlar. Hatta bu amaçla medyumlara, kahinlere ve astrologlara gider fal açtırır yıldıznamelere baktırırlar ki bunların hiçbirinin gerçekle ilişkisi yoktur. İnsana dünyada uygulanan sınavın bir esprisi de bu noktada saklıdır.

Tüm geleceğini karşısındaki bir ekranda seyreder gibi, hayatının sonuna kadar başından geçecek her olayı önceden bilen birini hiç var saymayı düşündünüz mü? Örneğin nerede ve nasıl kaza geçireceğini, hangi yollarla ve ne kadar büyük servetler kazanacağını ya da kaybedeceğini, nice yıllar yükseleceğini ya da sürüneceğini, kimlerle, nerelerde ve nasıl ilişkiler kuracağını, nerede ve nasıl öleceğini ya da öldürüleceğini bir insanın önceden bilmesi kadar korkunç bir olay düşünülemez. Elbette ki böyle bir şeyin, Allah Tealâ tarafından kurulmuş bulunan hayat gerçekleriyle ve kâinât kanunlarıyla ne büyük bir çelişki oluşturduğunu her akıllı insan farkeder.

Kıyâmetin ne zaman kopocağını **Hz. Peygamber** (sav)'e de soruyorlardı. Allah Tealâ, O'na bu konuda şöyle emrediyor:

«Sana Kıyâmeti soruyorlar; Ne zaman gelip çatacak diye. De ki: O konudaki bilgi, ancak Rabb'ime özgüdür. Vaktinden önce açıklamayan O'dur. O, göklere de yere de ağır gelir. Ancak o size ansızın gelecektir. Onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. De ki onu bilmek Allah'a aittir, fakat insanların çoğu *(bu gerçeği)* **bilmezler»**[285]

---

[284]. **Kur'ân-ı Kerîm 17/85**

[285]. **Kur'ân-ı Kerîm 7/187**

Kıyâmetle ilgili olarak bilinmesi gereken **ikinci nokta**, ise yeniden dirilen insanın dünyada yaşadığı süreyi çok azımsayacağıdır. Bu konuda da Allah Tealâ şöyle buyurmaktadır:

«Öyle ise sen de kararlı elçilerimizin dayandığı gibi sabret. Onlar *(ın cezası)* **için acele etme. Onalar tehdit edildikleri işkenceyi gördükleri gün, yalnızca gündüzün bir saati kadar dünyada kalmış olduklarını sanırlar (...)»**[286]

Neden âhirete inanmalıyız ?

Aslında bu soruyla birlikte kendimize bir çok soru daha yöneltmeliyiz. Âhirete neden inanmamız gerektiği noktası o zaman aydınlanacaktır. Önce sosyal hayatımızda yaşadığımız gerçeklerden hareket edelim ve insanların bu dünyadaki hesaplaşmalarına bir göz atalım. Haksızlığa uğramayan hemen hiçbir kimse yoktur. En güçlü insanlar, her istediğini zorla yaptırabilenler, krallar ve imparatorlar bile zaman zaman çok büyük haksızlıklara uğradıklarını söylerler. Bu bir yana, gerçekten tarihin her döneminde zülmün, terör ve işkencenin, en korkunç örnekleri bu dünyada yaşanmıştır ve yaşanmaktadır. Nice haklar yenmiş, nice namuslar kirletilmiş ve nice canlara kıyılmıştır. Birçok insanın, değil yalnızca malı ve meşru hakları, bilâkis namusu ve canı gibi en değerli varlıkları bile saldırıya uğramıkta, haksız yere kanları akıtılmakta ve bir hiç uğruna hayatlarına son verilmektedir.

Peki bu karışıklıklar, bu zorbalıklar sonsuza dek hep böyle sürüp gidecek mi ? Haklar çiğnenecek, zayıflar ezilecek, zâlimlerin yaptıkları yanlarında mı kalacaktır? Ama başımızı kaldırıp kâinâta şöyle bir baktığımızda görüyoruz ki: İnsan tasavvurunu aşan bu muazzam varlık âleminin yaradılışından, küçük bir yağmur taneciğinin buluttan yere inmesine varıncaya kadar cereyan eden bütün olayların hiçbir noktada şaşmayan olağanüstü incelikte hesapları, sebep ve sonuçları vardır.

Şimdi bu iki tabloyu yanyana koyalım, birbirine tamamen aykırı olan bu iki gerçeği karşılaştıralım. Bir cephesinde, *-özellikle canlılar arasındaki ilişkilerin oluşturduğu bu iki gerçekten birinde-* âdetâ anarşi ve kaos egemendir. Hemen hiçbir şey mutlak ideale ve mutlak adalete dayanmamaktadır. En güzel emekler, en büyük fedakarlıklar, en erdemli, hatta en yüce ve en kutsal söz ve davranışlar bile ancak övülmek suretiyle ödüllendirilmektedir. İnsan övgüsü ise hiçbir zaman mutlak bir ölçü olamaz. Çoğunluğun övgüsü, olsa olsa bir tolerans ve bir yaklaşıklık ifade eder ve övgüler birbirinden çok farklıdır. Hatta birinin göklere çıkardığı şeyi, bir başkası çirkin görmekte ve aşağılamaktadır.

Buna karşın, yine Allah'ın eseri olan doğa sistemlerinin ve aralarındaki ilişkilerin oluşturduğu ikinci cepheye baktığımızda görüyoruz ki, bu cephe tamamen matematiksel bir şekilde işlemekte ve bu sistemler otomatik olarak işlevlerini yerine getirmektedirler. Örneğin cisimlerin, maddelerin ve kütlelerin hareketleri, titreşimleri, hızları, çekim ve tepmeleri, akımları, ayrışmaları, çökme ve açığa çıkmaları, nötrleşmeleri, kaynama, buharlaşma, donma ve erime dereceleri, kırılma ve yansımaları, keza canlı yapıları meydana getiren sistemlerin işleyiş şekilleri ve bu sistemlerdeki hayat olayları, canlı ansız ilişkileri ve tabiatın dengesini sağlamada bütün bunların görev ve rolleri akılları durduran şaşmaz ve ince hesaplara dayanmaktadır.

Peki bu kadar dakik işleyen, asla sekmeyen ve şaşmayan böylesi harika bir düzen ve disiplinin yaratıcısı ve yöneticisi, nasıl olur da aynı zamanda bu sistemin bir parçası olan insan adındaki

---

286. Kur'ân-ı Kerîm 46/35

eserini başıboş bırakır, sonsuza dek onun, istediği şekilde davranmasına ve üstelik yaptıktlarının da yanında kalmasına izin verir ?

Öyle ise bu iki cephe arasında çelişki gibi görünen bu durum geçicidir ve mutlaka akıllı ve irâdeli yaratıklar yargılanacaktır. Çünkü Allah (cc) onları ve özellikle insanı diğer varlıklardan çok farklı yaratmıştır. Allah Tealâ'nın eserleri arasında ondan daha imtiyazlı bir varlık yoktur.

Örneğin melekler ve cinler de insanlar gibi akıllı ve irâdelidirler. Ama insan meleklerden de cinlerden de daha özgür, daha bağımsız, daha çok yönlü ve daha zevklidir. Bu nedenle insan, sanat icra eder, müzik yapar ve dinler, olayları kritik eder, aklı ve irâdesi sayesinde düşünür, hesaplar ve tasarlar. Ondan sonra da kendince doğru, haklı ya da zorunlu gördüğü gerekçelere tutunarak çıkarsamalar elde eder ve seçimini yapar. Bu gerekçelerin, insan tarafından doğru, haklı ya da zorunlu bir hükme bağlanması, tamamen onun kişisel ve özgür irâdesinden doğar.

Dolayısıyladır ki insanların düşünce, görüş, inanış ve kanaatleri arasında sürekli bir çatışma vardır. Bu çatışma, hayvanlar arasındaki kavgalar gibi içgüdüsel ve basit değil, bilâkis, irâdeli ve genellikle önceden planlıdır. İnsanın en haksız ve en vahşi davranışı bile muhakemeli bir kritiğin sonucudur. Onun içindir ki düşmanlıkları da bazan kuşaktan kuşağa zincirleme devam eder. Kan davaları, din mezhep, ırk ve milliyet bilincine dayalı savaşlar bunu kanıtlamaktadır. Bu kavgalarda hangi taraf daha güçlü ise daima o, egemen olmaya çalışır. Yani insanlararası ilişkilerde ölçü, her ne kadar yasalarla, geleneklerle, din ve ahlâk kuralları ile belirlenmekte ise de insanın duyguları ve psikolojisi bu ölçüleri zaman zaman gizliden gizliye reddeder. Bu yüzden kaba güce baş vurur. Bütün haksızlıkların, dengesizliklerin ve mutsuzlukların kaynağı da işte budur.

Temelde ilâhî bir hikmete dayanan sürekli eşitsizliklerin neden olduğu haksızlıklar mutlak surette bir sonuca bağlanacak ve nötr bir ortam sağlanacaktır. Bu da bir âhiret hayatının, bir hesap ve bilançonun kesin, kaçınılmaz ve şart olduğunu kanıtlamaktadır. Akıllı ve özgür insanın vicdanı, mantığı ve sağduyusu bunun tersini yalnız reddetmekle kalmaz. Aynı zamanda onu bir hiç sayar ve asla tartışmaya yanaşmaz, hatta buna isyan eder ! Bu gerçeğe bir örnekle açıklık getirmekte yarar vardır.

Âhirete *(yani ölüm sonrası yeniden dirilişe, hesaba, sırata, cennete, cehenneme ve ebedî hayata)* asla inanmadığını söyleyen insanların her birine denilse ki:

«Tamamen haksız yere ve yargılanmadan, faili mechul kalmak üzere kesinlikle öldürüleceğin bir sırada ve - *ölümü âdetâ her nefeste solumaya başladığın böylesi korkunç dakikalarda* - seni bu tanıma sığmaz haksızlığa uğratmak ve bir hiç uğruna hayatına son vermek isteyen kimseye *(ya da kimselere)* karşı kendini savunmak için direnişte bulunmaz mısın? »

Böyle bir soruya muhatap olan sağduyulu, ruh sağlığına sahip ve aklı başında hiçbir insanın **«Hayır»** demesi düşünülemez. Bu da başka bir ifadeyle demektir ki insan, haksızlığa uğradığı zaman mutlak surette hasmıyla hesaplaşmak ister ve ondan öc almaya çalışır. Çünkü insan bıçak altına yatan koyun değildir. Haksız yere idam cezasına çarptırılmış nice kimselerin sehpa üzerinde **«Ben suçsuzum!»** diye haykırdıkları bir gerçektir. İşte insanın içinde, haksızlığa karşı doğan ve kendiliğinden bir körüklenme ile kabaran, irâdeli, gerekçeli ve pek anlamlı bu itiraz ya da intikam duygusu Allah'ın âhiretteki mukadder, kesin, ideal ve mutlak adaletini haber vermektedir ki âhirete inanmayan insan bile bir haksızlığa hedef olduğu zaman bunu yapanın, hakettiği cezaya mutlaka çarptırılacağına -*her şeye rağmen* - içinden gizli gizli inanır. Ama bunu diliyle ikrar etmediği ve evrensel bir realite olarak kabul etmediği sürece mü'min sayılmaz.

Âhiret inancı olarak bu gizli duygunun insandaki varlığına gelince, farkında olsun ya da olmasın, onun doğasına kazınmış kesin bir mühür gibi zâten vardır. Çünkü insan, diğer bütün canlılardan

farklı olarak -*akıl kaynağına bağlı* - engin bir iç dünyaya sahiptir. Çeşitli inanışlar, kültürler, anlayışlar, yorumlar, fanteziler, sanatlar, ilimler ve felsefeler insanın bu zengin iç dünyasını haber veren kanıtlar cümbüşüdür. Ondaki bilinç olgusuna dayanan içsel fenomenler o kadar kalabalık, o kadar zengin, o kadar çetrefil ve karmaşıktır ki psikoloji bilimi bu derinliğin içinde âdetâ tıkanmış, hatta boğulmuştur! İnsanoğlu, büyük bölümünü dışa vuramadığı bu engin dünyasını biyolojik yaşamıyla ancak sürdürebilmektedir. Bu yaşam sona erince onun tanımlara sığmaz dünyasının, verilen son nefesle geri dönüşsüz olarak bir mum gibi sönüverip ebedîyyen kayıplara karışması hiçbir şekilde açıklanamaz! Dolayısıyla bu biyolojik yaşam süresince insanın, nefesten heceye işlediği her fiilin bir muhasebesi -*zamanı gelince* - kesin olarak yapılacaktır.

Âhiret, Bilimsel Açıdan da Ölümün Çağrıştırdığı bir gerçektir.

Duygular ve eğilimler, gerçeklerin habercileridir. İnsan, en karmaşık gerçekleri bile doğasındaki duygular ve eğilimler sayesinde algılama imkânını bulur. İşte ölüm olayının da temelinde inkâr edilemez bazı gerçekler vardır ki bunlar insanı daima meşgul etmiştir.

Belirtmek gerekir ki ölüm denince hemen herkes kendi içinde gizli bir huzursuzluk yaşar. Ancak hiçbir insan ölümü, tamen yok olup gitmek gibi bir sonuç olarak düşünmez ve düşünemez; Hatta böyle düşünmeyi bile beceremez. Çünkü ölüm denince iki önemli nokta sözkonusu olur. Bunlardan biri, **«Hiçlik»** ya da **«Yokluk»** kavramıdır. Diğeri ise, hiçliğin asla tasavvur bile edilemeyeceği gerçeğidir.

Bu noktada, insandaki bütün duygu ve eğilimlerin mutlak surette gerçek olan şeylerle ilintili bulunduklarını unutmamak gerekir. Kurgu, temel gerçekleri duyumsama açısından spekülasyon değildir. Yani bir şey eğer gerçekte varsa, insan onu düşünür, ya da düşünebilir. Aksine mutlak yokluğu düşünmek mümkün değildir. Onun için **«Yokluk»** kavramı, **«Var»** olabilecek şeylerin, henüz bulunmuyor olmaları ilgisiyle kullanılır. İşte bu nedenledir ki insan, ölüm sonrası bir hayatı düşünebilmektedir, hatta düşünmek zorundadır.

İnsanın, ölüm denince geçici olarak içsel bir huzursuzluk duyması ise aslında ölümden sonra yeniden yaşanacak olan gerçeklerin bir çağrışımıdır. Çünkü insanın düşünme mekanizmasında metafizik ve **«Amorphe»** gerçekleri bile rahatça duyumsayabilen kabiliyetler vardır. Bu yetenekler bilimsel bir ifade ile; gereksinme, uyarılma, davranış ve amaç süreçlerinde ortaya çıkar.

Bunu biraz açabiliriz; Ölümden sonra yeniden yaşama arzusu salt bir temenni, bir teselli, bir şartlanma ya da fantastik bir özlem değildir; bilâkis, gizli ve gizemli alemlerin sinyallerini alan, insan doğasına aşılanmış güçlü ve karmaşık bir meleke ve potansiyel bir sezinlemedir.

İşte bu sezgi sayesindedir ki insan, -*hayatının, özellikle olgunluk döneminden itibaren*- ölüm sonrası ebedî geleceğin -*doğal, ancak gizli ve tedirgin*- beklentisi içinde yaşamaya başlar.

Kur’ân'da âhiret

«Âhiret» kelimesi Kur’ân-ı Kerîm'de 115 kez geçmektedir. Bunun üç tanesi hariç 112 si ölümle başlayan ebedî hayatı amaçlamaktadır.

Âhiret, ölümle başlayan berzah âlemini, Kıyâmet olayını, sıratı, cennet ve cehennem hayatını kapsayan geniş bir kavramdır. Âhirete inanmak, Allah'a, meleklere, kitaplara ve peygamberlere inanmak gibi imânın temel erkânındandır. Dolayısıyla âhirete inanmayan insan imânın diğer rükünlerini de inkâr etmiş ve kâfir olmuş olur. Âhiret hayatı hem ruh hem de bedenle yaşanacağından, mü’min sıfatını kazanabilmek için âhirete bu şekilde inanmak şarttır.

Cennete ve cehenneme ilişkin bazı tasvirlerin dışında âhiret hayatının nasıl olduğu Kur'ân-ı Kerîm'de çok ayrıntılı olarak açıklanmamıştır. Âhiretten Kur'ân'da 112 kez söz edilmiş olmasına ve ebedîliğine rağmen onun böyle yarı kapalı tutulmuş bulunması, belki de dünyada sahip olduğumuz sınırlı duyu ve duygularla oraya ait olağanüstü şeyleri tam anlamıyla kavrayamayacağımızdandır.

Örneğin cennetin tasviri yapılırken süt, şarap ve süzme bal ırmaklarından söz edilmektedir.[287] Dünyada da süt, şarap ve süzme bal vardır. Ancak bunların ırmak şeklinde akması dünyadaki kaynaklar ve şartlar bakımından imkânsızdır. Keza cehennemde cezalandırılacak inkârcılardan söz edilirken **«...derileri piştikçe** *(yanıp dökülen çildin yerine)* **onlara başka deriler vereceğiz (...)»**[288] denilmektedir. Demek ki buna rağmen cehennemdeki insan ölmeyecektir. Halbuki dünyada derisi soyulup dökülecek kadar yanan insanın yaşaması imkânsızdır. İşte bu nedenle, dünyadaki sınırlı akıl ve duyularımızla pek kavrayamayacağımız, bu örneklere benzer âhiretin olağanüstü gerçeklerinden Allah Tealâ ancak gaybın ipuçları olarak bu sembolik bilgileri vermiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de daha çok hangi ilgilerle âhiretten söz edildiğine gelince bunu şu örneklerle özetlemek mümkündür:

1- **Bakara Sûresi**'nin 1- 4 âyetlerinde: Gayba inanan, namaz kılan, Allah'ın verdiği mal ve serveti onun hoşnutluğu uğrunda harcayan, ***(Hz. Muhammed****'e ve ondan önceki peygamberlere indirilen)* vahylere ve âhirete inanan kimselerden söz edilmekte ve Kur'ân-ı Kerîm'in bunlar için yol gösterici olduğu ifade edilmektedir. Bundan çıkarılacak sonuç şudur:

Bu sayılan beş şey arasında güçlü bir ilgi vardır. Bunlardan Allah ve melek gibi gaybî gerçeklere ve Allah elçilerine inen kitaplara inanmak, aynen âhirete inanmak gibi zâten imânın rükünlerindendir. Namaz kılmak ve zekât vermek de İslâm'ın şartlarındandır. Dolayısıyla bunların hepsi imânın bütünlüğü içinde birer temel unsurdur. Allah ve melek gibi gaybî gerçeklere inanan insanın, âhirete inanmaması düşünülemez. Keza namaz kılan ve zekât veren insanın da mutlaka âhirete imânı vardır. İşte âhiret inancı, bu güçlü ilgi sebebiyle imânın diğer unsurları yanında ve onları tamamlayıcı olarak âyet-i kerîmede yerini almıştır.

2- Allah Tealâ, bazı âyet-i kerîmelerde, kötülük yapanların âhirette nasipsiz kalacağını, bazılarında da onların ağır şekilde cezalandırılacaklarını açıklamıştır.[289] Âhiretin bu ilgiyle bir ceza yeri olduğu açıktır. Bu nedenle insanın, işlediği fiilerden daima sorumlu olacağı ve eğer bir kötülük yapmış, ancak pişman olmamışsa, ya da hak yemiş, ama zimmetini ibra ettirmemişse öldükten sonraki âlemde bunun hesabını vereceği ve hakettiği cezaya çarptırılacağı anlaşılmalıdır. Şirk, Allah'a isyan, imânsızlık, nifak ve bir mü'mini kasten öldürmek gibi son derece ağır suçların âhirette cezası ebedî hüsrandır. Kur'ân-ı Kerîm bunu açıkça ifade etmektedir.[290] Bundan ise günahkâr mü'minlerin cezalarının geçici olacağı sonucu çıkmaktadır.

3- İmân eden, iyi niyetle ve hayırlı faaliyetlerle bu dünyada Allah Tealâ'nın hoşnutluğunu kazanan kimseler için de, âhiret ebedî bir mükafat yeridir. Kur'ân-ı Kerîm'de buna ilişkin kanıtlar çoktur.[291]

---

287. Kur'ân-ı Kerîm 47/15

288. Kur'ân-ı Kerîm 4/56

289. Kur'ân-ı Kerîm 2/102, 2/114, 2/217, 3/77, 3/85, 5/5, 5/33, 9/69, 16/109, 17/10...

290. Kur'ân-ı Kerîm 2/39, 2/217, 3/116, 4/14, 4/48,5/80, 7/36, 9/68, 4/93...

291. Kur'ân-ı Kerîm 4/56

Cennet ve Cehennem

Âhiret hayatının, hesap ve mizandan sonraki en önemli ve en kalıcı parçası cennet ve cehennemdir.

Cennet, ebedî mükâfat yeri, cehennem ise ebedî ceza yeridir. Ne cennetin güzellikleri, ne de cehennemin korkunçluğu dille ifade edilir gibidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de gerek **«cennet»** kelimesi, gerekse Cennet bahçeleri anlamına gelen **«cennât»** kelimesi birçok kez geçmektedir.

«Cehennem» ve aynı anlama gelen **«cahîm»** kelimesi, keza ateş demek olan **«nâr»** kelimesi de birçok defa Kur'ân-ı Kerîm'de yer almıştır.

Bütün bunlar, dünya hayatının sona ermesi ve âhiretin başlamasıyla birlikte çetin bir hesap döneminin kesinlikle yaşanacağını, şaşmaz ilâhî adaletin tecelli edeceğini açıkça haber vermektedir.

Gerek cennet, gerekse cehennem, ebedîyen var olacaklardır. Ancak mü'min olarak ölen (yani Kur'ân'ın ölçülerine göre imânla ölen) hiç kimse cehennemde ebedî olarak kalmayacaktır. Bunu Kur'ân-ı Kerîm'den anlıyoruz.[292]

KADERE VE KAZAYA İMÂN

Kader Kavramı

Kader, Arap sözlüğünde ölçü ve miktar demektir. İmân konusu olarak anlamı ise şöyle açıklanabilir:

Her şeyin yaratıcısı olan Allah Tealâ, varlıkların henüz hiçbiri yokken de onları en ince ayrıntılarına kadar biliyordu. Bu da onların ölçülerinin, miktarlarının, başlangıç ve sonlarının, hareket ve ilişkilerinin daha yaratılmadan önce Allah tarafından saptanmış ve kesinlikle bilinmiş olduğu anlamına gelir. Kader, farklı bir ifade ile ile şöyle de açıklanabilir: Allah Tealâ, insanın beden ve rûh özelliklerini ve bütün hayat macerâsını ezelî ilmiyle belirlemiştir ve belirlediği şekilde cereyan edip gerçekleşmesini hükme bağlamıştır. Bu hükmünü de kulun gizli ve manevî kimliğine kesin biçimde tescil etmiştir. Bu tespit, Türkçe halk dilinde «yazgı», ya da «alın yazısı» olarak ifade edilir. İşte özet olarak kader budur.

Kader **Ehl-i Sünnet**'e göre tıpkı Allah'a, peygamberlere, meleklere, kitaplara ve âhiret gününe inanmak gibi imânın şartlarından biridir. Onun için kadere inanmayan, mü'min sayılmaz. Şu varki İslâm inancına ait literatürde **«İmânın şartları»** olarak bilinen gerçeklerden en çok beş tanesi Kur'ân-ı Kerîm'de birlikte açıklanmıştır. Bunlar: Allah, âhiret günü, melekler, kitaplar ve peygamberlerdir. örneğin, **Bakara Sûresi**'nin 177 inci Âyet-i kerîme'sinde şöyle denilmektedir:

---

292. Kur'ân-ı Kerîm 4/48, 116.
Akaid ve tefsir kitaplarında, bu âyetlerle ilgili tatmin edici açıklamalar vardır. Bu âyetler, imânla ölen insanın, cehennemde ebedî kalmayacağını kanıtlamaktadır. Allah'ın, *-şirk dışında çok ağır günah işlemiş bile olsa-* Mü'min kulundan rahmetini esirgemeyeceğine ilişkin bu inanış Kur'ân-ı Kerîm'e her bakımdan uygundur. (Bkz.: Ali b. Ali b. Muhammed b. Ebi'l-İz Ed-Dımışkıy, El-Akıydatu't-Tahaviyya şerhi 2/524 Muassasa Ar-Risala, Beyrut-1988 Birinci basım; Muhammed b. Süleyman el-Halebi, Nukhba'tul-Laâlî Lişarhi Badi'l-Amâlî, Beyit no. 61, S.23.

«Erdemlilik, doğuya ve batıya yönelmenizle olmaz; Asıl erdemlilik, bir kimsenin Allah'a âhiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere inanmasıdır (...) »

Nisa Sûresi'nin 136 ıncı Âyet-i kerîmesi de şöyledir:

«...Her kim Allah'ı meleklerini, kitaplarını, elçilerini ve âhiret gününü inkâr ederse o kimse *(gerçeklerden)* **pek uzaklaşmış olur.»**

Görülüyorki kader meselesi bu gerçeklerle birlikte söz konusu edilmemiştir. Bu ise bazı kimselerde farklı düşünmeye yol açmıştır. Gerek bu noktadan baktığımızda, gerekse kaderin açıklamasındaki karmaşıklık, tarih boyunca İslâm'ın mensupları arasında sürekli tartışmalara yol açmıştır. Ancak her şeye rağmen Kur'ân-ı Kerîm'in birbiriyle asla çelişmeyen, bilâkis birbirini tamamlayan aydın açıklamaları kaderin de imân edilmesi gereken gerçeklerden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Allah Tealâ'nın ezeli sıfatlara sahip bulunduğu noktasından konuya baktığımızda anlarız ki sonradan olma her şey yaratılmıştır ve yaratılmadan önce de bütün bunların Allah (cc) tarafından bilinmiş ve takdir edilmiş olması kesindir. Aksi halde Allah Tealâ'yı (Haşa!) geleceği bilmezlikle nitelemek gibi bir düşünce açmazı ve sonuç itibariyle bir mantık çelişkisi söz konusu olmuş olur.

Kaderin Anlaşılmasındaki Zorluğun Nedeni

İmânî konular arasında, en çok tartışılan şey kaderdir. Halbuki İslâm âlimleri tarafından kader konusunda temkinli olunması ve bu meselenin tartışılmaması daima öğütlenmiştir. Buna rağmen eskiden beri birçok insan merakına yenilerek bu duyarlı konuyu irdelemekten çekinmemiş, kimileri de Kur'ân ve sünnetin ölçülerine pek uygun düşmeyen görüşler ileri sürmüşlerdir.

Kader konusunda insan havsalasını zorlayan nokta şu olmuştur: Acaba insan kendi fiilini, kendi eylem ve davranışlarını bizzat kendisi mi yaratmaktadır, yoksa bütün fiillerin, hal ve hareketlerin yaratıcısı Allah Tealâ mıdır? İleride **«İrade ve Kader»** başlığı altında açıklanacak olan bu noktada kitaba ve sünnete bağlı Mü'minler daima dikkatli davranmış, Kur'ân-ı Kerîm'in koyduğu sınırları zorlamamaya çalışmışlardır. Ancak yozlaşmanın getirdiği ahlâk ve inanç sorunlarından biri olarak Sünnî topluluğa bağlı bazı kimselerin de bu noktada pek duyarlı olmadığı bir gerçektir. Nitekim **«Kendi kaderini belirlemek»** ve **«Kaderine hakim olmak»**[293] gibi yaygın söylemler bunu kanıtlamaktadır. Bu ifadeler, özellikle Türkiye'de ırkçı-lâikçi Sünniler ve Alevîler arasında yaygındır. Ancak bunun bilgi eksikliğinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

İnsanın kader konusunda neden bocaladığına gelince bunu her şeyden önce kader meselesinin karmaşıklığında aramak gerekir. Bu konuda insanın özellikle hemen kavrayamayacağı şu üç nokta önemlidir:

1- İnsan, akıllı, irâdeli ve özgür olmakla beraber, dilediği ve yaptığı hiçbir şeyi kendisi yaratmamakta, yaratamamaktadır. Konu yalnızca bununla da sınırlı değildir. Aynı zamanda hayat ve tabiat olaylarından, hayvanların içgüdüsel hareketlerine varıncaya kadar her şey, *(zamanı gelince)* Allah (cc) tarafından yaratılır. Öyle ise dilemek ayrı şey, yaratmak ise ayrı şeydir.

Bazı kimselerin belki de pek derin düşünmeden söylediği gibi eğer her insan kendi kaderini bizzat kendisi belirler olsaydı, hiç kimsenin, dilemediği bir olayı asla yaşamaması gerekirdi. O zaman da insanların kötü bir hadiseyle karşılaşmaması kesin olurdu. Halbuki insanların çoğu mutsuz olduğuna göre genellikle hiç de arzu etmedikleri olayları yaşamaktadırlar. Oysa hiç kimse mutsuz

---

293. Sünnî Arap toplumunda da bir bilgisizlik eseri olarak bu anlamlara gelen «Takriru'l-Masîr» deyimi kullanılmaktadır.

olmak üzere kendisi için kötü bir kader belirlemek istemez. Öyle ise kaderin, *insanın kendisi tarafından değil, bilâkis* Allah tarafından belirlenmiş olduğu açıkça meydana çıkmaktadır.

2- Bilinçli bilinçsiz, irâdeli irâdesiz, doğal ya da içgüdüsel bütün davranışlar, aynen kâinâttaki diğer olaylar gibi kaderin kapsamına girerler. Onun için ister kalp atışlarımız gibi tamamen irâdemizin dışında, ister nefes almak gibi yarı irâdî biçimde olup biten hareketlerimiz olsun, ister bir lokmayı çiğnemek gibi tam irâdeli bir fiilimiz olsun, ister müzik yapmak gibi bizi mutlu eden, ister kaza geçirmek gibi bizi mutsuz kılan, hatta bazen hayatımızın sonunu bile getirebilen bir hadise olsun, hepsi kaderdir. Bunların bir kısmını kader sayıp bir kısmını ise kaderin kapsamı dışında düşünmek için mantıklı bir gerekçe yoktur. Şu halde, bilinçli ve irâdeli olarak yaptığımız eylemlerin de Allah tarafından ezelde takdir edilmiş olduğuna bakılacak olursa insanın, kendi kaderini belirleyemeyeceği açıkça anlaşılır. Çünkü yaşanan olaylar arasında, kaderin kapsamına giren ve girmeyen diye bir ayırım yapmak mümkün değildir.

3- Allah (cc) ezelde (hiçbir şey yokken de) her şeyi biliyordu. Kaderin anlaşılmasında bu nokta son derece önemlidir ve konunun hemen bütün inceliği burada saklıdır. Önce şuna işaret etmek gerekir ki imân gerçekleri birbirini tamamlayıcıdırlar. Örneğin kader gerçeği ile Allah'ın ezelî ve kuşatıcı bilgisi arasında güçlü bir ilgi vardır. Bu ilginin farkında olamayan insanın kaderi anlaması güçtür. Buradaki incelik şöyle anlaşılmalıdır.

Madem ki her şeyi Allah Tealâ yaratmıştır; Ve madem ki ezelî ve kuşatıcı bilgisiyle O, yaratacağı her şeyi bütün incelikleriyle, bütün sırları ve ayrıntılarıyla önceden biliyordu, öyle ise bu şeylerin, O'nun aynen bildiği ölçü ve miktarlarda; O'nun belirlemiş olduğu zamanlarda, mekânlarda, şartlarda ve ortamlarda gerçekleşmesi kesindir. Ancak Allah Tealâ'nın her şeyi önceden biliyor olması, O'nun, akıllı ve irâdeli yaratıkları zorlayıcı bir güçle yönlendirdiği şeklinde düşünülmemeli; kader, bütün hareket ve eylemlerin arkasında, itici bir gizli el gibi değerlendirilmemelidir. Çünkü o zaman da yaratıklardaki iradenin bir anlamı kalmaz.

Önceden bilmiş olmak, Allah Tealâ'nın zâten ezelî niteliğidir; Ya da başka bir ifadeyle: Allah Tealâ'nın ezelden beri her şeyi biliyor olması, O'nun için aksi düşünülemeyen bir gerçektir, bir sıfattır. O'nun her şeyi önceden bilmesi demek de insanın bir robot gibi -*kaderinde göreceği olayları* - zorlanarak ve âdetâ sürüklenerek yaşaması anlamına gelmez.

İnsanın, aklından geçen her şeyi dilemede ve istediğini de dilediği şekilde aklından geçirmede ne kadar özgür olduğunu kavrayabilmek bakımından şu âyet-i kerîme çok şeyler anlatmaktadır:

« (...) Bir millet (in fertleri) **tutumlarını değiştirmedikçe Allah (cc) onların durumlarını değiştirmez.»**[294]

Bu çok genel bir yargıdır ve demektir ki: İnsanlar iyi bir gidiş izlerken bunu kötüye doğru değiştirmedikçe Allah da onları kötü duruma düşürmez. Aynı şekilde tersi bir tutum ve gidiş içinde iseler bunu da değiştirmedikçe Allah onları iyi bir yöne doğru baskıyla yine çevirmez. Yani bu dünyada herkesi kendi özgür irâdesi ve ameli ile başbaşa bırakmış, bu dünya hayatını insanlar için bir fırsat ve bir sınav yeri olarak belirlemiştir. Hatta bir âyet-i kerîmede Allah Tealâ, **Hz. Peygamber** (sav)'e şu talimatı vermiştir:

«De ki: Gerçek, Rabb'inizin tarafındandır. Artık dileyen inansın, dileyen inkâr etsin.»[295]

---

294. Kur'ân-ı Kerîm 13/11

295. Kur'ân-ı Kerîm 18/29

Kur’ân-ı Kerîm, inkârcıların âhirette ne korkunç bir sonla karşılaşacaklarını defalarca açıklarken O'nun, **«Dileyen inansın, dileyen inkâr etsin.»** demesi bu konuda çok açık bir gerçeği ortaya koymaktadır. Eğer insan, irâdesinde özgür olmasaydı, imân gibi en duyarlı bir noktada Allah Tealâ ona böylesi sınırsız bir seçim hakkı tanır mıydı? Şu halde kaderi bir kez daha kısaca tanımlamak için şunu söylemek mümkündür:

Kader: Allah (cc) tarafından ta ezelde bilinen ve *(zamanı gelince)* gerçekleşmesi istenen her şeyin, *(bu dileme ve bilme hakikatinin zorunlu sonucu olarak)* yine ezelde belirlenmiş olmasıdır.

Kader ve İrâde

Allah Tealâ, çeşitli nimetlerin yanı sıra insana, özgürce karar verme ve tercih yapma imkânını bağışlamıştır.

İnsanın sahip olduğu bu ayrıcalık, onun akıllı ve zeki yaradılmış olmasıyla ilgilidir. Çünkü insan, Allah Tealâ tarafından muhatap kabul edilmek bakımından **«eşref-i mahlukât»** olma üstünlüğü ile ödüllendirilmiştir.[296] Ona bu payenin verilmesi ise şu üç önemli nedenle sıkı bağlantılıdır:

1- İnsan iyiyi kötüden ayırt edebilme melekesine sahiptir.

2- Bu özelliğinden dolayı ona, emir ve yasaklar olarak birçok emânetler yüklenmiştir.

3- Bu emânetlerden sorumludur.

Çünkü bu emânetlerin her biri, aslında birer ölçü ve yasadır. İnsan bu ölçü ve yasalara göre yaşamını düzenlemek zorundadır. Nitekim hayatında bunlara ne derece uyduğu hakkında bir gün hesap verecektir. Elbette ki bu önemli üç nokta, onun özgürce düşünüp karar verme ve özgürce davranma imkânına sahip olmasını gerektirmektedir. İşte bu yüzden Allah Tealâ *(küllî irâdesinin kapsamında)* ona cüz'î bir irâde serbestisi vermiştir. Yani bütünsel irâde Allah Tealâ'nındır. Ancak buna bağlı olarak insan kendi seçimini özgürce yapar. İnsan diler, Allah Tealâ da yaratır. İnsanın, gelişmiş canlılar arasında sahip bulunduğu en büyük özellik budur; akıllı olmak ve buna bağlı olarak özgür bir iradeye sahip bulunmaktır. Halbuki hayvanlarda karşılaştırmalı tercih yoktur. Onlar davranışlarını insiyâkî *(yani içgüdüsel)* olarak yaparlar.

Örneğin otlamakta olan (otobur) bir hayvan, açlığın onu ne denli sorunlarla karşılaştıracağını bilemez, bu konuda düşünemez, muhakeme yapamaz. Fakat açlık içgüdüsüyle otlar. Etobur bir hayvanın durumu da aynıdır; av için pusuda yatması, avını yakalamak için yaptığı çeşitli hile ve manevralar, onun mantıksal bir muhakemeden hareket ettiğini kanıtlamaz, bilakis gösterdiği bu çeşitli davranışlar, bir tür zincirleme içgüdüsel girişimlerden başka bir şey değildir. Çünkü hayvanın tepkileri birer refleksten ibarettir. Endişeleri anlıktır, geleceğe dönük değildir.

Buna karşın insan, mukayeseli tercihini kullanarak (bilinçli) davranışlarda bulunur. Nitekim oruç tutarak bilinçli şekilde aç kılır. Kararlarını düşünerek, karşılaştırarak, muhakeme yaparak ve planlayarak alır ve uygular. İntihar etmek isterken bile bu adımları izler. İnsanın davranışları genellikle bilinçli ve aşamalıdır. Önce düşünür, sonra muhakeme yapar, sonra tercihe dayanan bir karar verir, ondan sonra uygular. Bunlar ise mükemmel bir irâdenin varlığını ortaya koymaktadır.

Aynı zamanda insan, bir şeyin gerçek olup olmadığına karar vermek, yani inanıp inanmamak konusunda da yine derin derin düşünür, muhakeme yapar ve içinden kesin hükmünü verir, ya da

---

296. Kur’ân-ı Kerîm 17/70

ikna olamaz kuşku içinde kalır veya reddeder. Öyle ise imân edip etmemek de bir tercih konusudur ve irâdeyle sıkı bir ilişkisi vardır. Eğer sanıldığı gibi insan, kaderin rüzgarı karşısında bir ot gibi olsaydı, yani tabir caizse Allah Tealâ eğer onu robot gibi yaratmış olsaydı her şeyden önce kendisine isyan edecek şekilde ona irâde özgürlüğünü vermezdi. Bilâkis onu bütün emirlerine harfiyyen baş eğen mü'min olarak yaratırdı. Buna da gücü yeterdi Nitekim şöyle buyurmaktadır: **«Allah dileseydi O'na ortak koşmayacaklardı (...)**[297] **Eğer Rabb'in dileseydi yeryüzündekilerin tümü kesinlikle inanacaklardı. O halde sen mi halkı zorluyorsun ta ki mü'min olsunlar!»**[298] **«Eğer Rabb'in dileseydi *(bütün)* insanları bir tek ümmet yapardı, ama sürekli çatışıp duracaklardır.»**[299]

Evet Allah Tealâ insanları zorlamamış, onları irâdelerinde muhayyer bırakmıştır. Bu sebepledir ki onları elçileri aracılığıyla inanmaya davet etmiştir. « **De ki: "Ey insanlar ! Ben sizin tümünüze, göklerin ve yerin sahibi olan, kendisinden başka ilâh bulunmayan, yaşatan öldüren Allah'ın elçisiyim. Gelin Allah'a ve O'nun okuma yazma bilmeyen elçisine inanın ki zaten O da Alah'a ve O'nun sözlerine inanmaktadır. O'na uyun ki hidâyete eresiniz.»**[300] Bütün bunlar insanın, düşüncesinde, kararlarında, hareket ve davranışlarında, Allah (cc) tarafından ne kadar özgür bir irâdeyle serbest bırakılmış olduğunu, bununla beraber ona ne denli sorumluluklar yüklendiğini kanıtlamaktadır.

Burada hatırlatılması gereken çok önemli bir nokta vardır: İslâm'ın kitap ve sünnete bağlı mensupları, bu noktada **Kaderiye** ve **Cebriye** kamplarından ayrılmaktadırlar. **Ehl-i Sünnet** dünyası, -*kişi irâdesinde özgür olmakla birlikte* - onun, tüm düşünce, hareket ve davranışlarının Allah tarafından yaratıldığına inanmaktadır.

Sünnet ve cemeaat kitlesi, bütün inanç meselelerinde olduğu gibi irâde ve *(bununla pek ilintili olan)* kaza-kader meselelerinde de ilk Mü'minler gibi düşünmekte, diyalektik yöntemlerle bu konuları açıklamaktan çekinmektedir. Çünkü insanın iç dünyasında peydahlanan dileme olayı son derece karmaşıktır. İnsanın zihninde bir dileğin ilk olarak hangi temel faktörün etkisi altında oluştuğu, çok yönlü bir nedensellik konusudur. Maddi sebepler ötesine kadar dayanabilecek olan bu sorun sayısız bağıntılarla açıklanamaz. Geriye doğru sonsuz bir süreklilik gösteren nedenler arasında bağıntılar arayarak irâdeyi bir temel nedene bağlamanın insan zekâsıyla belki de mümkün olamayacağına inandıkları için Ehl-i Sünnet âlimleri, irâde konusunda derin tartışmaların dışında kalmayı tercih etmişlerdir.

İyilik, kötülük ve sorumluluk

Kur'ân-ı Kerîm'de iyilik demek olan **«Hayır»** ile kötülük demek olan **«Şer»** sözcüklerinden başka bu iki karşıt anlamda kullanılmış iki kelime daha vardır. Onlardan **«Salih»**: iyi, **«Seyyi'»** ise: kötü anlamını vermektedir. Ancak **«Hayır»** sözcüğü, **«Şerr»** in karşıtı, **«Salih»** sözcüğü de **«Seyyi'»** in karşıtı olarak kullanılmıştır.[301] Aralarındaki farka gelince **«Hayır»** ile **«Şer »** kavramları daha

---

297. Kur'ân-ı Kerîm 7/158

298. Kur'ân-ı Kerîm 10/99

299. Kur'ân-ı Kerîm 10/99

300. Kur'ân-ı Kerîm 7/158

301. Kur'ân-ı Kerîm 41/46, 99/7, 8

kapsamlı ve geneldir. Bu yüzden kaderle ilgili olarak öteden beri **«hayır»** ve **«şer»** terimleri kullanılagelmiştir.

Daha önce de açıklandığı üzere; her şey Allah tarafından yaratıldığı gibi insanın gerek düşünmesi, gerek dilemesi, gerekse bütün hareket ve eylemleri Allah (cc) tarafından yaratılır. Ancak düşünen, dileyen ve yapan, insanın bizzat kendisidir. Bu nedenle sorumluluk insana aittir. İşlediği iyiliğin ve yapıcı faaliyetlerin ödülü de, yaptığı kötülüğün, yıkıcı davranış ve sözlerinin cezası da kendisine yöneliktir. Allah Tealâ, kulun faaliyetlerinden sorumlu değildir. **Ehl-i Sünnet**'in görüşü budur. Bu görüş Kur'ân-ı Kerîm'e ve **Hz. Peygamber** (sav) 'in sünnetine dayanmaktadır.

Kaderîler (Mu'tezilîler)'in İradeye İlişkin Görüşleri

İnsanın, iyi ya da kötü olsun, söz ve davranışlarının, kendisi tarafından mı, yoksa Allah tarafından mı yaratıldığı sorusu daha İslâm'ın ilk yıllarında ve bazı sahâbîlerin henüz hayatta bulundukları günlerde tartışma konusu olmuştur. Kitaba ve sünnete bağlı olan çoğunluk, her şeyin olduğu gibi insanın ve bütün davranışlarının da Allah tarafından yaratıldığı, ancak kulun kendi söz ve eylemlerinden bizzat kendisi sorumlu olduğu görüşünde idiler ki bu inanç, **Ehl-i Sünnet** olarak bilinen geniş bir tabanda kabul görmüş, günümüze kadar da sürmüştür. Bu görüşle ikna olamayanların ilki **Mabed el-Cühenî**'dir. Bu adamın, kaderi inkâr ettiği kaydedilmektedir.[302] O'na göre insan kendi eylem ve davranışlarını bizzât kendisi yaratmaktadır. Daha sonraları **Amr b. Ubeyd** ve **Vasıl b. Ata** gibi tanınmış diyalektisyenler de bu görüşü savunarak **Mu'tezilîlik Mezhebi**'nin oluşmasına öncülük etmişlerdir.

Kelâm Tarihine **Mu'tezile** olarak geçen **Kaderîler**, insanın kendi iradesine mutlak surette sahip bulunduğuna, bu nedenle de kendi fiillerini bizzât kendisi yarattığına inanmaktadırlar. Bunlara göre insanın hiçbir eylem ve davranışında Allah (cc) ın herhangi bir etkisi yoktur. **Mu'tezilîler**'in bu görüşü tutarsızdır. Bu tutarsızlık üç noktada ortaya çıkmaktadır:

1- İnsan yaratıktır, yoktan var edilmiştir. Dolayısıyla onda yoktan var etme gücü bulunamaz.

2- Kendi hareket, söz ve davranışlarının, kendisi tarafından yaratıldığını ileri sürmek, Allah Tealâ ile birlikte ikinci bir yaratıcıyı daha var saymak demektir ki bundan da her insanı ayrı bir yaratıcı kabul etmek gibi çok tanrılı bir şirk inancı sonuçlanmaktıdır.

3- Kişinin kendi hareket, söz ve davranışlarının, bizzat kendisi tarafından yaratıldığını ileri sürmek:

a) Ya Allah Tealâ'nın daha önce bunları bilmediği,

b) Ya da bilmesine rağmen, insanın O'nun dilemesinden bağımsız bir şekilde hareket ettiği anlamına gelir ki, birincisine göre: Allah Tealâ'yı, *(Geleceği bilmemek)* gibi yakışıksız bir sıfatla nitelemek, ikincisine göre de O'nu beceriksizlikle vasıflandırmak gibi çelişkiler ortaya çıkmaktadır.

Aslında bu sakat görüşün savunucuları amaç olarak sırf Allah'ın hiçbir kötülükle ilişkisi bulunmadığını ifade etmek ve yakışmayan şeylerle O'nun arasında bir ilgi kurmaktan kaçınmak pahasına bu korkunç şirke saplanmışlardır.

Cebrîler (Fatalistler)'in İradeye İlişkin Görüşleri

Cebriler, irâde konusunda Kaderîlerin tam tersine insanı, âdetâ rüzgarın yönüne göre hareket etmek zorunda bulunan bir ot gibi görürler. Onlara göre insan, istese de istemese de mukadder olan

---

302. Hâfız b. Ahmed el-Hakemi, Meâric'ül-Kabûl S.286

fiili işleyecektir. Çünkü tüm olaylar ezelde saptanmıştır. Bu olaylar, bir bütün olarak bir senaryo gibidir. Onun için günün birinde bu senaryo mutlaka sahneleneceğinden, insanın, bunda bir değişiklik yapması mümkün değildir. Onlara göre insanın bütün söz, hareket ve davranışları bizzat Allah (cc) tarafından işlenmektedir .

Dolayısıyla insan ne yapıyor olursa olsun, sadece önceden belirlenmiş ve kesinleştirilmiş rolünü oynamaktadır. Onun için sorumlu değildir. Günahların Kıyâmette ceza ve işkenceye sebep oluşturmadığı noktasında da görüş birliği içerisindedirler. **Cebriler**'e göre insanın gerçek anlamda özgür bir irâdesi ve kayıtsız bir seçimi yoktur.

Cebriye Kampı'nın özellikle **Mürciye-i Hâlisa** fraksiyonundan sert görüşlü gruba göre kişi, mü'min bulunduğu sürece işlediği hiçbir günahın ona bir zararı olmaz; Buna karşın eğer kâfirse yaptığı hiçbir ibadetin de faydası yoktur. Bu inancın ikinci şıkkı elbette ki doğrudur ve **Ehl-i Sünnet**'inkiyle çakışmaktadır. Çünkü küfür suçu o kadar büyüktür ki bütün olumlu davranışları boşa götürmek ve kişiyi müflis yapmak için yeterlidir.[303] Ne varki birinci şıkkın kitap ve sünnete uyan hiçbir yanı yoktur. Bu nedenle **Cebriye Fırkası** her bakımdan sapık bir topluluktur. Çünkü insanı, kaderin kaçınılmaz baskısı altında yaşayan eli kolu bağlı bir mahkûm gibi düşündükleri için çok farklı bir ahlâk anlayışıyla dikkati çekmişlerdir. Örneğin, onlara göre ahlâksızca bir davranış, erdemli bir davranıştan farksızdır. Çünkü ikisi de zorunlu olarak yaşanan birer kaderdir.

Kaza Kavramı

Kaza: Arapça yargı, oluş ve meydana geliş demektir. Kader konusu ile ilgil bir kavram olarak: Ezelde Allah tarafından bilinen ve belirlenmiş olan mukadder bir olayın, yeri ve zamanı gelince gerçekleşmesidir. Çünkü rastlantı diye bir şey yoktur. Kâinatta hiçbir olay tesadüfen meydana gelmez.[304]

Kaza da **kader** gibi çok geneldir. Çünkü kaderle ilişkilidir. Aynı şekilde kader gibi kaza da kendi tanımı içinde çok komplike bir kavramdır. Çünkü meydana gelen herhangi bir olay, başka bir olaydan bağımsız değil, bilâkis kâinâtta olup biten her şey iç içedir ve sebep sonuç zinciri içinde, - *madde ötesi sınırlara kadar* - âdetâ her şey birbirine bağlıdır. Dolayısıyla deyim yerinde ise kâinât her an bir kaza cümbüşü içinde yüzmektedir. Örneğin bir yağmur damlacığının hangi şartlar altında, hangi tabiat olaylarıyla ilintili olarak, hangi özellikler içinde, nerede oluşacağı ve ne zaman nereye düşeceği, ezelde Allah Tealâ'nın kuşatıcı bilgisi altında belirlidir. Yeri ve zamanı geldiğinde onun oluşup mukadder şartlar ve ölçüler içinde gerçekleşmesi ise bir kazadır.

Ancak unutmamak gerekir ki bir yağmur damlacığı bile gözlerimizle seyrettiğimiz kadar basit ve hemen o dakikalar içinde başlayıp biten soyut bir olay değil, bilâkis güçlükle anlatılabilecek yoğunlukta çeşitli olayların bir zincir halinde birbirini izlemesiyle ortaya çıkar ki bu olayların her biri ezelde mukadder olmak bakımından birer kazadır. Buna başka bir örnek daha vermek gereksizdir. Çünkü kâinâtta her olay bir kazadır. Halk dilinde - *saldırıya uğramanın dışında* - beklenmedik bir sırada yaşanan, hasar, zarar ve yaralanma ile sonuçlanan olaylara kaza denmesi de buradan gelmektedir. Şu var ki saldırı da esasen bir kazadır. Yani bir kaderin gerçekleşmesidir.

Kaza konusunu, insanın hayatı boyunca yaşadığı olaylar bakımından ele aldığımız zaman da sonuç aynıdır. İnsanoğlu gerek irâdesiyle, gerekse irâde dışı olarak küçük bir zaman dilimi içinde sayısını

---

303. Kur'ân-ı Kerîm 24/39

304. Bk. Tamanen İslâmdışı Çağdaş İnanç ve Fikir Akımları: Darwinizm

asla bilemeyecek kadar olay yaşamaktadır ki bunların her biri, birer kazadır. Ancak bütün bu olaylar arasında özellikle etkisinde kaldığı önemli sahneler vardır ki bunlarla birlikte ancak zaman zaman kaza ve kaderi hatırlar ve bu iki kavram üzerinde düşünmek durumunda kalır. İşte bu nokta ile ilgili olarak da şuna işaret etmek gerekir ki insan için mukadder olan her şey, mutlak surette yaşanır. Kaderde belirlenmiş olan bir olayın kazaya dönüşmesi yani zamanı gelince gerçekleşmesi eğer irâdemizin doğrultusunda cereyan edecekse onu zâten düşünerek, dileyerek ve kararlaştırarak bilinçli bir şekilde yaşarız. Eğer irademizin, bilgimizin ya da bilincimizin dışında meydana gelecekse ilgili sebepler bir araya gelince yine o olayı yaşamak bize rağmen kaçınılmaz olur.

Kader ve Rızık

Özellikle yiyecek ve içecek cinsinden Allah'ın canlıya ihsan ettiği her besleyici şey rızıktır. Kur'ân-ı Kerîm'deki çeşitli açıklamalar bu tanımı kanıtlamaktadır:

«Allah'dır ki sizi yarattı; Sonra sizi *besledi*; Sonra sizi öldürecek; Sonra sizi diriltecektir. »[305]

«Nice canlı vardır ki rızkını taşıyamaz. Onları da sizleri de besleyen Allah'dır. O, tümü duyandır, tümü bilendir. »[306]

«İnkâr edenlere dünya hayatı parlak gösterilmiştir. Onlar mü'minlerle alay ederler. Oysa sakınanlar, Kıyâmet gününde onlardan üstündürler. Allah dilediğine hesapsız rızık verir. »[307]

Rızık da her olay gibi kaderin kapsamına girer. Çünkü canlının hangi şartlarda, nerede, nasıl, hangi yollarla ve ne gibi bir besin maddesini alacağı ve ondan nasıl yararlanacağı ezelde Allah tarafından bilinmektedir. Dolayısıyla onun, yiyecek ve içecek maddesi olarak bir şeyi alması, kazanması ve onu tüketmesi, yaşadığı diğer olaylardan farklı bir şey değildir. Ne varki insanın örneğin, ağzına koymak üzere eline aldığı bir lokmayı herhangi bir nedenle yiyememesi, insanlar arasında öteden beri çok farklı ve çok ilginç bir olay gibi algılanmış, bu nedenle de yiyilip içilen şeylerin rızık adı altında özel bir konu olarak işlenmesi adet olagelmiştir. Bu konuda olup bitenler arasında gerçekten de insanı şaşkınlık içinde bırakan bazı hadiseler yaşanmıştır.

Örneğin, bir çocuğun, tam ağzına koymak istediği et lokmasının, o sırada kedi tarafından kapılması, ya da elindeki süt bardağının devrilmesi belki pek şaşırtıcı değildir. Ama kazılar sırasında çıkarılan bir insan kafatasının dişleri arasında henüz çürümemiş bir darı tanesi şaşkınlık içinde seyredilirken, kenara konduktan az sonra bir kuş tarafından gagalanarak kapılması daha büyük bir şaşkınlığa yol açabilmiştir. Bu da rızık meselesinin kader hadiseleri arasında özelleştirilmiş bir konu olarak işlenmesine neden olmuştur. Halbuki rızık da, yaşanan diğer bütün olaylar gibi kaderin sıradan bir parçasıdır. Öyle ki haram lokma da rızıktır.

Örneğin hırsızlık malı bir yiyeceğin, gerek hırsız tarafından bilinçle yenmesi, gerekse *-farkında olunmadan* - diğer biri tarafından yenmesi arasında kader açısından hiçbir fark yoktur. Haram ya da helâl, ikisine de yedikleri nasip olmuştur. İkisi de kendi irâde ve seçimleriyle bu fiili işlemişlerdir. Aralarındaki fark: Hırsızın sorumlu, diğerinin ise masum olmasıdır. Bu ise yenen şeyin, kader ya da rızık olmasıyla çelişmez. Daha doğrusu böyle bir olayın, Kur'ân'ın üslûbu dışında **«Rızık»** olarak adlandırılmasının hiçbir özelliği yoktur. Çünkü kişinin, bir şey yiyip içmesi ile onun, giyinip ku-

---

305. Kur'ân-ı Kerîm 30/40

306. Kur'ân-ı Kerîm 29/60

307. Kur'ân-ı Kerîm 2/212

şanması, yürümesi, okuması, ya da herhangi bir hareket yapması arasında kader bakımından hiçbir fark yoktur.

Mu'tezilîler bu noktada da **Ehl-i Sünnet**'ten farklı düşünmüşlerdir. Onlara göre haram lokma rızık değildir. Çünkü *"Allah, kötülüğü ve yasaklamış olduğu davranışları yaratmaktan münezzehtir."* Bu nedenle rızık için: *"Allah'ın, insanı yararlanmaktan yasaklamadığı şeyler."* diye spekülatıf bir tanım yapmışlardır. Halbuki insanlar, Allah'ın yasakladığı birçok şeyleri de yiyip içmekte ve *(hiç kuşkusuz, O'nun yaratması sonucu)* bunlardan yasaklı yollarla da olsa yararlanmaktadırlar. Dolayısıyla Mu'tezilîler tarafından rızık için yapılan tanımın tutarsız olduğu açıktır.

Aslında rızık meselesinin taşıdığı önemi, *onu, kader zinciri içinde pek anlamı olmayan yorumlarla* özel bir konu haline getirmekte aramamak gerekir. Fakat rızkın asıl başka yönden taşıdığı bir önem vardır, o da şudur: Rızkın yaratıcısı Allah Tealâ'dır, kişi ise onu, kendi irâdesiyle arayıp kazanandır. Helâli de haramı da hikmetiyle yaratan Allah, insana neyin helâl, neyin haram, neyin iyi, neyin kötü, neyin serbest ve neyin yasak olduğunu açıklamış, ama insanı tercihlerinde özgür bırakarak ileride kendisini hesaba çekmek üzere de sorumlu tutmuştur.[308]

Rızık hakkında bilinmesi gereken önemli bir nokta da şudur:

Kişi, bilgisini, enerjisini ve imkânlarını seferber ederek, çalışıp didinmek, çabalayıp rızkını aramak ve bununla birlikte olanca dikkatiyle helâlinden kazanmak durumundadır. Bu, hem imân, hem ahlâk, hem de hayat açısından zorunludur. Yani kişi her şeyden önce helâle helâl, harama da haram olarak inanmalı, bu iki şeyi vicdanında asla bir tutmamalıdır; Buna bir toplum baskısı ya da bir gelenek diye değil, bir Kur'ân gerçeği olarak inanmalıdır.[309] İnsanın böyle bir inançla rızık arayışı içine girmesi ise hem bir ahlâk gereği hem de yaşayabilmek için kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Çalışmakla rızık arasındaki ilişkiye gelince bu nokta, akılları durduran bir sırla örtülüdür. Bu gizemi sonsuza dek hiç kimse çözemeyecektir. Çünkü bu dünyada öyle canfeda çalışıp çabalayan, akıllı, zeki, bilgili, atılgan, enerjik ve ahlâklı insanlar vardır ki hayatları boyunrca bir türlü iki yakaları bir araya gelmez. Aynı zamanda öyle tembel, bön, hantal, sünepe, mendebur geçimsiz ve ahlâktan yoksun kimseler de vardır ki nimet ve servet içinde âdetâ yüzerler.

Öyle ise akıl, zekâ, enerji, disiplin, dürüstlük, ya da imân ve ahlâk ile rızık ilişkisinin arka planını deşmek veya merak etmek yerine, Allah Tealâ'nın, insanlara uyguladığı bu gizemli sınavdan ibret almak ve bu sınav için hazırlıklı olmak daha doğru olur.

Kader ve Tevekkül

«Tevekkül», öteden beri amaçlı ve tek taraflı yorumlara konu olmuş bir kavramdır. Bunun nedenini, yalnızca tevekkül sözcüğünün verdiği esnek anlamda değil, bu anlamın insanlar tarafından çarpık algılanmasında aramak gerekir. Çünkü tevekkülü, kimileri kasıtlı, kimileri de kasıtsız olarak yanlış yorumlamışlardır. Böylece bu kavram hakkında ikisi yanlış, biri ise doğru olmak üzere üç ayrı düşüncenin var olduğunu söyleyebiliriz.

Bu iki çarpık yorumdan birincisi, İslâm'a ve Kur'ân'a karşı önyargılı olanlara aittir. Daha çok şartlanmışlık etkisiyle İslâm'a karanlık bakanlara göre tevekkül, kelimenin tam anlamıyla: **"Her**

---

308. Kur'ân-ı Kerîm 5/4, 16/114, 115, 116

309. Kur'ân-ı Kerîm 16/116

şeyi boşvermişlik demektir. Bu da tembel, miskin, amaçsız ve idealsiz insan tipinin hayat anlayışıdır. Bu anlayışın kaynağı ise Dindir." Tabiatıyla dinden İslâm'ı amaçlamaktadırlar.

Bu görüşün doğruluk derecesini anlayabilmek için Kur'ân-ı Kerîm'i incelemek yeterlidir. Gerçekte de Kur'ân-ı Kerîm, bütün emir ve yasaklarıyla ve birçok öğütleriyle Mü'min kişiye aktif, hareketli, dinamik ve üretken olması için ruh vermektedir. İslâm'ın ahlâk değerlerinden ilham alarak yola çıkan Müslimlerin tarihte elde ettikleri başarılar ve zaferler, sanat ve bilim alanında gerçekleştirdikleri eserler de onların tevekkül anlayışının böyle olmadığını ayrıca kanıtlamaktadır. Tevekkülü; her şeyi boşvermek gibi yorumlayanların yanıldığını kanıtlayan bir gerçek de onların bu kavramı yorumlarken hiçbir kaynağa dayanmamış olmalarıdır. Nitekim:

«Bu kelimenin manası: Her şeyi kadere ve kısmete bağlayarak gayret harcamadan tam bir tevekkül içinde yaşamak demektir.»[310] diyen bir yazar bu tanımı neye dayanarak yaptığını açıklamamıştır, Çünkü açıklayamamıştır. Ayrıca bu tanımda şöyle bir çelişki vardır: **"Her şeyi kadere bağlamak"** ile **"Gayret harcamadan yaşamak"** birbirinden farklı şeylerdir. Çünkü her şeyi kadere bağlamak sanıldığı gibi boşvermişlik değil, bilâkis Allah'ın ezelde her şeyi bildiğine inanmaktır. Bu ise, daha önce de açıklandığı üzere imânın şartlarındandır.[311] Dolayısıyla Allah Tealâ'nın, ezelde her şeyi bildiğine inanmayan insan, zâten mü'min değildir. **"Gayret harcamadan yaşamanın"** ise **"Her şeyi kadere bağlamak"** la hiçbir ilişkisi yoktur. Bu olsa olsa bazı kimselerin bilgisizlikten kaynaklanan kişisel görüşüdür. Kişisel görüşlerin ise Kur'ân'ın evrensel değerlerini anlatmak için bir kaynak ya da bağlayıcı bir kanıt olamayacağı açıktır.

Tevekkül konusundaki yanlış görüşlerden ikincisi ise bazı mistiklere aittir. Bu görüşün temeli eski stoacı Yunan filozoflarından **Antistenes** ve **Sinop**'lu **Diogenes** 'in düşüncelerine kadar dayanmaktadır. Roma döneminde de **Epiktetos**'un ihya ettiği bu düşünce İslâm'ın gelişinden sonra bazı tasavvufçular tarafından benimsenmiştir.

Kinizm denen bu felsefenin zâten adı üstündedir. Çünkü **kinik yaşam tarzı**, köpek gibi yaşamak demektir. Bu anlayışa göre: Nasıl ki köpeğin, çalışmak gibi bir gailesi, bir endişesi ve geleceğe dönük bir amacı ve ideali yoksa *-sözde* - insan da böyle olmalıdır; Mutluluk böyle bir yaşam tarzıyla ancak elde edilebilir. Tabiatıyla bir kısım tasavvufçular, helen kökenli maddeci filozofların bu görüşünü İslâm toplumuna sunabilmek için onu kendilerince İslâmlaştırmış ve bunu da tevekkül kavramını yorumlayarak yapmışlardır. Örneğin bunlardan birinin, tevekkül başlığı altında yazdığı şeyler arasında bu kavramdan ne amaçlandığını çok daha iyi açıklayabilmek için çeşitli hikayeler anlatmıştır Bunlardan özellikle şu iki örnek O'nun, tevekkülü nasıl anladığı ya da nasıl anlatmak istediği bakımdan dikkat çekicidir.

Birinci hikaye şöyledir:

«Kendini ibadete adayan biri, bir mescitte itikâfa kapanmıştı. Adamın hiçbir işi yoktu. Mescidin imamı bir gün ona:

-Eğer çalışırsan senin için daha hayırlı olur, dedi. İki üç kez daha bu sözü tekrarlayıncaya kadar adamdan ses çıkmadı. Ancak imam dördüncü defa da aynı şeyi söyleyince O'na şu cevabı verdi:

---

310. Meydan Larousse, Tevekkül Maddesi (H. Rahmi Gürpınar'dan Naklen).
Hüseyin Rahmi, tipik bir hikâyecidir. Hayatı boyunca hayâl aleminde yaşamıştır. Yıkılmış bir devletin ve moral değerler bakımından iflas etmiş bir toplumun yuvarlandığı çukurda ne görmüşse sadece onu yazmıştır. Gözlediği gerçeklerin nedenleri üzerinde ise akıl yürütebilecek parlak bir mantıktan yoksundur. Onun içindir ki bu şahıs, tevekkül kavramını kavramaktan son derece uzak kalmıştır.

311. Bk. S. kadere İmân

-Camiin bitişiğinde bir yahudi var, o, bana her gün iki ekmek verecek. Bunu bana söz verdi. Bunun üzerine imam:

-Peki, eğer yahudi sözünde durursa o zaman camide sürekli oturman daha hayırlı olur. Bu kez de adam, imama şunları söyledi:

-Eğer sen de Allah'ın huzurunda ve insanlar arasında bir imam olarak böyle sakat bir inaçla bulunmasaydın senin için daha hayırlı olurdu.»

Bu hikayeden açıkça anlaşılan şudur:

Yahudinin, her gün kendisine iki ekmek bağışlamasıyla çalışma külfetinden kurtulan âbid, bu sayede bütün zamanını bir mescidin içinde ibadetle geçirmeyi gerçek tevekkül sanmaktadır. İmam ise onun bu tutumunu sorgulamakta ve âdetâ, tevekkülün böyle olmayacağını öğütlemekte ise de adam, imamı bu öğütlerinden dolayı **"inancı sakat"** olmakla suçlamaktadır. Hikayeyi nakledenin de zâten amacı budur. Yani tevekkülün, imamın düşündüğü gibi değil, bilâkis dervişin anladığı şekilde olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır.

İkinci hikaye de şöyledir:

«Adamın birine:

- Ne arıyorsun? diye soruldu. O da:

- Rızkımı arıyorum, diye cevap verdi. Soran kişi bu kez de ona:

- Eğer rızkının nerede olduğunu biliyorsan onu o zaman aramalısın, deyince adam:

- Rabb'imden istiyorum, diye karşılık verdi. Ancak soran kişi bu sefer de:

- Ama eğer Rabb'in seni unutuyorsa rızkını aramalısın diye onu öğütledi. »[312]

Bu örnekte de anlatılmak istenen şudur: insan, rızkının nerede olduğunu asla bilemez, aynı zamanda Allah insanı unutmaz. Öyle ise kimsenin geçim ve kazanç endişesine kapılmaması ve bu amaçlarla arayış içine girmemesi gerekir.

Meselenin ibret verici bir yanı da Ünlü tasavvufçulardan **İbn. Atâillâh el-İskenderî** tarafından, insanın bütün sebepleri ve kazanma yollarını bir kenara bırakması konusunda **et-Tenvîr Fi İskati't-Tedbîr** adlı bir kitap bile yazmış olmasıdır.

Yazar, kitabının bir yerinde aynen şöyle demektedir:

«Kim Allah'a ulaşmak isterse bu yola ait kapılardan girmek ve bu amaç için var olan araçlara baş vurmak zorundadır. Bu yolda terk edilmesi ve (pisliğinden) **temizlenilmesi gereken şey ise tedbirdir.»**

---

312. Abdurrahman Saffurî, Nüzhe'tül-Mecalis Ve Müntakhab'ün-Nefâis : 1/296

Ne ilginçtir ki yazar, Allah'a ulaşmak isteyen insan, **«Bu amaç için var olan araçlara baş vurmak zorunludur.»** demesine rağmen, kazanmak, geçinmek ve yaşamak için gerekli olan bütün araç ve önlemleri bir pislik olarak görmekte ve bu pisliklerin (!) tümünden temizlenmek gerektiğini öğütlemektedir!

Tevekkül hakkındaki bu anlayışın yabancı kaynaklardan sızdığı, İslâm'daki tevekkülün ise bu olmadığı noktasında İslâm âlimleri görüş birliği içindedirler. Örneğin bu zevattan biri kanaatini şöyle açıklamaktadır:

«Hint ve Hristiyan ruhbanlığının, *-bazı sofilerin, dilenmek ya da başkalarının sırtından geçinmek gibi-* İslâm Dini ile uyuşmayan yollara insanları özendirmelerini bir kenara koyacak olursak, mutedil sofilerin ticaret, tarım ve İslâm şerîatının legal saydığı diğer alanlarda bir meslek edinmenin mubah olduğu görüşünde birleştiklerini görüyoruz.»[313]

Tevekkül kavramının en doğru anlamını Kur'ân-ı Kerîm vermektedir. Bunu, özellikle **Âli İmrân Sûresi**'nin 159 uncu âyet-i kerîme'sinden çok iyi anlıyoruz. Bu âyette Allah Tealâ **Hz. Peygamber** (sav) e bazı özel öğütlerde bulunmakta, bu cümleden olarak şöyle buyurmaktadır:

«Eğer kaba, katı yürekli olsaydın (dava arkadaşların) **çevrenden dağılacak gideceklerdi. Öyle ise onları bağışla, onlar için Allah'dan af dile *(Bir iş için)* karar verdiğinde Allah'a tevekkül et.»**

Bir iş için karar vermek, o konuda gerekli önlemleri almak ve ön hazırlıkları yapmakla olur. Bu zâten doğal bir şeydir. Nitekim insanların, işlerine güçlerine gitmeden önce yanlarına bir takım kanıtlayıcı belgeler almaları, araç ve gereçler, ihtiyaç duydukları para malzeme, silâh, ilaç, koruyucu madde, yiyecek ve içecek gibi şeyleri taşımaları, iş yerlerinde güvenlik önlemleri almaları hep bu gerçeği kanıtlamaktadır. Herhangi bir konuda karar veren aklı başında bir insanın, o işten beklenen sonucu alabilmek için gerekli ön hazırlıkları yapmış olması en mantıklı şeydir.

Dikkat edilecek olursa yukarıda sözü edilen âyet-i kerîmede iki önemli nokta vardır. Bunlardan birincisi karar vermek, ikincisi ise Allah'a tevekkül etmektir. Ancak **«Tevekkül etmek»** âyet-i kerîmedeki ifade içinde karar vermeye, *(Hatta bir anlamda önlem almaya bağlanmış)* ve ondan sonra söz konusu edilmiştir. Bu da kişinin boş yere, gaflet içinde ve bilinçsiz olarak Allah'a tevekkül edemeyeceğini kanıtlamaktadır. İnsan elbetteki önce bir şey planlamış ve sonra bunun için birtakım hazırlıklar yapmış, önlemler almış olmalıdır ki gerisini Allah Tealâ'ya bırakması bir anlam ifade etsin. Bu ölçüler içindeki gerçek tevekkülün aykırı şekline ise **«Tevâkül»** denir.

İnsanın, bu dünyadan nasibini alabilmesi için sebeplere sarılması konusunda ilâhî öğüt vardır.[314] Ancak Allah Tealâ mü'min kişiye, alacağı bütün önlemlerden ve yapacağı bütün hazırlıklardan sonra yine de işini O'na havale etmesini emretmiş, **«Eğer mü'minseniz Allah'a tevekkül ediniz.»**[315] buyurmuştur. Çünkü şu bir gerçektir ki, insan ne kadar tedbirli ve hazırlıklı olursa olsun, Allah eğer dilerse onun bütün tedbirlerini ve hazırlıklarını boşa çıkarıp işini gücünü altüst edebilir; Bunu, hikmetinin ve takdirinin bir sonucu olarak yapabileceği gibi kendine ve aldığı önlemlere güvenen gafil insana bir ceza olarak ta yapabilir. Şu halde yapılacak bütün hazırlıklardan ve alınacak bütün tedbirlerden sonra Allah'a tevekkül etmek ilâhî bir emirdir. Mü'minin, gaflet içinde olmadığının da ayrıca kanıtıdır. İşte Kur'ân'ın bize öğrettiği ve öğütlediği tevekkül budur.

---

313. Dr. Es'ad es-Samahrânî, et-Tasavvuf - Menşe'uhu ve Mustalahât'uhu S.132 Beyrut-1987

314. Kur'ân-ı Kerîm 28/77, 53/40, 67/15

315. Kur'ân-ı Kerîm 5/23

Ecel ve Kader

Ecel Arapça belirlenmiş sürenin bitimi demektir. Başlıca iki ayrı anlamı vardır. Bunlardan biri, Türkçedeki **«vade»** nin karşılığı olmak üzere genelde senet ve borç mevzuatında kullanılan anlamdır;[316] öbürü ise ölüm anı demektir. Yani insanın hayatının sona erdiği saniyeler anlamına gelir.

Ecel de rızık veya insanın, hayatında yaşadığı sıradan herhangi bir olay gibi kaderin bir parçasıdır. Allah Tealâ her canlının, ne kadar yaşayacağını, nerede ve nasıl öleceğini kesinlikle ve ezelî ilmiyle bilir. Dolayısıyla canlının öleceği saatlerde onun hayatının sona ermesi için gerekli olan bütün nedenler bir araya gelir. Öyle ki bu nedenler onun yaşamını durdurmak için âdetâ birbirini tamamlarlar.

Örneğin çok yaşlanmış bazı insanların, hiçbir hastalık belirtisi göstermeden bir mumun yavaş yavaş sönmesi gibi öldükleri bir gerçektir. Bu demektir ki, vücutta bulunan sistemler çok eskimiş ve yıpranmış olmaktan dolayı artık normal görevlerini yapamazlar. Bu sistemlerden bazıları bir süre daha çalışabilecek durumda olsa bile, diğerleri fonksiyonlarını yerine getiremediklerinden, kısa bir süre için bir tür direnip faaliyetine devam eden sistem de bu genel duraklamadan olumsuz yönde etkilenerek o da durur. Böylece ezelden beri Allah'ın bilgisi içinde olan yaşama süresi bitmiş olur ki işte ecel, pek olağan gibi göremediğimiz ancak bu son derece doğal nedenlere bağlı olarak zamanında gerçekleşir.

Bundan şu sonucu çıkarmalıyız: Bir tek ecelin, yalnız bir değil, bilâkis aynı zamanda birçok zincirleme nedeni vardır. Bunlar Allah'ın ezeldeki takdirine ve O'nun kurmuş bulunduğu kâinât disiplinine bağlı olarak **sebep-sonuç zincirinin akışı içinde** birbirini farklı ölçülerde etkiler ve ecel saati yaklaştıkça yoğunlaşırlar.

Örneğin, bir trafik kazasında sürücünün, gideciği yere bir an önce ulşmak istemesi, ecel için bir ilk neden oluşturabilir; Bu psikoloji içerisinde yapacağı aşırı hız, onu bir an gelir ki hatalı sollamaya iter. Bu da nedenlerin ikincisi olur; Hatalı sollama kaçınılmaz bir kaza ile sonuçlanırsa bu üçüncü bir neden olur; Çarpışma ya da devrilme gibi bir olaydan sonra vücutta meydana gelen ezilme, kırılma ve yaralanmalar dördüncü bir nedeni oluşturur; Eğer kan kaybı ya da hastaneye geç ulaşmak gibi bir durum yaşanırsa bu da elbetteki başka bir neden olur ve böylece bir hayatın sona ermesi, âdetâ eceli hazırlayan sebeplerin birbirini izlemesiyle gerçekleşir. Ölüm hadisesi dahil, ard arda meydana gelen bu olayların hiçbiri, aslında öbürlerinden farklı değildir. Çünkü bunların her biri, aynı doğrultudaki kaderin birer halkasıdır. Buna rağmen insanlar, ecel için genellikle *(kalp krizi, trafik kazası, zehirlenme, boğulma, intihar ve süikast)* gibi bir tek neden üzerinde dururlar. Elbette ki bu, ezeli kaderin bir çeşit özetlenmesidir.

Dikkatlerin ecel kavramı üzerinde yoğunlaşması ölüm olayından ötürüdür. Çünkü ecel demek ölümün başlaması demektir. ölüm ise, birçok insan için ürkütücüdür. Özellikle İlâhî vahiylerin haber verdiği **«Gaybî»** gerçekler hakkında tereddütlü olan insanlar, hayatlarının en risksiz günlerinde bile ölümü hatırladıkça gizli panikler yaşarlar. Onlar için hayat -*bu açıdan*- âdetâ bir ıstıraptır. Dolayısıyla **«Sportif faaliyetler» (?)**, maçlar, güzellik yarışmaları faşingler, festivaller ve benzeri çeşitli adlar altında düzenlenen dev etkinlikler ve baş döndürücü eylenceler, aslında derinden yaşanan bu gizli ıstırabın, bu içsel paniğin biraz olsun dindirilmesi amacını gütmektedir.

---

316. Kur'ân-ı Kerîm 2/282

Ölümle ecel, birçok kimseler tarafından özdeşleştirilmiştir. Ancak ikisi birbirinden farklı olaylardır. Ecel, canlıdaki hayatın sona ereceği saniyelerin gelip çatması, Ölüm ise canlıdaki dünyevi hayatın sona ermesi ya da ruhun bedenden ayrılması demektir.

Ecel ve Ömür

Ömür, Canlının bu dünyada var olmasıyla başlayan ve ecelinin gelip çatmasıyla, ya da canlının ölmesiyle son bulan belirli süredir. Bu tanımdan hareket ederek, **«Öyle ise her canlının ömrü biçilmiştir.»** demek doğrudur, ancak bu, yeterli ve doyurucu bir açıklama değildir. Önce şunu düşünmeliyiz ki değil yalnız canlılar, istisnasız onlarla birlikte -*Allah'dan başka*- her şey sürelidir ve sınırlıdır. Çünkü her şey Allah Tealâ'nın ezelî ve kuşatıcı bilgisine, O'nun kurmuş bulunduğu kâinat disiplinine ve bu disiplini ayakta tutan evrensel yasalara bağlı olarak *(bildiğimiz kadaıyla fizik sınırlarda ve* ***sebep-sonuç ilişkisi içinde)*** değişikliğe uğrar.

Her şey, kendi temel niteliklerinin çizdiği sınırlar içinde bağımsız bir bütünlükle ortaya çıkar ve kâinat sistemlerinden birine bağlı olarak aşamalarla gelişir, yıpranır, eskir ve sonunda köklü bir değişikliğe daha uğrar. İşte ilk var oluştan sonraki bu iki değişim arasında geçen süre her varlığın kesin ömrünü ifade eder.

Örneğin toprağa atılan bir tohumun, ekildiği andan itibaren yeşerip bir zaman sonra kurumasıyla ya da kesilip biçilmesiyle sona eren süre o bitkinin ömrüdür. Keza bir sanatkar tarafından yapılan herhangi bir eserin gerçekleştirildiği andan itibaren kullanımdan kaldırıldığı saate kadar geçen süre yine o eserin ömrüdür. Ancak ömür ve ecel kavramları bu basit ve soyut açıklamayı aşarak insan idrakinin ulaşamayacağı ilâhî irâdeye bağlı özel bir anlam taşırlar. Bu da demektir ki ecel ve ömür, birbirlerinden pek soyutlanamayan *(ancak materyalıstlerin ileri sürdüğü gibi bir evrim olarak değil)* Bilâkis Allah'ın izni ve ezelî iradesiyle birbirini doğuran, birbirini tamamlayan devirdaim içindeki hayat ve kâinât olaylarının birer parçasıdırlar.

Ecel Değişir mi ?

Allah Tealâ, insanın ne zaman doğacağını ve ne zaman öleceğini ezelî ve kuşatıcı ilmiyle kesin olarak bildiği için ömrün uzaması ya da kısalması mümkün değildir. **«Allah'ın her şeye gücü yeter, binaenaleyh daha fazla yaşamak için kulun yapacağı duayı kabul etmek O'nun için zor ya da imkânsız değildir.»** demek bir çelişkidir. Çünkü Allah Tealâ, tüm geleceği olduğu gibi, her insanın ne zaman öleceğini de önceden ve kesin olarak bilir. Bu bakımdan dua ile değişerek ileri bir zamana ertelendiği sanılan ecel aslında Allah tarafından kesin şekilde belirlenmiş olan eceldir. Şu halde Allah'ın bir kimse için takdir buyurduğu ölüm tarihini bu kişinin duasıyla değiştirmesi demek, O'nun bu olayı sonra düşünmesi ve iki şey arasında tercih yapması gibi ezelî bilgisine ters düşen bir durumdur. Buna **«Beda»** denir. **Beda** ise Şiîlikte bir inançtır ve Allah'ın sıfatlarına, kemal ve kuşatıcılığına aykırıdır.[317]

«Allah dilediğini siler, dilediğini de (olduğu gibi) bırakır.»[318] meâlindeki âyet-i kerîmeye dayanarak ömrün artıp eksilebileceğine, ya da başka bir ifade ile ecelin değişebileceğine inanmak da bir yanılgıdır. Gerçekte Allah'ın, dilediğini silmesi: O'nun başlangıcı ve sınırı olmayan bilgisiyle, -*yok olmasını belirlediği şeyi* - zamanı geldiğinde ortadan kaldırması ve devam edecek olan şeyi de vadesine kadar bekletmesi demektir.

---

317. Bk. Muhammed Abdüssettar et-Tunsevî, Butlan'u Akıydati'ş-Şîa S.20 -Daru'l-Ulûm, Kahire- 1983

318. Kur'ân-ı Kerîm 13/39

Burada şöyle bir soru ile karşılaşmak mümkündür:

"Mademki her şey önceden kesin olarak belirlenmiştir ve her şey zamanı gelince olup bitmektedir, öyle ise kulun dua etmesi, örneğin, şer ve belâların def olması, barışın, huzur ve mutluluğun gelmesi için dilekte bulunması bir anlam taşımamaktadır. Halbuki Allah Tealâ: **«Rabb'iniz buyurdu, benden dilekte bulunun, sizin için kabul edeyim.»** [319] diyor. Bu nasıl açıklanabilir? "

Önce şu gerçeği anlamaya çalışmak gerekir ki Allah'ın kesin yasaları arasındaki ilişkilerde insanın ruhsal ve psikolojik yönlenmesini sağlayan etkiler vardır. Şer, kötülük, sıkıntı ve huzursuzluk, ya da hayır, huzur, sevinç ve bereket göreceli kavramlardır. Bunlar herkese göre değişir. Nitekim aynı olayın, birini sevindirirken, bir diğerini acılara boğduğu bilinen bir gerçektir. Örneğin Allah Tealâ, kullarından birinin duasını kabul ederek amacını gerçekleştirmekle onu sevindirmeyi, buna karşın o kimseden nefret eden bir diğerini de dolayısıyla aynı anda üzmeyi ezelî ilminde takdir etmiş olabilir. Şu halde bir kimsenin, örneğin: **«Allah'ım beni mutlu kıl!»** diye dua etmesi üzerine o insanın gerçekten de herhangi bir nedenle mutluluk duymaya başlaması Allah'ın ezelde böyle bir olayı bilmiş olmasındandır.

Ecel ve ömür meselelerine gelince bunlarda hiçbir izafilik yoktur. Bilâkis ömür, ecel ve ölüm çok somut hayat olaylarıdır. Bunların kesin ve pozitif açıklamaları vardır. Her insana göre farklı anlamlarda yorumlanamazlar. Ölüm olayı, her insanın kanaat ve yargısında yine ölümdür. Ecel ve ömür de böyledirler. Dolayısıyla ölümü hazırlayan nedenlerle, değişken ve göreceli psikolojik olayları karşılaştırmaya imkân yoktur.

Bedâ ve Kader.

Bedâ Sözlükte; ortaya çıkmak, görünmek ve gözükmek anlamlarına gelen Arapça bir kelimedir. Kelâm ve cedel terminolojisinde ise, bir kimsenin, önceden sonunu bir türlü kestiremediği bir şey hakkında, daha sonra kesin bir karara varması anlamına gelir.

Bu sözcük, bazı Şiî gruplarının, *-Allah'ın ilim, irâde ve tekvin sıfatlarına ilişkin-* bir inanışına verilen addır. Onlardaki bu inanış: Sözde, Allah Tealâ'nın, daha önce belli şartlarda meydana geleceğini bildiği bir olayı daha sonra değiştirmesi anlamına gelir.

Tabiatıyla bu, Allah'ın (haşa!) yanılmak, önceden bir şeyi kestirememek, ya da birtakım hesaplar yaparak görüş ve karar değiştirmek gibi *-yaratıklara mahsus* - bir bocalama ve çelişki içine düşmesi demektir ki Allah Tealâ böyle bir eksiklikten münezzehtir.

Şiîlerde bu inancın ortaya çıkması, yaptıkları yorumlarda bir zorlamanın sonucu olsa gerektir. Bu kapıyı ilk defa açan **Muhtar es-Sekafi** adında biridir. Bu adam, vaktiyle Hariciyken **Hz. Hasan**'a karşı komplo yapması için amcası **Sa'd b. Mes'ud es-Sekafî**'yi yoldan çıkarmaya çalışmış, daha sonraları çıkar sağlamak için **Hz. Hüseyn**'in taraftarları arasına girmiş ve ardından da birçok siyasi olaylara karışmıştır. İlk Halifelerden **Abdullah b. Zübeyr** (ra)'in kardeşi **Mus'ab b. Zübeyr**'in kuvvetlerine karşı hazırladığı üç bin kişilik ordusuna hitaben, Allah'dan vahiy aldığını ve zafere ulaşacaklarını ileri sürmüştür. Ancak ordusu yenilgiye uğrayınca: **«Allah, önce bizim zafere ulaşacağımızı vadetmişti, ancak daha sonra böyle bir karara vardı.»** dediği için Şiîlerde **"beda"** inanışı bu şekilde yerleşmeye başlamıştır.

"Beda" inanışının yerleşmesine neden olan yorumlardaki zorlamalar arasında: Şiîler'in imam olarak kabul ettikleri Ehl-i Beyt Hanedânı'ndan bazılarının ölmesi üzerine oğullarından yerine han-

---

[319]. **Kur'ân-ı Kerîm 40/60**

gisinin geçeceğine ilişkin tartışmalı düşünceler de rol oynamıştır. Nitekim Şiî ileri gelenlerinden **Kuleynî**, **Usul'ul Kâfî** adlı kitabında: **«Allah Ebu Cafer'den sonra Ebu Muhammed'in imam olmasını kararlaştırdı. Halbuki bunu daha önce bilmiyordu.»** diyecek kadar ileri gitmiştir.[320] **"Bedâ"** kavramını **"Neskh"** şeklinde yorumlayan Şiîler de vardır. **Şeyh Müfid** bunlardandır.

Kesinlikle ifade etmek gerekir ki **"Bedâ"** kavramının İslâm inancında hiçbir yeri yoktur. Allah Tealâ her şeyi ezeli ilmiyle önceden bilmektedir ve geleceği nasıl biliyorsa olayların tümü, istisnasız O'nun bildiği şekilde, buyurduğu ve belirlediği doğrultuda cereyan eder ve olup biter.

BÖLÜM-III

İTİKADLA İLGİLİ ÇEŞİTLİ KONULAR

İslâm'da İmân esaslarının bütünlüğü içinde temel ilkelere bağlı olarak inanılması gereken birçok ayrıntılar da vardır. Örneğin şerîat ölçüleri içinde pis sayılan şeylerin pis olduğuna inanmak işte bu ayrıntılardan biridir. Nitekim bu sebepledir ki mü'min kişi, pis olduğuna inandığı *(örneğin alkollü içkiler gibi)* sıvı bir maddenin değdiği ya da sıçradığı yeri yıkar. Çünkü alkollü içkiler, -İslâm müçtehitlerinin birçoğuna göre- aynen sidik gibi pisliklerden sayılmıştır. Dolayısıyla, bu tür maddelerin pis olduğuna inanmamak imânın bütünlüğünü bozar ve kişinin İslâm'dan çıkmasına neden olur! Keza fal gibi batıl olduğuna inanılması gereken şeyleri batıl ve asılsız kabul etmek, yine bu ayrıntılardandır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Hak ya da batıl olduğuna inanılması gereken bu ayrıntılardan bazıları vardır ki insanları çok meşgul eder. İşte şimdi de onları incelemeye bakalım.

BÜYÜ, KEHÂNET, MEDİTASYON

Büyünün İçyüzü

Büyü sözcüğü Türkçedir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu anlamı veren **«sihir»**'den çok söz edilmiştir. Batı literatüründe ise **«magi»** (Maji), **«magic»** (meyjik, majik) olarak geçer.

Büyü -*gizemli sanılan* - ilkel bir çözüm arayışıdır. Bu kısa tanımdan da anlaşılacağı üzere büyünün temelinde üç şey vardır:

a) Gizemlilik iddiası,

b) ilkellik

c) çözüm arayışı

Büyünün birinci niteliğinin açıklaması şöyledir:

---

320. Bk. Muhammed Abdüssettar et-Tunsevî, Butlan'u Akıydati'ş-Şîa S.21-Daru'l-Ulûm, Kahire- 1983

Büyünün gizemli olduğu sanılır. Yani büyünün, herkes tarafından anlaşılamayan, herkes tarafından bilinemeyen ve yapılamayan birtakım esrarengiz ilişkilerden ve bu ilişkilere dayanan formüllerden oluştuğu sanılır. Bu sanı, birçok kimselerde kesin bir inanış ve kanaat olarak vardır. Ancak büyü, çeşitli şarlatanlıkların bazı şekilleridir. Çünkü büyünün gerçek olduğunu kanıtlayan bir kimseye rastlanmamıştır. Ayrıca büyünün bir aldatmaca olduğunu Kur'ân-ı Kerîm açık şekilde ortaya koymaktadır. **Tâhâ Sûresi**'nin 57-72 âyetlerinde **Hz. Musa** ile **Mısır Firavun**'u arasında olup biten bir **mûcize-büyü mücadelesi** canlandırılmıştır. Bunlardan özellikle 66. 67. 68. ve 69 uncu âyetlerde büyünün içyüzü bütün çıplaklığıyla ortaya serilmiştir. Bu âyet-i kerîmelerde özet olarak şöyle bir açıklama vardır:

Firavun'un büyücüleri **Hz. Musa**'ya, önce hangi tarafın gösteriye başlamasını sorunca **Hz. Musa**: **"Hayır, siz atın."** yani elinizdeki sicimleri ve değnekleri atarak büyü gösterisine önce siz başlayın dediği kaydedilmektedir.

66. ve 67 inci âyetler gösteriyi ve onu şaşkınlık içinde seyreden **Hz. Musa**'nın ruh halini anlatmaktadır. Bu âyetlerin meâli şöyledir:

«Bir de ne görsün, -büyücülerin- **şarlatanlığından ötürü, sicimlerinin ve değneklerinin yürüdüğü onun hayâlinde canlandırılıyordu.»**

«Bu yüzden Musa, içinde bir ürperti duydu.»

66 ıncı Âyet-i kerîme, bu olaydaki büyünün bir dereceye kadar içyüzünü ortaya koymakta, en azından bu işlemin hayâlde canlandırılan asılsız birtakım kımıldayışlar olduğunu ifade etmektedir. Sicimlerin ve değneklerin, **Hz. Musa**'nın hayâlinde hareket eder gibi göründüklerini kaydeden bu âyetlerden iki farklı anlam çıkarmak mümkündür.

Birincisi: Büyüde kullanılan bu araçların gerçekte hareket ettikleridir.

İkincisi ise, hareket eder gibi göründükleridir.

Bilindiği üzere iplik ve sopa gibi cansız şeylerin -*hele büyü gibi asılsız bir işlemde* - kendi kendine hareket etmesi olanak dışıdır. Ama bunu illüzyonistlerin yaptığı gibi bazı hilelere baş vurarak yapmak, elbetteki mümkündür. Özellikle ilâhlık iddiasında bulunmuş mağrur ve çağının en kudretli hükümdarı olarak **Firavun**'un, sahip bulunduğu güç ve imkânlarla devrin profesyonel ve en mahir büyücülerini (illüzyonistlerini) bularak bu hileleri yaptırması zor değildi. Kur'ân-ı Kerîm, büyünün bir gözbağcılık, bir şaşırtma ve duyuları spekülatif yöntemlerle yanıltma ve aldatma olduğunu yine bu olayı anlatan **A'râf Sûresi**'nin 116 ıncı Âyet-i kerîme'sinde açıklamaktadır.

Hz. Musa tarafından, büyücülerden hünerlerini göstermeleri istenince onların, seyirciler üzerinde nasıl psikolojik bir etki uyandırdıklarını Allah Tealâ aynen şöyle ifade buyurmaktadır:

«Musa; (önce) **"Siz atın."» dedi. Onlar da hünerlerini ortaya atınca, *insanların gözlerini büyülediler*. Onları ürperttiler ve muazzam bir büyü ortaya getirdiler.»**

Âyet-i kerîme'deki: **«İnsanların gözlerini büyülediler.»** ifadesi çok açıktır ve bu olaydaki büyünün, gerçek değil, bilâkis psikolojik bir etki yaptığını ortaya koymak bakımından da en büyük kanıttır. Bu ilâhî açıklamadan kolayca anlıyoruz ki büyünün birtakım hileler olarak izahı vardır. Bununla birlikte hiçbir gizemli yanı da yoktur. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de sicim diye geçen şeylerin -*söylentilere göre* - içleri birtakım kimyasal maddelerle doldurulmuş hayvan bağırsakları olduğu ve gösteri sırasında bu maddelerin reaksiyona girerek bağırsakların hareket etmesine neden oldukları ihtimali bulunduğu gibi büyücüler, benzer bazı spekülatif işler de yapılmış olabilirler.

İpliklerin ve sicimlerin gerçekte değil, fakat **Hz. Musa**'nın hayâlinde hareket eder gibi görünmüş olabileceği ihtimali de vardır. Şöyle ki:

Hz. Musa, **Firavun**'un ve büyücülerinin yanı sıra, kalabalık seyirci karşısında ve belki de tek başına bulunmak gibi *-peygamber bile olsa* - insan moralini olumsuz etkileyen bir konumda idi. Allah Tealâ'ya açıkça kafa tutacak kadar küstahlaşan **Firavun**'un, bu şedid ve kanlı diktatörün karşısında bulunmuş olmak ve hele moral verecek bir taraftar kitlesinden yoksun olmak gibi etkenler hesap edilirse **Hz. Musa**'nın bu olayda ne kadar zor dakikalar yaşadığını tahmin etmek güç değildir. Aslında bu ihtimali araştırmak yersizdir. çünkü Kur’ân-ı Kerîm, bu gerçeği de çok berrak şekilde ortaya koymakta ve **Tâhâ Sûresi**'nin, 67. ve 68 inci Âyet- iKerime'lerinde şunları kaydetmektedir:

«Bu yüzden Musa, içinde bir ürperti duydu.»

«Biz O'na, korkma dedik, asıl üstün gelecek olan sensin sen!»

İşte gizemli sanılan büyünün özet olarak aslı esası budur. Onun için büyü tamamen bir hile ve safsatadır.

Büyünün ikinci niteliği, onun hem amaç, hem de araç bakımından ilkelliğidir. Evet büyü, hem kaynakları, hem de yapılış ve uygulaması bakımından ne vahye, ne de akla dayanır. Bilâkis vahyi ve aklı hiçe sayan rezil bir düşünce ürünüdür. Bu gerçeği anlayabilmek için hiçbir incelemeye ve araştırmaya bile gerek yoktur. Sadece bir tek büyücü görmek bile büyünün her bakımdan ne olduğunu anlamak için yeterlidir. Bu sefil insanlar her türlü faziletten yoksun oldukları gibi onlara inanan ya da tuzaklarına düşen zavallılarda da sağlıklı bir moral yapı ve güçlü bir imân yoktur.

Allah Tealâ, **Tâhâ Sûresi**'nin 69 uncu Âyet-i kerîme'sinde:

«Çünkü onların yaptığı bir büyü hilesidir. Büyücü ise nereye varsa asla başarıya ulaşamaz!» Buyurmaktadır. Büyünün, etki yapmak bakımından bir **«hiç»** olduğunun, bundan daha büyük bir kanıtı olamaz.

Büyü, amaç bakımından ilkel ve zararlıdır. Çünkü:

a) Akılcı bir yol değildir. Bilâkis büyü, aklı küçümsemekte, hatta onu inkâr etmektedir. Birçok saf ve cahil insan, gerçekleri anlayabilecek bilgi ve basirete sahip bulunmadıkları için, onların basit düşünce yapıları büyücüler tarafından kullanılmaktadır. Bu ise insan aklının küçümsenmesi demektir.

b) Büyü, akla dayanmadığı gibi vahye de dayanmamaktadır. Bilâkis vahiy, sihri **«küfür»** olarak mahkûm etmekte ve sihirbazı kâfir olmakla suçlamaktadır. Büyü yapan insanın, İslâm Hukuku'nda cezası pek ağırdır.

c) Büyü, insanların aldatılmasına ve kötü yönlendirilmelerine neden olmaktadır. İnsanları karşılıksız, hatta günah karşılığında zarara uğratmaktadır.

Büyü, araç bakımından da ilkel ve zararlıdır:

Türüne göre büyüde kullanılan araçlar son derece iğrençtir. Katır toynağından, karga beynine, kıldan dışkıya kadar, büyüde en pis ve en necis maddeler kullanılır. Ne yazık ki bunların bir kısmı da insanlara şu veya bu şekilde yedirilir!

Bu ilkelliğin bir örneği de kutsal değerlere karşı bilinçli saygısızlıktır. Çünkü bazı büyü türlerinde -*özellikle harap olması istenen mekânlar ve zarar görmesi istenen insanlar için yapılan büyülerde* - Allah'ın yüce adları ve âyet-i kerîmeler pis sıvılarla yazılmakta ve ayakkabı topuklarına, eşiklerin altına ve benzeri yakışıksız yerlere gizli şekilde yerleştirilmektedir.

Büyünün üçüncü niteliği ise onun, talihsiz bir çözüm arayışı olmasıdır. Çünkü büyü ile derdine derman arayan insan, eğer sorunun çözümü için akılcı ve legal bir yol varsa bu yola inanmayacak ya da güvenmeyecek kadar rüşdünü yitirmiş biridir. Eğer tamamen çaresizlik içinde ise bunu, ikinci bir çaresizlikle birleştirecek kadar Allah'ın feyiz ve nurundan uzak, bilâkis dalalet karanlığına saplanmış biridir.

Bazı akâid yazarları tarafından, **«Sihir haktır.»** şeklinde kullanılmış olan sözden amaç şudur: Sihir (yahi büyü) Kur'ân-ı Kerîm'de sözü edilmiş ve işlenmiş bir konu olarak vardır. Elbette ki büyü, tarih boyunca insanları meşgul etmiş bir hadisedir. En uygar sanılan toplumlar içinde bile sihir yapan ve sihre inanan insanlar bulunmuştur. Onun için sihrin bir toplum gerçeği olarak var olduğunu inkâr etmek imkânsızdır.

İlginçtir ki bazı yazarlar da **«Sihir haktır.»** sözüne, farklı bir yorum getirmiş ve büyünün gerçek anlamda etki yaptığına inanmışlardır. *(Nitekim Hadis ilmiyle yoğun bir şekilde meşgul olmalarına rağmen vahhabîler bu yanlış ve asılsız kanaate sahiptirler.)* Eğer büyünün gerçek anlamda etkisi olsaydı, büyücülerin açamadıkları kapı, çözümleyemedikleri sorun kalmayacaktı. Tarihte büyücülerden, cincilerden ve şarlatanlardan medet uman nice krallar olmuştur ki bunların hepsi de sonunda hayâl kırıklığına ve hüsrana uğramışlardır. Büyünün bir tek kere dahi başarıya ulaştığı kanıtlanamamıştır. Kaldıki büyücülere meydan okuyan insanlar, hiçbir zaman onların büyü yoluyla tertip ettikleri bir kötülüğe uğramamış, onların büyüsel bir komplosuna kurban gitmemişlerdir. Bu bile büyünün ne büyük bir yalan olduğunu ortaya koyan başlıbaşına bir kanıttır.

Bazı kimseler eğer Kur'ân-ı Kerîm'in 113 üncü Sûresi olan **Felak Sûresi**'nin 4'üncü Âyet-i kerîme'sini göstererek büyünün şerri hakkında bir kanaat ortaya koymak istemişlerse, hemen ifade etmek gerekir ki bu Âyet-i kerîme'de şerrinden söz edilen büyü değil, tam tersine **«Düğümlere üfleyip tüküren»** büyücü kadınlardır. Dolayısıyla bu kimseler, büyü ile büyücüyü birbirine karıştırmışlardır!

Hiç kuşku yok ki her devirde, bu gibi ilkel ve illegal işlerle uğraşan ve duygusal insanların psikolojisini olumsuz yönde etkileyen kadınlar bulunmuştur. Genelde cahil topluluklar arasında faaliyet gösteren bu kadınlar, iplik düğümlemek, bu düğümlere üflemek, muska ve tütsü yapmak, kurşun dökmek ve kehânetlerde bulunmak gibi batıl şeylerle bir yandan geçinmeye çalışırlarken bir kısım insanların iç dünyaları üzerinde etkili de olabilmektedirler. Aslında bunlardan yararlanmak isteyenler, onların şerrine daha çok uğrayanlardır. Çünkü büyücüye, falcıya ve medyuma inanmak küfürdür. Yani İslâm Dini'nden çıkmak için yeterli bir sebeptir. Bu ise şer ve kötülüğün en tehlikelisidir. Ayrıca kişinin büyücüye, medyuma ve falcıya yaptırdığı büyü ya da onların verdiği haber karşılığında ücret vermesi, hem işledikleri bu ağır günaha karşılık onları ödüllendirmek, hem zararlı faaliyetlerine değer biçmiş olmak, hem de bu tür faaliyetleri cesaretlendirmek bakımından elbette ki bu yapılanların hepsi şerdir, kötüdür. Rabb'imiz işte bütün bu kötülükleri işleyen kadınların şerrinden kendisine sığınmamızı istemiştir.

Büyü, hiçbir reşit toplum içinde legal bir meslek niteliğini kazanamamış, vicdanlarda mahkum olduğu için hep gizli yapılmış ve büyü yapanların da yaptıranların da sonu daima pişmanlık olmuştur.[321]

Kehânet

Kehânet: Genel anlamda gelecekten haber vermek demektir.

Eskiden hak ve tevhidî dinlerden biriyken, zaman içinde yozlaşarak ve asılını yitirerek batıl ve mistik bir rûhânî kimliğe bürünen dinlerde kehânet, din adamlarının yürüttüğü bir meslek olmuştu. Tıpkı bazı tarikat şeyhlerinin **«İstihâre Namazı»**'nı bir kehânet aracı haline getirdikleri gibi. Bu mesleği icra edenlere, literatürde **«Kâhin»** denir. Genellikle kurbanların parçalanan organları üzerinde çeşitli yorumlar yapılarak bu meslek icra edilirdi.

Ayrıca fala bakılarak geleceği okumaya da kehânet denilmiştir. Bu iş çok eski çağlardan beri yapılmaktadır ve yukarıda sözü edilen kehânetten farklıdır. Bunu bir hobi olarak yapanların yanı sıra ücretle fala bakanlar da vardır. Hatta gelecekte yaşanacağını ileri sürdüğü olaylar hakkında kitap yazanlar bile olmuştur. Yahudî kökenli Fransız tıp doktoru **Nostradamus** gibi.

İslâm'ın bu konudaki yargısı kesindir: Gelecekten haber vermek batıldır ve yasaktır. Falcı, medyum ve kâhin de aynen büyücü gibi kâfirdirler. Bunlara inanan da kâfirdir.

Hava raporları, uzay raporları ve sismik öngörüler gibi ilmî tahminleri elbette ki kehânet'in dışında tutmak gerekir. Çünkü bunlar, teknoloji kullanılarak hem birtakım araçlara ve ince hesaplara dayanmaktadır; hem önceden hayat ve tabiat hakkında bazı sonuçlar elde ederek insanlığı bundan yararlandırmak gibi olumlu amaçlar gütmektedir; hem de adı üstündedir: **«Tahmin»**'den ibarettir.

Meditasyon

Meditasyon: Ses, hareket ve ışıktan uzak bir ortamda, belli biçimlerde oturarak, sakin şekilde solumak, belirlenmiş bir sözü belli sayıda gizlice tekrar etmek ve bu sırada belli bir nesne üzerinde dikkati toplamak suretiyle, belli bir zaman kesiti içinde uygulanan **mistik-zihinsel** bir davranış biçimidir; Aynı zamanda rûhânî bir çiledir, bir **«Sülûk»**'dur.[322]

Meditasyonu bir zihin sporu olarak tanımlayan ve onun, **«Üstün bir fiziksel, zihinsel, ruhsal dinlenme ve rahatlama»**[323] verdiğini ileri süren **Hint**'li spiritüalistler, bu uygulamanın, Budist tasavvufundan ilham aldığını açıkça söylemektedirler. Şu halde meditasyon, insan sağlığını düzenleyici etkileri bakımından bir spor ya da bir rehabilitasyon yöntemi olarak tanıtılmaya ve sevdirilmeye çalışılıyor olsa bile, sahip bulunduğu dinî içerikten soyutlanamaz. Çünkü dayandığı kaynak bir küfür ve şirk dini olan Budizm'dir.

Dolayısıyla ister sanat, ister spor, hatta ister bilimsel bir çalışma olsun; Ya İslâm'a ait olduğu, ya tamamen seküler bir içeriğe sahip bulunduğu, ya da ilhamını herhangi bir küfür doktrininden

---

321. Büyü hakkanda, daha fazla bilgi için bkz. Dr. İbrahim Kemal Edhem, es-Sihr wa's-Sahara min Minazâri'l-Qur'ân wa's-Sunnah. Dâr an-Nadwa al-İslâmmiyyah, Beyrut-1991. bkz. Wahyd bin Abdisselâm Bâli, Es-Sârimu'l-Battār fi't-Tasaddy li's-Sharat'i-l-Ashrâr. Maktabat'us-Sahâbah, Jeddah-Saudi Arabia; Maktabatu'Tabi'een, Cairo-Egyp 1412-Hejree;

322. Sir James Bolevard, Çev. şebnem Gürpınar, Meditasyon S.28 OHM YAYINLARI, İstanbul-1993

323. A.g.e. S.13, 14

almadığı, *(kitap, sünnet ve icma'a dayanan)* tarafsız ve yetkili ilim otoritelerince deklare edilmemiş olan bütün inanç ve düşünce sistemleri İslâm dışıdır. **Meditasyon**, **yoga** ve aynı kaynağa dayanan Nakşibendîlikteki **«Râbıta»** gibi... İnancında bu sembollere yer veren kimsenin bir imân krizi içinde bocaladığını söylemek mümkündür.

RUH, CİN VE ŞEYTAN

Ruh

Ruh, Kur'ân-ı Kerîm'de tanımlanmamış ve hakkında hemen hiçbir bilgi verilmemiş, ancak varlığından çok kısa söz edilmiş metafizik bir varlıktır.

İnsanlar ruhun ne olduğunu daima merak etmişlerdir. Onun için tarih boyunca ruh hakkında çok şeyler söylenmiştir. Çünkü insanoğlu beş duyusundan herhangi biriyle algılayamadığı bir şeyin var olduğuna ilişkin bir haber aldığında *(gerçek olduğuna inanmasa bile)* o şeyi merak eder. Kaldı ki ruh gerçektir. Çünkü her şeyden önce ruh sözcüğü Kur'ân-ı Kerîm'de 21 kez geçmektedir.[324]

Bunlardan bazıları, örneğin **Bakara Sûresi**'nin 87'inci Âyet-i kerîmesi'nde olduğu gibi ruh, belli bir kalıp içinde, **«Ruhu'l-Kudüs»** olarak geçmektedir. Bu, **Hz. Cebrâil** (as)'in başka bir adıdır.

Ayrıca ruh, **Hz. İsa** (as)'nın, babasız yaratılmasında, (açıklaması bilimsel olarak yapılamayan) ilâhî bir sistemle **Hz. Meryem** (as)'e verilen, madde ötesi bir akım anlamına gelmektedir. **Nisa Sûresi**'nin 171'inci Âyet-i kerîmesi'nde olduğu gibi...

Konumuz olan soyut anlamdaki **«Ruh»** hakkında ise, yalnızca **İsrâ Sûresi**'nin 85'inci Âyet-i kerîmesi'nde bahsedilmiştir. Âyet, meâlen şöyledir:

«Ve sana ruhu sorarlar. De ki: "Ruh, Rabb'imin sistemlerindendir." Size ancak pek az bilgi verilmiştir.»

İşte Kur'ân-ı Kerîm'de ruhla ilgili olarak ancak bu sözleri bulabiliyoruz. Bu açıklama ise son derece kısa ve özdür. Aynı zamanda ruhun iç yüzünü anlayamayacağımıza da bir çeşit işaret edilmiştir. **«De ki: Ruh Rabb'imin emrindendir.»** *(Yani, O'nun ilâhî sistemlerinden biridir.)* meâlindeki sözler, âdetâ bir uyarı anlamını taşımakta ve sanki **"Siz onu anlayamazsınız."** demektedir. Nitekim âyetin, **«Size ancak pek az bilgi verilmiştir.»** diye son bulması bunu doğrular gibidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de **«Nefis»** sözcüğü de ruh anlamında kullanılmıştır.[325]

Yalnız ruha ilişkin değil, madde ötesi gerçeklerin tümü hakkında da insanın bilgisi pek sınırlıdır. *(çünkü vahyin dışında)* insanın bilgi edinme imkânları duyularına dayanmaktadır. Duyuları ise, madde ötesini keşfetmek için asla yeterli değildir. Vahiy, metafizik gerçekleri insanın akıl, zekâ ve duygularının tatmin olabileceği düzeylere indirgeyerek açıklamıştır.

Ruhun madde olup olmadığını, bölünüp bölünemeyeceğini tartışanlar olmuş, hatta bütün canlıların bir tek ruha bağlı olduklarını, *(Yani ruh için çokluğun söz konusu olmadığını)* ileri sürenler de

---

324. **Kur'ân-ı Kerîm 2/87, 2/253, 4/171, 5/110, 16/2, 16/102, 17/85-85, 26/193, 40/15, 58/22, 70/4, 78/38, 97/4, 42/52, 19/17, 21/91, 66/12, 32/9, 15/29, 38/73**

325. **Kur'ân-ı Kerîm 9/55, 9/85**

bulunmuştur. Ancak bu şahıslar, her şeye rağmen ruhu, insanın aklına yaklaştıramamış, onu, anlaşılabilir bir açıklık ve berraklıkla ortaya koymayı başaramamışlardır. Çünkü bu mümkün değildir.

Dolayısıyla ruhun bazı çağdaş filozoflar tarafından **«Evrensel Şuur», «Kozmik Bilinç», «Halogramık Mikrodalga beden», «Biyolojik Enerji»** ya da **«Perispri»** [326] gibi bilimsel terminoloji ile tanımlanması, anlatım üslûbu açısından konuya daha çok cazibe kazandırmak için olsa gerektir. Özellikle bu terimlerden **«Evrensel Şuur»** ve **«Kozmik Bilinç»**, Vahdet-i Vücûd gibi batıl bir felsefeyi çağrıştırmaktadır. Öte yandan psikanalitik araştırmalarla ve hipnotik deneylerle elde edilen birtakım ilginç sonuçlar, bazı yazarları bu tür bilgiçlik gösterilerine itmiş olabilir! Onun için bu kabil yaklaşımlar, ruh gibi tamamen madde ötesi bir varlığın maddi açıklamalara konu edinilmiş olması bakımından tatmin edici değildir. Bu ilgiyle **«psikoloji»** terimine ruhbilim anlamını yüklemekten çok, ona karakterbilim ya da kişilikbilim demek belki daha yerinde olur.

Reenkarnasyon, yani ruhun başka bir bedene geçerek dünyadaki varlığını kesintisiz olarak sürdürmesi inancına gelince bu, eski **Hint** dinlerinde vardı. Yeni dilde **«Ruh göçü»** diye ifade edilen bu inanış, İslâm Literatüründe **«Tenhasüh»** olarak geçer.[327] İslâm bu inanışa kapalıdır. Bu kanaat, insanın ölümle birlikte yok olup gitmekten duyduğu korkuyu ve tedirginliği ortadan kaldırma hayâlinden, ya da başka bir deyimle insanın sonsuza dek yaşama özleminden kaynaklanmaktadır. **Reenkarnasyona** akılcı bir yaklaşım kazandırabilmek için iyi kimselere ait ruhların yüce şahsiyetlere, kötü kimselere ait ruhların ise hayvanlara intikal edeceği şeklinde tamamlayıcı bir yakıştırmaya yer verilmiştir.

Esasen başta vahiy olmak üzere, varlığın evrensel akışı da insanın sonsuza dek yaşama özlemini karşılamak bakımından İslâm'daki âhiret hayatını bir gerçek olarak ortaya koymaktadır. Dolayısıyla insan, **reenkarnasyon** gibi batıl bir inanışa iltifat etmeden, aynı zamanda eşya ve olayların görünüşteki aldatıcı karışıklığına bakmadan, bu kozmik cümbüşün temelinde bulunan *-ve ince düşünülecek olursa sezinlenebilecek olan-* güçlü disiplin ve şaşmaz hesaba tutunursa bu çarpıcı hakikatı kavramakta gecikmez ve bu sayede ikna da olur.

Ruh çağırma konusuna gelince, bu gizemli varlığın kesinlik derecesindeki anlaşılmazlığına bakılacak olursa olayın spekülatif amaçlara yönelik olduğu açıktır.

Cin

Bütün metafizik, metapsişik, ve spiritüel değerler ve gerçekler konusunda olduğu gibi cin ve şeytan konusunda da tek kaynağımız Kur'ân-ı Kerîm'dir.

Bilindiği üzere **ruh, melek, cin** ve **şeytan** gibi bazılarını beş duyumuzla asla algılayamadığımız, bazılarını ise çok nadir olarak duyumsar gibi olduğumuz varlıklara ilişkin bilgiler, ancak vahiy sayesinde insana ulaşmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de **«Cin»** kelimesi: 22 kez; **«Cinler»** demek olan *(cinin çoğulu),* **«Cann»** kelimesi 7 kez; Yine cinin çoğulu olan **«Cinneh»** kelimesi de 10 kez geçmektedir. Bu âyetlerde cinler hakkında verilen bilgiler, onları bize yeteri kadar tanıtmaktadır ve bir kısmı ilginçtir. Bu bilgileri şu şekilde özetleyebiliriz:

---

326. «Périsprit: Gışâ'un mâyi'un [Yukâl'u inneh'u yasıl'u beyn'el-Cism'i ve'r-Rûn'i.]» Dr. Jabbour Abdunnour-Dr. Suhayl İdrees, el-Manhal (Fr-Ar. Sözlük) S.759 Dâr'ül-Âdâb Beyrut-1983

«Perespri: Sıvı bir perdedir. [Bedenle ruh arasında olduğu söylenir.]» Terc. Ferit Aydın.

327. Bk. Muhammed Ali et-Tehânevi, Keşşâf'u Istılâhâti'l-Fünûn : 2/1380 Kahraman Yayınları İstanbul-1984

1- Cinler, insanlardan önce ve *(deri gözeneklerinden içeriye işleyebilecek özellikte kavurucu ve zehirleyici özel bir)* ateşten yaratılmışlardır.[328] Âyette **«Nari's-Semûm»** olarak adlandırılan bu ateşin radyoaktif bir madde olabileceği akla gelmektedir. Ancak her radyoaktif maddenin cin olduğunu kabul etmek güçtür. Örneğin insan topraktan yaratılmıştır. Ancak insan vücûdu, *(biyolojik özellikleri içinde)* toprak cinsinden olmadığı gibi, toprak da insan bedenini oluşturan et, kan ve kemik gibi unsurların hiçbirinin cinsinden değildir. Öyle ise, denebilir ki ilâhî bir sistemle meydana gelmiş olan bu dönüşümün geriye doğru uzayan halkalarından ilki topraktır. Bir karşılaştırma ile cinler için de aynı şeyi söyleyebiliriz.Yani cinler de büyük olasılıkla mevcut özellikleri içinde radyoaktif madde değildirler. Ancak yaratılmış oldukları temel madde **«Nari's-Semûm»** dur. Çünkü cinlerle haşır neşir olan insanlar vardır ki aralarında süren sıkı ilişkilere rağmen bu kimseler ne kavrulmakta, ne de zehirlenmektedirler. Ayrıca kötülük yapmış ve suç işlemiş cinlerin de cehenneme girecekleri, yani ateşle cezalandırılacakları Kur'ân-ı Kerîm'de ifade edilmiştir.[329] Bu da onların mevcut bedenleriyle ateş olmadıklarını kanıtlamaktadır.

2- Allah Tealâ'nın gönderdiği elçilere karşı düşmanlık eden insan ve cinlerden şeytanların bulunduğu, Kur'ân-ı Kerîm'de haber verilmektedir.[330] Unutulmamalıdır ki **«Şeytan»** adı, din terminolojisinde: Vesvese veren, yoldan çıkaran, ayak kaydırmaya çalışan ve daima suç işlemeye özendiren bir kişiliği sembolize eder. Bütün bu nitelikler ancak akıl ve bilinçle birlikte söz konusu olabilir. Âyetten çıkarılan bu sonuç ise cinlerin de aynen insanlar gibi akıllı ve bilinçli olduklarını kanıtlamaktadır. Ayrıca, **«Ben, cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.»**[331] meâlindeki Âyet-i kerîme de bu gerçeği teyid etmektedir. Çünkü akıl ve bilince sahip olmayan varlıkların kullukla mükellef tutulması düşünülemez. Nitekim bu iki önemli özellikten yoksun yaratılmış hayvanlar mükellef değildirler. Kur'ân-ı Kerîm'de cinlerin akıl ve bilinç sahibi olduklarına ilişkin daha başka kanıtlar da vardır.

3- Cinlerden bir grubun Kur'ân dinledikleri, hatta o sırada birbirine: **«Susun, dinleyin!»** diye uyarıda bulundukları, okuma sona erince de kendi topluluklarına dönerek bu olayı anlatıp onları **Hz. Peygamber** (sav)'in davetine uymaya çağırdıkları yine Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılmaktadır.[332] Bundan anlaşılıyor ki cinlerin de mü'minleri ve kâfirleri vardır. Elbett ki buna bağlı olarak iyileri ve kötüleri de vardır. Nitekim **Cin Sûresi**'nin 11-15 Âyetlerinde bu konu gâyet açık bir şekilde anlatılmıştır. Bu bilgiler sayesinde cinlerin de aynen insanlar gibi mükellef olduklarını, Allah Tealâ'nın emir ve yasaklarına uyanlarının ödüllendirileceğini, suçlularının ise cezaya çarptırılacağını anlıyoruz.

4- Kur'ân-ı Kerîm'de cinlerden peygamber gönderildiğine ilişkin herhangi bir bilgiye rastlamıyoruz. Bilâkis mü'min cinlerin, insan cinsinden gönderilen Allah Elçileri'ne bağlandıkları, Kur'ân'ın verdiği haberler arasındadır. Nitekim Sebe' Sûresi'nin 12 inci âyet-i kerîmesi'nde Allah Tealâ bu konuda bizi şöyle aydınlatmaktadır:

«Sabahtan öğleye kadar geçen zaman içinde gidişi bir aylık; öğleden akşama kadar geçen zaman içinde dönüşü de bir aylık yol alan rüzgarı da Süleyman'ın buyruğuna verdik ve O'na

---

328. Kur'ân-ı Kerîm 15/27

329. Kur'ân-ı Kerîm 32/13,

330. Kur'ân-ı Kerîm 6/112

331. K. ur'ân-ı Kerim 51/56

332. Kur'ân-ı Kerîm 46/29, 30, 31

katran kaynağını akıttık. Rabb'inin izniyle cinlerden kimseler O'nun huzurunda çalışırdı. Onlardan, kim emrimizden sapsa ona harlı işkenceden tattırırdık.»

5- Cinler insanları görür, Fakat insanlar cinleri göremezler.[333] Yapıları bakımından sahip bulundukları ayrıcalıklar sayesinde insanların yapamayacağı olağanüstü işleri başarırlar. Örneğin, çok uzak mesafelere anında ulaşabilirler.[334]

Cinlerin gizliyi bildiklerine ilişkin inanış ve tahminler doğru değildir. Gizliyi, Allah'dan ve O'nun haberdar ettiği kimselerden başkası bilemez.[335]. Bazı kimselerin, ilişki kurdukları cinler aracılığıyla gizli şeyleri keşfettiklerine dair kanaatin iç yüzü ise şöyledir:

Gizlilik, göreceli bir meseledir. Örneğin, birinin zihnindeki tasavvurlar, hayâller, düşünce ve inançlar, Allah'dan başka ne insan, ne cin, ne de melek tarafından asla bilinemez. Herhangi bir yerde gizli ya da saklı bir şeyi keşfetmeye gelince bu, imkânlara ve şartlara bağlıdır. Araştırmak ve araç kullanmakla gizli bir maddeyi, bir rezervi, ya da bir bilgiyi elde etmek, yerine göre mümkün olabilir. Örneğin bir defineyi ortaya çıkarmak için insan hangi yollara baş vuruyor ise, cin de aşağı yukarı aynı yolları izlemek durumundadır. Şu varki cin, yapısı itibariyle daha seri ve daha esnektir. Bu sayede insanın giremediği dehlizlere, karanlık, dar, sarp ve çetin mevkilere cin rahatlıkla girebilir; Yüksek, kuytu, derin, uzak ve elverişsiz arazilere çok kısa zaman içinde ulaşabilir. Fakat insanın, cinleri öyle her istediği konuda kullanabileceğine, dilediğini onlara yaptırabileceğine ya da cinlerin, her istedikleri şeyi yapabileceklerine ihtimal vermemek gerekir. Aksi halde onlarla ilişki kuranlar, başta askerî ve stratejik merkezler, devlet arşivleri, hazineler, borsalar ve bankalar olmak üzere dünyadaki zenginlik ve sır kaynakları üzerinde istedikleri gibi tasarrufta bulunabilecek ve insanlığın nizam ve düzenini altüst edecek, dünyayı ve yaşamı oyuncak haline getireceklerdi. Cinler gerçekten aramızda dolaşıyor olsalar bile onların da mutlak surette uymak zorunda oldukları kesin kayıtlar ve kurallar, ya da asla aşamayacakları doğal engeller vardır.

6- Cinlerde üreme vardır, onlar da çoğalırlar.[336] Ancak nasıl yaşadıklarını ve nasıl çoğaldıklarını bilemiyoruz. Cinlerle evlilik kurduklarını ileri sürenlere inanmak güçtür. Fakat bazı insanlarla sıkı ilişki içinde oldukları bir gerçektir. Özellikle Allah'ın emir ve yasaklarına uymayan insanların hemen hepsi de şeytanların etkisi altındadırlar ki şeytanlar cinlerin, ahlâksız, suçlu ve günahkârlarıdır. Bunu, Kur'ân-ı Kerîm de doğrulamktadır. Ezcümle **Enam Sûresi**'nin 128'inci Âyet-i kerîmesi'nde: Allah Tealâ'nın, bütün cinleri ve insanları bir araya toplayacağı Kıyâmet gününde cinlere; birçok insanları elde ettiklerini ve onları kullandıklarını açıklayacağı ifade edilmektedir. Yine aynı âyette onlarla dostluk kuran insanların da **«Ey Rabb'imiz! -gerçekten- karşılıklı olarak birbirimizden yararlandık ve bize verdiğin sürenin de sonuna ulaşmış bulunuyoruz.»** diye itirafta bulunacakları, o sırada Allah Tealâ'nın da: **«**(öyle ise) **Durağınız ateştir!»** diyeceği anlatılmaktadır.

Bu âyetin ışığında diyebiliriz ki birçok kimsenin insanlık kaydından sıyrılmasında, çeşitli suç ve günahların işlenmesinde, vahşetlerin, tecavüz ve katliamların arka planında cinlerin rol oynadıkları ihtimali vardır.

---

333. Kur'ân-ı Kerîm : «...Sizin onları görmediğiniz yerlerden o (şeytan) ve yandaşları sizi görürler. 7/27.»

334. Kur'ân-ı Kerîm 27/39

335. Kur'ân-ı Kerîm 3/179, 6/50, 6/59, 7/188, 10/20, 11/31, 11/123, 16/77, 18/26, 27/65, 34/14, 52/41, 53/35, 68/47, 72/26

336. Kur'ân-ı Kerîm 18/50

Şeytan

Şeytanlara gelince bunlar, cinlerin anarşistleri ve bozguncularıdır. İnsanları yoldan çıkaranlar işte bunlardır. En büyükleri olan **İblis**, vaktiyle Allah Tealâ'ya karşı küstahlık etmiş, O'nun meleklere: **«Ademe secde edin!»** diye verdiği emre karşı gelmiş,[337] bu suretle de kâfir (nankör) [338] ve âsi[339] olmuştur.

Şeytan, insanın ezeli düşmanıdır. Çünkü insanoğlunun ilk atasına ve anasına karşı korkunç bir komplo kurmuş, onların cennetten kovulmasına neden olmuştur. Allah Tealâ, şeytanın düşman olduğunu Kur'ân-ı Kerîm'de tekrar eden uyarılarla insana bildirmiştir.[340]

Şeytan, özellikle şirk suçunun işlenmesinde faal bir aracılık yapar. O kadar ki, okumuş, kültürlü, yüksek mevki sahibi, hatta devlet yöneten insanları bile çocuksu davranışların içine iterek, bir heykel karşısında **«Saygı duruşu»** denen gülünç tapınma şekilleriyle onları oyuncak haline getirir. Bu nedenle şeytanın varlığı, inkâr edilemeyecek bir gerçek olarak bu canlı tablolar içinde âdetâ günlük hayatta yaşanmaktadır.

«Şeytan» adı, Kur'ân-ı Kerîm'de 70 defa; Çoğulu olan **«Şeyâtıyn»** kelimesi 18 defa; **«İblis»** adı ise 11 defa geçmektedir. Cin ve Şaytan da Kur'ân-ı Kerîm'in bize bildirdiği öbür varlıklar gibi birer gerçektirler. Kökenleri ve özellikleri nedeniyle insanlar tarafından gözle görülememeleri, bazı kimselerde kuşku uyandırmış, bir çok kimselerde de bu yaratıklar daima merak konusu olmuştur. Esasen bu merak normaldir. Çünkü insan, gözleriyle bizzat göremediği herhangi bir şey hakkında haber aldığı zaman kesin olarak inansa bile genelde onu doğrudan duyularıyla algılamak ister. Onun gerçek olup olmadığını ancak bu şekilde anlayabileceğini sanır. Halbuki bir şeyin gerçekte mevcut bulunması, onun mutlaka gözle görülmesine ya da öbür duyularla algılanabilir olmasına bağlı değildir. Nitekim normal insan gözü, 400 ila 700 milimikron arasındaki ışık dalgalarını ancak farkedebilmekte, bu limitlerin dışında kalan dalgaları ise değerlendirememektedir. Keza normal insan kulağı 16 ila 20 000 titreşimi duyabilmekte, bu limitlerin dışındaki frekansları ise duyamamaktadır. Bununla birlikte sözkonusu ölçülerin dışında kalan gerçeklerin birçoğuna inanabilmektedir.

İnanabilmek, doğal ve şâibesiz akla dayalı bir yeti olsa gerektir. Bu yetiye sahip bulunmayan insanlar, ne kadar zeki ve okumuş olurlarsa olsunlar, vahyin haber verdiği gerçeklere inanmakta sıkıntı çekerler. Çünkü bu insanlar, çevre fatörlerinin etkileri altında doğal düşünme yeteneklerini kaybederler. Bu nedenledir ki bazı kimseler melek, cin ve şeytan gibi gizemli varlıklara bir türlü inanmak istemezler. Ancak hemen kaydetmek gerekir ki bunlar, Yüce Kur'ân'ın haber verdiği gerçek varlıklardır. Dolayısıyla imânın bir koşulu olan meleklere inanmak ne kadar önemli ise, cinlerin ve şeytanların varlığına inanmak da o kadar önemlidir. Cin ve şeytana inanmak, **«Kitaplara İnanmak»** şartının ayrıntılarındandır. Onun için cinlerin ve şeytanların varlığını inkâr eden kimse İslâm Dini'nden çıkmak gibi imânî bir tehlikenin içinde bulunduğunu bilmelidir! [341].

---

337. **Kur'ân-ı Kerîm 2/34, 7/11, 15/31, 17/61, 18/50, 20/116, 38/74, 38/75**

338. **Kur'ân-ı Kerîm 17/27**

339. **Kur'ân-ı Kerîm 19/44**

340. **Kur'ân-ı Kerîm 2/168, 2/208, 5/91, 6/142, 7/22, 7/27, 7/200, 12/5, 16/98, 17/53, 24/21, 35/6, 36/60, 41/36, 43/62, 23/97**

341. **Cin hakkında fazla bilgi için Bk. :**
***M. Ali Tehânevi, Keşşaf'u Istılâhâti'l-Fünûn : 1/261 Kahraman Yayınları, İst. -1984**
***Alauddîn Abidîn, el-Hidâye'tül-Alaiyye : S.365 Kahraman Yayınları, İst. -1992**

İNSAN İLİŞKİLERİNDE İNANCIN BELİRLEYİCİ ROLÜ

İnanç, temelde içsel ve kişisel bir olaydır. Yani kişi neye inanıyorsa önce onu kendi içinde yaşar ve neye inanmıyorsa onu da önce kendi içinde reddeder. Ancak sanıldığı gibi konu bu kadar basit, bu kadar soyut ve sınırlı değildir. Doğrusunu söylemek gerekirse insan kendi içinde neye inanıyor, ya da neye inanmıyorsa mutlaka ona göre psikolojik bir tutum içine de girer. Hatta zaman zaman, insanın içindeki bu inanma ya da inanmama olgusu, en sert tavırlar olarak onun dışına yansıdığı bile olur. Akıl ve bilim bunu doğrulamaktadır.

Unutmamak gerekir ki ölüme meydan okuyanlar, gözlerini kırpmadan düşmanlarının üzerine saldıranlar; para, servet, zenginlik ve şöhret uğruna katlanılmaz uğraş verenler; definelere ulaşmak için havsalaya sığmaz maceralara sürüklenenler, bir şeye inandıkları için böyle yapabilmektedirler. Öyle ise hiç tereddüt etmeden diyebiliriz ki bütün arzuların, umutların, dâvâların ve ideallerin temelinde bir inanç vardır; Bütün savaşların, kavgaların, politik mücadelelerin, ticarî rekabetlerin, yarışların ya da barışların, hatta propaganda ve reklamların arka planında mutlaka birer inanç vardır.

Dolayısıyla bütün bu gerçekler gösteriyor ki inanç, insanın psikolojisini birinci derecede yönlendiren, hatta tavırlarını belirleyen bir zihin ve yürek gücüdür. Bu bakımdan inanç, kendi tanımı içinde statik bir potansiyel ise de en ufak bir manipülasyonla dinamik bir güce dönüşebilir.

İnanç, ya da İslâm'ın diliyle **«imân»** dediğimiz bu görünmeyen gücün, bütün insanlardaki ortak özelliklerini şu şekilde özetlemek mümkündür.

1. Bir şeye, gerçek diye kesinlik derecesinde inanan insanlar, temelde hak ya da batıl olsun, yeri ve zamanı geldiğinde bu inanç uğruna her şeylerini feda edebilirler. İnançlı insanlar için bu ihtimal daima vardır ve toplumsal yaşam açısından çok önemli bir noktadır. Öyle ki gölgesinden korkan nice kimseler, zaman gelmiş inançları uğrunda arslan kesilmişler, hayatlarını bile hiçe saymışlardır.

Unutmamalıdır ki gerek rahmânî zaferler, gerekse şeytânî galebeler seve seve canını feda eden insanların cesetleri üzerinde daima bina edilmiştir. Şu halde güçlü inanç, kişinin, rolünü üstlenmek durumunda olduğu duyarlı dakikalarda en cesur tavrı göstermek, ya da en coşkulu bir kulluk halini yaşamak için ona gerekli aktiviteyi kazandırabilecek bir kaynaktır. Onun içindir ki Allah'ın huzurunda, huşû içinde namaza duran bir mü'minin, ruh hali nasıl ise, bir heykel karşısında kılı kıpırdamadan dimdik duran müşrik bir insanın ruh hali de aynen öyledir.

2. Hakka ya da batıla inanan insan, hiçbir zaman tarafsız olamaz. Kişi neye inanıyorsa onu, inanmadığı şeye daima tercih eder. Buna bağlı olarak, inandığı şeye inananları da karşıtlarına tercih eder. Yani inandığı ve saygı duyduğu inanç ve düşünceye bağlı kimselerin yanında yerini alır; onlara yandaş olur; onları, karşıtlarına tercih edir. İşte deneye tutunan ve bilimsellik iddiasında olan pozitivizm, bu noktada iflas etmiştir.

Allah Tealâ, **Hucurât Sûresi**'nin 10'uncu âyet-i Kerîmesi'nde meâlen şöyle buyurmaktadır:

«Gerçek şu ki, mü'minler kardeştirler...» Mü'minler ise Allah'a, meleklerine, kitaplarına, elçilerine, âhiret gününe ve kadere inananlardır. Şu halde bu gerçeklere içtenlikle inanan insanlar, renkleri, ırkları ve dilleri ne olursa olsun, hatta hangi ülkede ve hangi bayrak altında yaşıyor

---

***Fahrüddin er-Razi, Tefsiru'l-kebir (Cin-En'âm-A'râf Sureleri'nin Tefsir'i)**

olurlarsa olsunlar, Allah'ın belirlediği bu imân ölçülerine göre kardeştirler. Bu da zorunlu olarak şu sonuçları doğurmaktadır:

a) Mü'minler kardeş olduklarına göre birbiriyle kardeşçe ilişkiler içinde olmak zorundadırlar; bu ilişkileri bütün engellere rağmen sürdürmek mecburiyetindedirler. Onların birlik ve beraberliğine, dayanışma ve yardımlaşmalarına engel olan her şey, yüreklerindeki inanca aykırı bir doğrultuya onları yönlendirmeyi amaçlayan düşmanların ve şeytanların planlarıdır.

b) Mü'min olmayan insanlara gelince bunlar, -*değil yakın akraba* - anne, baba ve öz kardeş bile olsalar, hiç akraba olmayan mü'minlere göre yabancı sayılırlar. Mü'min kişi, gerçekte yabancı olan bu yakınlarına karşı, duygularına belli bir yön vermek ve tedbirli olmak zorundadır. Mü'minin, gerek mü'min kardeşlerine, gerekse mü'min olmayanlara karşı eylemsel olarak nasıl davranacağı ise konumuzun dışıdır. Mü'minin uygulamalı yaşamı İslâm Fıkhı'nın konusudur.

Mü'minin İnsanlara Karşı İçsel Tutumu

Allah'a, meleklere, kitaplara, peygamberlere, ölümden sonraki ebedî hayata ve kadere inanan kimsenin, insanlara karşı içinden izleyeceği tutum, elbette ki muhataplarının imânî durumlarına göre farklı olacaktır. Bu, bütün dinlerde ve ideolojilerde, hatta karşılıklı yarışan oyun takımlarında bile söz konusudur. Tarih ve sosyoloji bu gerçeği daima kanıtlamıştır.

Örneğin gerçek bir yahudi, gerçek bir Hristiyan ya da gerçek bir budist, dinine mensup olmayan bir kişiyi veya bir topluluğu kendi dindaşlarına karşı desteklemez. Keza gerçek bir komünist, gerçek bir faşist, ya da "lâik" olduğuna kendini gerçekten inandırabilmiş biri, veya kulübüne gönülden bağlı bir futbolcu, inancını ya da ideolojisini paylaşmayanları, veya takımını tutmayanları, kendi yandaşlarına karşı yine desteklemez.

Burada ince bir nokta daha vardır: Örneğin aynı insanda din ile ideoloji, din ile milliyetçilik, din ile akrabalık ya da din ile başka bir duygu karşı karşıya gelebilir. Yani, aynı insanın içindeki farklı iki olgu arasında bazen herhangi bir nedenle çatışma doğabilir. İşte Mü'min kişi eğer böyle bir durumda kalacak olursa onun iç dünyasındaki bu çatışma, kendisinin gerçek bir imâna sahip bulunup bulunmadığını ortaya çıkaran çetin bir sınav olur.

Yeri gelmişken hatırlatmakta yarar vardır: Bu çetin sınavın en çarpıcı misallerini sahâbîler yaşamışlardır. Meselâ **Bedir Savaşı**'nda, müşrik yakınlarına karşı kahramanca silâh kullanmış olan, hatta kılıç darbeleri altında babasının, öz kardeşinin ve amcasının, parçalanmalarını serinkanlılıkla seyreden **Ubu Huzeyfe** (ra) ile babasını bizzat elleriyle öldüren **Ebu Ubeyde** (ra) gibi şanlı sahâbîler, derin bir imânın parlak örneklerini sergilemişlerdir.

Bir şeye inanmak, mutlak surette en az iki şeyden birine taraf olmak demektir. Esasen taraftarlık, kaçınılmaz bir hayat kanunudur. Onun için hiçbir kimsenin, imânî ve ideolojik konuda yan tutmaması mümkün değildir. İşte lâikliğin ebedî iflâsını ilân eden evrensel yasa budur! Hemen her insanın, bağlandığı bir din, bilinç ve kültür düzeyine göre benimsediği siyasal bir görüş, desteklediği bir örgüt, savunduğu bir ideoloji, ya da kutsal saydığı bir dâvâsı vardır. Ancak bu açıklama, bütün insanları ilkel bir ayırımla dost ve düşman diye iki kamp olarak görmek anlamına gelmez ve asla gelmemelidir de... Fakat her şeye rağmen Kur'ân'ın ölçüleriyle **bütün insanlar, mü'min kişiye göre yine ikiye ayrılırlar:**

Bunların bir kısmı, **Kur'ân-ı Kerîm**'in tamamına bir bütün olarak inananlardır ki aralarında imân kardeşliği bağı vardır. Her çağda gerçek anlamdaki imân, bunların gönüllerinde varlığını sürdürerek sonraki kuşaklara intikal eder. Bunlara **«Mü'minler topluluğu»** denir. İslâm Ümmeti'ni, her çağda bu mübarek topluluk temsil eder.

İkinci kısma gelince bunlar da başlıca üç gruptur:

a) Kur'ân'ın tamamına, görünüşte saygı gösteriyor olsalar bile ona, *(bir bütün olarak)* inanmayanlar;

b) Kur'ân'ın içeriğini, istedikleri gibi yorumlayarak çarpıtanlar, ya da amacından saptıranlar;

c) Kur'ân'ın bir bölümüne inanmayanlar, ya da (şerîat olarak) bu bölümü aşağılama cür'etini gösterenlerdir.

Tabiatıyla bu üç grup da kâfirdirler.

Mü'min kişinin, insanlara karşı içsel tutumunun, nasıl olması gerektiğini **Kur'ân-ı Kerîm** çok net bir şekilde belirtmiştir. Buna göre mü'minin imânından kaynayan duyguları, bütün insanlara karşı en çok üç farklı şekilde ayrışabilir. Bunlar: **«Muvâlât»** ya da **«valâ»**, **«Hazer»** (yani, korunmak ve tedbirli olmak) ve **«Müsâleme»**'dir (yani, barış içinde olmaktır) .

Şimdi **Kur'ân-ı Kerîm**'in ışığında bu kavramların ne demek olduğunu anlamaya çalışalım:

1. Muvâlât (velâ): Dostluk, taraftarlık, ve yandaşlık anlamına gelen Arapça bir masdardır. Bunun yalın kökünden türeyen ve *(yerine göre)* dost anlamına gelen **«veli»** kelimesi **Kur'ân-ı Kerîm**'in birçok yerinde geçmektedir. İşte bu âyetlerden bazıları, mü'minin ancak kendisi gibi mü'min olan kimselerle -*gerçek anlamda*- dostluk kurabileceğini[342] hükme bağlamaktadır. Yani mü'min kişi, imân kavramının sınırları içinde ve gönül planında ancak ve ancak kendisi gibi imânlı kimselere karşı sevgi ve yakınlık duyabilir, onlara güvenebilir, onları dost ve kardeş sayabilir.

Bu kişisel duyguların uygulamadaki görüntüleri ise İslâm fıkhının konusudur. Mesele, elbette ki bu kadar soyut değildir. Çünkü mü'minler arasında da istenmeyen çeşitli olaylar cereyan edebilir, ihtilaflar çıkabilir, hatta zaman zaman kavgalar ve savaşlar bile patlak verebilir. Ancak bütün olumsuzluklara rağmen bu gibi olaylar hak ve adalet sınırları içinde birer hesaplaşmadan ibaret kalmalı, mü'min kişi hiçbir zaman ve herhangi bir nedenle mü'min kardeşine *(ancak imândan yoksun kimselere besleyebileceği)* yabancılık duygusunu beslememelidir. Aksi halde bir imân tehlikesi içine girebilir.

2. Hazer: Korunmak, olası bir tehlikeye karşı duyarlı ve tedbirli olmak demektir. Yine **Kur'ân-ı Kerîm**'in ışığında anlıyoruz ki mü'min kişi, *-en yakın akrabaları bile olsa* - mü'min olmayanlara karşı sevgi besleyemez, içinden onlara yakınlık duyamaz.[343] **Bunlar: küfrün çemberi içinde olan müşrikler, münâfıklar, zındıklar ve mürtedlerdir.** İslâm'ın dışında kalmış olan insanlar, kim olurlarsa olsunlar, mü'minlere yabancıdırlar. Bu. **Hz. Muhammed** (sav)'den önceki ümmetler için de aynen geçerli olmuştur. Nitekim büyük peygamberlerden biri olan **Hz. Nuh** (as)'un çağrısını kabul etmeyen oğlu da diğer âsîlerle birlikte tufânın kabaran sularında boğulup gitmiştir. Hatta, baba olarak bir ara duygulanan **Hz. Nuh** (as), oğlunu kurtarmak için Allah Tealâ'ya yalvarmış: **«Ey Rabb'im! Oğlum benim aile halkımdandır...»** demişse de Yüce Allah O'na: **«Ey Nuh! O senin ailenden değildir. O, kötü işli biridir. Hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme. Seni öğütlüyorum ki cahillerden olmayasın.»**[344] diye O'na sert bir karşılık vermiştir. **Hz. Lût**'un karısı da aynı suçu işlemiş ve asî yandaşlarıyla birlikte yok olup gitmiştir.[345]

---

342. Kur'ân-ı Kerîm 3/28, 9/71

343. Kur'ân-ı Kerîm 58/22

Dolayısıyla, mü'min kişi, inkârcı insanın kurtuluşu için şefaat ve aracılık da yapamaz; Ona Allah'dan rahmet dileyemez. Ancak bu örnekler ve açıklamalar, mü'minin, durup dururken sebepsiz yere *(kâfir bile olsa)* insanlara karşı düşmanlık beslemesi gerektiği anlamına asla gelmez! Mü'min kişi, gerçek anlamda mü'min olmayanlarla da barış içinde yaşar, onlara zarar vermekten kaçınır. Ancak onlara güvenemez. Onlardan gelebilecek kötülüklere ve tehlikelere karşı, mü'minlerin duyarlı ve tedbirli olması gerekir. Çünkü mü'minlerle kâfirler arasındaki yabancılık ne kan bağıyla, ne herhangi bir akrabalık bağıyla ortadan kalkar; Ne de onların kötülük ve tehlikeleri ihtimal olmaktan çıkar. Allah Tealâ'ya ve O'nun insanlığa en son mesajı olan **Kur'ân-ı Kerîm**'de bildirdiği gerçeklere inanan insan, bu konudaki ciddî hükmün bilincinde olmak zorundadır.

Dolayısıyla bu insan, Allah Tealâ'nın, açıkça ateşle tehdit ettiği, ya da pis dediği kimselere karşı asla yakınlık ve hayranlık duyamaz. Onların hiçbir başarısına sevinemez, ilim, kültür ve sanat adına yaptıklarını içinden beğenemez, onları alkışlayıp kutlayamaz. Aksi halde *(istediği kadar "mü'minim" desin, ya da İslâm'ın bütün gereklerini yapsın)*, onlardan biri oluvermekten kurtulamaz!

3. Müsâleme: Bu kelime, başkalarıyla barış içinde olmak demektir. Arapca **«silm»** kökünden gelmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in en önemli öğütlerinden biri de barıştır. Nitekim Allah Tealâ, bütün mü'minleri, barış ortamına girmeye çağırmış[346] ve düşmanın barışa eğilim göstermesi halinde onların bu meyline olumlu karşılık verilmesini de emretmiştir.[347] Çünkü Kur'ân'ın amacı, insanları her iki cihanda da mutlu kılmaktır. Mutluluk ise ancak barışın egemen olduğu bir ortamda yaşanabilir.

Mü'min kişi, temelde bütün insanlarla iyi geçinen, elinden ve dilinden hiç kimsenin zarar görmediği örnek insandır. Elbette ki bu, bütün insanları sevgiye ve saygıya yaraşır görmek anlamını taşımaz. Allah Tealâ'ya imân etmiş, **Kur'ân-ı Kerîm**'in feyiz ve nurundan nasibini almış her insan çok iyi bilir ki toplum içinde **müşrikler, münâfıklar, zındıklar** ve **mürtedler** gibi zararlı unsurlar da vardır. Bunların hepsi de kâfirdir; Bunlar sevilmeyi, sayılmayı asla haketmiş insanlar değildir. Şu var ki bu insanların, yalnızca kendilerini ilgilendiren bulaşık vicdanları, İslâm'ın evrensel değerleri üzerinde yozlaştırıcı ve çarpıtıcı bir etki yapacak şekilde dışa vurulmadığı ve mü'minlere karşı saygılı oldukları sürece onları halleriyle, tarikat ve ayinleriyle, putları ve heykelleriyle, başbaşa bırakmak hem mü'minlerin esenliği, hem de genelin huzuru için gereklidir.

Düşünce planındaki bu barışçıl tutum, imâna bağlı bir ahlâk kuralıdır. Bu sessiz tutumun eylemsel cephesi ise, onlara zaman zaman yöneltilecek tevhid ve ıslah mesajlarıdır. Bu da İslâm'ın öngördüğü yöntemlerle ve yüce şerîatın belirlediği sınırlar içinde yapılır.

Büyük bir önemle belirtmek gerekir ki: Her çağda ve şartlar ne olursa olsun, Mü'minler, İslâm'ın *-istisnasız* - bütün emir ve yasaklarını yerine getirmeye ve yüce Kur'ân'ı, resmen yürürlükte ise, tam anlamıyla uygulamaya; değilse, onu hayata geçirmeye çalışmak zorundadırlar.

---

344. Kur'ân-ı Kerîm 11/45, 46

345. Kur'ân-ı Kerîm 7/83, 15/60, 27/57, 29/33

346. Kur'ân-ı Kerîm 2/208

347. Kur'ân-ı Kerîm 4/94, 8/61

Bu yükümlülük onlar için Kıyâmet kopuncaya kadar süreklidir. Dolayısıyla ***(mürted, zındık** ve **harbî** tanımına girmeyen)* **aslî müşrikler**, *(yani İslâm devletinin zimmî vatandaşları)* ile **münâfıklar** gibi kâfir gruplar, *(mü'minlerin, Kur'ân'ı hayata geçirme faaliyetlerini sabote etmeye kalkışmadıkları sürece)* bu grupların hak ve özgürlükleri dokunulmazdır. ***(Zındık, mürted ve harbi kâfirlerin İslâm'da hukuksal bir statüleri yoktur.)***

Mü'minin İnsanlar Hakkındaki Kanaati

Mü'minin, görünürdeki gerçeklerden hareket ederek toplumda farklı davranış ve kanaatlere sahip kimseler hakkında varabileceği yargı, en çok dört şekilden ibaret olabilir. Bunlar: **Tahsin, te'vîl, tefsîk** ve **tekfîr**'dir.

1. Tahsîn: Bir eylemi uygun, normal, legal ya da güzel görmek demektir. Bu düşünsel değerlendirme, İslâm'ın emir ve yasaklarından hiçbirini açıkça çiğnemeyen kimsenin dengeli, mübah ya da takdir toplayıcı olan davranışlarına ilişkin olumlu kanaattir. Bu kanaat, ya tamamen önyargısızca olur, ya da bir beğeni duygusu olarak kalben yaşanır. Mü'min kişi, sadece gözlemlerine ve en doğru haber niteliğindeki bilgilerine bakarak bu çizgideki kimseler hakkında bir yargıya varmak durumundadır.

2. Te'vîl: Yorumlamak, daha doğrusu; kuşkulu bir durumu, önyargısız ve olumlu yorumlamak demektir. Örneğin bir Müslim kişi, eğer İslâm'ın ölçülerine aykırı bir düşünce ve inanca saptığını, şüpheli şahıs ve çevrelerle ilişki içinde olduğunu ya da suç ve günahlardan birini işlediğini açıkça ortaya koymamışsa, yalnızca söylentilere dayanılarak veya ihtimallerden hareket edilerek onun aleyhinde bir değerlendirme yapılamaz. Tersine, bilgisizliğin, duygusallığın, ya da çeşitli yanlışlıkların, bu gibi söylentilere yol açmış olabileceği şeklinde, yapıcı yorumlarda bulunmak daha doğru olur. İşte buna **«te'vil»** denir. İmân ve ahlâk konusunda bu, bir kural olduğu gibi İslâm hukukunda da, **«Berâ'at-ı Zimmet Asıldır.»**[348] Yani, aksi kanıtlanmadıkça suçsuzluk esastır.

Şunu da çok iyi bilmek gerekir ki, İslâm tecessüsü yasaklamıştır.[349] Mü'min kişi, mü'min kardeşinin mahrem hayatını araştıramaz, araştırmayı bile düşünemez. Kişinin, düşünce ve inanç suçları gizli kaldığı sürece o, yalnızca kul ile Allah (cc) arasındaki bir mesele olarak kalır. Şu var ki, eğer bir Müslimin şüpheli kanaat ve düşünceleri hakkında alınan duyumlar; başka bir Müslim kişinin, veya İslâm Devleti'nin ya da İslâm Ümmeti'nin hayatı, sağlığı, esenliği, mutluluk ve başarısı veya maddi ve manevi çıkarları açısından herhangi bir tehlike ihtimalini haber veriyorsa te'vîl yolu burada tıkanır. Bu olasılık, artık bir imân ve ahlâk konusu olmaktan da çıkar ve ciddî bir güvenlik sorunu olarak İslâm Fıkhı'nın, birinci derecede konusu haline gelir!

3. Tefsîk: Bir kimseyi fâsıklıkla suçlamak demektir. Fâsıklığın anlamı şudur:

Küfür ve şirk gibi, *(İslâm'dan çıkma sonucunu doğuran)* ağır suçlar hariç; günah, yasak, çirkin ya da meşru örfe aykırı tüm iş ve eylemlerden en az birini kanıtlanabilir şekilde; Müslim kişinin, işlemekle içine düştüğü suçluluk, sabıkalılık ve ahlâksızlılık durumuna **«fısk»,** ya da **«fâsıklık»** denir. **Kur'ân-ı Kerîm**'de münâfıklar[350] ve kâfirler[351] de fâsıklıkla *(ahlâksızlıkla)* nitelenmişlerdir. Ancak fâsık, daha çok bir fıkıh terimi olarak sabıkalı Müslimler hakkında kullanılmıştır.

---

348. Mecelle : Kavâid-i Külliye, Madde-8

349. Kur'ân-ı Kerîm 49/12

350. Kur'ân-ı Kerîm 9/67

Mü’min kişi, **«fâsık»** ya da *(yaklaşık olarak)* aynı anlama gelen **«fâcir»** Müslimi tamamen dışlayamaz. Onunla ilişkerini nasıl düzenleyeceğini ise İslâm Fıkhı ve İslâm ahlâk kuralları belirler.

4. Tekfîr: Bir kimseyi kâfirlikle suçlamak demektir. İslâm âlimlerinin, çok dikkatli olunması uyarısında bulundukları noktalardan biri de budur. **«Bu nedenle büyük şahsiyetlerin çoğu, *"Günah işleyen hiç kimseyi kâfir diye suçlamayız."* dememişlerse de, *"Her günah işleyeni kâfirlikle suçlamayız."* demişlerdir.»**[352]

Bunun anlamı şudur: Müslim ya da Mü’min kişi, işlediği hemen her günah sebebiyle kâfir olmaz. Ama öyle günahlar, öyle suçlar vadır ki işlendiği zaman (Allah korusun!) İslâm Dini'nden çıkmak için yeterli bir neden oluşturabilir. Bunların başında ise; **Kur’ân-ı Kerîm**'i bir bütün olarak kabul etmemek, **«Nas»**'la (yani Kur’ân, ya da belgesel Sünnetle) yasaklanmış olan bir şeyin yasaklığını tanımamak, ya da yasak olmayan bir şeyi yasak kabul etmek gibi durumlar gelir.[353] Örneğin, hayatında hiç alkol kullanmamış olan, hatta alkollü içkilerden nefret bile eden bir müslim, eğer alkollü içki içmenin Haram (İslâm’da yasak) olmadığına inanır, ya da alköllü içkinin (aynen sidik gibi) pis olmadığını açıkça söylerse İslâm dininden çıkar. Buna karşın, sürekli alkol kullandığı için, hayatında hiç ayık gezmeyen bir müslim, eğer buna rağmen alkollü içki içmenin haram (İslâm’da yasak) olduğuna inanır, ya da bunu açıkça ifade ederse *–bu alışkanlığını sürdürse bile-* sadece fâsık (yani suçlu ya da ahlâksız) bir Müslim sayılır, ama âfirlikle suçlanamaz!

Küfür çok ağır bir suç olduğu için, mü’min kişi bu suçu işleyen kimse hakkında kesin yargıya varmadan önce bu durumdaki insanın gerçekten kâfir olup olmadığı hakkında duyduklarını ya da gördüklerini tekrar tekrar gözden geçirmeli, gerekirse âlimlere danıştıktan sonra bu konuda karara varmalıdır. Çünkü özellikle mü’min kişi eğer, babası, çocuğu, karısı ya da kardeşi gibi yakınlarından birini (sonradan) bu ağır suçun içinde görüyorsa, İslâm Fıkhı'na konu olan çok büyük bir sorunla karşı karşıya bulunuyor demektir!

SONUÇ

Kâinatta en gelişmiş canlı yaratık insandır. Onun, diğer bütün canlılardan en önemli ayrıcalığı ise sahip bulunduğu akıldır. Bu yüzdendir ki bütün canlılar arasında eşya ve olayların içyüzünü araştıran yalnızca insan türüdür.

Taşıdığı olağanüstü öneme ve bizzat kendisini hayretler içinde bırakan ilginç yapısına bakarak insan, kâinâtın karmaşık sırları ve olayların kalabalığı içinde hemen her şeyi öğrenmek, madde ötesine ulaşmak ve kendini aşmak iddiasındadır. Binlerce yıldır insanın merak ve heyecanla sürdürdüğü, gerçekleri yakalama yarışında onun bulabildikleri elbetteki küçümsenemez. Buna rağmen kendini keşfetmekte uzun bir yol aldığı da söylenemez.

Aslında insanoğlu, bu hummalı arayışla ruhunun derinliğinde yatan bir özlemi ortaya koymaktadır. En büyük gerçeğe kavuşma özlemi de diyebileceğimiz bu arayışın cevabını ise kısaca şu şekilde vermek mümkündür:

---

351. **Kur’ân-ı Kerîm 9/84**

352. **Ali b. Ali b. Muhammed b. Ebi’l-İzz ed-Dımışkıy, El-Akıydatu’t-Tahaawiyya şerhi : 2/434, Muassa ar-Risâlah Beyrut-1988 (Birinci basım)**

353. **Bk. Küfür, şirk, zendeka ve irtidâd kavramları.**

İnsan, hayattaki bütün avantajlarını aklına borçludur. Dolayısıyla insan aklı, her şeyden önce temel görevini fark etmeli ve bu görevi titizlikle yerine getirmeye çalışmalıdır. Bu göreve kısaca **“Allah'a imân etmektir."** diyebiliriz. İnsan, bu suretle ancak uğrunda yaratıldığı amaca uygun olarak dünya hayatındaki yerini doldurabilir ve misyonunu tamamlayabilir. Bunu yaparken çok iyi bilmelidir ki onu ebedî kurtuluşa götürecek tek çığır, gerçek vahyin *(yani Kurân-ı Kerîm'in)* ve aklın birlikte klavuzluk ettikleri yoldan başkası değildir. Bu yolda rahatça yürüyebilmek ve amaca ulaşmak için insanın, önce kendini çok iyi tanıması ve özellikle şu gerçekleri bilmesi gerekir:

Basit düşünenlerce sanıldığı gibi insan, sırf bir yığın et, kemik ve kandan oluşan sıradan bir canlı değil, bilâkis zeki, bilinçli, sosyal ve rûhânî bir varlıktır; Düşünür, yorumlar, muhâkeme eder, sorgular ve tasarlar; Zamanı, mekânı ve şartları hesaplar; İnanır, güler ve ağlar...

Bu harika özellikler ve bilimin henüz sırlarını çözemediği bu tarife sığmaz üstünlükler insanın çok büyük bir sorumluluk taşıdığını kanıtlamaktadır. Bu sorumluluğun **«En büyük gerçeğe inanmak»** olduğunu keşfetmek zor değildir. İnsan, her şeyden önce Alemlerin Rabb'i olan Allah Tealâ'ya ve O'nun bildirdiklerine inanmaktan sorumlu olduğunu idrak etmelidir. Çünkü insanın, bu dünya hayatında yerine getirmek durumda olduğu görevlerin hepsi bu noktadaki sorumluluğa dayanır. Ayrıca belirtmek gerekir ki Allah Tealâ’ya ve O'nun bildirdiği gerçeklere içtenlikle imân eden insan, daha bu dünyada bile pembe bir âlemin kucağında, mükemmel bir doyumun, erişilmez bir zevkin ve kesintisiz bir mutluluğun serinliği içinde yaşama imkânını elde edebilir.

Allah Tealâ, Zahir ve Batın'dır. Yüce sıfatları ve **«Esmâu’l-Husnâ»** sı ile gizli ve aşikar, her şeyde kendini insana tanıtmış, onu imâna davet etmiştir. Hulûlden münezzeh olarak yaratmış bulunduğu her zerredeki tecellisinden yola çıkarak O'nu anlamak, akıl ve iz'an sahibi insan için zor iş değildir.

İhsan ettiği akıl nimetiyle birlikte son bir fırsat olarak insanlığa iletilmek üzere **Hz. Muhammed Mustafa** Sallellahu Aleyhi ve Sellem Efendimiz Hazretleri'ne indirmiş bulunduğu Kur’ân-ı Kerîm ile **Rasûlullâh** (sav)'ın mübarek sözleri ve O'nun nezih hayatı, üzerimize nurdan hüzmeler halinde ışık saçmakta, yollarımızı aydınlatmaktadır. Dolayısıyla bu son fırsatı kaçıranların, yarın Allah (cc) huzurunda hiçbir mazeretleri bulunmayacaktır![354]

KİTAPTAKİ KONULARIN VE KAVRAMLARIN AYRINTILI VE ALFABETİK DİZİNİ

<u>Konu ve Sayfa No.</u>

---

[354]. Kur’ân-ı Kerîm 8/42

ŞAHIS ADLARI DİZİNİ

Abdullah b. Zübeyr (ra)
Abdüllatif kazvinî
Abdurrahman b. Keysân
Abdurrahman Saffûrî
Abdülkadir Şeybe
Âd ve Semûd Kavmi
Adem Peygamber (as)
Ağahan
Ahmed b.Hanbel -İmam Hanbelî- (H. 164/M. 780-H. 241/M. 855)
Ahmed Hulûsi
Ahrimân
Alauddin Abidin
Ali b. Ebi Talib (ra) (H. Ö.23/M. 599-H. 40/M. 661)
Ali b. Ali b. Muhammed b. Ebi'l-İzz ed-Dımaşkıy (Öl. H. 792)
Amr b. Ubeyd
Anuşirevân
Anuştigin Derezî (Öl. M. 1019)
Aristotales: (Öl. İ. Ö. 322) Yunan Filozofu
Auguste Comte (M. 1798-1857)
Ayhan Songar-Prof Dr.
Aziz Gregorius -Papa- (M. 1015-1020 arası-1085)
Azrail

B
Beşşar b. Burd (? 696-783)
Bilâl-i Habeşî (M. 581-641)
Bonifatius VIII-Papa- (M. 1235-1303)
Bulan (Hazar Kralı)
Büşr b. Said
Büşr El-Hafi (Öl. H. 227)

C
Cebrâîl (Cibrîl)
Cafer-i Sadık (H. 83/M. 702-H. 148/M. 765)
Calût
Celâl Yıldırım
Celâluddîn-i Rûmî (H. 604/M. 1202-H. 672/1273)
Celâluddîn Abdurrahman es-Suyûtıy (Öl. H. 911)
Charles Darwin (M. 1809-1882)
Cüneyd-i Bağdadî (Öl. H. 297)
Cürcânî-Ali b. Muhammed eş-Şerif- (H. 740/M. 1339-H. 816/M. 1413)

D
Dahhak (Efs.)
David Hume (M. 1711-1776)
Davud Peygamber (as)
Demokritos (M. Ö. V. yy.)
Dess Brosses
Dıhya b. Halîfeti’l-kelbî (Öl. H. 50/M. 670)

E